

ISSN 1015-1818 | e-ISSN 2619-9505

2022 / 1

Sayı: 76

Tarih Dergisi

Turkish Journal
of History

İnebahtı Deniz Savaşı'nın 450. Yılı
The 450th Anniversary of the Battle of Lepanto

Kurucusu

Ord. Prof. M. Cavid Baysun

Dizinler / Indexing and Abstracting

Web of Science-Emerging Sources Citation Index (ESCI)

TÜBİTAK ULAKBİM TR-Dizin

SCOPUS

EBSCO Historical Abstracts

EBSCO Historical Abstracts with Full Text

Eriş Plus

DOAJ

Kapak Resmi / Cover Photo

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfari'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara 2018, s. 514.

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Prof. Dr. Arzu TERZİ

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Ordu Cad. No: 6, Laleli, Fatih 34459, İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 455 57 00 / 15882
E-mail: tjh@istanbul.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,
İstanbul, Türkiye
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 51632

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.
The publication languages of the journal are Turkish and English.

Şubat, Haziran ve Ekim aylarında, yılda üç sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published triannually in February, June and October.

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT BOARD

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Arzu TERZİ

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– terzi@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor-in-Chief

Dr. Öğr. Üyesi Sinem SERİN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– sinemser@istanbul.edu.tr

Misafir Editörler / Guest Editors

Prof. Dr. Gábor ÁGOSTON

Georgetown Üniversitesi, Washington, ABD – agostong@georgetown.edu.

Prof. Dr. İdris BOSTAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– idbos@istanbul.edu.tr

Yazı Kurulu Üyeleri / Editorial Management Board Members

Prof. Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – mak@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Fatih M. SANCAKTAR

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– fatih sancaktar@yahoo.com

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– cezmi_eraslan@yahoo.com

Prof. Dr. Mahir AYDIN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– mahiraydin2023@gmail.com

Prof. Dr. İdris BOSTAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– idbos@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Hamdi ŞAHİN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– hcsahin@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – topsakal@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ebru ALTAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – efaaltan@yahoo.com

Editöryal Asistan / Editorial Assistant

Araş. Gör. Aslı TUNA

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
– asli.tuna@istanbul.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdülkadir DONUK

Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye – abdulkadirdonuk@beykent.edu.tr

Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye – [aозcan@fsm.edu.tr](mailto:aozcan@fsm.edu.tr)

Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye – fbasar@fsm.edu.tr

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, Türkiye – ftizlak@akdeniz.edu.tr

Prof. Dr. Feridun Mustafa EMECEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye – feridunemecen@yahoo.com

Prof. Dr. Géza DÁVID

Eötvös Loránd Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora Programı, Budapeşte, Macaristan – david.geza@btk.elte.hu

Prof. Dr. Giampiero BELLINGERI

Venedik Ca' Foscari Üniversitesi, Asya, Akdeniz ve Afrika Araştırmaları Bölümü, Venedik, İtalya – giambell@unive.it

Prof. Dr. Gregory C. MCINTOSH

Arader Galleries, San Francisco, ABD – gregorymcintosh@yahoo.com

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – develi@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Hikari EGAWA

Meiji Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kyoto, Japonya – egawahi@meiji.ac.jp

Doç. Dr. Kenneth WEISBRODE

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye – weisbrode@bilkent.edu.tr

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – mhsayar@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Oğuz TEKİN

Koç Üniversitesi, Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Direktörü, İstanbul, Türkiye – ogtekin@ku.edu.tr

Pál FODOR

Macaristan Bilim Akademisi, Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi Genel Müdürü, Budapeşte, Macaristan – Fodor.Pal@btk.mta.hu

Doç. Dr. Philipp O. AMOUR

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya, Türkiye – dr@philipp-amour.ch

Dr. Rhoads MURPHEY

Birmingham Üniversitesi, Tarih Bölümü, Birmingham, İngiltere – r.murphey@bham.ac.uk

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU

Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye – sbeyoglu@marmara.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Karşılaştırmalı Perspektifle Osmanlı Askeri ve Deniz Gücü: İnebahtı Öncesi ve Sonrası
Ottoman Military and Naval Power in Comparative Perspective: Before and After Lepanto
Gábor Ágoston 1
- Diplomatik Bir Yenilik?
II. Selim'in Nâmesi ve Sadrazamının Mektubu Bağlamında 1570 Yılında Venedik Cumhuriyeti'ne Verilen Ültimatoma İncelenmesi ve İlgili Metinlerin Neşri
A Diplomatic Novelty? Ultimatum Given to the Venetian Republic in 1570 and the Edition of Relevant Letters by Sultan Selim II and his Grand Vizier
Güneş Işıksel 21
- Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları
The Influence of Fatwa on Ottoman Administration and Society: Ebussuûd Efendi's Fatwas Regarding Cyprus and Lepanto
İdris Bostan 35
- History is Written by Victorious Battles: Glorious Lepanto (1571) and Forgotten Preveza (1538)
Tarihi Muzaffer Muharebeler Yazar: Görkemli İnebahtı (1571) ve Unutulmuş Preveze (1538)
Zoltán Korpás 63
- Battle of Lepanto in Fuggerzeitung Collection
Fuggerzeitung Koleksiyonu'ndan İnebahtı Savaşı Hakkında Bir Belge
Ergün Özsoy, Klaus Wolf 95
- İnebahtı Muharebesi'nde Toskana Kadırgaları
The Tuscan Galleys at the Battle of Lepanto
Mikail Acıpınar 113
- Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomatik Rollerini
The Diplomatic Roles of The Dragomans of Venice During the Campaigns in Cyprus and Lepanto
Volkan Dökmeçi 127
- "Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma": II. Selim'in Venedik'e Verdiği 1573 Ahidnamesi
"A Humiliating Treaty Followed the Great Victory": The Ahdname of 1573 Issued by Selim II
Özgür Oral 145
- Savaştan Uzlaşmaya: İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi ve Sonrası İtalyan Yazınında Türkler (1570-1573)
From War to Compromise: The Turks in Italian Literature Before and After The Battle of Lepanto (1570-1573)
Güner Doğan 161

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- İnebahtı'nın Siyasi Hafızadaki Yeri: 16. Yüzyılın Sonları ile 17. Yüzyılın Başlarında Uluslararası Politikada Kutsal İttifak ve İnebahtı Çağrışımları
The Place of Lepanto in Political Memory: Allusions to the Holy League and Lepanto in International Politics in the Late 16th and Early 17th Centuries
Evrım Türkçelik 181
- The revival of the anti-Ottoman projects in the Balkans after Lepanto and Venice's struggle to maintain long lasting peace with the Ottomans (1573-1645)
İnebahtı Sonrası Balkanlarda Osmanlı Karşısı Projelerin Canlanması ve Venedik'in Osmanlılarla En Uzun Süreli Barışı Sağlama Mücadelesi (1573-1645)
Ardian Muhaj 203
- Tasviriden Tahayyüle: Avrupa Resminde İnebahtı Muharebesi
From Representation to Imagination: The Battle of Lepanto in European Painting
Naz Defne Kut 223

Karşılaştırmalı Perspektifle Osmanlı Askeri ve Deniz Gücü: İnebahtı Öncesi ve Sonrası

Ottoman Military and Naval Power in Comparative Perspective: Before and After Lepanto

Gábor Ágoston*

*Prof. Dr., Georgetown University, Washington, ABD

ORCID: G.A. 0000-0002-2431-7892

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gábor Ágoston,
Georgetown University, Washington, ABD
E-posta/E-mail: agostong@georgetown.edu

Başvuru/Submitted: 22.02.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
28.02.2022

Kabul/Accepted: 01.03.2022

Atıf/Citation:

Agoston, Gabor. "Karşılaştırmalı Perspektifle Osmanlı Askeri ve Deniz Gücü: İnebahtı Öncesi ve Sonrası." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 1-19.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202201>

Öz

Osmanlı İmparatorluğu, geniş beşeri ve iktisadi kaynakları, askeri gücü ve deniz gücü sayesinde bir süper güçtü. Bu güce ancak İspanya, Venedik ve onların müttefiklerinin birleşik kuvvetleri meydan okuyabilirdi. 1571 yılındaki İnebahtı Deniz Savaşı bunun bir örneğiydi. Bu savaşta Osmanlı donanmasının yok edilmesinin ardından, geniş kaynaklar ve bu kaynakların verimli bir biçimde yönetilmesi Osmanlılar'ın donanmalarını yeniden inşa etmesini sağladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1574 yılında Tunus'ta İspanyol güçlerine karşı aldığı galibiyet, Osmanlı deniz gücünün dirilişini göstermekteydi. 1580 yılındaki barıştan sonra deniz güçlerini etkileyen finansal krizlerden etkilenen taraflar, dikkatlerini diğer siyasi meselelere çevirdi.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs'ın Fethi, İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı Askeri Gücü, Erken Modern Avrupa Askeri Tarihi, Karşılaştırmalı Askeri Tarih

ABSTRACT

The Ottoman Empire was a superpower due to its vast human and economic resources and military and naval power. Only the joint military and naval might of Spain, Venice, and their allies could successfully challenge the Ottomans. This was the case at the Battle of Lepanto in 1571. Following the destruction of the Ottoman fleet at the battle, the abundance of Ottoman resources and efficient resource management enabled the Ottomans to rebuild their navy. The Ottoman victory against the Spanish forces in 1574 in Tunis demonstrated the Ottoman naval resurgence in the Mediterranean. After the peace of 1580, the parties which suffered from the financial difficulties that affected their naval power, turned their attention towards other political matters.

Keywords: The Conquest of Cyprus, The Battle of Lepanto, Ottoman Military and Naval Power, Military History of Early Modern Europe, Comparative Military History

Extended Abstract

A generation before Lepanto, the Ottoman Empire was a superpower due to its vast human and economic resources and military and naval power. In the first decade of Sultan Süleyman's reign, the empire's revenues are estimated at almost 11.5 million gold ducats. However, in the last years of his reign, revenues of the central treasury decreased to 3 million gold ducats, as opposed to 4.8 ducats in 1527-28, and the treasury had 110,000 and 370,000 ducats deficits in 1565-66 and 1566-67. Still, revenues increased to 3.8 million ducats next year, and the treasury closed the fiscal year with a positive balance. It was not until 1592 that the treasury faced recurring deficits.

The vast empire of the Habsburgs possessed human and economic resources comparable to those of the Ottomans. However, unlike the padishah's territorially contiguous "well-protected domains," the Spanish Habsburgs had a discontinuous empire with territories loosely arranged and scattered all over Europe and overseas. Charles V's combined revenue from Castile, the Kingdom of Naples, and the Low Countries' core provinces amounted to about 4.8 million Spanish ducats in 1540. However, Castile alone collected 10 million ducats by the end of the century. Ferdinand I, Charles' brother and the Ottomans' main rival in central Europe collected about 1.9 million Venetian ducats annually. The revenues of the Republic of Venice, the Ottomans' maritime rival in the eastern Mediterranean, were equally modest: about 2 million ducats before 1570.

The padishah had a professional army of 125,00-130,00 men at his disposal, which reached 160,000-170,000 men with the auxiliary raiders (*akıncı*) and the infantry peasant militia (*azab*). The professional army consisted of 70,000-80,000 provincial cavalrymen remunerated by military fiefs (*timar*). The number of the salaried standing troops of the Porte (*kapukulu*) fluctuated between 15,000 and 19,000 soldiers before Lepanto. Süleyman routinely mobilized 60,000 to 70,000 troops for his campaigns.

Initially, neither Charles V nor Ferdinand had a standing field army. Both had to raise armies anew for each new campaign and negotiate with the Estates of their respective kingdoms to get the troops and funds necessary to pay them. However, when not fighting against his Valois rival in Italy, Charles V could assemble an army comparable in size to that of Süleyman's. In 1532, contemporary estimates put the combined military force of the Habsburg brothers at 160,000 to 220,000 men. No wonder, Neither Charles nor Süleyman risked an open battle. The Venetians had a modest standing force, 6,750 men in about 1550 and 9,279 men by 1582, but in wartime, such as the war years of 1570-73, the Republic was capable of maintaining an average of 33,400 soldiers.

The Ottomans' naval superiority rested not on the quality of their ships but the empire's ample natural and human resources and efficient organization. In Istanbul, the main Ottoman Arsenal (*Tersane-i Amire*) had 160 docks by 1515. Between 1527 and 1531, it built 61 ships and repaired 146 vessels. The Venetian *bailo* in Istanbul reported in 1558 that the Ottomans could build and outfit 130 ships without difficulty, although he considered them of inferior quality, made with green timber. Four years later, the secretary of the *bailo* claimed that the Ottomans could deploy 170 galleys "for long voyages" and some 200 "for short ones," plus those that the corsairs owned.

Charles V's Mediterranean fleet was under the able leadership of Andrea Doria, the Genoese maritime condottiere. The fleet consisted of Doria's galleys, galley squadrons from Spain, Sicily, Naples, and other hired galleys from Italy. For major naval campaigns, the emperor could mobilize several hundreds of vessels and tens of thousands of troops. For his Tunis campaign in 1535, he mobilized over 400 vessels and 50,000 men. The Venetians also had a strong navy. In the mid-sixteenth century, in the Venetian Arsenal, 120-130 light galleys (*galie sotili*), 6-12 large galleys (*galie grosse*), and 12-21 flagships (*galee bastarde*) were built or under construction. The Arsenal had 100 light galleys, four to ten great galleys, eight biremes, and 16 light dispatch and scouting vessels. Of these vessels, 25 galleys were held in basins, armed and equipped, ready to be dispatched at short notice. The rest of the fleet was kept on land, complete in hull and superstructure, and could be launched after caulked.

As can be seen, only the joint military and naval might of Spain, Venice, and their allies could successfully challenge the Ottomans. This was the case at the Battle of Lepanto in 1571. Still, the numbers of vessels recorded in various contemporary sources (202 to 219 galleys and six galleasses on the Christian side instead of 205 galleys and 35 to 68 *galiots* on the Ottoman side) are misleading. They exclude the smaller transport ships in both navies and the *galiots* and frigates in the Christian fleet. The Holy League slightly outnumbered the Ottomans in terms of combatants and auxiliaries: 62,100 men to 57,700 men. More importantly, the league had a substantial advantage in firepower: 1,334 to 741 guns. Ottoman accounts also underlined that their fleet suffered from a shortage of manpower. Many died during the 1571 campaign, and the soldiers aboard the coastal begs' ships had already returned home for the winter.

Following the destruction of the Ottoman fleet at the battle, the abundance of Ottoman resources and efficient resource management enabled the Ottomans to rebuild their navy. The strength of the rebuilt Ottoman navy was estimated at between 180 and 230 ships in 1572. The resurgence of the Ottoman navy forced the Venetians to conclude a separate treaty with the padishah in 1573. Although in 1573 the Spanish conquered Tunis, in 1574 a large Ottoman fleet of some 240 galleys, 16 galleasses, three galleons, and other ships under Kılıç

Ali Pasha's command conquered La Goletta (Halk al-Wadi), which the Spanish had held since 1535, and retook Tunis. The victory—off the coast of Spanish Habsburg, Sicily at such a great distance from Istanbul, the logistical center of Ottoman operations—demonstrated Ottoman naval resurgence and restored Ottoman military prestige. However, these wars exhausted the belligerents who concluded a treaty in 1580 to attend to more pressing concerns in the Netherlands and Persia. Spain, Venice, and the Ottomans all faced significant financial difficulties, negatively affecting their naval power.

Kaynaklar ve Askeri Güç

İnebahtı'dan bir nesil öncesinde Osmanlı İmparatorluğu zamanının süper gücüydü. Bu durum İmparatorluk'un jeopolitik konumu, Balkanlar, Anadolu, Arabistan ve Kuzey Afrika'daki geniş beşeri ve iktisadi kaynaklar üzerindeki kontrolü ve bu kaynakları Osmanlı hanedanı ve devletine hizmet için kanalize etmeye muktedir bir merkez ve taşra teşkilatının varlığından kaynaklanmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman'ın toprakları hükümdarlığının son yıllarında 2,5 milyon kilometrekareye varmıştı. 16. yüzyılın başlarında 12-13 milyon olan nüfus, yüzyılın sonlarında 20-25 milyona çıkmıştı. 1527-1528 yılı *Hazîne-i Âmire* (Dış hazine; devlet hazinesi) bilançosunda takriben 9,4 milyon düka altınlık bir gelir kaydedilmişti. Bu gelirin 5 milyonu hazineye gelen nakit iken, 3,6 milyonu tumar yoluyla ve ilave 1 milyonu ise yönetilen vakıflardan elde edilen gelirlerdi. Buna bir de söz konusu yıllarda imparatorluğun gelirlerini 11,4 milyon dükaya çıkararak yaklaşık 2 milyon dükalık *Ceyb-i Hümayûn* (Enderun hazinesi; iç hazine; hazine-i hâssa) geliri eklenmelidir. Padişahın emrine amade 125-130 bin kişilik bir profesyonel ordu vardı. Bu askeri gücün 70-80 binini tumarlı sipahiler ve onların *cebelüleri*, 15 binini ise kapıkulları oluşturmaktaydı. Buna ilaveten imparatorluğun toplamda 292 adet olan müstahkem mevkiilerinde (kale ve palanka) hizmette olan 42 bin garnizon askeri vardı. 35-40 bin yarı-profesyonel askerle (akıncı ve azab) birlikte padişahın askeri potansiyeli 160-170 bin neferdі. Süleyman, bu potansiyel içerisinde 60-80 bin kişilik orduları seferlerinde rutin olarak mobilize etmişti¹.

İnsan kaynağına ek olarak Osmanlılar, barut ve ateşli silahların varlığının yükselen silahlanma yarışında esas olduğu bir çağda bunların üretimi için en stratejik hammaddeler olan güherçile, kükürt, bakır ve demir cevherinde muazzam bir kaynağına malikti. Bu kaynakların varlığının yanı sıra Osmanlılar, halihazırda imparatorlukları boyunca tophaneler ve baruthaneler kurmuşlar ve bu şekilde silah ile mühimmat üretiminde kendilerine yeter hale gelmişlerdi². Neticesinde Osmanlılar, Doğu-Orta Avrupa, Akdeniz ve Orta Doğu'daki

- 1 Burada kullanılan materyal detaylı bir biçimde şurada incelenmiştir (Gábor Ágoston, *The Last Muslim Conquest: The Ottoman Empire and Its Wars in Europe*, Princeton, NJ 2021, 8-9, 13. bölümler). İmparatorluk'un gelirleri, giderleri ve askeri kapasitesiyle alakalı verilerimiz çoğunlukla *Hazîne-i Âmire*'nin muhasebe defterlerinden gelmektedir. Yukarıdaki veri İmparatorluk'un timar gelirlerini de ihtiva etmesi sebebiyle biricik örnek olan 1527-1528 *bütçesine* dayanmaktadır bkz. Ömer Lütfi Barkan, "H 933 934 (M 1527-1528) Mali Yılına ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* XV/1-4 (1953-1954), 251-329. Bu kaynakların bir serisi için bkz. *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, I-II, İstanbul 2006. İmparatorluk'un gelir ve giderlerinin tetkiki için bkz. Baki Çakır, "Geleneksel Dönem (Tanzimat Öncesi) Osmalı Bütçe Gelirleri", *Osmanlı Maliyesi, Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, İstanbul 2006, c. I, 167-95 ve Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, İstanbul 2006, c. I, 197-238. Osmanlı ordusunun büyüklüğüne dair muhtelif tahminler için bkz. Gyula Káldy-Nagy, "The First Centuries of the Ottoman Military Organization", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31 (1977), 147-162; Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, New Brunswick, NJ. 1999.
- 2 Gábor Ágoston, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge 2005, 96-189 (Türkçesi, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah*

rakiplerinden ateşli silahlar bakımından daha üstünlerdi. Ne Habsburglar ne de Venedikliler Osmanlılar'ın askeri gücüne denk değildi.

Habsburgların geniş imparatorluğu Osmanlılarla mukayese edilebilir düzeyde beşeri ve iktisadi kaynaklara sahipti. Ancak padişahın bölgesel olarak bütün olan *memâlik-i mahrûsesinin* aksine İspanyol Habsburgları'nın imparatorluğu, birbirlerine gevşekçe bağlı bir biçimde Avrupa'daki ve okyanus ötesindeki dağınık bölgelerden oluşmaktaydı. Habsburglar'ın dış politikaya dair muhtelif yükümlülüklerinin varlığı sebebiyle mevcut kaynakların sadece bir kısmı Osmanlılar'a karşı kullanılabilmekteydi. İmparator V. Karl (hükümdarlık 1519-1556) için Fransa ile Avrupa hakimiyeti üzerine olan mücadele, Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki Protestan prenslerle olan savaşlar ve Osmanlılar ile Akdeniz'deki çatışmalar ana stratejik önceliklerdi. Bu durum V. Karl'ın dini politikalarının ve evrensel monarşi iddialarının boşa düşüşünün bir işareti olan 1555 yılındaki Augsburg Barışı'nı müteakiben 16. yüzyılın ikinci yarısında değışti. Katolik Habsburglar ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Protestan prensleri arasında verilen karşılıklı tavizler ve V. Karl'ın 1556 yılında tahttan feragatinin ardından "Türk sorunu" temel mesele haline geldi. Abisinin halefi olarak imparatorluk tahtına oturan Macaristan, Hırvatistan ve Bohemya Kralı I. Ferdinand'ın (hükümdarlık 1526-1564) birincil siyasi problemi buydu. Sırasıyla İmparator I. Ferdinand ve V. Karl'ın oğlu II. Felipe'nin (hükümdarlık 1556-1598) öncülüğünde Habsburg İmparatorluğu'nun Orta Avrupa İmparatorluğu ve İspanyol İmparatorluğu olarak bölünmesi Osmanlılar'a karşı olan mücadeleye yöneltilebilecek kaynakların daha da bölünmesine sebep oldu. Osmanlılar'ın varlığı II. Felipe'nin birçok siyasi meselesinden sadece biriydi.

16. yüzyılın ortalarında V. Karl'ın en zengin üç toprağının (Kastilya, Napoli Krallığı ve Alçak Ülkelerin çekirdek bölgeleri olan Flaman, Hollanda ve Brabant) nüfusu 10 milyon civarındaydı. Habsburg Monarşisi'nin I. Ferdinand tarafından yönetilen Orta Avrupa'daki nüfusu ise 1550 yılında tahminen 6,5 milyondur. V. Karl Kastilya, Napoli Krallığı ve Alçak Ülkeler'in çekirdek bölgelerinden 1520 yılında 2,8 milyon İspanyol dükası, 1540 yılında ise 4,8 milyon İspanyol dükası gelir elde etmişti. Ancak yüzyılın sonunda Kastilya'dan elde edilen gelirler 10 milyon İspanyol dükasına çıktı. Orta Avrupa'da Osmanlılar'ın baş düşmanı olan Ferdinand ise 1558 yılından sonra dahi sınırlı kaynaklara sahipti. Ferdinand'ın rutin geliri 1,7-1,9 milyon Venedik dükasıydı (2,15-2,5 milyon Ren Filorini). Dahası, Habsburglar hammadde ve beşeri kaynaklar noktasında Osmanlılar'ın sahip olduğu düzeyde bir kendine yeterliliği tecrübe etmemişlerdi³.

Sanayisi, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006); Gábor Ágoston, "Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450-1800", *Journal of World History*, 25 (2014), 99-108 (Türkçesi, "Ateşli Silahlar ve Askeri Uyarılma: Osmanlılar ve Askeri Devrim", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Çalışmaları*, çev. ve yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2017, s. 45-84).

3 Gábor Ágoston, "Ottoman and Habsburg Military Affairs in the Age of Süleyman the Magnificent", *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi (1566)*, ed. Pál Fodor, Leiden 2019, 288-289.

Başlangıçta ne V. Karl'ın ne de Ferdinand'ın daimi orduları vardı. Her ikisi de her yeni seferde yeni bir ordu oluşturmalydı. Bu amaca binaen asker toplamak ve askerlere ödeme yapmak için gerekli fonu bulabilmek maksadıyla saygın krallıklarındaki yerel elitlerle müzakere etmek zorundaydılar. Yine de V. Karl, İtalya'daki rakibi Valois'lar ile çatışma halinde değil iken Süleyman'ın ordusuna yakın genişlikte bir ordu toparlayabiliyordu. 1532 yılı buna bir örnekti. Bu yılda yerel elitler 38 bin piyade, 6 bin ağır süvari ve 6 bin hafif süvarinin seferber edilmesi için oy kullandı. Bohemya ordularıyla birlikte yerel elitlerin seferber ettiği ordu 55 bin civarında bir mevcuda kavuştu. Bu sırada V. Karl'ın emri altında 42 bin kişilik bir ordu vardı. Kral Ferdinand ise 42 bin piyade, 6 bin ağır süvari, 2 bin hafif süvari ve son olarak Tuna filosu için 10 bin adam toplamıştı. Bu rakamlara göre Habsburg askeri gücü takriben 157 bin kişiydi, yine de Habsburglar'ın askeri ve geri hizmet kıtalarındaki beşeri gücünün 16 Ağustos tarihinde yapılmış resmi sayımı ordu mevcudunu 222.820 olarak gösteriyordu⁴.

Süregiden modernleşme çabaları ile İtalyan Savaşları'nda silah ve taktik kullanımının deneyselliği, özelde İspanyol piyadeleri genelde V. Karl'ın ordusunun Müslüman rakibiyle aşık atabilmesini sağladı. İspanyol piyadesi arasındaki arkebüzçülerin oranı 1500 yılında %25'ti. Sırasıyla, 1522 yılında Bicocca'da, 1525 yılında Pavia'da İspanyol piyadeleri ateş gücünden faydalandılar ve meşhur İsviçre piyadesini her iki muharebede, Fransız süvarisini ise Pavia'da bozguna uğrattılar. Bu İspanyol piyadesinin 1522 ve 1525 yıllarında istikrarlı bir ateş gücü oluşturmasını sağlayan manevra olan kontra-marşın bilinen en erken örneklerindedir. 1536 yılında Cenova Emirnamesi İspanyol piyadesini mızraklı askerler ve arkebüzçülerden müteşekkil her biri yaklaşık 3.000 kişilik üç daimi *tercio* şeklinde organize etti. Avrupa'nın en girift taktiksel ve yönetsel oluşumlarından biri olan *tercio* kısa zamanda Avrupa'nın ilk daimi askeri gücü oldu. *Tercio* İmparatorluk'un hücum kıtası olarak meşhurdu ve İmparatorluk'un sefer ordularının %20'sini oluşturmaktaydı. Topçu sınıfının reformu İspanyol ateş gücünü daha da artırdı ve yüzyılın ortasında, 1522 yılında çıkan bir emirle kalibresi standardize edilmeye çalışılmış toplara sahip uzmanlaşmış topçu birliklerine evrildi⁵.

V. Karl'ın Akdeniz donanması 1528 yılında I. François ile sözleşmesi bittikten sonra İmparator'un hizmetine giren Cenovalı *condottiere* Andrea Doria'nın yetkin liderliği altındaydı. Donanma, Doria'nın kadırgaları, İspanya, Sicilya ve Napoli'nin kadırga filoları (V. Karl'ın Aragon Krallığı'ndan mirası) ve İtalya'dan temin edilen kadırgalardan müteşekkilidi. Çağdaşları İmparator'un 1541 sonbaharında Cezayir'e yönelik deniz seferinin 4 milyon altına mal olduğunu tahmin ediyordu. Yine de donanmanın on yedi kadırgası ve yüz otuz gemisi bir kış fırtınasında yok olmuştu⁶. Osmanlılar'a karşı Akdeniz'in savunulması noktasındaki maddi yük sadece V. Karl'ın değil, aynı zamanda II. Felipe'nin de temel sorunlarından biriydi.

4 Ágoston, "Ottoman and Habsburg Military Affairs", 300.

5 Fernando González de León, "Spanish Military Power and the Military Revolution", *Early Modern Military History, 1450–1815*, ed. Geoff Mortimer, Basingstoke 2004, 28, 30-32.

6 Jan Glete, *Warfare at Sea, 1500–1650*, Routledge, London 2000, 99; Ernest Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, c. I, Paris 1848, 523.

Osmanlılar'a karşı düzenlenen 1571 deniz seferinde Kastilya görece düşük bir meblağ olan 793 bin düka öderken, II. Felipe'nin yönetimi altındaki İtalya bölgeleri ve müttelikleri de bu sefere maddi katkı sağlamışlardı. Bununla birlikte, ertesini yıl düzenlenen sefer, herhangi bir kazanım elde edilmemiş olmasına rağmen 1,4 milyon dükaya mal olmuştu. 1573 yılında Venedik Cumhuriyeti'nin müstakil olarak Bâb-ı Âlî ile barış yapmasının ardından, Akdeniz'in müdafaasının maddi yükü ki bu yük Kastilya'ya 1,1 milyon dükaya mal olmuştu, II. Felipe'nin tebaasının omuzlarına bindi. 1571-1577 yılları arasında Kastilya, Akdeniz donanması için 7 milyon dükadan fazla bir meblağ ve Hollanda için 11,7 milyon düka ödeme yapmıştı. Bir önceki yılda hazırlanan bir rapora göre Kastilya tacının yıllık geliri 6 milyon dükadan daha az iken hazine 73 milyon düka borçlu haldeydi. Bu raporda ayrıca “*Osmanlı ve Protestan düşmanlarımızla mücadele etmek ve onları mağlup etmek için güçlü tutulması gereken kara ve deniz güçlerinin*” sağlanmasının hazineye ayda 1 milyondan fazla bir meblağ yük getirdiği belirtilmekteydi. Rapordaki hesaplara göre hazinenin yıllık geliri 6 milyon dükadan az iken 1574 yılında ödemekle yükümlü olduğu 50 milyon düka civarında bir meblağ vardı. 1575 yılının Eylül ayında Felipe bütün ödemeleri askıya aldı⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'deki rakibi Venedik Cumhuriyeti'nin kaynakları daha azdı. *Terraferma* nüfusu 16. yüzyılın ortalarında takriben 1,4-1,6 milyon arasındayken 1500 yılındaki 1,1 milyon dükalık gelir 1570 yılından önce 2 milyon dükaya çıkmıştı. Venedik'in daimi ordusu Osmanlılar'a kıyasla mütevazı kalmaktaydı. 1536 yılında Venedik, *terrafermada* 2.000 askere ve deniz ötesi topraklarında (*de Mar*) 2.400 olmak üzere toplam 4.400 askere ödeme yapmaktaydı. Bu sayı 1530 yılında Osmanlı dış hazinesinin ödeme yaptığı 16.696 kapıkulunun sadece %28'iydi. Cumhuriyet daimi ordusunun mevcudunu 1550 yılında 6.750'ye, 1582 yılında ise 9.279'a çıkardı. Bununla birlikte, bu artış Cumhuriyet'in askeri yeterliliklerinin Osmanlı karşısındaki konumunda sadece küçük bir gelişme yarattı, çünkü 1582 yılında kapıkullarının mevcudu 28.987 olmuştu. 1570-1573 yılları arasında Venedik'in ortalama 33.400 kişilik bir askeri gücü besleyebilmesi Osmanlı'nın ortalama 160 bin olan askeri gücüyle kıyaslandığında yine küçük kalmaktadır. 1582 yılında Venedik'in 9.279 askerinin yıllık maaş gideri 419.261 düka iken, Osmanlılar 28.987 adet kapıkulu askerine yılda 1.424.110 düka maaş ödemesi yapmaktaydı. Bu veri 1582 yılında Venedik'in asker başına yılda 45 düka maaş öderken, Osmanlılar'ın 49 düka maaş ödediğini göstermektedir. Elbette iki ordunun farklı birliklere ödenen maaş noktasında mühim farkları vardı. Yine de, bu veriye göre Osmanlılar kapıkulu askerlerine Venedikli rakiplerinden daha iyi bir maaş ödeyebilmekteydi⁸.

7 Geoffrey Parker, *Imprudent King: A New Life of Philip II*, New Haven & London 2014, 219-221.

8 Venedik'in gelirleri için bkz. Frederic C. Lane, *Venice: A Maritime Republic*, Baltimore, MD 1973, 237, 323. Venedik'in daimi ordusu için bkz. M. E. Mallett - J. R. Hale, *The Military Organization of a Renaissance State: Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge 2006, 462, 466-467. 1582 yılında kapıkulu askerlerinin mevcudu ve maaşları için bkz. Genç - Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, c. II, 45.

Deniz Gücü Miktarı

Osmanlılar, henüz yolun başındayken, hem Rumeli ve Anadolu toprakları arasındaki irtibatı sağlayabilecek, hem de silah ve sair levazımın naklini temin edecek bir donanmanın elzem olduğunu fark etmişlerdi. İlk Osmanlılar bu tarz işler için zaman zaman Cenova gemilerini kullansalar da 1354 yılında Gelibolu'yu ele geçirmeleriyle birlikte çok önemli bir tersane ve deniz üssü elde ettiler ve bundan kısa bir süre sonra Gelibolu'yu Osmanlı gemi inşa merkezi yaptılar. 1453 yılında İstanbul'un fethi ise Osmanlı deniz gücü için bir dönüm noktasıydı. İstanbul ile birlikte Osmanlılar, Bizans'ın Kadirga Limanı'ndaki gemi inşa tesisleri ve mahir iş gücü ile Akdeniz'in en mahfuz doğal limanlarından olan Haliç'i elde ederek, burayı sonraları *Tersane-i Âmire* diye bilinen Osmanlı denizciliğinin merkez üssüne dönüştürdüler. Bu tarihli şartlar Osmanlılar'ın oldukça geniş kaynakları ve organizasyonel yetenekleriyle birleştiğinde Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'de bir deniz gücü haline geldi. 16. yüzyılın başlarında Osmanlılar'ın deniz gücü Venedik'i gölgede bıraktı ve Osmanlı donanması 16. yüzyıl boyunca Akdeniz hakimiyeti için İspanya ile mücadele etti⁹.

Osmanlılar'ın denizlerdeki üstünlüğü gemilerinin kalitesinden daha çok Bâb-ı Âli'nin stratejik amaçlarına hizmet eden bir donanmayı Akdeniz'de tutabilmesini sağlayan geniş doğal ve beşeri kaynakları ile etkili organizasyon kabiliyetine dayanmaktaydı. İmparatorluk bir gemiyi inşa ve teçhiz noktasında gerekli kereste, demir, katran, kendir ve diğer doğal kaynakların tamamına malikti. Bu kaynakların büyük çoğunluğu *ocaklık* yoluyla elde edilirken, tersane de ihtiyaç olduğu vakit satın alım yapmaktaydı¹⁰. II. Mehmed'in hükümdarlığında Osmanlı donanması sayısal olarak etkileyici güçteydi. Cenova tarafından idare edilen Kırım'daki liman kenti Kefe'ye yönelik 1475'te yapılan deniz seferinde II. Mehmed 380 kadirga kullanmıştı. 1499-1503 Osmanlı-Venedik Savaşı boyunca II. Bayezid donanmayı ciddi düzeyde güçlendirdi. Sadece 1500 yılında sayısı 250'den az olmamak kaydıyla kadirga inşası emri veren II. Bayezid'in yönetimi altında donanmanın yeniden organize edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu heybetli bir deniz gücü haline getirdi. Donanma Osmanlılar'ın Memlük yönetimi altındaki Mısır topraklarını 1516-1517 yıllarındaki fethinde ve Portekiz'in Kızıldeniz ve Basra Körfezi'ndeki yayılmasını durdurmada en mühim etkendi. Meşhur korsan Barbaros Hayreddin'in 1533 yılında Osmanlı donanmasının başına getirilmesi ve Osmanlı deniz gücüne Cezayir ve Tunus'taki Berberi devletlerin korsanlarının dahil edilmesi Osmanlılar'ın denizlerdeki gücünü artırmak ve Osmanlı gücünü Cezayir ile Tunus'a kadar taşımak için ekonomik açıdan verimli bir yoldu.

9 John H. Pryor, *Geography, Technology, and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649-1571*, Cambridge 1992; Palmira Johnson Brummett, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany, NY 1994; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007.

10 İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, 102-147.

1515 yılına gelindiğinde Tersane-i Âmire'nin 160 gözü vardı. Tersane muhasebe defterlerine göre 1527-1531 yılları arasında Osmanlılar Galata tersanesinde 44'ü kadirga olmak üzere toplam 61 gemi inşa ederken, 32'si kadirga olmak üzere 146 gemiyi tamir ettiler. Deniz inşa ve hareket faaliyetlerinin keskin bir biçimde düştüğü bir dönem olan 1580'lerin ortalarında bile Tersane-i Âmire 114 gemiyi inşa ve tamir etmişti¹¹. Venedik balyosu Antonio Barbarigo 1558 yılında, her ne kadar ıslak kereste ile inşa edilmiş gemilerini düşük kalitede görse de Osmanlılar'ın 130 gemiyi zorlanmaksızın inşa ve teçhiz edebileceklerini belirtmişti. Bundan dört yıl sonra balyosun sekreteri Osmanlılar'ın korsanların gemileri haricinde “uzun yolculuklar için” 170, “kısalalar için” ise 200 kadirgayı harekete geçirebileceğini iddia etmekteydi. Aynı sekreter, büyük çoğunluğu Venedikli olan Hıristiyan gemi ustalarının Tersane-i Âmire'de çalışıyor olmalarını sebep göstererek Osmanlılar'ın kadirgalarının kalitesinin arttığını belirtiyordu¹².

Osmanlılar'ın gemi inşa kapasitesi ile 16. yüzyılın ortasında tüccar gemilerine eşlik eden bir savaş gemisi olan hafif kadirgalardan (*galie sotili*) 120-130, ticari yolculuklarda mal taşımak amacıyla tasarlanan büyük kadirgalardan (*galie grosse*) 6-12 ve genellikle bayrak gemisi olarak kullanılan ortalama büyüklükteki kadirgadan (*galae bastarde*) ise 12-21 adedini inşa etmiş yahut etmekte olan Venedik tersanesinin inşa kapasitesi birbirlerine yakın düzeydeydi. Bununla beraber söz konusu rakamlar genel trendleri imlemeleri bakımından dikkate alınmalıdır, çünkü bu sırada çokça kadirga denizde bulunmaktaydı. Dahası, büyük Venedik kadirgaları, Osmanlılarca inşa edilmiş muadillerinden daha büyüktü. Bu kadirgalar 250 ton yük ve 200'den fazla neferi taşıyabilirdi. Venedik Cumhuriyeti'nin 100'den fazla kadirgayı teçhiz ettiği 1537-1540 savaşıdan sonra, öncesinde yedekte olan 50 kadirga, 100 hafif kadirga, 4 (sonra 10) büyük kadirga, 8 bireme ve 16 hafif kurye ve keşif gemisi şeklinde artırıldı. Bu zamana değin yeni tersane gizli tutulan yedek gemileri saklamak için yeterli sayıda göz ve havuza sahipti. Bu gemiler arasındaki 25 kadirga mücehhez ve kısa sürede neferle donatılıp denize inmeye hazır bir biçimde havuzda tutulmaktaydı. Donanmanın geri kalan kısmı ise, iskeletleri tamamlanmış ve kalafatlandıktan sonra harekete geçmeye hazır bir biçimde karada bulunmaktaydı¹³.

Rakiplerini takip eden Osmanlılar Akdeniz'in standart gemi teknolojisini benimsediler ve kürekli kadirgayı donanmalarının esas gemisi haline getirdiler. Bu basit kürekli gemiler sığ karinaları, dar ve uzun yapılarıyla Akdeniz sularında seyruşefere uygundu. Rüzgar gücüne muhtaç değillerdi ve akıntılardan fazlaca etkilenmiyorlardı. Yüksek manevra kabiliyetleriyle saldırı gemileri olarak kullanılabilen kadirgalar, askerler düşman kadirgalara çıkarma yaptıklarında ve Osmanlılar'ın uzmanı olduğu amfibik hareketlerde kullanılabilirdi. Daha

11 Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, 4-6.

12 Niccolò Capponi, *Victory of the West: The Story of the Battle of Lepanto*, London 2006, 184.

13 Frederic Chapin Lane, *Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance*, Baltimore & London 1992 (İlk baskı 1934), 7, 242; Lane, *Venice*, 362.

hafif ve hızlı kadırgalar Akdeniz ve Karadeniz’de yağma için tercih edilen gemilerdi, ancak Osmanlılar da bu tarz gemilerin yüzlercesini nehir filolarında kullanmaktaydı. Selman Reis’in 1517 yılında Cidde’de daha güçlü Portekiz gemileriyle karşılaştığında ispat ettiği üzere kadırgalar kıydan gelen top atışlarının yardımını arkasına aldığı daha büyük gemileri püskürtmek amacıyla da kullanılabilir. Bu durum Selman Reis’ten 30 yıl sonra Preveze Muharebesi’nde (1538) de ispatlanmıştı. Barbaros Hayreddin Paşa, kendi donanmasından daha büyük bir donanmayla karşısına çıkan Andrea Doria tarafından kumanda edilen İspanya, Venedik, Cenova, Papalık, Portekiz ve Rodos Şövalyeleri’nden müteşekkil Kutsal İttifak donanmasını kıydan gelen top atışları ve kadırgalarıyla mağlup etmişti¹⁴.

Osmanlı donanmasının güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmek için bu donanmanın esas görevlerini göz önünde bulundurmanız gerekiyor. Donanma payitahtı, Levant ticaret yollarını ve Osmanlı ekonomisi ile payitahtın işesi için hayati önemi haiz olan İstanbul ile Mısır ve Karadeniz kıyılarını bağlayan deniz güzergahını muhafaza ediyordu. Akdeniz ve Karadeniz donanmaları, Tuna, Dicle ve Fırat nehirlerindeki filolar ve haraçgüzarlarla birlikte çalışarak Osmanlı sefer lojistiğinde kritik bir rol oynamaktaydı. Bu filolar Macaristan, Doğu Avrupa, Kuzey Afrika, Akdeniz adaları, Kafkaslar ve Irak’taki savaşlarda askeri birlikleri ve yüzlerce tonluk gıdayı, topları, mermileri ve barutu taşıdı¹⁵.

Askeri Gücün ve Deniz Gücünün Sınanması: Kıbrıs ve İnebahtı

Osmanlı İmparatorluğu’nun Kıbrıs’ı fethinin neden olduğu 7 Kasım 1571 tarihli İnebahtı Deniz Savaşı Akdeniz’deki Hıristiyan-Müslüman kuvvetler arasındaki en dramatik yüzleşmeydi. Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa için Kıbrıs’ın ele geçirilmesi halledilmesi gecikmiş bir meseleydi. Osmanlılar’ın hakimiyetindeki Doğu Akdeniz’de Kıbrıs, Venedik’in yönetimi altındaki bir ada olarak problem teşkil etmekteydi. Ada, Müslüman ticaret ve hac gemilerine saldırıyla beslenen Hıristiyan korsanlarının sığınağıydı ve bu korsanlar İstanbul ile Osmanlı İmparatorluğu’nun en müreffeh eyaleti Mısır arasındaki deniz güzergahında tehlike yaratıyordu. Doğu Akdeniz’deki Hıristiyan korsanlığının ortadan kaldırılamaması sert iktisadi kayıplar noktasındaki kaygıları artırırken aynı zamanda payitahtın İslam dünyasındaki meşruiyetini zedelemekteydi. Kıbrıs’ın zenginliği ve Osmanlı lojistik üslerine yakınlığı onu cazip bir hedef haline getiriyordu. Dahası, Kıbrıs’a yönelik başarılı bir sefer, Don-Volga kanalı projesinin ve 1569 yılındaki Astrahan Seferi’nin başarısızlığıyla iktidarı sarsılan Sokollu Mehmed Paşa için faydalı olacaktı. Modern tarihçilerin muasır Venedik kaynaklarına dayanarak ortaya koydukları Sefarad Yahudisi banker Yasef Nassi’nin Kıbrıs’a

14 John Francis Guilmartin, *Gunpowder & Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the 16th Century*, Annapolis, MD 2003, 23-29, 57-69.

15 Osmanlı deniz gücünün gelişimi için bkz. İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005; ayn.yzr., *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006; Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*, Houndmills, UK 2009, 295-323; Daniel Panzac, *La marine ottomane: De l’apogée à la chute de l’Empire, 1572-1923*, Paris 2009.

saldırmak için Sokollu Mehmed Paşa'nın muhalefetine rağmen II. Selim'i ikna ettiği yönündeki iddiaları şüphelidir¹⁶.

1570 yılında Kıbrıs'a yönelik seferde Osmanlılar takriben 60 bin neferi ve askeri teçhizat, besin, koşum hayvanları ve askerlerin taşınması için kullanılan nakliye gemileri de dahil edilirse 200 ile 360 arasındaki bir sayıda gemiyi seferber etmişti. Mart ayında 25 gemilik bir filo İstanbul'dan Rodos'a doğru Venedik donanması hakkında bilgi edinmek ve kuşatılan adaya gelebilecek olası Venedik desteğini engellemek amacıyla yola çıktı. 65-85 arası bir sayıdaki kadirga ve nakliye gemisi olarak kullanılan 30 kalyonluk daha kalabalık bir donanma ise bundan bir ay sonra 26 Nisan'da Piyale Paşa'nın kumandasında payitahtı terk etti. 16 Mayıs'ta Payitahtı son terk eden ise Kıbrıs serdarı Lala Mustafa Paşa ile Kaptanıderyâ Müezzinzâde Ali Paşa emrindeki 36 kadirga ve 12 çektiri, 8 mavna ve 80 nakliye gemisinden müteşekkil donanma oldu¹⁷.

Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşe modern tahkimatına rağmen 46 günlük muhasaranın ardından 9 Eylül tarihinde düştü. Osmanlılar'ın ikmal zinciri daha kısıydı ve takviye kuvvetleri personel bazında altıya birlik bir avantaj teşkil etmekteydi. Buna ilaveten Osmanlı tarafı kuşatma savaşlarında daha iyiydi. Müttefik Hıristiyan filolarının birlikte yoksun oluşu, tifüs ve firarlarla malul Venedik yardım filosunun sönük performansı ile Lefkoşe kumandanının yetersizliği müdafaayı zayıflattı. Bütün bunlara ek olarak, başlarındaki Venedikli yöneticilerden muzdarip Kıbrıslılar Osmanlı ordusuna yardım etmişti. Lefkoşe'nin üç günlük şiddetli yağmasının yarattığı korku diğer Venedik kalelerini de teslim olma kararını almaya zorladı. Tek istisna, Osmanlılar'ın yedi topyekun hücum ve 74 günlük ağır bombardımanın ardından ancak bir yıl sonra (1 Ağustos 1571) ele geçirebileceği Kıbrıs'ın doğusundaki Mağusa liman garnizonuydu. Osmanlılar garnizonun teslim olma şartlarını kabul etmekle birlikte, garnizondaki Müslüman hacıların katledilmesi Osmanlılar'ı misilleme için provoke etmişti. 5 Ağustos'ta Venedik görevlilerinin başları kesildi ve Vali Marcantonio Bragadin Müslümanlar'ın ölüm emrini vermesi sebebiyle canlı canlı derisi yüzülerek öldürüldü. Bragadin'in derisi samanla dolduruldu ve Asya limanları ile İstanbul'da dolaştırıldı¹⁸.

16 Ne Osmanlı kronikleri ne de Kıbrıs'ın kulağı delik yerel tarihçisi Nassi'nin dahlinden bahseder. Nassi'nin rolü Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) tarafından popüler hale getirilmiştir. Hammer-Purgstall sözüm ona Kıbrıs şaraplarını çokça tüketen II. Selim'in kendi şaraplarını istikrarlı bir şekilde temin için adayı fethetme kararına yönelik sıklıkla tekrarlanan hikayeyi yaymıştır. Bkz. Johann Strauss, "How Cyprus Came under Turkish Rule: A Conquest and the Historians", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 82 (1992), 325-334, özellikle 328-329.

17 Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, 91; Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, Philadelphia 1976-1984, IV, 971. Kadirgalar ve askerlerin sayısına dair kaynaklarda birçok farklı rivayet vardır.

18 Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1027-1044; Capponi, *Victory of the West*, 231-235; Hugh Bicheno, *Crescent and Cross: The Battle of Lepanto 1571*, London 2003, 180-224.

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethi İspanya, Venedik, Cenova, Toskana, Savoy, Urbino, Parma ve Malta Şövalyeleri'nden oluşan Kutsal İttifak'ın kurulmasına neden oldu. 20 Mayıs 1571 tarihinde imzalanan ve beş gün sonra Roma'da ilan edilen ittifakın amacı Kıbrıs'ın ve kutsal toprakların geri alınmasıyla Osmanlılar ve Kuzey Afrika'daki Müslümanlar'a karşı sürekli bir savaşın başlatılmasıydı. İttifakın tarafları 200 kadirga, topraklarla donanmış 100 nakliye gemisi, mühimmat, 50 bin piyade ve 4.500 süvari sağlamayı kabul etmişlerdi¹⁹. Bu ittifak Osmanlılar'a karşı Avrupalı Hıristiyan kuvvetler tarafından oluşturulmuş Akdeniz'deki son büyük koalisyondu. Yine de Hıristiyan dünyadaki ayrılıklar bütün büyük güçlerin ittifaka dahil olması ihtimalini baltalamış, kurnaz Osmanlı diplomasisi de Avrupa'daki bu ayrılıkları canlandırmıştı. Osmanlılar Macaristan'da sallantıdaki barışı muhafaza etmek isteyen ve ittifaka katılmayı reddeden II. Maximilian (hükümdarlık 1564-1576) ile 1568 yılında barış yapmıştı. Bâb-ı Âlî aynı zamanda 1569 yılında Fransa'ya ahidnâme bahşederek Fransa'nın ticari imtiyazlarını genişletmişti ve IX. Charles (hükümdarlık 1560-1574) Osmanlı topraklarındaki tüccarlarının çıkarlarını tehlike altına sokmak istemiyordu. İttifak, aynı zamanda birleşik bir deniz gücünün kim tarafından komuta edileceği noktasındaki rekabetle de cebelleşiyordu.

Bütün sıkıntılar ve fikir ayrılıklarına rağmen V. Karl'ın gayrimeşru oğlu Don Juan'ın kumandasındaki donanma İnebahtı Deniz Savaşı'nda ses getiren bir galibiyet kazandı. Eylül ayının başlarında Kutsal İttifak donanması Mesina'da toplandı ve 26 Eylül'de Korfu'ya vardı. Korfu'da yaz boyunca Girit'i ve Venedik'in Adriyatik'teki yerleşimlerini yağmalayan Osmanlı donanmasının Patras Körfezi'nin kuzey tarafındaki bir liman kasabası olan İnebahtı'ya döndüğü öğrenildi. Hıristiyanlar 4 Ekim'de Mağusa'nın düşüşü ve Bragadin'e yapılan işkencelerden haberdar oldu. Bu haberin yarattığı intikam ateşi kırılğan ittifaka birlik için bir amaç verdi. Bu sırada Osmanlı gözcüleri kumandanlarını Hıristiyan bir filonun Kefalonya'ya vardığı noktada bilgilendirdi. 4 Ekim'de tertip edilen savaş meclisinde 1571 seferinin serdari Pertev Paşa ile Cezayir-i Garb beylerbeyi Uluç Ali Paşa personel yetersizliği ve donanmadaki yorgunluğa dikkat çekerek İnebahtı Körfezi'nde müdafaa konumu alınması gerektiği kanaatindeydi. Ancak bir kara kumandanı olarak deniz savaşlarında hiçbir tecrübesi olmayan Kaptanıderyâ Müezzinzâde Ali Paşa nihai karar mercii oldu ve donanmasının Hıristiyan kuvvetlerine saldırmasını emretti.

Taraflar 7 Ekim'de Patras Körfezi'nde çarpıştı. Muasır kaynaklarda kaydedilen gemi sayılarına dair bilgiler (Hıristiyan tarafındaki 202-219 kadirgaya ve 6 mavnaya karşı Osmanlı tarafındaki 205 kadirga ve 35-68 kalyete) yanıltıcıdır. Bu kaynaklarda her iki donanmadaki daha küçük nakliye gemileri ve Kutsal İttifak'ın mavnaları ve fırkatepleri hesaba katılmamıştır. Kutsal İttifak'ın muharip ve yardımcı kuvvetleri rakamsal olarak Osmanlılar'dan üstündü (62.100'e karşı 57.700). İttifak aynı zamanda ateş gücü bakımından da ciddi anlamda

19 Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1015.

avantajlıydı (1.334 topa karşı 741 top). Buna ilaveten Osmanlı kaynakları donanmalarının insan gücü noktasında darlık yaşadıklarını belirtmektedir. Osmanlı kuvvetlerinden çokça nefer 1571 yılında ölmüştü ve derya beylerinin gemilerindeki askerler kış için çoktan evlerine dönmüştü²⁰.

Muharebenin başlarında Venedik sol kolu birkaç kadirga kaybetmiş ve kumandanlarından biri ağır yaralanmıştı. Buna rağmen, artçı birlikler tarafından yapılan takviye, mağlubiyeti zafere çevirdi ve Osmanlı sağ kolunun tamamını yok etti. Bu sırada Osmanlı merkezi çöktü. Don Juan'ın bayrak gemisi, kumandanının ölümünün ardından Osmanlı bayrak gemisini yedeğe aldı. Merkezdeki Osmanlı gemileri ele geçirildi yahut battı ve neredeyse bütün mürettebat acımasızca katledildi. Deniz tarafındaki filoların arasındaki çarpışma daha sonra başladı. Her iki tarafın en iyi kaptanları olan Uluç Ali ve Giovanni Andrea Doria birbirlerine karşı hareket üstünlüğü sağlamaya çalıştılar. Uluç Ali, Doria'nın kadirgalarına formasyonlarını bozacak düzeyde zarar vermeyi başardı. Uluç Ali mahvolmuş haldeki Osmanlı merkezine yardım etmek amacıyla Hıristiyan merkezinin sağ tarafına hücum etti. Ancak bu hamle için çok geçti. Müezzinzâde Ali Paşa çoktan hayatını kaybetmişti ve Don Álvaro Bazán yedek kuvvetlerini Uluç Ali üzerine göndermişti. Kahraman olamayacağını anlayan Uluç Ali 30 kadirgasıyla birlikte açık denize doğru kaçtı. İttifak donanması neredeyse bütün Osmanlı donanmasını insan gücü ve teçhizatı ile birlikte yok etmişti²¹.

İnebahtı Sonrası

Sonraki ilkbaharda Osmanlılar donanmalarını yeniden oluşturdular. Yeni Kaptanıderyâ Uluç Ali Paşa'nın -artık Kılıç Ali olarak meşhurdu- denetiminde İstanbul'daki tersanede 150 kadirga ve 8 mavna gerekli toplarla birlikte inşa edildi. Kaptanıderyâ başlangıçta donanmanın yeniden inşasını imkansız olarak görmekte ve Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'ya dert yanmaktaydı: “*tekne binâsı âsândır, iki yüz pâre gemiye beş altı yüz lenger ve âna göre [halat] ve yelken ve sâyir levâzımını tekmil muhâl görünüür*”. Sokollu Mehmed Paşa anlatılana göre buna şöyle cevap vermişti: “*Bu Devlet-i Aliyye'nin kuvvet ve kudreti ol mertebededir ki cümle donanma lengerlerini gümüşden, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlasdan etmek fermân olursa müyesserdir. Her kangı geminün mühimmâtı yetişmez ise bu minvâl üzre benden al*”²².

20 Tarafların mevcuduna dair tahminler ve savaş düzeni için bkz. Guilmartin *Gunpowder & Galleys*, 254-257; Bicheno, *Crescent and Cross*, 300-318.

21 Muharebe için bkz. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, haz. İdris Bostan, İstanbul 2008, 113-114; Guilmartin, *Gunpowder & Galleys*, 258-262; Bicheno, *Crescent and Cross*, 249-278; Capponi, *Victory of the West*, 253-286.

22 Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 115. TSMK, Revan 1192 numaralı yazmada Kılıç Ali Paşa “*halat ve yelken ve sâyir levâzım*” yerine “*alat ve yelken ve sâyir levâzım*”dan bahsetmektedir. Ancak diğer nüsha ve edisyonların büyük çoğunluğunda *halat* kelimesi geçmektedir. Sadrazam da cevabında *lenger*, *halat* ve *yelkenden* bahsetmektedir. Bu meşhur pasaj ayrıca şurada da alıntılanmıştır bkz. Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1075.

Avrupalı gözlemciler de geniş çaplı gemi inşa faaliyetleri ve bunun sonuçlarını doğrulamaktadır. İstanbul'daki Fransa elçisinin bu hususa dair ifadeleri şu şekildedir:

“... beş ay içerisinde [Osmanlılar] bütün topları ve teçhizatı ile birlikte 150 gemi inşa ettiler ve, evet, bütün bir yıl boyunca bu tempoyu korumaya azimliler ... Halihazırda kaptanıderyâ bu ayın sonunda korsanlar ve diğerlerine ait olan 200 kadirga ve 100 kalyete ile denize çıkmaya ve bu devasa masrafı Büyük Efendi'nin hazinesinden tek bir akçe çıkarmaksızın yapmaya hazırlanıyor. Uzun lafın kısıası, eğer kendi gözlerimle görmeseydim bu monarşinin cesametine asla inanmazdım.”²³

Yeniden inşa edilen Osmanlı donanmasının mevcuduna dair tahminler 180 ile 230 gemi arasındadır. David von Ungnad Avusturya elçisi olarak payitahta vardığında “Türk armadası” 1572 sefer mevsimi için şehirden ayrılmıştı. 12 Temmuz'da elçinin papazı beşi daha büyük olmak üzere 120 kadirga sayıyordu. Ertesi gün diğer kadirgalar da geldi ve toplam rakam 180 kadirgaya çıktı. Kâtib Çelebi ise 234 kadirga ve 8 mavnadan bahsetmektedir²⁴. Osmanlı donanması 1572 Temmuzunda İstanbul'dan denize açıldığında İnebahtı'nın Akdeniz'deki güç dengesini değiştirme noktasında çok az etkisi olduğu anlaşıldı. Ancak İnebahtı Hıristiyanlık'ın aşağılık kompleksini ve Osmanlılar'ın denizlerdeki egemenliğini sonlandırdı. Osmanlılar hızlı bir biçimde kadirgalarını yeniden inşa ettiler, ancak becerikli Müslüman denizcileri ile gemi arkebüz ve okçularının yerini doldurmak onlarca yıl sürdü. Fransa elçisi donanma gemilerinin “ıslak keresteden yapıldığını, daha önce eline hiç kürek almamış kürekçilerle ve aceleyle dökülen, bazı parçaları asidik ve çürük maddelerle birleştirilmiş toprakla donatıldığını” kaydetmekteydi²⁵. Ali Paşa donanmasının zayıflıklarının gayet iyi farkındaydı. 7 Ağustos 1572 tarihinde Kılıç Ali Paşa 145 kadirga, 22 yuvarlak gemi, 6 mavna ve son olarak 25 kalyetle fustadan müteşekkil bir Hıristiyan donanmasıyla karşılaştı. Burun buruna bir çarpışma yerine düşmanın formasyonunu bozmak için vur-kaç taktiklerini tercih etti. İki gün sonra da aynı taktikleri devam ettirdi, 7 kadirga kaybetti. Kılıç Ali Paşa bu karşılaşmada taktiksel olarak mağlup olmakla birlikte müttefik filonun Korfu'ya gitmek amacıyla bölgeyi terk etmesi sebebiyle stratejik olarak galip oldu²⁶.

İttifakın arkasındaki itici güç olan Papa V. Pius I Mayıs 1572'de öldü. Ticaret erbabından Osmanlılar ile karlı ticaretlerini yeniden sağlaması yönünde gelen baskılardan yılmış Venedik Cumhuriyeti, Padişah ile bir anlaşmaya varmaya hazırdı. Onlar Konseyi, payitahta mahpus halde bulunan balyosu müzakereleri başlatması için gizlice yönlendirdi. Fransız elçisi ve

23 François de Noailles to Charles IX, 8 May 1572, akt. Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1075.

24 Franciscus Omichius, *A tekintetes Ungnád Dávid Úr Sonneck bárója és Bleiburg zálogbirtokosa követségének és utazásának leírása Bécsből, Ausztriából Konstantinápolyba 1572-ben . . . Anno 1582*, çev. ve haz. József László Kovács, *Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai*, Budapest 1986, 51; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 115.

25 Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1091 (de Noailles'dan naklen). Ayrıca bkz. Andrew C. Hess, “The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History”, *Past and Present*, 57 (1972), 53-73.

26 Capponi, *Victory of the West*, 308.

Sadrızam Sokollu Mehmed Paşa'nın doktoru ve sırdaşı Yahudi Solomon Ashkenazi'nin yardımıyla Marc' Antonio Barbaro Bâb-ı Âli'yle “*daimi bir barışa*” imza attı. Venedik Kıbrıs'ı kaybetti ve savaş tazminatı olarak 300.000 düka ödemek zorunda kaldı. Ancak Venedik Cumhuriyeti Arnavutluk ile Dalmaçya'da kaybettiği topraklarının çoğunu geri aldı, Girit, Korfu ve Kotor'u kurtardı²⁷.

Venedik-Osmanlı anlaşmasıyla hayal kırıklığına uğrayan Don Juan kumandasındaki İspanyol donanması Uluç Ali'nin 1569 yılında ele geçirdiği Tunus'a saldırdı ve 1573 yılının Ekim ayında Tunus İspanyollar'ın eline geçti. Buna tepki olarak, 1574 Mayıs'ında İnebahtı Deniz Savaşı'ndaki donanmadan daha geniş, 240 kadirga, 16 mavna, 3 kalyon ve sair gemilerden müteşekkil Osmanlı donanması Tunus'u geri almak üzere İstanbul'dan ayrıldı. Kılıç Ali Paşa donanmayı kumanda ederken, Koca Sinan Paşa kara ordularının başındaydı. Osmanlı orduları 12 Temmuz'da Tunus Körfezi'nde görüldü. Bir aylık bir kuşatmanın ardından 25 Ağustos günü İspanyollar'ın 1535 yılından beri ellerinde tuttıkları Halkulvâdî fethedildi. Tunus'taki Hıristiyan garnizonu 13 Eylül'de Osmanlılar'ın eline geçti²⁸. İspanyol Habsburgları'nın yönetimindeki Sicilya'ya oldukça yakın, İstanbul'a ise oldukça uzak olan bir bölgenin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Osmanlılar'ın denizlerdeki dirilişini ortaya koydu ve askeri itibarını eski haline getirdi.

1576 yılında, yakın zamanlardaki galibiyetlerini fırsata çeviren Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniçerileri ve topçuları Osmanlı egemenliğine meydan okuyan Fas Sultanı Muhammed el-Mütevekkil'in tahttan indirilmesine yardımcı oldu. el-Mütevekkil'in yerine, yine aynı Sa'dî Hanedanı'na mensup ancak bir Osmanlı mahmisi olan Abdulmelik tahta geçirildi. Kuzey Afrika'daki Osmanlı ilerlemesi karşısında tehdit altında kalan Portekizliler 1578 yılında adanmış bir haçlı olan kralları Don Juan'ın (hükümdarlık 1557-1578) kumandasında Fas'a yönelik bir saldırı düzenledi. Bu sefer 4 Ağustos 1578 tarihinde el-Kasru'l-kebir adlı Fas kasabasının yakınlarında gerçekleşen dramatik “Üç Kral Savaşı” ile nihayete erdi. Her iki Fas sultanı ve Portekiz kralı bu savaşta öldü.

Bu muharebe Akdeniz'deki son büyük Müslüman-Hıristiyan karşılaşmasıydı. Osmanlılar'ın Akdeniz'deki dirilişi ve İspanyol hazinesinin içine düştüğü bedbaht vaziyet II. Felipe'yi Osmanlılar ile bir ateşkes arayışına itti. Bu ateşkesin müzakereleri 1578 yılının Eylül ayının başlarında başarıyla tamamlandı ve 1580 Mart'ı ile müteakip yılda yenilendi.

27 Setton, *The Papacy and the Levant*, IV,1089; Capponi, *Victory of the West*, 310-312; 14 Zilkade 980 / 18 Mart 1573 tarihli ahidnâmenin Türkçe metninin transliterasyonu için bkz. Hans Theunissen, “Ottoman-Venetian Diplomats: The ‘Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments Together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents”, *Electronic Journal of Oriental Studies*, I/2 (1998), 490-495. Ayrıca bkz. Güneş Işıksel, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selim II: Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, Paris 2016, 169-174.

28 Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, 1095.

Ateşkes ile birlikte taraflar ve müttefikleri aralarındaki düşmanlıkları askıya aldı ve gündemlerindeki zorlayıcı meselelere eğilme fırsatı buldu. Osmanlılar 1578 yılından beri Safevi Devleti'ne karşı yıkıcı bir savaş yürütüyordu. İspanya ise 1568 yılından beri Hollanda İsyanı'yla boğuşmakta ve 1581 yılında bağımsızlıklarını ilan edecek olan Alçak Ülkeler'in kuzeyindeki Protestan eyaletlerle savaşmaktaydı. İspanya buna ilaveten zayıflamış Katolik komşusu Portekiz'i ele geçirme fırsatlarını kolluyordu (1581)²⁹. Osmanlı donanmasının kaptanıderyâsı ise her sefer mevsiminde Adalar Denizi'ni ve Doğu Akdeniz'deki deniz güzergahını teftiş etmek için "volta atmak" üzere İstanbul'dan ayrılmaktaydı. Ancak gerçek deniz seferlerinin yokluğu kısa sürede Osmanlı donanmasının gerilemesiyle sonuçlandı³⁰.

Çeviren: İsmail Emre Pamuk

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Ágoston, Gábor, "Ateşli Silahlar ve Askeri Uyarılama: Osmanlılar ve Askeri Devrim", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Çalışmaları*, çev. ve yay. haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2017, s. 45-84.

_____, "Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450-1800", *Journal of World History*, 25 (2014), 99-108.

_____, "Ottoman and Habsburg Military Affairs in the Age of Süleyman the Magnificent", *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi (1566)*, ed. Pál Fodor, Leiden 2019, s. 288-89.

_____, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006.

_____, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge 2005.

---

29 S. A. Skilliter, "The Hispano-Ottoman Armistice of 1581", *Iran and Islam: In Memory of the Late Vladimir Minorsky*, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh 1971, 491-515; Andrew Hess, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*, Chicago 1978, 97-99.

30 Alexander De Groot, "The Ottoman Mediterranean since Lepanto (October 7th, 1571). Naval Warfare during the Seventeenth and Eighteenth Centuries", *Anatolica*, 20 (1994), 269-270.

- _____, *The Last Muslim Conquest: The Ottoman Empire and Its Wars in Europe*, Princeton, NJ 2021.
- Barkan, Ömer Lütfi, “H 933 934 (M 1527-1528) Mali Yılına ait Bir Bütçe Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (1953-1954), 251-329.
- Bicheno, Hugh, *Crescent and Cross: The Battle of Lepanto 1571*, London 2003.
- Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005.
- _____, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992.
- _____, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006.
- _____, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007.
- Brummett, Palmira Johnson, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany, NY 1994.
- Capponi, Niccolò, *Victory of the West: The Story of the Battle of Lepanto*, London 2006.
- Charrière, Ernest, *Négociations de la France dans le Levant*, c. I, Paris 1848.
- Çakır, Baki, “Geleneksel Dönem (Tanzimat Öncesi) Osmanlı Bütçe Gelirleri”, *Osmanlı Maliyesi Kurumları ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, c. I, İstanbul 2006, s. 167-95.
- Glete, Jan, *Warfare at Sea, 1500-1650*, London 2000.
- González de León, Fernando, “Spanish Military Power and the Military Revolution”, *Early Modern Military History, 1450-1815*, ed. Geoff Mortimer, Basingstoke 2004, 25-42.
- Groot, Alexander De, “The Ottoman Mediterranean since Lepanto (October 7th, 1571). Naval Warfare during the Seventeenth and Eighteenth Centuries”, *Anatolica*, 20 (1994), 269-293.
- Guilmartin, John Francis, *Gunpowder & Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the 16th Century*, Annapolis, MD 2003.
- Hess, Andrew C., “The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History”, *Past and Present*, 57 (1972), 53-73.
- _____, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*, Chicago 1978.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*, Houndmills, UK 2009.
- Işıkse, Güneş, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selim II: Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIIe siècle*, Paris 2016.
- Káldy-Nagy, Gyula, “The First Centuries of the Ottoman Military Organization”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31 (1977), 147-162.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, haz. İdris Bostan, İstanbul 2008.
- Lane, Frederic C., *Venice: A Maritime Republic*, Baltimore, MD 1973.
- _____, *Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance*, Baltimore & London 1992 (İlk baskı 1934).
- Mallett, M. E. - J. R. Hale, *The Military Organization of a Renaissance State: Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge 2006.
- Murphey, Rhoads, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, New Brunswick, NJ. 1999.
- Omicnius, Franciscus, *A tekintetes Ungnád Dávid Úr Sonneck bárója és Bleiburg zálogbirtokosa követségének és utazásának leírása Bécsből, Ausztriából Konstantinápolyba 1572-ben . . . Anno 1582*, çev. ve haz. József László Kovács, *Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai*, Budapest 1986.

- Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, I-II, İstanbul 2006.
- Özvar, Erol, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, haz. Mehmet Genç - Erol Özvar, c. I, İstanbul 2006, s. 197-238.
- Panzac, Daniel, *La marine ottomane: De l’apogée à la chute de l’Empire, 1572-1923*, Paris 2009.
- Parker, Geoffrey, *Imprudent King: A New Life of Philip II*, New Haven & London 2014.
- Pryor, John H., *Geography, Technology, and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649-1571*, Cambridge 1992.
- Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, I-IV, Philadelphia 1976-1984.
- Skilliter, S. A., “The Hispano-Ottoman Armistice of 1581”, *Iran and Islam: In Memory of the Late Vladimir Minorsky*, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh 1971, 491-515.
- Strauss, Johann, “How Cyprus Came under Turkish Rule: A Conquest and the Historians”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 82, (1992), 325-334.
- Theunissen, Hans, “Ottoman-Venetian Diplomats: The ‘Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments Together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents”, *Electronic Journal of Oriental Studies*, 1/2 (1998), 490-495.

Diplomatik Bir Yenilik? II. Selim'in Nâmesi ve Sadrazamının Mektubu Bağlamında 1570 Yılında Venedik Cumhuriyeti'ne Verilen Ültimatomun İncelenmesi ve İlgili Metinlerin Neşri

A Diplomatic Novelty? Ultimatum Given to the Venetian Republic in 1570 and the Edition of Relevant Letters by Sultan Selim II and his Grand Vizier

Güneş Işıksel*

*Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: G.I. 0000-0002-3209-6639

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Güneş Işıksel,
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü,
Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: gunes.isiksel@medeniyet.edu.tr

Başvuru/Submitted: 10.01.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
07.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
13.02.2022

Kabul/Accepted: 17.02.2022

Atıf/Citation:

Işıksel, Gunes. "Diplomatik Bir Yenilik?
II. Selim'in Nâmesi ve Sadrazamının Mektubu
Bağlamında 1570 Yılında Venedik Cumhuriyeti'ne
Verilen Ültimatomun İncelenmesi ve İlgili
Metinlerin Neşri." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of
History*, 76 (2022): 21-34.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202202>

ÖZ

Bu makalede, II. Selim'in ve sadrazamı Sokollu Mehmed Paşa'nın Venedik Cumhuriyeti'nden Kıbrıs adasının barışçıl yollarla Osmanlı tarafına teslim edilmesini talep eden metinlerinin bağlamı ve içeriği inceleniyor. Eğer karşı taraf bu talepleri reddedecek olursa, söz konusu ada birkaç ay içinde işgal edilecekti. Konuyla ilgili müellefatta değinilen ancak bu zamana kadar üzerinde ayrıntılı çalışma yapılmamış bu mektuplar bu makalede cebri diplomasi aracı olarak ele alınıyor.

Anahtar sözcükler: 1570-1573 Osmanlı- Venedik Savaşı, Osmanlı Diplomatik Yazışmaları, Uluslararası Kamu Hukuku, Zorlayıcı Diplomasi

ABSTRACT

In this article, I propose an edition and interpretation of letters by Selim II and his grand vizier Sokollu Mehmed Pasha to the Republic of Venice to demand peaceful surrender of Cyprus. The letters specify that if the summoned party were to refuse, the island was to be ravaged within months. To interpret these rather peculiar but hitherto insufficiently analysed letters, I first revise the political context and then recontextualize them as an ultimatum, a specific instrument of so-called coercive diplomacy.

Keywords: Ottoman-Venetian War 1570-1573, Ottoman diplomatic correspondence, international public law, coercive diplomacy

Extended Abstract

On March 23, 1570, Kubad Çavuş arrived in Venice to present to the Senate a letter from Selîm II and one from the grand vizier, Sokollu Mehmed Pasha, both dating from the first days of February 1570. Public honors were not rendered to Kubad, transmitter of the texts, and he was introduced unceremoniously to the Senate, presided over by the Doge. Because of the dispatches of Marc'Antonio Barbaro, Venetian representative at the Sublime Porte, the patricians knew part of the content of the letters, which were to contain the grievances of the Sublime Porte on some Venetian activities after the granting of the Capitulations in 1567. However, the letters that Kubad delivered were much more detailed than usual and somewhat atypical.

The sultan started his letter with a discussion about common borders that the Venetians were not respecting despite many warnings. Moreover, they were building fortresses in Dalmatia. In a previous letter, Selîm II had already asked for the demolition of some thirty-four fortresses built contrary to the recent treaty. The sultan then moved on to the public grievances, which were made for the first time. The most important among those is about the support that Venetian authorities in Cyprus gave to the Catholic corsairs. The Venetians did not communicate to the governor of Alexandria the names of those who had recently captured two Muslim ships after having refueled with food and water on the Cypriot bases. The sultan also mentioned a recent assault to a Turkish ship near the Rosetta Canal by two privateer ships, which also obtained water from Cyprus. When the Ottoman authorities captured those and the hostages in the ships were questioned, they confirmed that the Venetians had provided assistance. Selîm II then evoked the case of the Venetian ships which had been confronted with Muslim corsairs. Once again, contrary to the Capitulations, where it is stipulated to not claim the blood of fallen privateers but to send them to the responsible State, the Venetians had executed the corsairs and seized their property.

From that point, the sultan moved on to the difficulty of negotiating with the *bailo*. Cases were unnecessarily postponed or not settled.

His other grievances were related to the commercial affairs of Ottoman subjects in the Venetian territories. For instance, in Venice, the father of a *dhimmi* merchant was kidnapped and killed on the pretext that he was trafficking in iron, a prohibited commodity. Uskok pirates robbed the merchant Hacı Ali, who embarked at Kotor in the Venetian territory to trade mohair and other products, without being compensated by the Republic, despite a relevant article in the Capitulations.

After listing all those points, the sultan summoned the Republic to cede Cyprus.

In his letter to the Senate, the grand vizier reiterated similar criticisms, but in a somewhat different manner, rather acting as a diplomat. He began by referring to the good relations

between the two states during the days of the previous sultan. Sokollu Mehmed, as his grand vizier, frequently negotiated with the *bailo* who were to confirm his continued efforts for Ottoman-Venetian friendship. After the new sultan's accession to the throne, he continued to give not only his advice to Venetian emissaries in Istanbul but some warnings also. However, they were not heeded as they might have been.

For example, after the delimitation of the borders in accordance with the Treaty of 1567, the Ottoman emissaries observed the formation of Venetian settlements in the Ottoman territory and informed the Ottoman capital about them. After that, Sokollu could only present those reports to the sultan. He then criticized the Venetian Republic's treatment of Muslim privateers. While the *Serenissima*, according to the treaty, was to send them to Istanbul for trial and punishment, she illegally detained them. Whenever the Pasha tried to argue with the Venetian representatives in Istanbul on those matters, the latter delayed negotiations on various pretexts, and as a result, several cases remained unresolved. However, when the Venetians had business dealings with him, all of them were fully examined and settled.

After those criticisms and remarks, he turned to the important matter of Cyprus. He evoked, just as the sultan did, the privateer ships captured near Alexandria which had obtained supplies in Cyprus. He accused the Venetian authorities of sheltering and supplying the enemies of the sultan at the expense of the Capitulations. Therefore, if they wished to repair the damaged relations, they should cede Cyprus by their own will. Otherwise, they would have to suffer severe consequences.

The grand vizier's letter differed from the sultan's by a more personal tone, so much so that at the beginning of his letter, he tries to present himself as an intermediary between the two powers and does not hide his sympathy for the Republic of Saint Mark. But when the Porte's interests compelled the grand vizier to position himself as the enemy of Venice, the advices of the skillful diplomat turned into real and surreptitious threats.

After the reading of the letters, 220 senators participated in a vote: 199 approved the Doge's proposal of resistance; five were of the opposite opinion; sixteen balls were canceled. Two states entered into bloody warfare.

In this article, I not only propose an edition of the two hitherto unpublished letters (the sultan's is a *nâme*, and the grand vizier's a *mektûb*) of ultimatum but try to explicitly give the circumstances in which the letters were composed, focusing especially on Sokollu Mehmed Pasha's dealings with the Venetian emissaries in Istanbul and international configuration in the first months of 1570.

II. Selim'in ve Sokollu Mehmed Paşa'nın, Venedik Cumhuriyeti'ne barış yoluyla Kıbrıs adasını teslim etmesini aksi takdirde adanın fethine girişileceğini bildiren iletilerinin irdelendiği bu yazıda, sözü edilen metinlerin ekte yayını dışında bunların, diplomatik sözcüğünün iki anlamıyla, çözümlenmeleri sunuluyor. Başka türlü dersek, bu metinler hem diplomatik ilişkiler çerçevesinde bağlamlarına yerleştiriliyor hem de bunların diplomatikayı ilgilendiren özelliklerine değiniliyor. II. Selim'in cülûsundan itibaren Osmanlı-Venedik ilişkilerindeki belli başlı gelişmeleri yerleştirildiği anlatı düzlemi, zaman-dizimsel bağlam olarak verilirken, yazının odağını ise bu mektupların o dönem henüz ismi konmamış olsa da -bu, Uluslararası Kamu Hukuku düzleminde XIX. yüzyılda olacak- ulti-matom olarak ele alınmasının ve bu uygulamanın Osmanlı müzakere pratiklerinde bir yenilik oluşturup oluşturmadığının sorgulaması oluşturuyor.

*

Sokollu Mehmed Paşa, 1565 yılının Haziran ayında Semiz Ali Paşa'nın ölümünün peşi sıra sadrazam olduğunda Venedik Senatosu kaptan-ı deryalığın-dan beri ilişkisini sürdürdüğü devlet adamını kutlamakta hiç gecikmez¹. Ertesi yıl, II. Selim'in cülûsundan sonra da Venedik Doju ve Senatosu hem yeni sultanı hem de görevine devam eden sadrazamı tebrik etmekle kalmaz, iki ülke arasındaki ilişkileri düzenleyen anlaşmanın yenilenmesi önerisiyle bir fevkalade elçinin gönderileceğini bildirir². Senato bu iş için, Kasım 1557'den Şubat 1560'a kadar İstanbul'da balyosluk görevini görmüş olan kıdemli elçilerinden Marino Cavalli'yi seçer. Büyük ölçüde dostane geçen müzakerelerin ardından, anlaşma, 1540'ta hazırlanmış olanına göre yeni maddeler içermeyen bununla birlikte II. Selim adına yeniden düzenlenmiş olarak, 25 Haziran 1567'de elçiye verilir³.

Hal bu ki o yıllarda ülke arasındaki ilişkiler pürüzsüz olmaktan uzaktır. 19 Ocak 1568'te balyos Giacomo Soranzo, yeniçeri ağasının kendisine Kıbrıs'ta kalelerin sultanın izni olmadan neden tahkim olduğunu sorduğunu Senato'ya bildirir⁴. Hakikaten de son birkaç yıldır Venedik yönetimi Osmanlı topraklarına yakın kalelerini onarmaktadır. Lefkoşa ve Girne kalelerinin tahkimatı Sforza Pallavicino tarafından tamamlanmış; Mağusa kalesinin de duvarları Giulio Savorgnan gözetimi altında yenilediği gibi yeni bir kalenin yapımına da

1 Venedik senatosunun paşayı tebrik için gönderdiği mektup için bkz. Archivio di Stato di Venezia (ASVe), Senato (Sen), Deliberazioni Costantinopoli (DC), Reg. 3, var. 18r-v. Yeni sadrazam da bu tebrikeye mukabele etmiştir: ASVe, Sen., DC, var. 31r-v.

2 ASVe, Sen, DC, Reg. 3, var. 52v-53r.

3 Müzakereler üzerine bkz. Güneş Işıksele, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selim II. Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, Louvain-Dudley-Paris 2016, s. 141-144; ah-dnamenin metni için bkz. Hans Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomacy: The 'Ahd-Names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *Electronic Journal of Oriental Studies*, 1 (1998), s. 470-489.

4 ASVe, Sen, Ambasciatori Costantinopoli (AC), Dispacci (D), filza 3, var. 393r.

başlanmıştı⁵. Öte yandan, bazı zimmî Yahudiler Suriye'ye giden mallarını taşıyan geminin Kıbrıs sularında yağmalanmasından sonra sorumlu gördükleri Soranzo'yu sadrazama şikâyet ederler ancak balyos suçu Malta korsanlarının üzerine atarak durumu kısa bir süre için idare etmiş olur. 11 Ekim 1568'de Sokollu Mehmed Paşa yeni balyos Marc'Antonio Barbaro'ya Dalmaçya'da öldürülen Müslümanların hesabını sorar. Barbaro suçlamayı kabul etmemekle kalmayıp Adriyatik'in doğu kıyılarında etkin olan Kara Memi'den yakınıdır. Birkaç ay sonra Paşa, Kıbrıs yakınlarında eylemleri artan harbî korsanların ivedi ve düzenli denetimini Venediklilerden talep eder. Sadrazam hem Soranzo hem de Barbaro ile olan görüşmelerinde Uskokların zararlı etkinliğinin iki ülke arasındaki ilişkiler için arz ettiği tehlikeye sıklıkla işaret etmekten geri durmaz⁶. Sultan ise 1569 yılının Şubatı'nda Venedik Doju Pietro Loredan'a, süregiden barışın rağmına Dalmaçya'nın çeşitli bölgelerinde inşa edilen otuz dört kalenin "hedm olunmasını" ihtar eden bir nâme gönderir⁷. İlişkilerin pürüzsüz olmadığına diğer bir örnek olarak sultanın ve diğer birçok Osmanlı idarecisinin Venedik'teki ticari işlerini çekip çeviren Hıyım Saruk'a bazı Venedik'li asilzadelerin ve kentli tüccarların açtığı davanın Divân-ı Hümayun'un arzu etmediği biçimde sonlanmış olduğunu verelim⁸.

Konuyla ilgili yazında sıklıkla öne sürülen aksine, 1570 yılının başında Sokollu Mehmed Paşa'nın Venedik Cumhuriyeti ile bir savaş çıkartılmamasından yana olduğunu düşünmemizi gerektiren çok da fazla neden yok⁹. Bir yandan Ejderhan hezimetini öte yandan başta Orta Avrupa ve İran olmak üzere diğer cephelerde sulh hâlinin korunmasının öncelik olmayı sürdürmesi, sefere çıkmayan bir ordu ve donanmasıyla meşruiyetlerinin sorgulanmasının koşulları iyiden iyiye oluşmaya başlamış sultana ve onun sadrazamına, denizlerde bir fetih aramaktan başka pek de çare bırakmıyor olsa gerek. 1569 yazında, Cezayir-i Garb Beylerbeyi Uluç Ali'nin giriştiği Tunus seferinin merkez ordusu tarafından desteklenerek tamamlanması seçeneği, bölgenin İspanya Kralı'nın hâkimiyetinde olan müstahkem mevki Halku'l-Vad kalesinin kuşatılmasını; bu ise II. Felipe'ye savaş açılmasını gerektirecekti. Pek sıcak bakılmayan diğer seçeneklerden ilki, Osmanlı sefer menzillerinin çok dışında kalan Portekiz ablukasındaki Açe Sultanlığı'na yardım gönderilmesi; ikincisi ise Fas'ta Osmanlı politikalarına daha yakın ve yatkın olan bir şehzâdenin darbeyle tahta geçirilmesiydi¹⁰.

5 Gilles Grivaud, "Une société en guerre: Chypre face à la conquête ottomane", *La Serenissima e la Nobilissima. Venice in Cyprus and Cyprus in Venice*, ed. Angel Nicolaou-Konnari, Bank of Cyprus Cultural Foundation, Lefkoşa 2009, s. 194-203.

6 Bu şikâyetler için bkz. Işıksel, *La diplomatie ottomane*, s. 145-147.

7 ASVe, Documenti Turchi, n. 802.

8 Benjamim Arbel, *Trading Nations. Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Brill, Leiden 1995, s. 95-144. Bu gerilimli noktaları hafifletmek için Venedikliler Osmanlılardan gelen türlü hediye isteklerini geri çevirmezler. Sokollu Mehmed Paşa'nın kiler için bkz. Julian Raby, "La Sérénissime et la Sublime Porte: les arts dans l'art diplomatique 1453-1600", *Venise et l'Orient. 828-1797*, Gallimard, Paris 2006, s. 90-119.

9 Ör. bkz. Maria Pia Pedani Fabris, "Some Remarks upon the Ottoman Geo-Political Vision of the Mediterranean in the Period of the Cyprus War (1570-1573)", *Frontiers of Ottoman Studies*, ed. Colin Imber ve Keiko Kiyotaki, I. B. Tauris, Londra 2005, c. II, s. 27-31.

10 Işıksel, *La diplomatie ottomane*, s. 132-137, 215.

Akdeniz'de yapılacak bir seferin ön hazırlıkları sürerken, Sokollu Mehmed birden fazla görevi üstüne almak durumunda kalır: (i) Osmanlı donanmasının ve kara ordusunun düzenini sağlamak; (ii) muhtemel saldırı odağı Venedik'in tüm gücünü Kıbrıs veya Girit adalarının savunmasına harcamasını engellemek üzere değişik cepheler oluşturmak ve (iii) Venedik'in ittifak yapma yoluna girebileceği düşmanların bir kısmını Osmanlı tarafına çekmek¹¹.

Sadrazam, Venedik'in Doğu Akdeniz'deki büyük adaları gibi iddialı bir hedef yerine, Adriyatik kıyılarındaki belli başlı adalarının ve kalelerinin fethini önceliyordu. Bu orta çaplı seferlerin Hıristiyan ülkelerce yerel çatışmalar olarak algılanıp, başta Flandra ve Alpujarra'daki iki büyük kalkışma ile meşgul olan İspanyollar olmak üzere türlü Katolik donanmalarını Doğu Akdeniz sularına çekmeyeceğini düşünmüş olsa gerek ki Venedik'e karşı ilk askerî harekâtları o cephede başlatır¹². Ülkesi din savaşları çalkantılarından sıyrılamayan IX. Charles'ın sultana karşı savaşa katılması, Fransa'ya 1569 Ekim'inde verilen ahdnameden sonra, pek de olası görünmüyordu¹³. Aynı aylarda, önlem olarak Leh kralına elçi gönderip bu ülkenin dost konumunu temin etmek ve IV. İvan ile Ejderhan Seferi sonrası barış görüşmelerini hızlandırmakla da kalmaz¹⁴, Adriyatik'in kuzeyinde tüm dengelerin bozulmasına yol açabilecek Hapsburg müdahalesinin önünü kesmek üzere II. Maksimilyan'ın Venedik'le gerçekleşmesi artık kuvvetle muhtemel bir savaşta tarafsız kalmasını sağlamak için müzakereleri başlatır ve bunlarda başarılı olur¹⁵.

Aşağıda çevriyazısı verilen iki mektubun esbab-ı mucibesini sorgulamanın tam yeri burası olsa gerek. Dönem tarihçilerinden Natale Conti (1520-1582) kaleme aldığı kronikte Marc'Antonio Barbaro'nun, savaş kararını öğrenmesi üzerine, Venedik ordusu ve donanması zaman kazanabilsin diye, Sokollu Mehmed Paşa'yı bu kararın Doj'a ve Senato'ya bildirilmesi noktasında ikna edebildiğinden söz ediyor¹⁶. Ancak balyosun 1569 yılının sonlarından 1570 Martı'na kadar Venedik'e gönderdiği iletilerinde bu yönde attığı adımlar üzerine somut bir veri bulunmadığı gibi sadrazamın yalnızca bildirim yapıp bunun sonucunu beklerken oluşacak zaman kaybının risklerini almaya yanaşmayacağını düşünmek daha yerinde olacaktır¹⁷.

11 Işıksel, *La diplomatie ottomane*, s. 147-148. Krş. Vera Constantini, *Il sultano e l'isola contestata. Cipro tra eredità veneziana e potere ottomano*, UTET, Torino 2009, s. 34-42.

12 Bu iki başkaldırı için bkz. James D. Tracy, *The Founding of the Dutch Republic. War, Finance, and Politics in Holland 1572-1588*, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 66-80 ve Abdeljelil Temimi, "Le gouvernement ottoman face au problème moresque", *Revue d'Histoire Maghrébine*, 23-24 (1981), s. 249-260. Dalmaçya civarındaki ilk harekâtlar için bkz. ekteki ikinci mektup.

13 Alberto Tenenti, "La Francia, Venezia e la Sacra Lega", *Il Mediterraneo nella secondo metà del '500 alle luce di Lepanto*, ed. Gino Benzoni, Olschki, Floransa 1974, s. 393-408.

14 Zygmunt Abramowicz, "L'Europe orientale et les États islamiques", *Il Mediterraneo nella secondo metà del '500 alle luce di Lepanto*, ed. Gino Benzoni, Olschki, Floransa 1974, s. 19-33.

15 Friedrich Edelmayer, *Maximilian II, Philipp II und Reichsitalien*, F. Steiner, Wiesbaden 1986, s. 58-79.

16 Natale Conti, *Delle historie de' suoi tempi*, Damian Zenaro, Venedik 1589, c. II, 73r-74v. [XVI. yüzyılda Venedik'te bazı yayınevleri sayfa yerine varak numarası vermeyi sürdürüyorlardı].

17 Krş. ASVe, Sen, AC., D., filza 4, var. 236r-305v ve ASVe, Sen, AC., D., filza 5, var. 1r-112v.

Kubad Çavuş'un 1570 Mart'ının son günlerinde Venediklilere sunduğu ve Venediklilerin içeriğini önceden az çok öğrendiği sultanın namesinin ve sadrazamın mektubunun *iblağ/ expositio* bölümlerinde, iki metinde önem sıraları farklı olmak üzere, yukarıda balyoslarla tartışıldığı belirtilen hususlara değinilir¹⁸. II. Selim Dalmaçya sınırlarını ve Osmanlı tüccarlarını ilgilendiren suçlamalara; Sokollu Mehmed Paşa ise özel olarak balyoslarla genel olarak Venedik Cumhuriyeti'yle iyi ilişkiler sürdürme arzusuna karşın aynı ölçüde iyi niyeti karşı tarafın göstermemiş olmasına daha yoğun bir vurgu yapar. Bununla birlikte, iki metnin de odaklandığı asıl nokta, son yıllarda Kıbrıs çevresinde artan korsanlık faaliyetleri ve adadaki Venedik idarecilerinin bunlara bazen göz yumması bazen de alenen yataklık etmesi olur. İki metinde de türlü şikâyetlerin ardından, emir/*dispositio* kısmına geçildiğinde hem Osmanlı donanmasının hem de sultanın bizzat idare edeceği kara ordusunun hazır olduğu, bu yüzden Kıbrıs'ın kan dökülmeden ve savaş yapılmadan teslim olunması teklifi gelir. Sadrazam söz konusu teklifi çok ayrıntılandırmasa da sultan, Osmanlı diplomasisinde “vere” olarak da adlandırılan, siyer kitaplarında çerçevesi belirlenmiş emân çerçevesinde adada kalacak ve adadan ayrılacak olanların haklarını sıralar¹⁹. Buna karşın belki de bununla birlikte, Sokollu Mehmed Paşa hem Venedik'in yanıtını vermesini hızlandırmak hem de Dalmaçya'da başlattığı manevraları bir anlamda meşrulaştırmak için metnin sonuna bir bildirim daha yapar: “[N]âme-i humâyûnuñ cevâbi gelince cânibeynden eñrâf ve eknâfinuzuñ garetine teveccuh olunmuşdur.”

Adanın teslimi Venedikli asilzadeler için çok yakın zamanlarda yüklüce yapılmış savunma amaçlı yatırımların hebası ve kayda değer gelir kaynaklarının kaybı demek değildi yalnızca. Haçlı Seferlerinden beri Hristiyan Cumhuru'nun (*respublica christiana*) siyasi iktidar biçimlerine göre tasnifinde Kıbrıs, krallık addedildiğinden ve Venedik Cumhuriyeti'ne bu yüzden devletler sıradüzeninde kraliyet vasfı sağlayan adanın teslimi, asilzadelere tazammunları yalnızca simgesel olmayan bir düzlemde küme düşürtecekti. Nihayet, asalet cesareti zorunlu kılar – *noblesse oblige!* Adayı ellerinde tutmalarının olasılığının pek de kuvvetli olmadığını öngörseler de Venedikli asilzadeler, sultana ve sadrazamına tüm güçleriyle savaşacaklarını bildirip ultiyatoma olumsuz yanıt verilirler²⁰.

*

En geç Roma Cumhuriyet döneminde yazılı örneklerinin görüldüğü ultiyatoma (*ultimatum*) başka bir deyişle bu “cebrî diplomasi” aracının yararlık koşullarını ele aldığı

18 Alessandro Barbero, *Lepanto: la battaglia dei tre Imperi*, Laterza, Roma 2010, s. 74-76.

19 Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Johns Hopkins Press, Baltimo e, 1955, s. 96-98 (davet zorunluluğu); 163-168 (emanın/verenin koşulları); Ahmet Yaman, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Fez Yayınları, Ankara 1998, s. 111-127. Adanın eski sahibi Memluk devletini Osmanlılar 1517'de fethettiğinden beri Venedik Cumhuriyeti, Kıbrıs için, sultana haraç ödediğinden, yapılan teklif dolaylı yoldan sultanın haraçgüzarı konumunda olan adalıkların, aracının ortadan kalkması sonrasında, vergilerini cizye olarak doğrudan sultana vermesi olarak da yorumlanabilir.

20 Venedik dojunun sultana ve Venedik senatosunun sadrazama verdiği yanıtlar için bkz. ASVe, Sen., DC, filza 4, var. 24r-25r.

denemesinde Todd Sechser, bu tür müzakerelerde zorlayan tarafın iki temel hedefinin olduğunu yazar. Öncelikle, söz konusu taraf baskıya maruz kalan tarafın vereceği ödünü en üst mertebeye çıkarmayı amaçlar. İkincil olarak da bunu savaşın getireceği maliyete katlanmadan yapmak ister. Ne ki bu iki hedef çoğu zaman birbiriyle uyumlu değildir zira talep olunan ödünler arttıkça savaş kaçınılmaz olur. Neyin ne kadar ve nasıl isteneceği, ultimatomu veren tarafın *optimuma*, seçenekler arasından en uygununa, ulaşma çabası haline gelir²¹.

Sultan nâmesini ve sadrazamı da mektûbunu hazırlarlarken tam olarak neyi amaçlıyorlardı? Venedik'ten gelmesi beklenen yanıtın savaş hazırlıklarına edeceği etkiyi hesaplamışlar mıydı? Adayı savaşmadan alabileceklerine ihtimal veriyorlar mıydı yoksa yalnızca, bu iletiler aracılığıyla üzerlerindeki fikhî yükümlülüğü diplomatik araçlarla kaldırmayı mı amaçlıyorlardı? Bu soruların yanıtlarını, elimizdeki veriler çerçevesinde, verebilmek pek kolay değil. Yine de yazının başlığındaki soruya dönecek olursak: Bu iki mektup Osmanlı diplomatik pratiklerinde bir yenilik teşkil ediyor mu? Elimizde daha önceki dönemlerden yazılı bir örnek kalmadığı için ve öncülleri bulunmadığı sürece, yanıt olumlu gibi duruyor. En azından, incelediğimiz metinlerde sefer hedefinin alenen bildirilmesi, o güne kadar ki savaş ilan yönteminden -topyekûn savaş ilâmı örnekleri dışında özellikle donanma seferlerinde gizlilik- bir sapma olduğu kadar, her bir mektubun hem içeriği ve biçiminin düzenlenişi hem de yekdiğeri ile girdiği diyalojik ilişki, onları bir yenilik olarak değerlendirebileceğimizi düşündürüyor.

ASVe, Documenti Turchi, n. 808²²

Huve

Selîm-şâh bin Süleymân-şah el-muzaffer dâ'iman

İftihâru'l-umerâü'l- 'izâmü'l- 'iseviyye muhtârü'l-küberâ'-ı fi hâmi fî milleti'l-Mesîhiyye Venedik döjü *hutimet 'avâkıbuhu bi'l-ğayr tevki'-i refi'* vaşıl olıcağ ma'lûm ola ki yüce âsitânemüz ki melce-i selâtin-i 'izâm ve melâz-ı havâkin-i kirâmdur dâ'imâ nâmeñüz ile âdemüñüz gönderüb muşâfât ve dostluk da'vâsı éderken ecdâd-ı kirâmum Sulţân Mehemmed ve Sulţân Bâyezîd Hân *enâre Allah-u te'âlâ berâhînehumâ* zamânlarında İskenderiyye sancâğına karîb olan sinûrlaruñuz görilüb ve faşl olunub (3) ve merhûm ve mağfürun-leh babam Sulţân Süleymân Hân *Gâzi nevvere Allahu merķadehu* zamânında Klîs sancâğına

21 Todd S. Sechser, "A Bargaining Theory of Coercion", *Coercion. The Power to Hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill - Peter Krause, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 55-76. Konuyla ilgili derli toplu ancak biraz eskimiş makale için bkz. Paul Gordon Lauren, "Ultimata and Coercive Diplomacy", *International Studies Quarterly*, XVI/2 (1972), s. 131-166.

22 Nûshanın çok temiz bir dijital nûshası için bkz. <http://asve.arianna4.cloud/patrimonio/2b7f2d30-fc9d-47ef-81fe-3395b6aca6da/808-07-02-1570-16-02-1570> (son erişim tarihi 07.01.2022)

karîb olan sinûrlaruñuz huşuşı görilüb faşl olınmış iken kanâ'at olunmayub 'ahdnâme-i humâyûna muhâlif kasteller binâ édüb ve Memâlik-i Mahrûsemüz dâhilinde qaryeler ihdâs olunub def'aât-ile nâme-i humâyûnumuz-ile tenbîh ve i'lâm olunduğda şâfi' cevâbuñuz gelmedükden ma-'adâ kefere kôrşânları deryâya çıkub Kıbrûsa yapışub şulanub ve azıklanub yaz mevsiminde iki kıt'a Müslimân gemisin alub ehâlisin ğarq etdürüb İskenderiyye begi vâkıf olub "Kıbrûs yanında yatan gemi Müslimân gemisidür kim ğark etdürmüşdür" déyü anda olan âdemüñuzden sù'âl olunduğda "bilmezüz" déyü cevâb vérüb ve tekrâr güz eyyâmında iki pâre kôrşân qalyetesi Kıbrûsda şulanub Reşid ve İskenderiyye boğazında bir gemi alub İskenderiyye begi müttali' olıcağ (6) varub Müslimânları ğalâs édüb ve kôrşândan alınan gemi içinde bulunan kefere ve Müslimân "Kıbrûsda şulanduk" dedükleri huşuş²³ kâdîda sicill olunub ve sizüñ gemileruñuz Müslimân kôrşânlarına buluşub cenk étdüklerinde muharebede katl olınan kôrşânlaruñ demi sù'âl olunmayub ammâ alınan levendler qalyete ve sâyir esbâblarıyla 'aynı ile ve cenkde düşmeyüb alınan kôrşân dağı südde-i sa'âdetümüze gönderilmek 'ahd-nâmede muqayyed iken bu 'ahd üzere 'amel olunmayub bulduğıñuz kôrşânı katl ve ğark étdürüb gemilerin ve esbâbların girift étdürirmişsüz[.] Ve ba'z-ı umürda 'ahd-nâme mucebince bâylôsufuz ile söyleşdükd "beglere 'arz éyleyeyin" déyü cevâb vérmekle cevâbı gelicek te'hîr olunub ba'dehu aşlâ cevâbuñuz gelmemekle nice umûr âhde muhâlif mu'aţtal qalub ve ol cânibe (9) ticârete varanlardan bir zimmînüñ "nedür ki zamânla emre muhâlif çelik almış-idüñ" déyü babası nâbedîd olunub memâlik-i mahrûsemüz tâcîrlerinden Hâcî 'Alî nâm tâcîr vilâyetlerüñuzden Kötör nâm mahallde şof ve sâ'ir met'a-[i]le yüklenüb Kötörda olan begüñuz zarar-ı mâla kefil olub tâcîr-i mezbûr Zâdradan geçüb Uzun Lîmânda yaturken Üşkôğ gelüb cümle metâ'alaruñ ğâret édüb bu maqûle 'ahd-nâme-i humâyûnumuza muhâlif evzâ' ü etvâra hadd ve ğâyet olmayub sizüñ bu cânibe gelen tâcîrlerüñuz ferâğ-ı bâl ile kâr ü kesblerinde olub aşlâ 'ahde muhâlif dağl olunmaz iken memâlik-i mahrûsemüz tâcîrleri ilüñüze varub beglerüñuz zarar-ı mâllarına kefil olmuşken gerü 'ahd ü emâna muhâlif vech-i meşrûh üzere emvâl ve esbâbları ğaret olunmağın ve dâ'imâ kâfir gemilerin (12) şulandurub 'ahde muhâlif 'işyân üzere olmağa sebep nedür[?] Ve bi'l-cümle mâ-dâmki Kıbrûs ol cânibe mütea'llik ola ve vâridîn ve şâdirîn emniyet ve huşûr ile mürûr ve 'ubûr eylemek ihtimâli muhâl olub eger âsitâne-i sa'âdet-âşiyânımız ile döstlik üzere olmağ murâduñuz ise cezîre-i Kıbrûsı ihtiyârüñuz ile vérüb ehâlisinden anlar ki hüsn-i rizalarıyla qalub sâkin olalar emvâl ve esbâblarına aşlâ bir ferdi dağl étdürmeyüb maşûn ve mağfûz olub ve şunlar ki gitmek ihtiyâr édeler mâl ve menâl ve ehl ve 'iyâleriyle emîn ve sâlim gideler[.] Ve illâ cezîre-i mezbûrede sâkin olan fesedenüñ vâridîn ve şâdirîn üzerinden şerr ve şörların def' ve ref' étmek zimmet-i himmet-i 'âlî-behcet-i pâdişâhâneme lâzım olmağın hazret-i Müfettihü'l-ebvâb (15) celle ve 'alânuñ 'uluvv-ı 'inâyet-i bî-ğâyetine tevekkül ve i'timâd ve hazret-i Seyyîdü'l-Enâm 'aleyhi efdalü's-şalavat ve ş-selâmuñ mu'cizat-ı kesiretü'l-berekâtına tevessül ve istinâd eyleyüb in-şâ'Allâhü'l-e'azz evvel bahâr-ı hüceste-âsârda deryâdan donanma-ı

23 Muhtemelen: huşûr[-i]

humâyûnumuz ve karadan bi'z-zât güzât-ı müslimîn ve cüyûş-ı mûvahhidîn ile cezîre-i mezbûre üzerine teveccüh ve 'azîmetüm muqarrer ve muşammem olmuşdur[.] Me'mûldur ki ibtidâsı mubârek ve meymûn ve intihâsı envâ'-ı fütûhât-ı cemîleye maqrûn ola *bi'l-'inâyet-i Allâh-u te'âlâ*[.] Eyle olsa nâme-i humâyûn-ı sa'âdet-numûnumuz ile dergâh-ı mu'allâmuz çavuşlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-aqrân çavuşum Kubâd zide kadruhu vardukdâ gerekdür ki eger döstlük murâduñuz ise cezîre-i Kıbrûsı vech-i meşrûh üzere hûsn-i rızâñuz ile bu cânibe teslîm édüb ehâlisinden gitmek (18) murâd édenler emvâl ve esbâblarıyla emîn ve sâlim çıkub gidüb sâkin olanlar kenef-i himâyetyümüzde me'mûn ve maşûn olmağ için bu bâbda muceddeden 'ahd-nâme-i humâyûnumuz vérilüb tüccâr ve züvvâr emn ve selâmetle mürûr ve 'ubûr édüb şarafeynüñ re'âyâsı âsûde-hâl olub mâ-beynümüzde olan binâ-i şulh ve şalâh mümtedd ve müstahkem olub kadîmî sinûr ve 'ahde muhalefet olunmaya[.] Şöyle-ki bu bâbda 'adem-i rıza gösterilüb 'inâd üzere olma *in-şâ'Allâhü'l-e'azz* deryâdan donanma-i humâyûn-ı zafer-maqrûn gemileriyle ve karadan bi'z-zât dilâverân-ı hizber-âyîn ve güzât-ı müslimîn ve 'umûmen kapum kullarıyla sa'âdet ve iclâl ile teveccüh ve 'azîmetüm muqarrer ve muşammem olmuşdur ki *in-şâ'Allâh-u te'âlâ* varub perde-i gaybde mestûr olan her ne ise (21) zuhûra gele[.] Vaqtle hâzır olub bu bâbda reyüñüz nenüñ üzere olduğın mu'accelen müşârun-ileyh çavuşum zide kadrehu ile i'lâm eyleyesüz[.]Tahrîren fî evâ'il-i <şehr-i> ramazanü'l-mübârek sene 977 be maqâm-ı dârü'l-hilâfet-i Koştantiniyeti'l-mahmiyye.

ASVe, Documenti Turchi, n. 810²⁴

Kıdvetü'l-umerâ'ü'l-milleti'l-Mesîhîyye 'umdetü'l-kuberâ'i'z-zümre'tü'l-'İsevîyye Venedik begleri *hutimet 'avakibuhum bi'l-hayr* tahiyât-ı 'anberiyyü'n-nîmât ve teslîmât-i 'abheriyyü'n-nefehât ithâfından soñra inhâ olunan budur ki sa'idü'l-hayât ve şehîdü'l-memât merhûm pâdişâh-ı şâhib-ıkirân *enâre'ILâh-u te'âlâ burhânehu* hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde hidmet-i şadr-i uzma ile me'mûr olduğında (3) der-sa'âdetde bulunan bâylôsuz her ne vaqt ki meclisümüze hâzır olsa sa'âdetlü **pâdişâh-ı 'âlem-penâhuñ** şulh bâbında beglere vâki' olan 'inâyetlerin bilüp "şerâ'it-i şulhı muhkem ri'âyet édüp dağıkça fevt eylemesünler" déyü va'd u va'id étmekde dağıkça fevt olunmaduğ bâylôsluk hidmetini edâ édüp ol cânibe varanlar hâzır ise su'âl olınsa ma'lûm olur[.] Ba'dehu serîr-i sa'âdet-i pâdişâhî ve mesned-i hilâfet-i şehriyârî **sa'âdetlü ve devletlü pâdişâhumuza** müyesser olduğdan berü kezâlik bâylôslarunuza tenbîh (6) ve te'kid étmekde dağıkça fevt étdürilmeyüp bu zamânı evân-ı sabıkaya kıyâs olunmamak gerekdür begleriñüzün şerâyit-i şulha ri'âyeti çendân murâd üzere fehm olunmaz[.] Cümleden şulh u şalâh 'inâyet olduğda etrâfda sinûr kaç' olunduğ ve mevâzi'dan taşra dağl édüp köyler kondurulmuş[.] Vilâyet kâtibleri tahrîre varduğlarında vâki'-ı hâli görüp 'arz éderler[;] 'arzları vuşûl bulıcak pâye-i serîr-i sa'âdet-

24 Nüşanın çok temiz bir dijital nüshası için bkz. <http://asve.ariana4.cloud/patrimonio/508b6dc9-18cf-4c95-9e44-db4270b3f6fe/810-07-02-1570-16-02-1570> (son erişim tarihi 07.01.2022). Belgede altın harflerle yazılmış kısımlar kalın tipografi karakterleri ile (*bold*) gösterildi.

mesîre oqınmaq lâzım gelür[.] Andan gayrî ‘ahdnâme-i humâyûnda “şol muslimân (9) levendi ki memleketüñüz zararında dutıla anuñ gibiyi ele getürdügüñüzde der-sa‘âdete gönderesüz fesâdları mücebince cezâları véirilür” emr olunmuş iken her vaqt ki ol maqûleler dutıldı aşlâ birisi ‘ahdnâme-i humâyûn üzere der-sa‘âdete gönderilmeyüp hilâf-i ‘ahd yanuñuzda qaldı ve andan gayrı ba‘zı umûrda ‘ahdnâme-i humâyûn muqtezâsınca bâylôslaruñuzla söyleşildükde “beglerüme ârz édeyin cevâbları şâdir olduğına göre ‘amel édeyin” cevâb vérmek-ile ol aşl (12) umûr cevâbı gelince te’hîre konıldukça aşlâ cevâbı gelmeyüp nice umûr mu‘atçal qalurdu[.] Andan gayrı Kıbrûs cezîresi memleketüñüzden dûr u dirâz yerde olup memâlik-i maħrûse gemileri diyâr-ı Mışra mütevecceh étdikçe ne yerde zarâr érişmezdi-yse Kıbrûs yanlarında érişdügi zâhir[.] Geçen yıllarda kôrsân gemileri iki bâzergân barçaların alduktan şoñra Reşid iskelesin başarlar iki gemiye kaşd éyledükleri İskenderiye kapûdânı haberdâr olduğı gibi ‘akeblerince varmış[.] ‘Inâyet-i haqq celle ve ‘alâ ile birin (15) alur mâ‘adâsı kurtulur[.] Ol alınan gemide Muslimândan ve Frenklerden bulduklarına “bu gemiler ne maħallden gelmişdür” teffîş éyledüklerinde “Mesine câniblerinden gelüb Kıbrûs cezîresinde azıqlandırılıp ve şulandırıp rûzgâr muħâlif olduğda lîmânlarında şıgındukların” taķrîr éyledüklerine tescil olunup maħbûslar der-sa‘âdete geldükde “Kıbrûs cezîresine yapışılmağa fırsat ile maşlahat olur yoħsa biñ beşyüz mîl miqdârı ba‘îd yérden gelen korşân şenâ‘at étmez”(18) déyü ikrâr ve i‘tirâf éylediler[.] Hâl bu hâlki kendü maşlahatuñuz düşdükdde der-sa‘âdete ‘arz-ı hâl éyledüğüñüzde görilmedük bir maşlahatuñuz qalmayup şadaķa olunan ‘ahdnâme-i humâyûnuñ fehvâ-i sa‘âdet-maķrûnı ri‘âyetinde ne vechle mucidd ve sâ‘î olduğumuz rûşendür[.] İmdi ‘ahd-i sâbîk ve lâhîkde ol tarafa olan mezid-i ‘âtîfet-i pâdişâhinüñ haqqını bilmeyüp cadde-i şadaķatdan taşra gitdüğüñüzi sa‘âdetlü ve ‘**azametlü pâdişâh-ı rûy-ı zemîn halleda’Llâh-ı (21) te ‘âlâ bünyân-ı salţanatahu ilâ yevmi’d-dîn hazretlerininüñ** ‘ilm-i ‘âlem-ârâları muħîf olmağın evvelâ sinûr-nâme-i humâyûna muħâlif kondurılan merânuñ def‘ ve ref‘i bâbında fermân-ı kađr-tuvânları câri olduğundan mâ‘adâ niyyet-i feth-i memâlik ü kala‘ ve kađm[-i] mesâlik-i a‘dâ’ muqeddemâtuna şurû‘ olunmuşdur. **İn-şâa’Llâhü’l-e‘azz** ‘an-kaşib ma‘âbid-i ešnâm ve evsân mesâcid-i ehl-i îmân olup ‘asâkir-i manşûreye muķâbele édenler tu‘me-i ‘alef-i şemşîr-i islâm ve galle-i inkâr-ile muķayyed ve bed-(24)-nâm olalar[.] Éyle olsa işbu hâl ki vuķû bulacaķ-dur ol tarafuluñ ya kemâl-i ğafletinden yâħûd ‘inâyet-i şulhı kendüñüze ni‘met bilinmedüğüñüzden ve yâħûd mâl ve hazîne çokluğı taşavvurından vâķi‘ olup satvet-i kâhire-i şâhib-ķırâniyyenuñ ğazab âteşini işti‘âle getürmege sebeb olmuşdur ve bu daħı ma‘lûmuñuzdurki şimdiye dek ve şimden şoñra her kimesne ve her vaqt **pâdişâh-ı islâm ebeda’Llâhu te‘âlâ salţanatahu ilâ yevmi’l-(27)-ķiyâm** hazretine huşûnet ile muķabele éyledi-idi râhatluķ yüzün görmeyüb hâli diğer-gün ve envâ‘-ı meşâķkatlere maķrûn olup dostlarına daħı zebûn olduğı gün gibi âşikârdur[.] Hâlâ sizüñ şulha naķz étdüğüñüzüñ âsârı muqtezâsınca kaşadan ve deñizden ‘azîm ‘askerler ve gönüllere doğmaduk tedarikler harekete getürilmek fermân olduğı ecilden **hazret-i pâdişâh-ı rûy-zemîn halleda’Llâhu te‘âlâ mülkuhu dîn-i mubîn ve şerî‘at-ı mefîn** emr

étdüğü (30) üzere ‘âdet-i marzıyye-i şâhib-ķirânileri muķtezâsınca hūkm-i humâyûn ile bildürmek buyurmağın işbu *meḡharû'l-emâsil ve'l-akrân* Ķubâd çavuş *zîde Ķadruhu* irsâl olunmuşdur[.] Ve bu ‘azîm maşlahatuñ ve heybetlü hareketüñ âsârından bâylösuñuz tazarru‘ ve nâliş édüb “beglerümüz ħilâf-ı rizâ-ı humâyûn-ı şâhib-ķirâniyyede degüllerdür bir bölük derdmendleri ve cezâ’îr ve vilâyetlerin âteş-i Ķazâbdan Ķorumağ-ıçün ol menba‘-i fitne ve feşâd olan cezîreden geķerler” [.] Ol aḡvâli mektûbumuzda zıkr étmek (33) bâbında tazarru‘-ı tâmm éylemeğın bu ḡuşûş recâsı teslim [ü]zere getirilmege bâ ‘is olmuşdur[.] Ol maşlahat ki zamîr-i munîr-i şehriyâride cilve-ger olup ve vuku‘ ve zuhûri için ol **mâlik-i mülk-i perverdigâruñ** ulu ‘inâyetine tevekkül ve ‘izzetlü ve sa‘âdetlü iki cihânuñ güneşi peyğamberimizüñ *şallâ Allâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemüñ* mu‘cizât-ı ķesirü’l-berekâtına tevessül olunmuşdur[.] ‘An-ķarîb maşlahatuñuz vucûd bula ki ebedî dostluķ nişânı görilmeye şöyle ki ħazine (36) çokluğına ve etrafda olan koñşılar muzâheretine mağrûr olasuz ebedî nedâmetlere düşüp ‘ömrüñüz ḡâşılı olan ħazinelereñüz sél şuyı gibi ber-ķaraf oldukda mâl ile ḡâşıl étdüğüñüz ? ve dostların ne görüliceķlegi rûşendür[.] Bâ-vucûd memâlik-i maḡrûsede bir nice yıldan berü mücerred şıyanetüñüz maşlahatı için gemiler yapdurmakda Ânâtölî ve Rumeli yaķalarında Ķuzât-ı muslimîn üzerinde olan ‘azîm yasaķlar ber-ķaraf oldukda Ķâret ve yağma için bî-(39)-nihâye gemiler yapdurup Ķazâyâ rağbet tâmm olunduğı ma‘lûmuñuz olacacķdur[.] Ve bî’l-cümle eger dostluķ murâduñuz-ise merci‘-i fitne ve fesâd olan Ķıbrûs cezîresin ḡüsn-i rizâñuz-ile bu cânibe teslîm édüp anda sâkin olanlardan irâdet ile gitmek murâd édenler emvâl ve esbâbları-yla emîn ve sâlim çıkup gide ve sâkin olanlar zill-i ḡimâyet-i pâdişâh-ı ‘âdil [ḡazretler]lerinde me‘mûn ve maşûn Ķalalar[.] Bu uslûb Ķatuñuzda merğûb düşüp eger kendü (42) tarafuñuzun ve eger memâlik-i maḡrûse tuccârlarınuñ emn ü emânıdır müyesser olduķtan soñra bir vechle cânibeynde nizâ‘ Ķalmayub âsûde-ḡâl ve mureffehu’l-bâl olmañuz bâbında muceddeden ‘ahdnâme-i humâyûn alıvêrilir[.] El-ḡâşıl nâme-i humâyûnuñ cevâbı gelince cânibeynden etrâf ve eknâfinuzuñ Ķaretine teveccuh olunmuşdur[.] Âsâyiş ve dostluķ murâduñuz ise ber-vech-i isti‘câl cevâbı erişdüresiz ve illâ perde-i Ķaybde mestûr olan ne-ise (45) bî-tevaķķuf zuhûra gelür bi-‘avni’Llâh-u te‘âlâ[.] Tahîrren fi evâ’îl-i Ramazânü’l-mubârek sene 977. Be medîne-i Ķostañtiniyeti’l-maḡmiyye

Mühr: [içte] Tevekkeli ‘alâ ḡâlîķi. [çevrede] El-Hayy be-maḡşer mebâd^{en} Cudâ. Meḡammed ez luṫf-i resûl-i ḡudâ 972

[En altta] *Huve’l-Lâhu subḡânehu ve te‘âlâ lem yelid ve lem yûled ve lem yekun-lehu küfüven ehad*

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: Metnin hazırlanmasında yardım ve desteklerini gördüğüm meslekdaşlarım Aleksandar Jakovljević'e (Belgrad Tarih Enstitüsü) ve İsmail Emre Pamuk'a (İstanbul Üniversitesi) ve iki anonim hakeme değerli düzeltme ve yorumları için teşekkür ederim.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: I would like to thank to Aleksandar Jakovljević (Institute of History, Belgrade) and İsmail Emre Pamuk (Istanbul Üniversitesi) as well as to two anonymous reviewers for their commentaries and corrections.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivio di Stato di Venezia (ASVe)

Senato, Deliberazioni Costantinopoli, Reg. 3.

Senato, Ambasciatori Costantinopoli, Dispacci, filza 3-5.

Documenti Turchi, 802, 808-811.

Araştırma Eserleri

Abramowicz, Zygmunt, "L'Europe orientale et les États islamiques", *Il Mediterraneo nella secondo metà del '500 alle luce di Lepanto*, ed. Gino Benzoni, Olschki, Floransa 1974, s. 19-33.

Arbel, Benjamin, *Trading Nations. Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Brill, Leiden 1995.

Barbero, Alessandro, *Lepanto: la battaglia dei tre Imperi*, Laterza, Roma 2010.

Constantini, Vera, *Il sultano e l'isola contesta. Cipro tra eredità veneziana e potere ottomano*, UTET, Torino 2009.

Conti, Natale, *Delle historie de' suoi tempi*, Damian Zenaro, Venedik 1589.

Edelmayer, Friedrich, *Maximilian II, Philipp II und Reichsitalien*, F. Steiner, Wiesbaden 1986.

Grivaud, Gilles, "Une société en guerre: Chypre face à la conquête ottomane", *La Serenissima e la Nobilissima. Venice in Cyprus and Cyprus in Venice*, ed. Angel Nicolaou-Konnari, Bank of Cyprus Cultural Foundation, Lefkoşa 2009, s. 194-203.

Işıksel, Güneş, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selim II. Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, Peeters, Louvain-Dudley-Paris 2016.

Khadduri, Majid, *War and Peace in the Law of Islam*, Johns Hopkins Press, Baltimore 1955.

Lauren, Paul Gordon, "Ultimata and Coercive Diplomacy", *International Studies Quarterly*, XVI/2 (1972), s. 131-166.

- Pedani-Fabris, Maria Pia, “Some Remarks upon the Ottoman Geo-Political Vision of the Mediterranean in the Period of the Cyprus War (1570–1573)”, *Frontiers of Ottoman Studies*, ed. Colin Imber ve Keiko Kiyotaki, I. B. Tauris, Londra 2005, c. II, s. 23-36.
- Raby, Julian, “La Sérénissime et la Sublime Porte: les arts dans l’art diplomatique 1453-1600”, *Venise et l’Orient. 828-1797*, Gallimard, Paris 2006, s. 90-119.
- Sechser, Todd S., “A Bargaining Theory of Coercion”, *Coercion. The Power to Hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill - Peter Krause, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 55-76.
- Temimi, Abdeljelil, “Le gouvernement ottoman face au problème morisque”, *Revue d’Histoire Maghebine*, 23-24 (1981), s. 249-260.
- Tenenti, Alberto, “La Francia, Venezia e la Sacra Lega”, *Il Mediterraneo nella secondo metà del ‘500 alle luce di Lepanto*, ed. Gino Benzoni, Olschki, Floransa 1974, s. 393-408.
- Theunissen, Hans, “Ottoman-Venetian Diplomats: The ‘Ahd-Names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents”, *Electronic Journal of Oriental Studies*, 1 (1998), s. 1-688.
- Tracy, James D., *The Founding of the Dutch Republic. War, Finance, and Politics in Holland 1572–1588*, Oxford University Press, Oxford 2018.
- Yaman, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Fecr Yayınları, Ankara 1998.

Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları

The Influence of Fatwa on Ottoman Administration and Society: Ebussuûd Efendi's Fatwas Regarding Cyprus and Lepanto

İdris Bostan*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: İ.B. 0000-0003-0850-3705

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İdris Bostan,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: idrisbostan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 13.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
30.12.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
23.01.2022

Kabul/Accepted: 23.01.2022

Atf/Citation:

Bostan, İdris, "Fetvanın Osmanlı Yönetimi ve
Toplum Üzerindeki Etkisi: Ebussuûd Efendi'nin
Kıbrıs ve İnebahtı Fetvaları." *Tarih Dergisi - Turkish
Journal of History*, 76 (2022): 35-62.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202203>

öz

İnebahtı Deniz Savaşı (1571) Akdeniz tarihinde meydana gelen en önemli donanmalar savaşlarıdır. Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethi (1570-71) üzerine Avrupa'da kurulan Haçlı ittifakının donanmaları karşısında Osmanlı donanması adeta imha olmuş, gemilerin çoğu batmış, bazılarında el konmuştu. Bu yenilgiyi telafi maksadıyla başta Tersâne-i Âmir'e olmak üzere Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli kıyılarında yeni bir imparatorluk donanması kurmayı kararlaştıran Osmanlı yönetimi, donanma yapım masraflarını esas itibarıyla devlet hazinesinden karşılamışsa da başta padişah olmak üzere devlet adamları da gemi yapımı için yardımcı olmuşlardı. Bunun dışında gemi mürettebatının ihtiyacı olan malzeme ve mühimmat ile askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere devlete yardımcı olmak için zenginler teşvik edilmiş, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin iki fetvası bu konuda etkili olmuştu. Ayrıca askerlerden savaştan kaçarken ölen veya kurtulanların helak olmalarına dair başka bir fetvası ile de Pertev Paşa'nın yaptığı tevcih ve terakkilerin tamamı iptal edildi. Bu yazıda Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs seferi fetvası ile İnebahtı hakkındaki üç fetvası savaşlar üzerindeki etkileri bakımından incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs, İnebahtı, Osmanlı, Akdeniz, Fetva, Ebussuûd Efendi

ABSTRACT

The Battle of Lepanto (1571) is the most significant naval war that took place in the Mediterranean. The Ottoman fleet was almost destroyed, with many ships sinking or being seized by the fleet of the Crusaders which was gathered in Europe following the Ottoman conquest of Cyprus (1570-71). Following the Ottoman conquest of Cyprus in 1570-71, the European Crusaders allied, and the Ottoman fleet was almost completely destroyed, with many ships sinking and others captured by the Crusader fleet. To recover from the defeat, the Ottoman state decided to build a new imperial navy in the Imperial Shipyard as well as on the Black Sea's Anatolian and Rumelian coasts. The expenses of such a huge enterprise were mainly covered by the state treasury but statesmen, led by the sultan himself, also lend support. In addition, people of substance were encouraged to help the state in supplying the provision and ammunition for the crew as well as the needs of the military troops. In this regard, two fatwas issued by Shaikhu'l-Islam Ebussuûd were effective. Pertev Pasha's grants and promotions were also revoked after another fatwa

declared that those fleeing the battle would perish whether they died or survived. The impact of three fatwas issued by Ebussuûd regarding the Siege of Cyprus and the Battle of Lepanto is examined in this article.

Keywords: Lepanto, Cyprus, Ottoman, Mediterranean, Fatwa, Ebussuûd

Extended Abstract

One of the two most important naval battles in the history of the Mediterranean is Lepanto. The Ottomans, who were victorious over the Allied European naval powers in Preveza (1538), were defeated in Lepanto (1571). Following Preveza, the Ottoman expansion in the Mediterranean was gradual, with several expeditions organized to further consolidate its position in North Africa and the Mediterranean islands. Djerba was captured from Spain at the end of these expeditions (1560), but the Ottoman attempt to capture Malta failed (1565), despite the Ottomans' determined effort. In this period, the Ottomans moderately took France under their protection, just like Venice, by granting *ahidnâmes* and establishing amicable relations. Since the Ottomans' greatest struggle in the Mediterranean was often with Spain, granting *ahidnâmes* to France and Venice left Spain largely isolated.

Because Cyprus was a Venetian Island, the Ottomans, who were tasked with ensuring the security of pilgrimage and trade routes in the Eastern Mediterranean, did not intervene after the conquest of Egypt (1517). However, they were disturbed by the situation because the island had become a base for Christian pirate activities. A campaign to Cyprus was decided upon by a fatwa issued by *Shaykh al-Islâm* Ebussuûd Efendi and a decision made by the Imperial Council. As diplomatic contacts with Venice did not yield any results, the preparations which had already started, gained more speed. Armies from Rumelia and Anatolia were prepared for this campaign, and a large navy consisting of 350–400 ships sailed from three different points. Lala Mustafa Pasha, the commander-in-chief, lead this navy, with commanders including Piyale Pasha, Murad Reis, the chief of *levends*, and Grand Admiral Muezzinzade Ali Pasha. Eventually, with the surrender of Nicosia on September 9, 1570, and then Famagusta on August 1, 1571, the endmost outpost of the Catholic Christian World in the Eastern Mediterranean came under Ottoman rule.

The Ottoman expedition to Cyprus (1570-71) resulted in the formation of a Crusader alliance in Europe, which included states such as the Papacy, Spain, and Venice. The goal was to either retake Cyprus from the Ottomans or seize another Ottoman territory in exchange.

To prevent this alliance from organizing an operation toward Cyprus, the Ottomans set sail to the Mediterranean on May 4, 1571, under Pertev Pasha, the commander-in-chief. Later, navy ships under important figures such as Grand Admiral Muezzinzade Ali Pasha, Algerian governor Uluç Ali Pasha, Hayreddin Pashazade Hasan Pasha, Cafer Pasha, and fleets of volunteer *levend* chiefs, joined Pertev Pasha. The Ottoman fleet, which went as far

as Dubrovnik by plundering the Venetian islands in the Aegean and Mediterranean, returned from that area and anchored in the port of Lepanto.

On October 7, 1571, in the war that took place outside the Gulf of Lepanto near the island of Oxeia, which the Ottomans called *Beydemir*, the Ottoman navy was almost destroyed and most of the ships were either sunk or captured. The Ottomans lost not only ships but also their highest-ranking commanders, galley chiefs, bannermen, experienced sailors, and crews in the Battle of Lepanto. In two ways, this result was widely discussed in the Ottoman capital and was hotly debated by historians of the time. There had to be an explanation for the heavy loss suffered immediately following a victory like Cyprus, and several explanations were advanced. Some criticized war tactics and strategy by emphasizing flaws. Others interpreted the defeat as a punishment for the deterioration of moral values and non-compliance with the given covenants.

The defeat of Lepanto caused grief, but Sultan Selim II and the grand vizier Sokullu Mehmed Pasha decided to build a new navy the day after they received the news of the defeat. *Shaykh al-Islām* Ebussuûd Efendi also paved the way for new activities to be carried out with moral encouragements and with his fatwas by making some decisions based on the results of the war. One of these fatwas was about those who fought in the Battle of Lepanto, and two of them were about meeting the needs of the soldiers who would serve in the navies.

In his fatwa on the soldiers of Lepanto, he stated that those who died in the battle were martyrs and that those who survived would be rewarded in Allah's presence. Those who flee or drown while fleeing, on the other hand, will be cursed by the creator. The advocacy and conferment made by Pertev Pasha, the commander-in-chief, about all members of the navy after the war were canceled as a requirement of this fatwa. Orders were issued to other commanders, and it was requested that no one be conferred.

Shaykh al-Islām Ebussuûd Efendi contributed to the preparations after Lepanto by giving two fatwas on the importance of jihad with wealth and giving zakat for this purpose to meet the needs of the ghazis who will fight in the navy. According to him, it was the responsibility of wealthy Muslims to save money for the military equipment and ammunition required by the sea warriors who would serve on the ships. Just as the companions of the prophet Muhammed mobilized their financial resources in the early days of Islam to meet the needs of those who went to war, wealthy Muslims of the time should do the same. Besides, he issued a fatwa about zakat. According to this fatwa, he said that rich Muslims can give the zakat of that year together with their unpaid zakat and the zakat they will give in the following years. This situation also shows the gravity of the current conditions.

In this article, the fatwas issued by Ebussuûd Efendi about the Cyprus Campaign, the Battle of Lepanto, and the effects of these fatwas on the wars will be examined.

Akdeniz Tarihinin bilinen en önemli iki deniz savaşından biri olan İnebahtı, Preveze zaferine karşılık yenilgi ile sonuçlanması sebebiyle Türk tarihçiler tarafından hemen hiç araştırılmamış, buna mukabil zaferle sonuçlandığı için Avrupalı tarihçilerin de kaleminden düşmemiştir. Şüphesiz bir olgu olarak İnebahtı Deniz Savaşı, Akdeniz tarihçilerinin tarafsız bir anlayışla araştırmaları gereken en önemli konular arasındadır. İnebahtı seferinin özellikle Osmanlı cephesinden incelenmesi için yeterince arşiv belgesi ve tarihî kaynak bulunduğunu göz önünde tutmak gerekir. Divân-ı hümâyûn kararları, sefer sırasında tutulan ruus günlükleri, savaş sonrasındaki siyasi gelişmelere ait dönemin tarihçilerinin yazdıkları ve yeni bir imparatorluk donanması kurulması ile ilgili belgeler tarihi malzeme olarak incelenmelidir.

Akdeniz tarihi için kırılma noktası sayılabilecek bir sürece başlangıç teşkil eden İnebahtı Deniz Savaşı'nın sonuçları Osmanlı imparatorluk tarihi kadar Akdeniz'e kıyası olan başta İspanya, Venedik, Papalık, Fransa ve diğer küçük yapıllı Avrupa devletlerinin de politikalarını etkilemesi açısından önem taşımaktadır. İnebahtı, Akdeniz'in Avrupalı devletleri için aralarındaki ilişkileri etkilemesi, kısa zaman içinde ittifaklarının dağılması, kendi içine kapanan ve sessizleşen bir sürece evrilmesi sonucunu doğurmasına karşılık Osmanlılar için sonraki yüzyıllarda Akdeniz'e daha egemen olunan, yeni fetihler ve açılımlar getiren bir sürece dönüştüğünü değerlendirmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu Preveze Deniz Savaşı'ndan (1538) sonra Akdeniz'de batıya doğru adım adım ilerleyerek 1541'de İspanya karşısında Cezayir'i savunan, 1551'de Trablusgarb'ı fethederek Kuzey Afrika'ya yerleşen ve 1560'da Cerbe Zaferi ile konumunu daha da güçlendiren¹ *Osmanlı Akdenizi*'nin² oluşmasını sağladı. Malta Kuşatması (1565) başarısız olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki İspanya sömürgeleri için önemli bir tehdit oluşturduğunu gösterdi. Ayrıca Osmanlılar için bir başka vakitte yeniden organize edilecek bir donanma ile Malta adasının ele geçirilmesi mümkündür³. Bu sebeple Akdeniz'deki Osmanlı ilgisi stratejik bakımdan daha acil ve önemli görülen bir başka hedefe, yani Kıbrıs adasına yöneldi⁴.

Kıbrıs Seferi Öncesinde Osmanlı Politikaları

Kıbrıs seferi öncesinde Osmanlıların ilgi alanında neler olduğuna bakıldığında 1568-70 yılları arasında Akdeniz'in en batı ucu ile Hind Okyanusu'nun en uzak doğu ucundan

- 1 Bu süreçte Akdeniz'deki Osmanlı ilerlemesi hakkında kısaca bk. İ. Bostan, "Kanuni Sultan Süleyman ve Deniz İmparatorluğu", *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa*, Bursa 2019, s. 411-420.
- 2 "Osmanlı Akdenizi" tabirinin neleri kapsadığı konusunda bk. İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 11-28.
- 3 Osmanlıların Malta seferi hakkında bk. İ. Bostan, "Malta (Tarih)", *DİA*, c. XXVII, s. 539-542; Malta seferi ruus defteri için bk. A. Cassola-İ. Bostan, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998, s. 125-355.
- 4 Kıbrıs seferi hakkında bk. İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 213-238.

gelen yardım çağrıları dikkat çekmektedir. Moriskolar İspanya'ya karşı, Açe İslam Devleti Portekiz'e karşı dönemin yegâne İslâm devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun donanmalarına ihtiyaç duyuyordu.

Endülüs Müslümanları/Moriskolar 1568'de isyan başlattığı için, Osmanlılar destek olmak üzere donanma ve ateşli silah gönderme hazırlıkları yapıyordu. Bu sebeple de İspanya'nın dikkati mecburen bu isyana yönelmişti. Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa, Divân'a gönderdiği Zilhicce 978 (Mayıs 1571) tarihli mektubunda Endülüs Müslümanlarının devamlı savaşmaktan zayıf ve güçsüz düştüklerini, bu sebeple sahillerde olan Müslüman ahalinin eman dilediklerini, Kal'attı'l-Cebel'de olanların ise savaşa devam ettiklerini, buna karşılık Trablusgarb, Tunus ve Cezayir'de asayişin yerinde olduğunu bildirerek güven içinde olduklarını, Kuzey Afrika için bir İspanyol tehdidinin söz konusu olmadığını belirtiyordu⁵. Aslında Endülüs'te başlayan bu isyanın ilk safhasında Osmanlı devletinden yardım istedikleri ve bunun gereği olarak ilk zamanlarda Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa'nın İspanya sahillerine donanma göndererek asker ve mühimmat yardımında bulunduğu, Osmanlı imparatorluk donanmasının da hazırlıklarını yaparak bölgeye gelme aşamasında iken Kıbrıs'a sefer düzenlenmesi kararı sebebiyle yardım işinin tamamen Uluç Ali Paşa'ya havale edildiği biliniyordu⁶. Nitekim Cezayirigarb beylerbeyi Ali Paşa'ya gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) tarihli bir Divan hükmünde de İspanya yönetimine karşı isyan eden Endülüs Müslümanlarına Cezayir donanmasının yardım etmesinin önemi vurgulanmış, Osmanlı devlet donanmasının da yardıma gitmesi için hazırlık yapıldığı halde Kıbrıs seferinin önem kazanması sebebiyle donanmanın o tarafa gidemeyeceği bildirilmişti⁷. Endülüs'teki bu gelişmeler genel olarak tahlil edildiğinde, Endülüs Müslümanlarının İspanya yönetimine karşı isyan ederek Osmanlılara destek olmaya çalıştıkları şeklinde de değerlendirilebilir.

Diğer taraftan Portekiz baskısı altında çaresiz kalan Açe İslam Sultanlığı'na yardım için Eylül 1567'de Kızıldeniz'deki Süveyş tersanesinde donanma hazırlıkları yapan Osmanlılar, Yemen'de Zeydilerin isyan çıkarması sebebiyle bu harekâtı durdurmak ve Açe seferini tehir ederek Yemen'e ordular göndermek zorunda kaldı⁸. Bu da göstermektedir ki Süveyş'teki donanma hazırlığı Portekiz'e karşı iken Yemen'e gidecek donanma ve ordu için bir ikmale dönüşmüştü. 1566 Aralık ayından itibaren Osmanlı gemilerinin İstanbul'dan İskenderiye'ye

5 Endülüs Müslümanları, Muhammed Mansur yönetiminde 977 (1569) senesinde başlattıkları isyan sırasında muvaffak olarak Gımata'yı ele geçirmiş ve iki sene kadar hükümran olmuştu (Peçuyulu, *Tarih*, I, 485-486).

6 Cezayirigarb beylerbeyine gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) ve Piyale Paşa'ya gönderilen 1 Muharrem 978 (5 Haziran 1570) tarihli hükümler: BOA, *MD*, nr. 9, h. 204, h. 256.

7 BOA, *MD*, nr. 9, h. 204.

8 Yemen'de isyan hareketlerinin ilk başladığı tarih 1566'dır. İsyanın giderek yaygınlaşması üzerine önce Şam beylerbeyi Lala Mustafa Paşa 1568 senesi başında Yemen için sefer serdarı tayin edildi ve sefer hazırlıkları başladığı halde bir müddet sonra bu görevi bırakması üzerine Mısır beylerbeyi Sinan Paşa Yemen serdarı oldu. Bu sene içinde Süveyş'te kadirga ve kalyonlardan oluşan bir donanma inşa edildi. 1568-69'da isyancılara karşı yürütülen harekât ve Yemen'in ikinci defa fethi hakkında geniş bilgi için bk. Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi*, Ankara 2003, c. I, s. CXV-CLX.

mühimmat ve asker taşıdıklarına, hatta Kızıldeniz'de inşa edilmekte olan kadırgalar için donanmanın ve kara kuvvetlerinin kereste ve mühimmat naklettiklerine dair raporların⁹ bulunması esasen bunu teyid etmektedir. Bu sebeple Akdeniz'de güneye doğru görülen sevkıyattaki hareketliliğin henüz Kıbrıs seferi için değil aslında Osmanlıların başka bir cephedeki deniz faaliyeti için olduğu görülmektedir¹⁰.

Halbuki bu gelişmelerin gerçek sebeplerini bilmeyen Avrupa merkezlerinde İstanbul çıkışlı Venedik baylosuna dayanan bu tür haberlerin doğrudan Kıbrıs'a sefer düzenleneceği yönünde yorumlanması o gün için anlaşılır olsa bile bugünün tarihçileri için daha dikkatle ele alınması gereken bir husustur. Osmanlı belgelerinin verdiği etraflı bilgilerin ve yaşanan gelişmelerin farkında olmadan tahminde bulunulması yapılan hazırlıkların doğrudan Kıbrıs'a olduğunun düşünülmesine yol açmıştır. İstanbul-Yemen-Açe arasındaki bu stratejik durum Osmanlıların bir süredir Akdeniz'de önemli bir engel olarak gördüğü Kıbrıs'ı daha dikkatle mercek altına almaları gerektiğini düşündürmediği anlamına gelmez.

Sefere karşı olduğu iddia edilen Sokullu Mehmed Paşa'nın gayet diplomatça Venedik baylosu ile yakın ilişki kurmasına ve yaptığı görüşmelerde bir sefer ihtimalini düşündürmeyecek tavır sergilemesine yanlış anlam yükleyen batılı tarihçilerin yaklaşımları sorgulanmaya muhtaçtır. İstanbul'daki Venedik elçisi Marcantonio Barbaro'nun (1568-1574)¹¹ yukarıda anlatılan çok çeşitli Osmanlı siyaseti karşısında yanıldığı veya bir şekilde Sokullu tarafından yanıltıldığı ortadadır. Genellikle batı menşeli yayınlarda sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın Venedik'e verilen ahidnâmeyi ileri sürerek Kıbrıs'a sefer kararına taraftar olmadığı iddiasının gerçekçi olması Osmanlı politikalarının nasıl oluştuğunu ve devlet adamlarının en ince teferruatına kadar Avrupa'yı takip ettiklerini bilenler için bir anlam ifade etmez. Gerçekte sadrazamın Venedik elçisi ile görüşmelerde izlediği ince siyasetle Kıbrıs'a bir sefere taraftar olmadığı, sadece Gırnata'da isyan eden Müslümanlara destek için donanma gönderileceği izlenimi vermesi açıkça Venedik'i yanlış yönlendirmekle alakalıydı¹². Nitekim Fernand Braudel'in Sokullu Mehmed Paşa'nın sanıldığı gibi Kıbrıs seferi aleyhinde olmadığına sefer için alınan karar ve sonraki gelişmelerden de anlaşıldığına

9 Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995, s. 304-307. Bu hazırlıkların Kıbrıs için olduğu konusundaki yaklaşımlar için bk. Maria Pia Pedani, "Osmanlı Padişahının Adına", *İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. E. Yıldırım, Ankara 2011, s. 137-138.

10 Açe elçisinin İstanbul'daki girişimleri sonunda Rebî'ülevvel 975'de (Eylül 1567) Açe'ye gönderilmesi planlanan donanmanın Süveyş'teki hazırlıkları hakkında bk. İdris Bostan, "Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: 16. Yüzyılda Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021², s. 159-160.

11 Venedik elçisi hakkında kısaca bk. Maria Pia Pedani, *Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani ottomani*, Venezia 2000, s. 26-27.

12 Braudel, Paul Herre'nin (ö.1962) Kıbrıs seferi ve sonrasına ait kitabına (*Europäische Politik im Cyprischen Krieg: 1570 – 1573*, Leipzig 1902) dayandırarak tartıştığı bu tür yaklaşımlar için bk. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, II, s. 283-284.

dikkat çekmesi önemlidir¹³. Bu karmaşık siyaset ortamında İstanbul'da seferin nereye olduğu konusunu doğru tahmin etmek hele yabancı misyonlar için hiç kolay değildi. Çünkü Osmanlı uygulamalarında genellikle düzenlenen büyük seferlerin nereye olacağı özellikle gizli tutulurdu.

Bütün bu sebepler göstermektedir ki aslında stratejik konumu sebebiyle Kıbrıs, artık Osmanlılar için ilk hedef haline gelmişti. Osmanlıların Kıbrıs'a yönelen bu seferi, art arda üç sene her biri bir öncekinden daha büyük yeni donanmaların hazırlanmasına sebep oldu. Osmanlılar, 1570-71'de zaferle sonuçlanan Kıbrıs seferi, 1571'de yenilgiyle sonuçlanan İnebahtı seferi ve 1572'de Akdeniz güvenliği için muhafaza seferi yapmak üzere donanmalar hazırladı.

Kıbrıs Seferi Fetvası ve Fethin Amacı

Osmanlıların Avrupa Devletleri ile ilişkilerini düzenlerken ahidnâmeler vermesi ne kadar önemli ise büyük çapta bir sefer planlarken de haklı gerekçeyi belirlemek üzere fetva söz konusu olması o derece gerekli ve önemli idi. Bu sebeple Kıbrıs ve İnebahtı seferleri ile ilgili olan birbirinden farklı konulardaki dört fetvanın tarih nokta-i nazarından incelenmesi önem taşımaktadır. Kıbrıs fetvası sefer öncesinde savaş için verilmekte olan kararın meşru gerekçelerini ortaya koyduğu halde, İnebahtı ile ilgili fetvalar savaş sonrasında ortaya çıkan meselelere çözüm bulma amaçlıdır. Bu zaviyeden bakıldığında sefer-fetva ilişkisinin düşünülen birtakım tahmini sebeplere istinad etmesi gerekmediği ortadadır ve mevcut şartlara göre hakkında karar verilmesi gereken ihtiyaçlar veya meseleler için şer'a muvafık çözüm üretildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Kıbrıs'tan İnebahtı'ya ulaşan büyük çaplı seferlerin ve savaşların beraberinde getirdiği meseleler hakkında karar verilmesi sürecinden sonuçlanmasına kadar takip edilen uygulamaları ve yaşanan olayları göz önünde tutmak gerekmektedir.

Osmanlıların Kıbrıs seferini başlatmadan önce Venedik'e elçiler göndererek Kıbrıs'ı sulh yoluyla teslim almaya teşebbüs etmesi tâbi oldukları İslâm hukukunun gereği ve büyük stratejilerinin sonucu idi. Elçi Kubad Çavuş'un Kıbrıs'ı sulh yoluyla teslim alma teşebbüsünün olumsuz sonuçlanması üzerine Osmanlı devleti meseleyi hızla müzakere ederek karar vermeye yöneldi. Sultan II. Selim'in baştan itibaren Kıbrıs'ın fethini planladığı zaten bilinen bir husustu. Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin fetva ile verdiği destek, başta Lala Mustafa Paşa ve diğer devlet ricalinin teşviki sonucunda Doğu Akdeniz'in bu en stratejik adası için sefer kararı alındı. Bu amaçla daha önce başlatılan savaş hazırlıklarına hız verildi.

Ebussuûd Efendi'nin fetvası ile asıl vurgulanan, Kıbrıs'ın bir zamanlar İslam beldesi olduğu ve daha sonra düşman eline geçtiği için adadaki mescid ve medrese gibi Müslümanlara

13 F. Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, 283-284. Bazı araştırmacıların daha çok casus, memur ve temsilcilerin raporları aracılığı ile açıklamaya çalıştığı tarihi olayların gerçek mahiyeti esasen Osmanlı cihetinden araştırılmaya her zaman muhtaçtır.

ait eserlerin zaman içinde yok edildiği, dönemin İslam padişahı ve halifesinin ise bu duruma son vererek Müslüman hacı ve tüccarların yol güvenliğini sağlaması zarureti idi. Kıbrıs'a sefer düzenlemek hususunda Osmanlı devletinin karşısına çıkan en önemli sakınca 1567'de II. Selim tarafından Venedik'e verilen ahidnâmede de Mısır'ın fethinden itibaren daha önce Memlûklere ödenen Kıbrıs haracının 8.000 filori olarak Osmanlılara ödenmesine devam edilmesiydi¹⁴. Ebussuûd Efendi Kıbrıs fetvasında¹⁵ atıfta bulunduğu bu ahidnâme için Hudeybiye Antlaşması'nı¹⁶ örnek göstermek suretiyle gerek görüldüğünde ve şartlar değiştiğinde kararın da değişebileceğine temas etmektedir:

“Pâdişâh-ı ehl-i İslâm *e'azza'llâhu ensârahû tavâif-i* keferu ile sulh eylemeği ol vakit meşrû' olur ki kâffe-i müslimîne menfa'at ola. Menfa'at olmayıcak aslâ sulh meşrû' değildir. Menfa'at müşâhede olunup mü'ebbed veyâhud muvakkat sulh olunduktan sonra menfa'atlı zamânda bozulması enfa' görülse elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûlullah *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* hicret-i Nebeviyyenin altıncı yılında küffâr-ı Mekke ile on yıla sulh edüp Hazret-i Ali *-kerremallâhu vecheh-* mü'ekked ahidnâme yazup mu'âhede mukarrere kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görülüp hicretin sekizinde üzerlerine varup Mekke-i mu'azzama'yı feth buyurmuşlardır”

Nitekim Akdeniz'de Venedik'in Kıbrıs üzerinden Osmanlılara karşı sürdürülen korsanlık hareketlerini engellememesi ve Adriyatik'te Osmanlı sahillerine karşı başlattığı saldırılar, anlaşmak suretiyle adanın teslimini imkânsız hale getirmesi ve gönderilen elçilerin bir sonuç elde edememesi gibi sebepler Venedik ahidnâmesini hükümsüz hale getirmişti. Ebussuûd Efendi'nin Hudeybiye Antlaşması'nı ihlal eden Mekke müşrikleri karşısında Hz. Peygamber'in gereğini yaparak Mekke'yi fethetmesini (628) örnek göstermesi gerekçe olarak yeterli idi ve bunun üzerine Sultan II. Selim de Kıbrıs'a sefer düzenlenmesi kararını tasdik etti.

Kıbrıs seferinin sebepleri için tarihçiler pek çok iddia ortaya attı. Osmanlı devletinin Kıbrıs seferinin asıl sebebine dair resmi görüşünü ise en iyi şekilde Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa'ya gönderilen 10 Zilka'de 977 (16 Nisan 1570) tarihli bir Divan hükmü açıklamaktadır. Bu fermâna göre Kıbrıs seferinin sebebi tam anlamıyla Ebussuûd Efendi'nin fetvasında öne sürdüğü gerekçelerle mutabık idi.

14 M. Şakiroğlu, “II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler”, *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 539.

15 Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs seferi için verdiği gerekçeli fetvanın tam metni Ek'te yer almaktadır. Bu metin, Ebussuûd Efendi fetvalarının toplandığı İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b-75a; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 100a; Peçuyulu, *Tarih*, İstanbul 1281, I, 486-487; Kâtib Çelebi, *Tuhfeti'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, haz. İ. Bostan, TÜBA, Ankara 2018, s. 167 ve M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983, s. 108-109'da bulunan suretlerden birleştirilerek oluşturulmuştur.

16 Muhammed Hamîdullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, c. XVIII, s. 297-299. Hudeybiye antlaşması ile ilgili geniş bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. S. Tuğ, Ankara 2003, s. 255-266.

“Memâlik-i mahrûsem kurbünde vâki olan Kıbrıs cezîresinin keferesi nakz-i ahd edüp deryâ-yı hümâyunda hulûs-i niyyet ve safâ-yı taviyyet ile tavâf-ı Beytülharâm ve ziyâret-i türbet-i hazret-i Seyyidü’l-enâm aleyhi efdalü’s-salâti ve’s-selâma teveccüh eden ehl-i İslâma ve sâir tüccâr tâifesine küllî te’addileri olmağla isyân ve tuğyânları mukarrer olmağın Hakk sübhânehü ve teâlânın uluvv-i inâyetine tevekkül ve server-i kâinât ve mefhar-i mevcûdâtın -salâtullâhi aleyhi ve selâmuhü- mu ‘cizât-ı kesîretü’l-berekâtına tevessül ve istinâd eyleyüp ve sâyir sahâbî-i güzîn -ridvânullâhi teâlâ aleyhim ecma’în- ervâh-ı büzürkvârlarından istimdâd olunup evvel-bahâr-ı huçeste-âsârda cezîre-i mezbûrenin feth u teshîri husûsuna niyyet-i vâlâ-nehmet-i hüsrevânem mukarrer olmuştur. Hakk celle ve alâ hazretlerinden me’müldür ki cezîre-i mezbûre sühûletle feth u teshîr olunup kabza-i tasarrufumuza müyesser olmağla mukaddemâ olduğı gibi ehl-i İslâmı memlû kılup şe’âir-i şer’-i şerîf edâ olunmağla züvvâr ve tüccâr ve sâyir ehl-i İslâm emîn ü sâlim varup gelüp devâm-ı devlet ve sebât-ı mecd u rif’atim ed’iyesine istiâze olalar.”¹⁷

Bu fermanın baş tarafında öncelikle İspanya yönetimine karşı baş kaldıran Endülüs Müslümanlarına Cezayir donanmasının yardım etmesinin önemi vurgulanmakta ve Osmanlı devlet donanmasının da hazırlık yaptığı halde Kıbrıs seferinin önem kazanması sebebiyle bu karardan vazgeçildiği bildirilmektedir. Devamında ise Kıbrıs’ı yönetenlerin ahidnâmeye aykırı hareket ettikleri, denizden hacca giden Müslümanlara ve tüccarlara zarar verdikleri belirtilmekte ve adanın yeniden fethi halinde eskiden olduğu gibi emin bir şekilde hac ziyaretinin ve ticaretin yapılabileceği zikredilmektedir. Bütün bu sebepler göstermektedir ki aslında stratejik konumu sebebiyle Kıbrıs, artık Osmanlılar için ilk hedef haline gelmişti.

Kıbrıs fetvası ve sonraki diğer fetvalarda da görüldüğü gibi ne fetvanın soru kısmında ne de cevap metninde söz konusu olan yerin veya olayın ismi hakkında bir açıklık yer almaktadır. Sadece fetvanın dönemi ve içinde yer alan bilgiler bu fetvanın Kıbrıs için verilmiş olacağını ima etmektedir. Tabii ki dönemin tarihçileri de bu hususu bildikleri için fetvayı Kıbrıs ile irtibatlı olarak zikretmiştir. İsim zikredilmemesinin sebebi fetvada esas olanın o olay üzerinden benzeri bütün örnekler için geçerli olma amacıdır. Bu husus şahıslarla ilgili meselelerde de fetvanın zata mahsus olsa bile şahsî olmaması ile ilgilidir¹⁸.

İmparatorluk Donanmasının Zaferi İçin Cami ve Mescitlerde Dua Edilmesi

Kıbrıs seferi öncesinde Osmanlı orduları karada ve denizde savaşlarla meşguldü. 976 (1568)’da Yemen’de çıkan Zeydi isyanları sebebiyle vezir Sinan Paşa serdar olarak Yemen’e gönderilmişti. Kızıldeniz’deki donanma da bu harekâta katılıyordu. Nihayet Yemen’de

17 BOA, MD, nr. 9, h. 204.

18 Bununla beraber Birinci Dünya Savaşı’nın başlarında cihâd-ı ekber ilan edildiğinde doğrudan savaşlıan devletlerin adları zikredilmiş, Evâil-i Muharrem 1333 (19-28 Kasım 1914) tarihli fetvalarda İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan ve Karadağ devletleri ismen sayılmıştır (*Ceride-i İlmiyye Fetvaları*, haz. İsmail Cebeci, İstanbul 2009, s. 230-231).

isyanları bastıran ve yeniden düzeni sağlayan Sinan Paşa, Yemen'in ikinci fatihi olarak 4 Şevval 978 (1 Mart 1571)'de Yemen'den ayrılarak İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştı¹⁹.

Diğer taraftan ise bu sırada Osmanlı orduları ve donanması Magosa hariç Kıbrıs'ın bütün topraklarını fethettikten sonra adayı müttefik Avrupa donanmasına karşı koruma amaçlı yeni bir donanmayı Akdeniz'e çıkarmakla meşguldü. Bu sebeple dini/manevi geleneğini unutmayan Osmanlı devleti gerek Yemen ve gerekse Kıbrıs ve yeniden sefere çıkacak donanmaların ve orduların muzafferiyeti için başta İstanbul olmak üzere bütün büyük şehirlerin camilerinde Kur'ân okunmasını ve çocukların mekteplerde el açıp zafer duası etmelerini isteyen emirler gönderdi. Nitekim 25 Ramazan 978 (20 Şubat 1571) tarihli Şam ve Haleb kadılarına gönderilen hüküm Kıbrıs'ta zaferin gerçekleşmesi için dualar edilmesine vurgu yapıyor ve bu sayede İslam bayrağının yükseleceği ümit ediliyordu²⁰. Yine Girid başta olmak üzere Venedik adalarını yağmalamak üzere Akdeniz'e açılacak Pertev Paşa donanmasının ve Kıbrıs'a mühimmat takviyesinde bulduktan sonra bu donanmaya katılacak olan Müezzinzâde Ali Paşa donanmasının da zaferi için aynı şekilde Şam ve Haleb vilayetindeki cami ve mescitlerde pazartesi ve perşembe günleri Fetih sûresi okunması isteniyordu²¹.

İnebahtı Deniz Savaşı, 1571

Kıbrıs seferi öncesinde sefer kararının alınmasında Ebussuûd Efendi'nin fetvası nasıl etkili olduysa İnebahtı savaşı sonrasındaki bazı uygulamalarda da yine onun fetvaları etkili olmuş ve alınacak tedbirler konusunda bu fetvalar devreye girerek hem halk nezdinde savaşın menfi sonuçları yatıştırılmış hem de yeni donanmanın inşası için maddi destek sağlanmıştır.

Osmanlı kaynaklarında “sıngın donanma savaşı”²² olarak geçen ve Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin “hezîmet-i azîme”²³ dediği İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı deniz tarihinde yenilgi ile sonuçlanan ve donanma kaybedilen ilk büyük deniz savaşı olarak kayıtlara geçti. 17 Cemâziyelevvel 979 (7 Ekim 1571)'da İnebahtı Körfezi açıklarında Beydemir (bugünkü

19 Geniş bilgi için bk. İdris Bostan, “Yemen (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, c. XLIII, s. 406-412; Yavuz, *a.g.e.*, I, s. XCVII-CVII, CXII, CXXI-CLX, CLXVIII.

20 BOA, MD, nr. 12, h. 51.

21 Haleb ve Şam kadılarına gönderilen 21 Şevval 978 (18 Mart 1571) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 12, h. 193.

22 Gelibolulu Mustafa Âli, “büyük sıngın ve donanma sındı”, (*Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 5959, vr.458b-459a), Hasan Bey-zâde, “sıngın donanması” (Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin (926-1003/1520-1595)*, haz. Ş. N. Aykut, Ankara 2004, II, 208), Kâtib Çelebi, “Sefer-i sıngın-ı donanma” (*Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*, TÜBA, Ankara 2018, s. 71, 172), Solakzâde, “sıngın donanması” (*Târih-i Solakzâde*, İstanbul 1297, s. 593), Kara Çelebi-zâde, 1656'da Venedik karşısında yenilen Osmanlı donanmasından bahsederken İnebahtı'ya atıfta bulunarak “sıngın donanması” (*Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, Tahlil ve Metin, 1732*, yay. N. Kaya, s. 263), Naima, “sıngın donanması” (*Târih-i Na'imâ*, IV, 1679) tabirlerini kullanmışlardır. Türkçede “sıngın” veya “sıngun” kelimesi “sınmak” kelimesinden isimdir. Mağlup, bozguna uğramış anlamlarına gelir (*Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, s. 186).

23 Bu ifade Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı sonrasında gemi inşa masraflarına karşılık olarak zekât verilebileceğine dair kaleme aldığı fetvasında geçmektedir (*Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1983, s. 63-64).

Oxia) adası yakınında Müttefik Haçlı donanması karşısında bir felakete uğrayan zafere alışkın Osmanlılar, bu sonucu kabullenmekte oldukça zorlandı. İnebahtı Deniz Savaşı'nı sadece “teknolojik bir donanma savaşı” olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu yüzden savaşın maddi olduğu kadar manevi etkisine de dikkatle bakmak ve sonuçlarını her iki bakımdan ele almak gerekmektedir.

İnebahtı savaşına giden yol hiç şüphesiz Kıbrıs seferinin yol açtığı gelişmeler üzerinden ortaya çıktı. Kıbrıs seferine niyet edildiği sırada İstanbul'da Osmanlı siyaseti oldukça çeşitli yönlere evrilmiş gözüküyor, farklı yaklaşımların söz konusu olduğu müzakereler yapılıyor, böyle bir seferin çok yönlü zorlukları dile getiriliyordu. Bu sebeple diplomatik yollar denendikten sonra güçlü deniz ve kara ordularının Tuzla/Larnaka'dan yaptığı çıkarma harekâtıyla başlayan Kıbrıs seferinin ilk safhası 8 Rebî'ülâhır 978 (9 Eylül 1570) Cumartesi günü sabah namazından iki saat sonra Lefkoşa kalesinin fethi üzerine zaferle sonuçlanmış oldu²⁴.

Kıbrıs'ın fethi, Venedik'in teşviki ile bütün Avrupa başkentlerini bir ittifak için harekete geçirdi ve başta Papalık olmak üzere Venedik, İspanya, Portekiz, Fransa ve Malta gibi etkili donanmalara sahip devletlerin öncülüğünde Kıbrıs'ı kurtarmak için 20 Mayıs 1571'de bir Hıristiyan ittifakı kurulmasına yol açtı.

Osmanlı başkentinde de yeni fethedilen Kıbrıs'ı bu ittifakın saldırısına karşı korumak ve Girit'ten Adriyatik ortalarına kadar bütün Venedik adalarını yağmalamak ve gerektiğinde Müttefik donanmasıyla savaşmak üzere 1571 senesinde biri vezir ve serdar Pertev Paşa komutasında, diğeri Magosa'ya yardım götürmek amacıyla kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa komutasında iki büyük donanma hazırlandı. Ayrıca Rodos, İskenderiye, Eğriboz ve Midilli'nin bey gemilerine Kıbrıs'a gidecek düşman donanmasının önünü kesme görevi verildi²⁵.

İlk grup 103 kadırgadan oluşan Müezzinzâde Ali Paşa'nın donanması idi ve 16 Mart 1571'de İstanbul'dan Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Bundan bir buçuk ay sonra ise ikinci grubu oluşturan 124 kadırgalık Pertev Paşa donanması önce padişah tarafından kabul edildi ve ertesi gün 9 Zilhicce/4 Mayıs Cuma günü hacc-ı ekber günü yani Kurban Bayramı arefesinde serdarlık beratını alarak Akdeniz'e açıldı. 15 gün sonra Sakız'a ulaşan Osmanlı donanmasının bundan sonraki İnebahtı yolculuğu daha sonra Eğriboz'da Muharrem başlarında (Mayıs sonları) Müezzinzâde Ali Paşa, Cezayirigarb beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablusgarb beylerbeyi Cafer Paşa ve Hacı Murad Reis donanmalarının da katılımıyla Girit üzerinden Adriyatik'e yöneldi²⁶.

24 İdris Bostan, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021², s. 228.

25 BOA, MD, nr. 12, h. 47.

26 BOA, MD, nr. 12, h. 394, h. 396, h. 474, h. 510; Lokman, *Zübdetü'l-tevârih*, vr. 81b.

Donanma beş ay süren uzun ve çatışmalı bir seferden sonra Adriyatik'e ulaştı ve Nova kalesinden dönerek 22 Eylül'de İnebahtı'ya geldi. Donanma 3-5 Ekim'de Balyabadra'ya geçti. Burada toplanan harp meclisinde karşılaşmanın nasıl olacağı konusundaki görüşmelerden bir sonuç alınmadı ve Kapudan Paşa'nın görüşüne uyularak İnebahtı Körfezi dışına çıkılması ve savaşın orada yapılması kararlaştırıldı. Osmanlı donanması İnebahtı Körfezi'nde beklerken müttefik donanmasının yaklaşmakta olduğu haberleri alındı.

İnebahtı savaşındaki iki tarafın gemi sayısı hakkındaki bilgiler oldukça farklıdır. Osmanlı donanmasında yaklaşık 230 kadirga ve kalyata, 25.000 savaşçı vardı. Müttefik donanmasında ise 250 gemi ve 40.000 savaşçı bulunmakta idi. Bu donanmada dört taraftan top atabilen, kadirgadan büyük yedi Venedik mavnası bulunuyordu²⁷.

Müttefik donanmasının 7 Ekim sabahı erkenden Patras Körfezi açıklarına gelmesi ile savaş düzeni alındı. Osmanlı donanmasının sol kanadında Uluç Ali Paşa, merkezde Müezzinzâde Ali Paşa, sağ kanatta Şolok Mehmed Bey ve arkasında Pertev Paşa'nın gemileri yerleştirildi. Müttefik donanmasında merkeze İspanya donanma komutanı Don Juan, sağ kanada Gian Andrea Doria, sol kanada Barbarigo, ihtiyat kuvvetine ise Don Alvaro de Bazan komuta ediyordu. Venedikliler ağırlıklı olarak sol kanatta yer almıştı.

Sabah başlayan ve akşam güneş batarken sona eren savaş çok şiddetli ve kanlı oldu. Büyük savaş başladığında Kapudan Paşa başardası taşıdığı üç fenerinden tanındığı için düşman donanması topluca ona yöneldi ve iki Venedik mavnası başardayı araya alarak topa tuttu. Çatışmalar esnasında Müezzinzâde Ali Paşa tüfikle vurularak hayatını kaybetti ve gemideki iki oğlu esir edildi. Pertev Paşa gemisi topa tutulduğu için battı. Hatta denize düşen Pertev Paşa'yı, Hasan Paşa'nın oğlu Mahmud Bey kendi gemisine alarak kurtardı. Bu durum karşısında asker arasında panik baş gösterdi ve herkes kendini kurtarma derdine düştü. Osmanlı askerinin çoğu savaş esnasında hayatını kaybetti. Bir kısmı ise savaş mahalli olan Anatolikoz kıyıya yakın sığ bir yer olduğu için on beş civarında gemi karaya oturunca gemilerden denize dökülenlerin bir kısmı dağa sığınarak kurtuldu, diğerleri de boğuldu.

Osmanlı kaynaklarına göre, Osmanlı donanmasından 190 gemi ya battı veya el konuldu. Yaklaşık 20.000 asker hayatını kaybetti ve 3.000 kişi esir oldu. Donanmadaki 15.000 forsa serbest kaldı. Başta kaptanıderya olmak üzere on bir sancakbeyi, pek çok alaybeyi, tersane emini, tersane kethudası ve pek çok kadirga reisi hayatını kaybetti.

Müttefik donanmasında ise 15 kadirga battı ve pek çoğu tahrip oldu. 8.000 ölü ve 20.000 yaralı vardı. Donanma komutanı Don Juan yaralanmış, Cervantes sol kolunu kaybetmiş ve pek çok İspanyol, İtalyan ve Maltalı asilzâde ölmüştü²⁸.

27 İnebahtı Deniz Savaşı sefer güzergahı için bk. İdris Bostan, "La Armada Otomana: De la Conquista de Chipre a la Batalla de Lepanto", *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 146-157.

28 İnebahtı Deniz Savaşı'nın safahatı için bk. Bostan, "La Armada Otomana", s. 158-161. Genel olarak ayrıca bk. İ. Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, c. XXII, s. 287-289.

İnebahtı Yenilgisi Nasıl Karşılandı

Osmanlı devletinin yönetim kadrolarının başta padişah olmak üzere İnebahtı yenilgisini öğrendiklerinde büyük bir şaşkınlık ve aynı zamanda üzüntü yaşadıkları dönemin tarihçilerinin eserlerine yansımaktadır. Yeni bir donanma kurulması konusundaki kararlı tutuma ve süratle harekete geçilmesine rağmen yaşanan hezimetin devlet yönetimi ve toplum üzerindeki manevi baskısının herkesi derinden etkilediğinde şüphe yoktur.

Divân-ı Hümâyûn'un resmi yazışmalarında sonucun "âyine-i takdîrde irâdetillâh bu nev' üzere sûret-pezir" olduğuna yani takdir-i ilâhiye vurgu yapılması, savaşların sonucunun münavebe ile değiştiğini belirten "el-harbu sicâlün"²⁹ gibi mühim sözlere atıfta bulunulması ve Allah'ın hükmünün/kararının cereyan ettiğini ifade eden "el-hükmü lillâhi'l-aliyyi'l-kebir" ayetine³⁰ teslim olunması yanında, ümitsizliğe düşmeksizin "me'mûldür ki an karîb a'dâ-yı dîn ü devlete envâ'-ı kahr u mezellet müyesser etmiş ola" niyazıyla da en kısa zamanda din ve devlet düşmanlarının yenileceği ümidini taşımaları bu hâlet-i rûhiyenin en önemli göstergesidir³¹. Bu sebeple Osmanlı yönetimi İnebahtı yenilgisi karşısında bazen kendilerinin, bazen karşıdaki düşman güçlerin galip geleceğine dair bir kabul/tavır sergileyerek ve sonucu kabullenerek açıktan kimseyi suçlamadı³², ancak sebepleri hakkında değerlendirme yapmaktan da geri kalmadılar.

Bu sebeple dönemin tarihçilerinin yenilginin sebepleri konusunda bazı tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Selânikî'nin Venediklilere verilen sözün (ahd) tutulmamasının bu yenilginin en önemli sebebi olduğunu belirtmesi üzerinde durulması gerekir. Ülgün ve Bar kalelerinin fethi sırasında vezir Ahmed Paşa tarafından Venediklilerin serbest bırakılmaları ve istedikleri yere götürülmeleri karşılığında kendi istekleriyle kaleleri terk edeceklerini bildirmelerine rağmen, Pertev Paşa'nın donanma ile geldiği zaman mallarına el koyması ve beyleri zincire vurmaması, yani başta verilen sözün tutulmaması yüzünden bu uğursuzluğun geldiğini, savaşta mağdur olan halkın bedduasının İnebahtı'daki bu kötü sonuca sebep olduğunu belirtmesi dikkat çekmektedir³³.

29 "Harb nöbetleşedir" manasına bir Arap atasözü (Abdurrahman et-Tikrîti, *el-Emsâlû'l-Bağdâdiyyetü'l-mukarenetü* (Abdul-Rahman Al-Tikriti, *Comparative Proverbs of Baghdad*), Bağdad 1387/1967, c. II, s. 151, nr. 814).

30 Meâlî: "Artık hüküm yüce ve ulu olan Allah'ındır" (Mü'min sûresi, âyet 12, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâlî*).

31 Vezir Pertev Paşa'ya gönderilen 8 Cemâziyelâhir 979 (28 Ekim 1571) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 16, h. 163.

32 Uluç Ali Paşa'ya, Vezir Ahmed Paşa'ya ve Pertev Paşa'ya 4 ve 8 Cemâziyelâhir 979 (24 ve 28 Ekim 1571) tarihlerinde gönderilen hükümler: BOA, MD, nr. 16, h. 129, 139, 144, 163, 568.

33 Selânikî, "Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir" (Nahl sûresi, âyet 91, *Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meâlî*) ve "Kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir" (Fetih sûresi, âyet 10, *Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meâlî*) ayetlerini verilen sözün ve yapılan ahde uyulması hususuna, aksi durumda sonuçlarına dair delil getirmektedir (*Tarih*, I, 83).

Bunun dışında Selânikî'nin İslam askerinin hayatındaki bozulmalarını, dünyaya meydan ederek günah işlemelerini, ayrıca savaş sürecinin kötü yönetilmesini ve komutanların kendi hırslarına mağlup olmalarını sebep göstermesi üzerinde de durulmalıdır.

Donanmanın yenilgisinden dolayı II. Selim'in çok üzüntülü ve sıkıntılı olduğunu belirtirken padişahın sürekli "Yâ Fettâhe'l-kulûb, Yâ Keşşâfe'l-kürûb, Yâ Allâme'l-guyûb, Yâ Settâre'l-uyûb" tesbihâtını söylediğini belirten Selânikî, II. Selim'in bu üzüntüsünü gören müşahibi Celal Bey'in³⁴ kendisine devrin ünlü nakibüleşrafı Seyyid Muhammed Muhterem Efendi (ö. 1576)³⁵ ile görüşmesini tavsiye ettiğini zikretmektedir. II. Bayezid köşkünde gerçekleşen sohbet sırasında söz donanmaya gelince nakibüleşraf, yenilginin Müslümanların hal ve hareketlerindeki bozulma sebebiyle karşılaşılan bir uyarı olduğunu, bu şekilde düşman eliyle terbiye edildiklerini değerlendirmiş, buna rağmen yeniden bir donanma hazırlayan İslam padişahının güç ve kuvvetini bir kere daha gösterebileceğini vurgulamıştır³⁶.

Gelibolulu Mustafa Âlî de, yenilgi haberinin II. Selim'e ulaştığında başta padişah olmak üzere yöneticiler gibi bütün halkın büyük bir üzüntüye kapıldığını, "inne zelzele'te's-sâati şey'un azîm"³⁷/"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır" ayetini hatırladıklarını yazmaktadır³⁸.

Âlî, dünya var olalı böyle bir musibet yaşanmadığını belirterek ziyaret ettiği devrin önemli bir şeyhinin kendisine Cenâb-ı Hakkın sadece Müslümanların yaratıcısı olmadığını ve bütün alemlerin rızık vereni olduğu için savaşın kaybedilmesinin görünen sebepleri hakkında bazı düşüncelerini açıkladığını yazmaktadır. Bu yenilginin asıl sebebi olarak Müezzinzâde Ali Paşa'nın yersiz cesaretini ve baştardasındaki üç fanus sebebiyle tanınacağı belli olduğu halde, bizzat önden savaşa girerek düşman kadırgaları ile mavnaların arasında gösteriş yapmasını zikretmektedir. Kapudan Paşa bu yüzden hem kendi hayatını kaybetmiş hem de donanmanın kaybına sebep olmuştur. Bir de donanma denize erken çıktığı için eksik olan kürekçilerin Gelibolu ve civarındaki sahillerden zorla toplanması, müslim-gayrimüslim herkesin önce ambarlara kapatılarak sonra gemilere konulması, suçlu muamelesi yapılarak ayaklarından zincirlenmesi ve benzeri haksızlık ve eziyetler karşısında donanmanın muzaffer olmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir³⁹.

34 Asıl adı Hüseyin olan Celal Bey, Selim'in lalası Cafer Bey'in tavassutu ile daha şehzadeligi sırasında ona müşahib olmuştu. Ayrıntılı bilgi için bk. Âli, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 483a-484b.

35 1536-1576 tarihleri arasında kırk sene nakibüleşraflık yapan Seyyid Muhammed Muhterem b. Seyyid Taceddin Ali el-Hüseyinî Efendi'nin siyadet hücceti için bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1965, s. 171. Onun nakibüleşraflık dönemine ait nakibüleşraf defterleri hakkında bk. Bilgin Aydın, "Meşihat Arşivi'nde Muhafaza Edilen Nakibu'l-eşraf Defterleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 10, İstanbul 2001, s. 21-26.

36 Selânikî, padişahın isteği üzerine Sokullu Mehmed Paşa'nın düzenlediği bu görüşmeden II. Selim'in memnun kaldığını belirtmektedir (*Tarih*, I, 84, 87-90).

37 Hac sûresi, âyet 1, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*.

38 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 458b-459b.

39 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 459a.

Fetvanın Gücü: İnebahtı Savaşına Katılanlar Hakkında Ebussuûd Efendinin Kararı

İnebahtı Deniz Savaşı'nın bir felaketle sona ermesinden sonra Preveze'de kıyıya çıkan Pertev Paşa, on gün sonra İnebahtı limanına gelmiş ve savaşta ölenlerin yerine ve yararlık gösterenlere tevcihat ve terakkilerde bulunmuştu. Ancak İstanbul'a döndükten ve savaşın bütün safahatı iyice anlaşıldıktan sonra başta padişah II. Selim'in ve veziriazamı Sokullu Mehmed Paşa'nın İnebahtı savaşına katılanların hallerinden memnun olmadığı, bu yüzden de tayin ve terakkilere itibar edilmediği dikkat çekmektedir. Bu kararın alınmasında esas itibarıyla şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı Deniz Savaşı'na katılanlar hakkındaki fetvasının etkili olduğu görülmektedir.

Ebussuûd Efendi, donanma savaşında savaşan gazilerle savaştan kaçarken denize düşüp boğulanların şehidlik mertebesine erişip erişemeyeceği konusuna, savaşmayarak kaçıp gidenlerin durumu hakkındaki soruya verdiği fetva ile şu şekilde açıklık getirmiştir. Donanmada savaşanların gerçekten gazi olduğunu, savaşta vefat edenlerin şehid olduğunu, onların dünyada ve ahirette isimlerinin hayırla yad edileceğini ve sayısız mükafatlara nail olacaklarını ifade etmiştir. Buna karşılık, kaçarken boğulanların yahut kaçıp kurtulanların ise ebediyyen Allah'ın gazabına uğrayacaklarını belirtmiştir⁴⁰.

Fetvada verilen karar kesinlik arz etmektedir. Bu karar sonrasında Pertev Paşa'nın tuttuğu ruus defterinin üzerine bu fetva kaydedilmiş ve içindeki tevcih ve terakkiler uygulanmamıştır. İnebahtı Ruus defteri üzerindeki bu fetva kaydı, Ek II'de tam metni görüleceği üzere fetva mecmuasındakine göre daha tafsilatlıdır. Muhtemelen bu kayıt uygulamada esas alındığı için ihtiyaca mebni ilk defa defterin başına yazılmış ve yapılması beklenen işlemler de bu fetva ile durdurulmuştur⁴¹.

Bu fetvanın Osmanlı devlet uygulamasında nasıl bir karşılık bulduğu önemlidir. Nitekim Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya gönderilen 8 Ramazan 979 (24 Ocak 1572) tarihli fermanda, bu hususa dikkat çekilerek donanmadan sağ kalan reislerin durumunun teftiş edilmesi ve savaşmayıp sahile yelken açan gemi reislerini ayrı, top isabetiyle gemileri batan reisleri ayrı defterlere kaydedip göndermesi istendi. Bu sebeple savaştan kaçanların hapsedilmesi emredilerek diğerlerine durumlarına göre terakki verilmesi kabul edildi. Mesela ünlü reislerden Arnavud Memi, Murad, Kara Hasan, Ali, İsa, Hasan ve Musa reislere durumlarına göre maaş bağlandı⁴². Bu da göstermektedir ki, Kılıç Ali Paşa'nın tayin ve terakkileri dikkate alındığı halde Pertev Paşa ve diğerlerinin yaptığı tevcih ve terakkiler ya reddedildi veya

40 BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 99b-100a.

41 BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3.

42 BOA, MD, nr. 10, h. 347.

teftişe tâbi tutuldu. Daha sonraki tarihlerde ise gerçekten savaşarak tevcihe hak kazananların ayrıldığı ve Kılıç Ali Paşa'nın yakınında olanların ve tavassut ettiği kimselerin tevcih ve terakkilerinin yapıldığı görülmektedir⁴³.

Hatta bu husus Rumeli beylerbeyi vezir Hüseyin Paşa'ya da hatırlatılmış, İnebahtı sırasında ve sonrasında Adriyatik kıyılarında harekât yönettiği için beraberinde bulunan zaim ve sipahilere tevcih ve terakkide bulunmasına dair ikaz edilerek “geçen yıl donanma-i hümâyûnumda olan kimesnelerin uğur-ı dîn-i mübînde ihtimâmları olmayup kemâl-i ihmâl ve müsâheleleri olduğu tamâm ma‘lûm olmağın ol donanmada ve İnebahtı'da terakkilere ve manâsıba verilen ahkâm makbûl-ı hümâyûnum olmamışdır. Ol husûsda gereği gibi mukayyed olup donanma-i hümâyûnumda ve İnebahtı'da verilen ahkâm ile aslâ bir ferde terakki ve timar ve gayrı mansıb tevcih etmeyüp tezkiresin vermeyesin ki Dergâh-ı mu‘allâma geldikde makbûl olmak ihtimâli yokdur” denilerek donanmada ve İnebahtı'da verilen tevcih ve terakkilerin geçersiz olduğu bildirilmişti⁴⁴.

Buna karşılık İnebahtı savaşından önceki çarpışmalarda yararlık gösterenlerin tevcih ve terakkileri onaylanıyordu. Mesela Yanya beyi Mustafa Bey'in mirahuru olan Ahmed oğlu Sadık, Divana başvurarak donanmanın Korfu adasının yağmalanması sırasında yararlık gösterdiği için ibtida timarına hüküm verildiği halde, dönüşte beratını almak istediğinde “donanma cenginde verilen ahkâm makbûl olmadığın” kararı yüzünden berat verilmediğini, “sıfru'l-yed” yani eli boş kaldığını bildirmesi üzerine timarı uygun görüldü⁴⁵. Benzer başka örneklerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Donanma Masrafları Nereden Karşılandı

İnebahtı sonrasında karşılaşılan en önemli husus savaşta yok olan donanmanın yerine yenisini koymak, hatta mümkünse daha iyisini inşa etmektir. Yenilgi haberinin alınmasının hemen ardından yeni bir imparatorluk donanması inşa etmek üzere gerek Tersâne-i Âmire'deki gemi inşa tezgahlarında, gerekse Karadeniz kıyıları ile diğer tersane bulunan adalar ile nehir ve sahillerde gemi inşa edilmesi için ilgili yöneticilere ve gemi yapılacak yerlerin kadılarına ve diğer ilgililere fermanlar gönderildi⁴⁶. Bunun nasıl gerçekleşeceği konusu ise muhtemelen herkesi düşündürüyordu. Çünkü gemi inşasının çok masraflı olduğu ve uzun bir zaman gerektiği biliniyordu. Nitekim daha sonraları bu husus veziriazam Koca Sinan Paşa'nın III. Murad'a sunduğu bir telhisinde de uzun uzadıya anlatılmaktadır⁴⁷.

43 BOA, KK, nr. 223, s. 79, 88, 89.

44 Vezir Hüseyin Paşa'ya gönderilen 8 Zilka'de 979 (23 Mart 1572) tarihli hüküm: BOA, MD, nr. 12, h. 1089.

45 3 Zilhicce 979 (17 Nisan 1572) tarihli Rumeli beylerbeyine gönderilen hüküm: BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 100.

46 İnebahtı sonrasında donanmanın yeniden inşası hakkında bk. İdris Bostan, “La Reconstrucción de la Armada Otomana”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 253-297.

47 *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004, s. 4.

Tabii ki donanma inşasının ertesi yılın deniz mevsimine kadar yetiştirilmesi şarttı. Aksi durumda Osmanlı İmparatorluğu'nun prestiji sarsılacaktı ve bu durumu telafi edebilmesi kolay olmayacaktı. Başta veziriazam Sokullu Mehmed Paşa ve Kapudan Paşa olarak görevlendirilen Kılıç Ali Paşa bu görevin yerine getirilmesi için bütün çabalarını gösterecek ve donanma hazırlanacaktı. Sokullu Mehmed Paşa'nın devamlı şekilde tersaneyi teftişi ve gemi inşa faaliyetlerini bizzat takip etmesi bunu göstermektedir. Kapudan Kılıç Ali Paşa'nın ise bu donanmanın yapılabileceğine dair bazı tereddütleri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o zamana kadar İstanbul'da bir görevde bulunmayan Kılıç Ali Paşa devletin gücü ve imkanları hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi değildi. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya tekne olarak gemileri yapmanın mümkün olduğunu, fakat mesela 200 gemiye beş-altı yüz lenger/çapa ve gemi malzemelerinden olan palamar, halat ve yelken temin etmenin zor olduğunu belirtmesi de buna işaret etmektedir. Durumun nezaketini gören Sokullu Mehmed Paşa'nın cevabı manidardır. "Paşa Hazretleri sen henüz bu devlet-i aliyyeyi bilmemişsin, be-vallâhi böyle itikad eyle bu devlet ol devlettir ki, murâd edinürse cümle donanmanın lengerlerin gümüştenden, resenlerin ibrişimden yelkenlerin atlasdan etmekte su'ûbet çekmez"⁴⁸. Yani Kapudan Paşa'ya devletin isterse bütün donanmanın lengerlerini gümüştenden, halatlarını ibrişimden ve yelkenlerini atlasdan yapmakta güçlük çekmeyeceğini söyleyerek hem güven hem de cesaret vermiştir.

Donanmanın yeniden inşası için halktan bir vergi alınıp alınmadığı ve bütün masrafların devlet hazinesinden harcanıp harcanmadığı konusu dönemin tarihçileri arasında da merak konusu olmuş olmalı ki, bu hususta farklı değerlendirmeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Selânikî'ye göre, İnebahtı yenilgisinden on beş gün sonra 1 Cemâziyelâhır 979 (21 Ekim 1571)'da alınan bir kararla gazâ-yı ekber ilan edilerek donanma inşası için ferman çıkartıldı⁴⁹. Devlet hazinesinin bütün bu masraflara kifayet etmeyeceği düşünülmüş olsa gerek ki vezirlerden her birinin kendi ekonomik gücüne göre inşa faaliyetlerine katılması teşvik edildi⁵⁰. Osmanlı donanmasının yeniden inşası anlamına gelen bu çok kapsamlı gemi yapım faaliyetleri sırasında gemi yapımı için kimseye bir teklifte bulunulmadığı gibi Hazine'de de para sıkıntısı çekilmediğini belirten tarihçi Mustafa Âlî ve ondan naklen Peçuyly'ya mukabil Kâtib Çelebi, o günleri yaşamış bazı Tersane kapudanlarından naklen maddi durumlarına göre bazı devlet adamlarına gemi yapmalarının teklif edildiğini belirtmektedir ki bu tespit Selânikî'nin verdiği bilgilerle de örtüşmektedir⁵¹. Nitekim vezir Lala Mustafa Paşa Antalya'da üç, Piyale Paşa Rodos ve Kocaeli'de birkaç kadirga, Reisülküttab Feridun Ahmed

48 Peçuyly, *Târih*, I, 498-499.

49 Selânikî, *Tarih*, I, 84.

50 Selânikî, *Tarih*, I, 84-85.

51 Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, vr. 459b; Peçuyly, *Târih*, I, 499; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 176; Selânikî, *Tarih*, I, 85.

Bey de Silivri'de bir kalyata yapımını üstlenmişti⁵². Âlî, yaptığı değerlendirmede gemi inşası için kimseye emir verilmediğini, Hazine'de de bir kıtlık yaşanmadığını belirterek top, tüfek ve benzeri savaş aletlerinin de eskisinden daha mükemmel hazırlandığını yazmıştır⁵³.

Bu husus esasen Ebussuûd Efendi'nin fetvalarına da yansımış, fetvasındaki kelimeleri titizlikle seçmiş ve fetvanın amacının çerçevesini en iyi şekilde ifade etmiştir. Bu sebeple gemi yaptırınların gönüllülük esasına göre hareket ettiklerini fetvasında belirterek sadece savaş malzemelerinin temini ve gazilerin teçhizi konusunda destek olunmasını ve zekâtların verilmesini teşvik ederken gazilerin ihtiyaçları için sarf edilmek üzere olduğunu belirtmiştir ki bunlar hayır yapmaya özendirici tavsiyeler şeklindedir.

İnebahtı Sonrasında Malla Cihad ve Zekât Fetvaları

Ebussuûd Efendi'nin yeni inşa edilen donanma için gerekli malzeme ve mühimmatın teminine destek sağlamak ve tedbir almak üzere fetvanın gücünden yararlandığı ve zengin Müslümanları teşvik ettiği görülmektedir.

Donanmaya yardım konusunda Ebussuud Efendi'nin iki fetvası bulunmaktadır. Bunlardan biri mal ve canlarıyla İslam askerlerinin ihtiyacı olan savaş malzemelerini ve başka ihtiyaçlarını karşılamak üzere destek olanların da gazi ve mücahid sayılacağını, hatta malla cihad/infakın daha faziletli olduğu, diğeri ise müslümanların zenginlerinin donanmadaki “guzât-ı mü'mininin techîzine sarf ettikleri malı” zekât olarak verebilecekleri konusundadır ve zekât fetvasında donanma inşası veya gemi temini konusunda bir husus yoktur.

Malla cihada dair birinci fetvada imha olmuş donanmayı padişahın bizzat yaptırdığı ve devlet adamlarının da bu konuda yardımcı olduğu, bu sebeple bilhassa zenginlerin gazilerin ihtiyaçlarına yardımcı olmaları o da “kalb-i hâzır ve safâ-yı hâtır ile birer mikdar mâl bezl edüp asâkir-i İslâm'a mu'âvenet ve müzâheret eyleseler ânlar dahi [zümre-i] guzât ve mücâhidinden ma'dûd” olacaklarına dairdir. Bu sebeple birinci fetvada zekâtle ilgili bir husus söz konusu değildir. İkincisinde de zekâtın kimlere verileceği hususu dikkate alınarak zekâtların verilmesi hususunun zikredildiği görülmektedir.

Ebussuûd Efendi, İslam askerinin denizde uğradığı yenilginin intikamını almak maksadıyla bizzat Sultan'ın hiçbir devirde emsali görülmeyen büyük bir donanma inşası için külliyetli hazine sarf ettiğini, ileri gelen devlet adamlarının da gerekli malzeme ve mühimmat teminine çalıştığını belirterek İslâm askerlerinin canlarıyla cihâd ve gazâyaya koşmalarına karşılık zenginlerin de dini gayretleri gereği kendi istekleriyle ve maddi güçleri nispetinde

52 BOA, MD, nr. 10, h. 216, 258, 265; nr. 16, h. 263, 287; nr. 18, h. 215.

53 Âlî'nin bu tespiti İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi nüshası (*Künhü'l-ahbâr*, TY 5959, vt. 459b) ile *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, II. cilt* (haz. F. Çerçi, Kayseri 2000, s. 83) adlı dört nüshaya göre hazırlanmış *Künhü'l-ahbâr* neşri birleştirilmek suretiyle teşkil edilmiştir.

mallarıyla yardımcı olmalarını, bu takdirde gazi ve mücahid sayılacaklarını ashabin hayatından örneklerle açıklamıştır. Özellikle bu savaş sonrasında malla yapılan cihadın canla yapıldandan daha faziletli olduğunu vurgulayan Şeyhülislâm, ayrıca deniz savaşlarının sıradan kimselerin işi olmadığını, gemilerde savaşın top, tüfek ve diğer savaş aletleriyle yapıldığı için bu silahları kullanmanın uzmanlık istediğini ve bu görevi ancak topçu, yeniçeri ve azab gibi askerlerin yapabileceğini dile getirmiştir. Bu yüzden onların ihtiyacı olan gemilerdeki savaş aletleri ile gemi mürettebatının malzemelerini temin etmenin malla cihad olacağını Allah'ı şahit tutarak ifade etmiştir⁵⁴. Üstelik fetvanın kapsamı içinde fakir Müslümanların desteğinin de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu fetvada donanmanın teçhizine yardımcı olunması hususundaki teşvikin zekât olarak ifade edilmemiş olması ve fetvanın mecmualarda “Kitâbü'l-cihâd” başlığı altında yer alması dikkat çekmektedir.

Ebussuûd Efendi'nin öncekinden ayrı olarak zenginlerin donanmadaki gazilerin savaş masraflarına sarf edilmek üzere zekâtlarını vermeleri için de önemli bir fetvası bulunmaktadır. Çünkü Şeyhülislâm, bu donanmanın teçhizi ve savaşçıların askeri donanımları için maddi yardıma olan ihtiyacın büyüklüğü karşısında sadece malla cihâd/infakla destek olmanın yetmeyeceğini görmüş, zengin müslümanların o zamana kadar vermeleri gerektiği halde henüz eda etmedikleri zekâtları ile o sene içinde vermeleri gereken zekâtlarını ve sonraki seneler için üzerlerine terettüb edecek zekâtları da niyet ederek verebileceklerini, sonrakilerin de zekât sayılarak makbul ve meşru olduğunu bir fetva ile karara bağlamıştır⁵⁵. Burada da esas görüş zekâtın gazilerin savaş masrafları için verilmesidir. Bu da maddi bakımdan içinde bulunulan şartların önemini ve Müslüman gazilere ve donanmanın askeri malzemelerine yardımcı olunması konusunda duyulan ihtiyacın aciliyetini göstermektedir.

Ebussuûd Efendi'nin malla cihad fetvasının İstanbul Müftülük Kütüphanesi'ndeki nüshasında kaydedildiği yere “Matlab: Donanmaya zekât vermenin cevâzına dâirdir”⁵⁶ şeklinde çok sonradan bir not düğüldüğü görülmektedir. Fetvanın başına bu notu yazan zâtin devamında derkenara Hanefî fakihlerinden Burhâneddin el-Buhârî'nin⁵⁷ (ö. 1219) *Muhîti Burhânî* adlı eserinden (derkenâr: c. 1, s. 195) naklen Arapça bir fetva sureti derc ettiği tespit edilmektedir. Buna göre, Devlet başkanı olan “İmam”ın ihtiyaç halinde Beytülmal'in “harâc” kaleminde gelir olmadığı durumda “sadaka”/zekât kalemi gelirlerinden alarak savaş için kullanabileceği, sonra harâc geliri geldiğinde aldığı kadarını sadaka/zekât gelirleri kalemine

54 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 78b-79b; Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b.

55 *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1983, s. 63-64. Bu fetva, *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b'de Kitâbü'l-cihâd bahsinde yer almakta ise de *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 24b ve *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 28a'da Kitâbü'z-zekât bahsinde bulunmaktadır.

56 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a'daki derkenar.

57 Hayatı ve eserleri için bk. Mustafa Uzunpostalcı, “Burhâneddin el-Buhârî”, *DİA*, c. VI, s. 435-437.

iade etmesi gerektiği, savaş masrafı için sadaka gelirinin kullanılamayacağı ve alınan para borç olduğu için geri ödenmesi gerektiği, eğer alınan para fakir savaşçılara harcandıysa o zaman geri konulmasının gerekmediği ifade edilmektedir⁵⁸.

Ebussuûd Efendi'nin fetvasına düşülen bu notların sebebi araştırıldığında ise 1910'larda (Teşrinievvel 1326) donanmaya zekât verilmesi konusunun uzun uzadıya tartışıldığı ve İnebahtı sonrasında Ebussuûd Efendi'nin yeniden inşa edilen donanmanın ve gazilerin teçhizi hakkındaki iki fetvasının bu tartışmalarda delil olarak kullanıldığı görülmektedir⁵⁹. Donanmaya "iâne" maksadıyla zekât verilip verilemeyeceği meselesine tarih üzerinden mesned arayan İskilipli Âtîf Efendi, Mehmed Fahreddin, Mustafa Sabri Efendi ve Tahirü'l-Mevlevi ve benzeri devrin önde gelen ilim ve fikir adamlarının verdikleri örneklerde Ebussuûd Efendi'nin fetvalarından haberdar oldukları ve bunlara dayanarak donanmaya zekât vermenin cevazını savundukları anlaşılmaktadır. Bu görüşe itiraz eden Elmalılı Hamdi Yazır ise, kendisinin öne sürdüğü diğer deliller yanında Ebussuûd Efendi'nin zekât fetvasında da "guzât-ı mü'mininin techîzi" şartının tasrih edildiğine dikkat çekmektedir⁶⁰.

Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı sonrasında donanmaya mühimmat temini ve gazileri teçhiz etme amaçlı verdiği malla cihad ve zekât konularındaki iki fetvasında gemi yapımı ve temini dışında⁶¹ donanmadaki görevli mürettebat dahil "guzât-ı mü'mininin techîzi" hususunun vurgulandığı açıktır. Ebussuûd Efendi, malla cihad fetvasında zekât adını hiç anmamakta, başta zenginler olmak üzere bütün Müslümanları infak⁶²/malla cihâd yapmaya teşvik ederek bunun canla cihad yapmaktan üstün olduğunu belirtmekte, zekâttan bahsettiği fetvasında

58 *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b'deki derkenar. Derkenârın sonunda bu bilginin kaynağı olarak "*Muhî-i Burhânî*, c. 1, s. 195" kaydı da yer almaktadır. Bu derkenârın hangi nüshadan istinsah edildiği tesbit edilememiştir. Tam adı, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî* olan eserin günümüzde Halep Ahmediyye Medresesi nüshasına dayanarak yapılmış bir neşrinde bu mevzu da yer almaktadır (Tahrik: Abdülkerim Sâmî el-Cündî, Beyrut 1424/2004, cüz 2, s. 368-369). Beytülmal Hazinesinin nerelere harcanabileceği konusunda ayrıca bk. Mehmet Erkal, "Beytülmal", *DİA*, c. VI, s. 90-94.

59 Bu konudaki tartışmalarla ilgili bir değerlendirme için bk. Hamdi Çilingir, "Zekâta Muhtaç Donanma, Donanmaya Muhtaç Devlet, II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Devleti'nde İne-i Donanma'ya Zekât Meselesi", *İnsan ve Toplum*, c. 9, sayı 4 (Aralık 2019), s. 53- 77. Çilingir, bu araştırmasında kurumlara zekât verilmesi meselesinin ilk örneği olarak Donanma Cemiyeti'ne zekât verilip verilemeyeceği konusunun o dönemde nasıl tartışılmaya başladığını, bunu uygun gören veya karşı çıkanların yaklaşımlarında tarihî süreçteki ilk örnek olarak Ebussuûd Efendi'nin söz konusu edilen zekât fetvasını (bk. "Zekâta Muhtaç Donanma", s. 69, dipnot 16) delil gösterdiklerini zikretmekte, ancak Ebussuûd Efendi'nin konu ile ilgili diğer fetvası olan "malla cihâd" fetvasından bahsetmemektedir. Halbuki Tahirül-Mevlevi'nin verdiği örneklerde ("Zekâta Muhtaç Donanma", s. 65) Ebussuûd Efendi'nin "malla cihâd" fetvasından da haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Bu fetvanın tamamı için bu makalenin III no.lu Ek'ine bakınız.

60 Çilingir, "Zekâta Muhtaç Donanma", s. 69-76.

61 Çünkü İnebahtı sonrasında yeniden yapılacak donanmanın inşa masraflarını karşılama görevini devlet üstlenmiş, halktan vergi ve herhangi bir yardım istenmemiştir.

62 İnfâkın/malla cihâd Beytülmal'in gelir kalemlerinden olduğu ve daha çok savaş masrafları için kullanıldığı konusunda bk. Erkal, "Beytülmal", s. 93. Bu konu açık olduğu halde Fetva mecmuasında malla cihâd fetvasının yanına sonradan "Donanmaya zekât vermenin cevâzına dâirdir" notunun düşülmesi (İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a), muhtevayı yeterince tedkik etmeden yazıldığını düşündürmektedir.

ise zekâtların sadece gazilerin teçhizi için verilmesi hususunu vurgulamaktadır. Bu sebeple Ebussuûd Efendi'nin bu fetvaları üzerinden sonraları yürütülen tartışmanın başta Elmalılı Hamdi Yazır olmak üzere diğerlerinin tedkik ve görüşleri çerçevesinde günümüzdeki uygulamalar da dikkate alınarak yeniden değerlendirilebilmesi mümkündür.

Bütün bu gelişmeler esasen Osmanlıların hukuk kurallarına olan bağlılığını ortaya koyduğu gibi, bilhassa fetva müessesesinin savaşlarla ilgili olarak bağlayıcı etkileri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan ele alındığında bazı fetvaların dinî kimliği haricinde tarihî konular için de kaynak teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Fetva-yönetim bağlantısının gücünü ve herkes üzerindeki tartışılmaz etkisini dikkate almadan siyasetin her şeyi yönettiğine dair yaklaşımlar ortaya atmanın tartışılır olduğu açıktır. Bazen toplumun ve idarenin derinliklerine nüfuz etmiş görünmeyen bir güç olarak fetvayı sonraki yüzyıllarda bile örnek alarak ve ona dayanarak dini-hukuki-siyasi meseleleri çözme yoluna gidilmesi bu gücü temsil etmesi ile alakalıdır. Ebussuûd Efendi'nin İnebahtı hakkındaki iki fetvasının yaklaşık 350 yıl sonra Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Savaşı sırasında yeniden yol gösterici olması veya tartışılması fetvanın topluma hayat veren etkisini gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir. Bu sebeple tarihi olaylarla ilgili tespit edilecek başka fetva örnekleri sayesinde fetva-yönetim-toplum ilişkisinin daha iyi anlaşılması mümkün olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Nişan ve Tahvil Kalemi (A.NŞT), nr. 1066.

Kâmil Kepeci (KK), nr. 223.

Mühimme Defterleri (MD), nr. 9, 10, 12, 16, 18.

Kaynak Eserler

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757.

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074.

Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178.

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 5959.

Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, II. cilt, haz. Faris Çerçi, Kayseri 2000.

Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin (926-1003/1520-1595)*, haz. Ş. N. Aykut, Ankara 2004, II.

Kara Çelebi-zâde, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, Tahlil ve Metin, 1732*, yay. N. Kaya, Ankara 2003.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, haz. İ. Bostan, TÜBA, Ankara 2018.

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târîh-i Na'imâ*, yay. M. İpşirli, Ankara 2007, IV.

Peçuylu İbrahim, *Târîh*, İstanbul 1281, I.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. M. İpşirli, İstanbul 1989, I.

Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, Türk-İslam Eserleri Müzesi, nr. 1973.

Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Târîh-i Solakzâde*, İstanbul 1297.

Araştırma Eserleri

Arıkan, Muzaffer-Paulino Toledo, *XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995.

Aydın, Bilgin, “Meşihat Arşivi'nde Muhafaza Edilen Nakibu'l-eşraf Defterleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 10, İstanbul 2001, s. 21-26.

Bostan, İdris, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *DİA*, c. XXII, s. 287-289.

_____, “Kanuni Sultan Süleyman ve Deniz İmparatorluğu”, *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa*, Bursa 2019, s. 407-424.

_____, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 213-238.

_____, “Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: 16. Yüzyılda Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri”, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2021, s. 125-169.

_____, “La Armada Otomana: De la Conquista de Chipre a la Batalla de Lepanto”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 127-169.

_____, “La Reconstrucción de la Armada Otomana”, *La Mar Roja de Sangre, Lepanto*, ed. À. C. Soto, Madrid 2021, s. 253-297.

_____, “Malta (Tarih)”, *DİA*, c. XXVII, s. 539-542.

_____, “Yemen (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, c. XLIII, s. 406-412.

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, II.

Cassola, Arnold-İdris Bostan, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998.

Ceride-i İlmiyye Fetvaları, haz. İsmail Cebeci, İstanbul 2009.

Çilingir, Hamdi, “Zekâta Muhtaç Donanma, Donanmaya Muhtaç Devlet, II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Devleti'nde İlane-i Donanma'ya Zekât Meselesi”, *İnsan ve Toplum*, IX/4 (Aralık 2019), s. 53- 86.

- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983.
- Hamidullah, Muhammed, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, c. XVIII, s. 297-299.
- _____, *İslâm Peygamberi*, çev. S. Tuğ, Ankara 2003, s. 255-266.
- Pedani, Maria Pia, *Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani ottomani*, Venedik 2000, s. 26-27.
- _____, “Osmanlı Padişahının Adına”, *İstanbul’un Fethinden Girit Savaşı’na Venedik’e Gönderilen Osmanlılar*, çev. E. Yıldırım, Ankara 2011, s. 137-138.
- Şakiroğlu, Mahmut H., “II. Selim’in Venedik Cumhuriyeti’ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler”, *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 527-553.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1965.
- Uzunpostalcı, Mustafa, “Burhâneddin el-Buhârî”, *DİA*, c. VI, s. 435-437.
- Yavuz, Hulusi, *Yemen’de Osmanlı İdâresi ve Rumûzi Târîhi*, Ankara 2003.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.

EKLER

-I-

Kıbrıs Seferi Fetvası

Mes'ele: Sâbikâ bir vilâyet Dâr-ı İslâmdan olup ba'de-zamânin küffâr-ı hâksâr müstevfi olup medâris ve mesâcidin harâb u mu'attal ve menâbir ü mehâfilin alâyim-i küfr u dalâl ile mâlâmâl edüp nice dürlü ef'âl-i habîse ile dîn-i İslâma ihânet kasdın eyleyüp ve etrâf-ı âleme evzâ'-ı kabîhaların işâ'at eyleseler pâdişâh-ı dîn-penâh hazretleri hamîyyet-i İslâm muktezâsınca diyâr-ı mezkûru küffâr-ı hâksâr elinden alup Dâr-ı İslâma ilhâk eylemeğe azîmet ve himmet buyursalar sâbikâ mezkûr keferenin tasarruflarında olan âhar vilâyetler musâlaha olundukda ellerine verilen ahidnâmede mezkûr vilâyet dâhil olmak ile şerî'at-ı mutahhara mücebine mezkûr ahidnâme nakzına azîmet buyurmalarına mâni' olur mu cevâb buyurula.

el-Cevâb: Aslâ mâni' olmak ihtimâli yokdur. Pâdişâh-ı ehl-i İslâm *e'azzallâhu ensârahû* tavâif-i kefere ile sulh eylemeği ol vakit meşrû' olur ki kâffe-i müslimîne menfa'at ola. Menfa'at olmayacak aslâ sulh meşrû' değildir. Menfa'at müşâhede olunup mü'ebbed veyâhud muvakkat sulh olundukdan sonra menfa'atlü zamânda bozulması enfa' görülse elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* hicret-i nebeviyyenin altıncı yılında küffâr-ı Mekke ile on yıla sulh edüp Hazret-i Ali *kerremallâhu vehêh* mü'ekked ahidnâme yazup mu'âhede mukarrere kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görülüp hicretin sekizinde üzerlerine varup Mekke-i mu'azzama'yı feth buyurmuşlardır. Hazret-i Halîfe-i Rabbü'l-âlemîn *halledallâhu te'âlâ zılâle saltanatihî alâ mefâriki'l-müslimîn ve eyyedehû bi'n-nasri'l-azîz ve'l-fethi'l-mübîn* azîmet-i hümâyûnlarında Cenâb-ı Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazretlerinin sünnet-i şerîfelerine iktidâ buyurmuşlardır. Müstetbi'-i feth-i mübîndir. Bi-inâyetillâhî'l-Meliki'l-mu'în. Ketebehü'l-hakîr Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b-75a; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 100a; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b-80a, Kitâbü'l-Cihâd bahsi; Peçuylu, *Tarih*, İstanbul 1281, I, 486-487; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, TÜBA, Ankara 2018, s. 167).

-II-

İnebahtı Savaşından Kaçanlar Hakkında Fetva

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyyeden cevâb ne vechiledir ki:

Bu def'a donanma-i hümâyûnla küffâr-ı hâksâr üzerine sefer edüp kefer-i fecereye mukâbele vü mukâteleye mübâşeret edüp cenk eden gâzîler ve ba'zılar kaçup giderken deryâya gark olmağla şehîdlik mertebesin bulur mu ve ba'zılar cenk etmeyüp kaçup gidenlerin dahi hakkında cevâb ne vechiledir beyân buyurulup müsâb oluna.

el-Cevâb: Cenk edenler hakkan gâzîlerdir *nasarahumullâhu Te'âlâ ve eyyedehum* ve ol esnâda fevt olanlar hakkan şehîdlerdir *radıyallâhu Te'âlâ anhum* dünyâda ve âhîretde zikr-i cemîlleri ve ecr-i cezîlleri bî-nihâyedir, kaçarken gark olanlar Hak hazretlerinin gazabı cânibine mübtelâlardır, halâs olanlara dahi an-karîb erişür *hazelehumullâhu Te'âlâ* kaçup kurtulanlar Hak Te'âlâ hazretinin gazabına müebbed mübtelâlardır. Ketebehû Ebussuûd el-hakîr.

(BOA, A.NŞT, nr. 1066, s. 3; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 99b-100a, Kitâbü'l-cihâd bahsi).

-III-

Malla Cihad Fetvası

Mes'ele: Bu def'a deryâda olan asâkir-i İslâma vâki olan hasâretin bi-inâyeti'llâhi te'âlâ ve kudretuhü'l-kâhire küffâr-ı hâksârın intikâmın alup dîn-i İslâm'ı i'zâz ve şer'-i şerfî ser-efrâz etmek için sultânü'l-islâm ve'l-müslimîn *halledallâhu saltanatehû ale'l-âlemîn* hazretleri gayret-i saltanat-ı kâhire ve himâyet-i hilâfet-i bâhire muktezâsınca âsâr-ı himmet-i âliye ve ahkâm-ı azîmet-i kâdiye ızhâr buyurup a'sâr-ı sâbıkadan hiçbir asırda vâki' olmamış bir azîm donanma-yı hümâyûn tertîb olunmak fermân edüp ânın mesâlih ve levâzımın itmâm ve ikmâli için ve sâyir âlât-ı harb u kîtâl için ve esbâb-ı harb u cidâl için hazâyin-i bî-pâyân bezl edüp ve erkân-ı saltanat dahi mühimmât-ı hurûb ve müsellemt-ı hutûb için emvâl-i azîm sarf edüp sâir asâkir-i İslâm dahi nefisleri ve mallarıyla fî sebillillâhi te'âlâ cihâd ve gazâyâ tehyi'e ve isti'dâda mübâşeret etdiklerinde memâlik-i mahmiye-i İslâmiye'de emn u emân ve râhat u itmân üzere bilâd ü emsârda ve kurâ ve aktârda mütemekkin ve mütevattın olan a'yân-ı müslimîn ve aġniyâ-i mü'minîn dahi bu hâli müşâhede etdiklerinde gayret-i dîniyye galebe edüp ve mücâhidîn-i fî sebillillâhi te'âlâ meslekine munzam olup ecr-i cemîl ve sevâb-ı cezîllerinden behre-mend olmak ricâsına her biri kudretine göre kalb-i hâzır ve safâ-yı hâtır ile birer mikdar mâl bezl edüp asâkir-i İslâm'a mu'âvenet ü müzâheret eyleseler ânlar dahi [zümre-i] guzât u mücâhidînden ma'dûd olup ânların sevâblarına kâil ve nâil olup derecât-ı âliyelerine vâsıl olurlar mı ve ne vechile müsâb ve me'cûr olurlar?

El-cevâb: Malla cihâdın indallahi te'âlâ fazlı ve sevâbı fevka'l-hadd idüğüne şübhe yokdur anın için hakkında vârid olan âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerîfeyi bizzat müşâhede eden ashâb-ı kirâm dahi nefisle cihâd ettikleri gibi malla cihâda dahi ihtimâm ederler idi. Hazret-i Osman dahi gazâda bin deve sebîl etmişlerdir. Abdurrahman bin Avf *radıyallahu anh* kırk vukiyye altın vermişdir. Sâirler dahi kudretlerine göre birer mikdâr verirler idi. Hatta kâdir olmayanlar ücretle amel edüp nafakalarından zâyidın techîz-i guzât için mâl-ı müslimine getirürlerdi. Ebû Akîl-i Ensârî ehl-i Medine'den birinin bostânın suvarmak için iki ölçek hurmaya gece sabâha değin kuyudan su çekiverüp bir ölçeğin beytü'l-mâl-i müslimine getürmüşdür. Eger malla cihâdın uluvv-ı derecesine vâkıf olmasalar nefs-i kerîmeleri ile ettikleri cihâd ile iktifâ edüp malla cihâda bu mertebe râġbet ve ihtimâm etmezler idi. Anlardan sonra kâffe-i tâbi'în ve tebe-i tâbi'în ve sâir selef-i sâlihîn dahi kâbiran ba'de kâbir bunun üzerine icmâ' ve ittifâk edüp bu asra gelince hulefâ ve selâtîn zamanlarında ehl-i İslâm'ın a'yânı ve aġniyâsı malla cihâdî ahsen-i hasenâtdan ve efdal-i ibâdâtdan bilüp mücibiyle amel edegelmışlerdir hatta dârü'l-harbden bilâd u emsârda olan ehl-i İslâmın ricâl ve nisâsı dâr-ı harbe mücâvir olan eknâfda olan guzât ve mücâhidîne atdan ve dondan ve âlât-ı harbden ve nukûddan ve sâyir levâzım-ı mühimmatdan bî-nihâye emvâl-i azîme gönderüp mu'âvenet ederler idi. [Guzât ânınla kuvvetlenüp kefereye gâlib olup kelimetullâhi i'lâ ve dîn-i İslâm'ı i'zâz ederlerdi]. Malla cihâdın sâyir megâziden fazlı bu mertebedir ammâ bu gazâ-i mübâreke

nefisle cihâddan efdal idüğüne iştibâh yoktur. Ana delîl-i kat'î budur ki sâir gazâlar gibi muhârebeye kâdir değildir ki her kişi kâfir ile bizzat cenk ede derya muharebesi gemilerde topla tüfenk ile ve sâir âlât-ı mahsûse ile olur. Ana mübâşerete her kişi kâdir değildir. Anın topçularından ve yeniçerilerinden ve azebelerinden ve sâirlerden mahsûs ehilleri vardır. Anlar cemî'an hâzırlardır. Heman hâcet ve zarûret anların levâzım-ı mühimmâtlarına ve gemilerine ve gemilerin isti'mâl eden alatçılarının ve kürekçilerinin levâzım-ı mühimmâtlarıdır ki cümlesi malla olur nefisle olmak mümkün değildir. Lâ-cerem bu gazâ-i hümayûnda malla cihâd nefisle cihâddan derecât ile a'lâ ve evlâ idüğüne iştibâh kalmadı. Tâife-i mezbûre re'y-i sahîh edüp ve ashâb-ı ızâm ve eslâf-ı kirâmın sünnet-i seniyyelerine iktidâ etmişler *şekerallâhu te'âlâ mesâ'ihim* zümre-i guzât ve mücâhidinin derecât-ı âliyelerine vâsıl olup fevka'l-had el-hubûru cemîle ihtirâz ettiklerinde iştibâh yoktur. Lâkin ol derecât-ı âliye ve mesûbât-ı celîlelerinin husûsâtını vukûf ve tefâsîlini beyâna kudret yoktur. Âyât-ı kerîme-i nâtıkadan ve ehâdis-i şerîfe-i sâdikadan iştibâhsız yakînen ma'lûm edinüp husûlüne şehâdet vusûlüne tekeffül ile bildiğümüz bu merteye icmâliyedir ki mezkûrlar dünyâda zikr-i cemil âhirette her ne murâd edinürlerse bî-kusûr hâzır olduğundan mâ'dâ asla görülmemiş ve işidilmemiş ve kulûb-ı beşerden bir kalbe hutûr etmemiş metâlib-i aliyyeye mâlik olurlar. Vallâhu 'alâ mâ ekûlü şehîd, yu'tî mâ yeşâ'u ve yahkumu mâ yürîd. Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 78b-79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74a-b, Kitâbü'l-Cihâd bahsi).

-IV-

Gazilerin Techizi Hakkında Zekât Fetvası

Mes'ele: Donanma-yı hümayûn sâbıkâ hezîmet-i azîmeye uğrayıcak gayret-i dîn [içün] tekrâr donanmaya ağniyâ-yı müslimînden guzât-ı mü'minînin techîzine sarf ettikleri mâlî sâbıkâ lâzım olup edâ olunmayan ve hâlâ edâsı lâzım olan ve bundan sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet edüp dahi sarf eyleseler zekât-ı mezbûre yerine geçer mi?"

el-Cevâb: Geçer, makbûl ve meşrû'dur, Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 24b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 2757, vr. 28a, Kitâbü'z-zekât bahsi).

-V-

Gazilerin Techizi Hakkında Zekât Fetvası

Mes'ele: Ağniyâ-yı müslimîn zikr olunan guzât-ı mü'minînin techîzine sarf ettikleri malî sâbıkâ lâzım olup edâ olunmayan ve hâlâ edâsı lâzım olan ve bundan sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet edüp ve dahi sarf eylese zekât-ı mezbûre yerine geçer mi?

El-Cevâb: Geçer ve makbûl ve meşrû'dur. Ebussuûd.

(*Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 1074, vr. 79b; *Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi*, İstanbul Müftülük Kütüphanesi, nr. 178, vr. 74b, Kitâbü'l-cihâd bahsi).

History is Written by Victorious Battles: Glorious Lepanto (1571) and Forgotten Preveza (1538)

Tarihi Muzaffer Muharebeler Yazar: Görkemli İnebahtı (1571) ve Unutulmuş Preveze (1538)

Zoltán Korpás*

*PhD, Dunakeszi, Hungary

ORCID: Z.K. 0000-0002-0050-2700

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Zoltán Korpás,
Dunakeszi, Hungary
E-mail/E-posta: zoltan.korpas1@gmail.com

Submitted/Başvuru: 10.02.2022

Revision Requested/Revizyon Talebi:
17.02.2022

Last Revision Received/Son Revizyon:
01.03.2022

Accepted/Kabul: 02.03.2022

Citation/Atf:

Korpas, Zoltan. "History is Written by Victorious Battles: Glorious Lepanto (1571) and Forgotten Preveza (1538)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 63-94.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202204>

ABSTRACT

The two battles - Preveza and Lepanto - are recorded in European historical memory in very different ways. In European historical memory, Lepanto has become the symbol of Christian victory over the invincible Ottoman Empire, even though it did not result in any significant tactical or strategic advantage or territorial change. The battle of Preveza, on the other hand, faded into oblivion. What similarities and differences can be drawn between the two battles? The historical context of the two battles provides an opportunity to draw parallels. Neither battle can be considered decisive in terms of military history. On 28 September 1538 and 7 October 1571, both battles saw two large enemy fleets clash. One of the most striking differences from the Holy League of 1538 was that in 1571 the Danubian Habsburg Monarchy did not join. In addition to the tactical and combat differences and analogies, we cannot ignore some technical developments: there are significant differences between the Christian galleys fighting in 1538 and 1571.

Keywords: The Battle of Preveza; The Battle of Lepanto; Mediterranean; 16th Century; Ottoman-Christian Rivalry

ÖZ

Preveze ve İnebahtı deniz savaşları Avrupa'nın tarihsel hafızasında farklı biçimlerde tezahür etmektedir. İnebahtı Deniz Savaşı Avrupa'nın tarihsel hafızasında, herhangi bir mühim taktiksel yahut stratejik getiri ve toprak kazanımı sağlamamasına rağmen, yenilmez Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Hıristiyan galibiyetinin sembolüdür. Öte yandan Preveze Deniz Muharebesi unutulmaya yüz tutmuştur. Bu iki muharebede ne gibi benzerlikler ve farklılıklar gözlemlenebilir? İki muharebenin tarihsel bağlamları paralellikler kurmaya elvermektedir. Her iki muharebe de oldukça geniş filolar arasında cereyan etmiş olmakla birlikte, askeri tarih bakımından kesin ve büyük sonuçlar yaratmamıştı. En belirgin farklardan biri 1538'deki Kutsal İttifak'a katılan Avusturya Habsburgları'nın 1571'deki ittifaka katılmayıdır. İki muharebenin cereyan edişindeki taktiksel farklara ilaveten, bazı teknik gelişmeler de göz ardı edilemez. 1571 yılında Hıristiyan filolarında savaşan kadirgamlar ile 1538 yılında savaşan kadirgamlar arasında mühim farklar vardır.

Anahtar sözcükler: Preveze Deniz Muharebesi, İnebahtı Deniz Savaşı, Akdeniz; 16. yüzyıl, Osmanlı-Hıristiyan Mücadelesi

Overture

On 28 September 1538, two huge fleets clashed a few miles from ancient Actium, near Preveza. Thirty-two years later, about 100 kilometers to the south, at the entrance to the Gulf of Patras on 7 October 1571, similar-sized Ottoman and Christian fleets clashed in what became known as the Battle of Lepanto. The weather conditions of the Mediterranean were not favourable to galley warfare in the autumn-winter period. Yet, the two largest naval battles of the sixteenth century took place at the beginning of a critical period for naval warfare. The two battles - Preveza and Lepanto - are recorded in European historical memory in very different ways. The latter became one of the most celebrated Christian victories not only of the Spanish Golden Age but also of the Italian Renaissance, through painting, the fine arts, literary works, chronicles, political memoirs, state propaganda, and celebrations¹. Over the centuries, Lepanto has become a reference point of national consciousness in Spain: at the end of the nineteenth and beginning of the twentieth century, at the moment of the loss of the last colonies, for the Generation of 1898 Lepanto was a symbol of imperial glory, when Spain was at the height of its historical mission. According to that mission, the Spanish soul played a civilizing role in leading Christianity against the enemies of the Faith, whether it was the war against the “heretics” in the Low Countries and the Holy Roman Empire, against the fifth column of the Moriscos in Granada, or against the Ottoman Empire in the Mediterranean. After the Spanish Civil War, in Franco’s time, Lepanto took on a political content: Spain acted as a bastion of Christianity, defending Catholicism against the threat from the East, whether the opponent was Islam or the threat of twentieth-century communism². Today, it is more a chapter of history where past conflicts have generated civilizational clashes. But it can also be brought into the political spotlight regarding twentieth-century migration from the Mediterranean and the Balkans or Turkey’s potential membership in the European Union.

With a bit of exaggeration, we know the course of the Battle of Lepanto almost to the minute and even the names of the galleys³. We know not only the names of the commanders and officers who served gloriously on the galleys, but also the names and lives of the

1 See Lara Vila, “El sangriento destrozo y crudas muertes. Gloria y miseria en la poesía de Lepanto”, *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 494-557. On paintings and tapestries commemorating Lepanto, see Víctor Mínguez, “Doria y Austria en Lepanto. Tapices y pinturas de Luca Cambiaso para una gesta naval”, *Magnificencia y Arte Devenir de los tapices en la Historia*, ed. Migel Ángel Zalama - Jesús F. Pascual Molian - María José Martínez Ruiz, Gijón 2018, 81-98. A particular aspect of the eternalization of the battle 475 years ago is the fact pointed out by the Turkish historian Özlem Kumrular, “Lepanto: Antes y después. La República, la Sublime Puerta y la Monarquía Católica”, *Studia historica. Historia moderna*, N° 36 (2014), 102: a brand of Spanish brandy, a metro station in Rome, a stamp from Lesotho where Mickey Mouse appears as don Juan de Austria, all still commemorate the Battle of Lepanto.

2 Manuel Rivero Rodríguez, *La batalla de Lepanto. Cruzada, guerra santa e identidad confesional*, Madrid 2008, 9-17.

3 See: *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, chapter *Apéndice*.

individual soldiers, including the infamous lady warrior María⁴. Of particular significance for the Spanish national consciousness is the fact that in this greatest naval victory of the era the Catholic Monarchy's nobles, soldiers and sailors played a key role and that Miguel de Cervantes Saavedra, one of the greatest literary geniuses of the Spanish Golden Age, the author of *Don Quixote*, was wounded at Lepanto⁵. In contrast, the 1538 naval battle of Preveza is a lesser-known engagement. Both the written and artistic sources and the historical memory of the Christian defeat at Preveza are much poorer even though the two battles are comparable in size and importance and that they both were among the greatest naval struggles of the sixteenth century, along with the Battle of Djerba (1560) and the defeat of the Spanish Armada (1588). In fact, until the First World War, no naval engagement in terms of the number of ships and fighting men involved were comparable to the battles of Preveza and Lepanto. If you were to ask the average EU citizen today about the most famous naval events of the early modern era, they would typically mention the Spanish Grand Armada's ocean expedition against the Kingdom of England and Lepanto. However, if one would ask people whether they have heard of the battle of Preveza, the answer is likely to be a resounding no. This lost Christian battle is not part of public education either. The average person cannot be expected to know all the major battles of the early modern period. In European historical memory, Lepanto has become the symbol of Christian victory over the invincible Ottoman Empire, even though it did not result in any significant tactical or strategic advantage or territorial change. The battle of Preveza, on the other hand, faded into oblivion. Even its interpretation is unclear: some European authors present it as a draw, or a minor Christian victory, while others see it as a clear Ottoman victory. It is rarely mentioned that Preveza represented one of the greatest victories for the Ottoman Empire in the Mediterranean in the sixteenth century⁶.

What parallels and similarities can be drawn between the two battles? This is the question we try to answer in the following pages.

Historical Context

The historical context of the two battles provides an opportunity to draw parallels. The Ottoman Empire's expansion on land and in the Mediterranean brought it into conflict with the leading power of Christianity, the Habsburg Empire. After the Battle of Mohács (1526), the Habsburg dynasty fought a continuous struggle with the Ottomans for hegemony in Central

4 Dancing Mary or *María la Bailaora* See: Luis E. Iñigo Fernández, *Breve historia de la batalla de Lepanto*, 2015, 100-101.

5 Iñigo Fernández, *ibid.*; Alfredo Alvar Ezquerro, *Cervantes Genio y Libertad*, Madrid 2005, 105-149. See also: Anikó Schmidt, "A legjobb alkalom, mit a századok láttak", *A lepantói csata emlékezete William Shakespeare és Miguel de Cervantes munkásságában*, *Keletkutatás*, ősz, 2018, 51-62.

6 John Francis Jr. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys. Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century*, Cambridge University Press, 1974, 42-56.

Europe, which lasted for 150 years⁷. In parallel, from the end of the late fifteenth century until the last decade of the sixteenth century, a permanent state of war developed in the western basin of the Mediterranean: The Habsburg viceroyalties of Naples and Sicily, the Castilian garrisons of the Maghreb, the Venetian possessions in the Adriatic and Mediterranean seas, the coasts of Granada and Aragon were threatened by the constant raids and pillaging both by the Ottoman fleet and the North African pirates. In both regions, the devastation caused by wars and raids was immense: the destruction of settlements and the demographic changes in southern and central Hungary are comparable to the losses suffered by the coastal settlements of Granada, Aragon, Sicily and Naples. In the Ottoman-Habsburg theatres of war in the Mediterranean and Hungary there were often synchronized diplomatic and military actions against the Habsburg Dynasty⁸. Following the Battle of Mohács on 29 August 1526, Sultan Suleiman regarded Hungary as a country acquired by right of the sword, with John Szapolyai becoming vassal Hungarian king by his grace. At the same time, Ferdinand I of Hungary and Bohemia was regarded as ‘usurper’, a belittled ‘King of Vienna’, or ‘little king’ (reyezuelo) in Spanish-language Ottoman correspondence. Until the abdication of Charles V in 1556, Sultan Suleiman’s great adversary was the Universal Monarchy of Charles V. Until the latter’s abdication, the dynasty was not yet sharply divided into two branches, Ferdinand I’s subordination to his imperial brother being clear, but the two brothers’ dynastic cooperation was extremely close. From 1556 onwards, however, the dynastic cooperation weakened. From the accession of Philip II to the throne of Spain, we can speak more of the Catholic Monarchy and the Danubian Habsburg Empire. This difference is manifested in military and diplomatic events that are relevant to our subject. It is no coincidence that Ferdinand I of Hungary and Bohemia was a natural member of the Holy League of 1538, whereas his successor, Maximilian II Holy Roman Emperor, king of Hungary and Bohemia, did not join the Holy League of 1571.

7 Pál Fodor, *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)*, Budapest 2015; Gábor Ágoston, *The Last Muslim Conquest. The Ottoman Empire and its wars in Europe*, Oxford 2021.

8 Barnabás Guitman – Korpás Zoltán – Ferenc Tóth – János B. Szabó, “A magyarországi török várháborúk nemzetközi háttere 1547-1556”, *Világtörténet*, 2 (2019), 253-293; Géza Pálffy, “The Habsburg-Ottoman Rivalry in Hungary and the Mediterranean in the Age of Sultan Süleyman the Magnificent”, *The Habsburg Mediterranean 1500-1800*, ed. Stefan Hanß – Dorothea McEwan, Vienna 2021, 147-174.

Map 1
The Central-Mediterranean Basin

The correlations of the anti-Ottoman struggles in Hungary and the Mediterranean under Charles V started around 1528-1529. The joining of the Genovese Andrea Doria from the service of Francis I to the Habsburg cause significantly increased Charles V's naval knowledge and the Habsburg dynasty's Mediterranean fighting capabilities. On the other hand, the siege of Vienna in 1529 by Sultan Suleiman caused terror in the Holy Roman Empire, but it also provided lessons to be learned. It is no coincidence that during Suleiman's campaign against Vienna in 1532 the Christian fleet led by Andrea Doria briefly captured Koron and Modon at the southern tip of the Peloponnese peninsula, as well as Patras near Lepanto.

At the beginning of 1534, the Ottoman Empire's navy was headed by Khayr ad-Din Barbarossa whose appointment as Kapudan Pasha was a response to Doria's naval successes in 1532⁹. In the Mediterranean, a period of intense naval warfare with many campaigns was ushered in. At the same time, in Hungary, there was a period of calm between the two empires until 1541, and diplomatic solutions were the main means of establishing a new status quo. After 1541, however, and especially in 1542-44 and 1551-53, a clear link developed between the theatres of war in Hungary and the Mediterranean. The forces opposing the Habsburg

9 Ágoston, *op.cit.*, 194.

dynasty tried to synchronize the military activities of the Ottomans and the anti-Habsburg Christian forces on as many fronts as possible – the Empire and Italy as main theatres, and Hungary, Balearic Islands, the Italian coast, etc. Following the external and internal crisis of the Habsburg dynasty in the 1550s and the separation of the two Habsburg dynastic branches, the historical constellation between the two anti-Ottoman theatres of war ceased to exist from 1556. What was conceivable under Charles V in 1538 would no longer be feasible in 1571: the former Holy League wanted to launch a land and sea campaign through Slavonia (part of the Kingdom of Hungary) and the Adriatic. The latter Holy League could not persuade Maximilian II to join the cause, what his father Ferdinand I had done in 1538.

The Formation of the Holy Leagues the Holy League of 1538

The 1530s can be seen as the first intense period of Ottoman-Habsburg rivalry. In the 1520s, the Universitas Christiana suffered a series of blows and was horrified by the advance of the Ottoman forces, which were considered invincible: first by breaking the southern defenses of Hungary (Belgrad, 1521) and capturing Rhodes (1522), then a few years later, by the defeat of the Kingdom of Hungary (Mohács, 1526), and then by two campaigns against Vienna (1529 and 1532). But in 1532, the Christian forces led by Charles V were already able to resist, calling together an international coalition of forces for the defense of Vienna, unprecedented in Europe at the time. They also launched a counter-attack on the Peloponnesian peninsula against the Ottoman Empire. With the appointment of Khajr Ad-din Barbarossa as Kapudan Pasha, the Sultan intended to keep his strategic initiative in the Mediterranean. Following the 1532 campaign against Vienna, Ottoman expansion in Hungary in the 1530s was temporarily halted, and the Sultan's forces did not return to the region until 1541.

In contrast, the Mediterranean basin saw significant naval actions. In 1534, a reinforced Ottoman naval fleet not only plundered the coast of Italy, but Barbarossa captured the Spanish vassal city of Tunis. In 1535, a Christian force of hundreds of ships and tens of thousands of soldiers, personally commanded by Charles V, successfully retook the city. Although the imperial propaganda hailed the victory of the 'African Lion' over the Moors and Barbarossa's troops as an extraordinary success, the opportunity was not followed by further Christian military actions, and the initiative remained in Ottoman hands¹⁰.

The conflict between the Empires became more and more complex and intense, as the "hostis naturalis," the Ottoman Empire formally allied with Francis I of France. The alliance

10 María José Rodríguez Salgado, "Carolus Africanus? El Emperador y el Turco", *Carlos V y la quiebra del humanismo político en Europa (1530–1558)*, coord. José Martínez Millán, Madrid 2001, 487-532; Miguel Ángel Bunes de Ibarra, "La conquista de Túnez por los cronistas españoles", *Túnez 1535 Voces para una campaña europea*, ed. M. Á. Bunes de Ibarra - R. González Cuerva, Madrid 2017, 9-28; Zoltán Korpás, "Buda-Algír-Buda. A magyarországi és a mediterrán oszmánellenes küzdelmek kölcsönhatásai 1538-1542", *"Buda oppugnata": 1541 – egy korszakhatár a magyar történelemben. (Tanulmányok Budapest Múltjából)*, 2017, 85-102.

also meant coordinating military activities: in 1537, the Ottoman fleet landed briefly in Apulia, and Barbarossa's ships raided the area around Otranto. Although French diplomats, Baron de la Foret and Baron Saint-Blacard all urged Suleiman to land his main force in southern Italy, the Sultan marched as far as Valona, and in late August 1537, the Ottoman army besieged the Venetian-held island of Corfu for nearly three weeks¹¹.

The siege of Corfu, the Ottoman raids on southern Italy, the disembarkation in Apulia, all this, coupled with the Franco-Ottoman alliance and cooperation, provoked an immediate reaction both at the court of Charles V and in the Holy See: on the initiative of Pope Paul III, with the active support of Charles V and the participation of Venice and Florence, the Holy League was founded on 8th February 1538, designing a land and sea campaign against the Ottoman Empire¹². King Ferdinand I of Hungary and Bohemia was an official member of the League. His role illustrates the historical context in which the aims of the Holy League could be placed. The terms of the negotiations included several conditions that hinted at plans for an anti-Ottoman offensive in Europe: on the one hand, Francis I was invited to join the anti-Ottoman alliance, which the French monarch refused to do, and even declared in the period following the signing the treaty, that he would not guarantee the observance of the truce in the event of a possible anti-Ottoman imperial campaign. Moreover, during the talks between the two monarchs, in November 1537, Charles V's Council of State proposed the points of peace with Francis I. Under point 83, the imperial diplomacy asked the French King to stop supporting the Hungarian king John I, an enemy of the Habsburgs, who was considered an Ottoman vassal and used his envoys to urge the counter-reigning Monarch to agree with Ferdinand I in matters of the possession of Hungary. In addition, Francis I should withdraw from the anti-Habsburg alliances (point 80). In points 30 and 31, it was proposed that the Holy League attack the Ottoman Empire by sea and through Slavonia in Hungary. To achieve this goal, they urged that the military force of the Hungarian and Bohemian king Ferdinand I shall be strengthened and that imperial religious matters be settled in a synod¹³. The Habsburg brothers had by then been negotiating for a long time with king John I Szapolyai's representatives about the potential unification of the Kingdom of Hungary under Habsburg rule. In the Treaty of Várad (now Oradea, Romania), concluded

11 Guilmartin, *op.cit.*, 45-47; Roger Crowley, *Tengeri birodalmak. A kereszténység és az iszlám harca a Földközi-tenger feletti uralomért*, Budapest 2014, 88-90.

12 About the Holy League of 1538 and the Battle of Preveza see: Álvaro Casillas Pérez, "Una certa debileza", Andrea Doria y las campañas de la Préveza y Castelnuovo ante las embajadas de Génova y Venecia (1538-1539)", *Nuevas perspectivas de investigación en Historia Moderna: Economía, Sociedad, Política y Cultura en el Mundo Hispánico*, ed. Mª Ángeles Pérez Samper – José Luis Betrán Moya, Madrid 2018, 670-679; Simone Lombardo, "Tra Propaganda e realita: una ricostruzione della strana battaglia di Prevesa (1538)", *Studi Veneziani*, N.S. LXXX (2019), 167-192. The terms of the treaty also shared by: Ricardo González Castrillo, "La pérdida de Castelnuovo en 1539 según fuentes españolas", *Anaquel de Estudios Árabes*, vol. 24 (2013), 73-74.

13 Archivo General de Simancas, Secretaría de Estado, Francia, legajo K 1642. fol. 21. *Consulta del Consejo de Estado*, November 1537. See also: Zoltán Korpás, *V. Károly és Magyarország*, Századvég, Budapest 2008, 185.

on Charles V's birthday, 24th February 1538, the parties agreed that the Hungarian crown would be united under Habsburg rule in the event of the death of Szapolyai, which occurred on 22nd July 1540. It was no coincidence that the treaty was ratified by Charles V in Toledo a few months later since both the Treaty of Nice and the Treaty of Várad (besides its local diplomatic importance) had further similar strategic aims: to secure the political backing and the eastern continental flank of the anti-Ottoman Holy League and to keep Francis I neutral. In addition, the members of the League - in case of a land attack against the Ottoman Empire launched through Slavonia - could not be caught unprepared by John I Szapolyai. In the initial phase of the league, land and naval campaigns were planned, which would have included a campaign against the Ottomans to reconquer Hungary and the Balkans. Interesting insights were provided by the letters from Charles V's envoy at the court of King Francis I that John Szapolyai could deploy up to 40,000 cavalymen against the Ottomans and that this cavalry would be the best force to defeat the Ottoman sipahis¹⁴. A phrase often quoted in Hungarian historiography as "proof" of Habsburg political cynicism in the context of the Peace of Várad "... to work in our favour against the Turks is right, but to promise firmly that I would defend them would be a promise that I doubted to keep..."¹⁵ The quoted letter of Charles V to Ferdinand I, can only be correctly interpreted in the international context of the Holy League of 1538, which was planning an anti-Ottoman land and sea campaign. Back in the summer of 1537, when the representatives both of the Habsburg brothers and Szapolyai were negotiating the unification of the Kingdom of Hungary under Habsburg rule, Archbishop Weeze of Lund asked Szapolyai's representative, István Brodarics, a strange question: was King John I willing to go to war on the Habsburg side against the Ottomans? Brodarics answered in the affirmative¹⁶. The above nuances did not mean that the Habsburg brothers had expressed confidence in King John I in the campaign against the Ottomans. Perhaps the most important thing was that in the event of a possible land attack by the Holy League (whether from the south, from Otranto, as mentioned in a memoir of September 1538¹⁷, or from the Venetian 'Terraferma' through Slavonia in Hungary¹⁸), Szapolyai should at least remain neutral.

The above-mentioned members of the Holy League of 1538, the Papal State, Florence, Venice, Pope V. Charles I, and Ferdinand I planned a combined naval and land attack against

14 Jean Hannart to Charles V. 1st January 1539. AGS, Estado Francia, leg. K 1484, fol. 117. On the international importance of the Várad Treaty see: Korpás, *V. Károly*, 183-199.

15 "...et aussi de les favoriser contre le Turc, comme verez mais d'en remectre expressement de les deffendre contre le turc, ce seroit chose douteuse de complir". Quoted by: Árpád Károlyi, *Adalékok a nagyváradi béke s az 1536-1538. évek történetéhez*, Budapest 1878, 59, 134. Gábor Barta, *Az erdélyi fejedelemség születése*, Budapest 1979, 59.

16 Korpás, *V. Károly*, 182.

17 A memoir of the army against the Turks. Rome, 8 September 1538. AGS, Estado Roma, leg 867, fol. 66.

18 Korpás, *V. Károly*, 188-189, quotes a letter of 22 May 1538 by Count Nogueroles regarding a Christian army of more than 30,000 men from Venice, to be sent to Hungary.

the Ottomans¹⁹. A force of 50,000 infantry, 4,000 cavalry and 200 galleys, and 100 sailing ships was expected. The costs would be shared 3-2-1 between the parties. Half would have been paid by Charles V, 2/6 covered by Venice, and the remaining 1/6 by Pope Paul III. Of the 200 galleys, 36 were to be provided by the Pope, while 82-82 galleys by Venice and Charles V. The alliance also stipulated that the territory recaptured on the Adriatic coast would belong to Venice. At the start of the campaign, the island of Corfu was designated as the assembly point, and the fleet was to be led by Charles V's famous sailor Andrea Doria²⁰.

Regarding Ferdinand I, it was stipulated that no contribution was expected from the Hungarian monarch, only that he should keep an army of sufficient size in Hungary to oppose the Ottomans²¹. However, for Ferdinand I's participation, and even more so for the possible march of the Holy League army into Slavonia, Szapolyai needed to become an ally, or at least neutral during the planned anti-Ottoman military operations. Besides its local importance, the Peace of Várada was significant in this broader international context. It seemed to have temporarily detached John I from the Ottoman alliance. It is no coincidence that, in 1539, when the secret Treaty of Várada became known through the indiscretion of Ferdinand I at the Sublime Porte²², a small Habsburg force - including one of the famous Spanish old Tercios of the time, led by maestre de Campo Cristóbal de Morales and later called as 'Tercio de Hungría' - marched as far as Debrecen, by the terms of the Treaty of Várada, to the aid of King John I, who was fearing an imminent Ottoman punishment²³.

The Holy League of 1571

It is seldom mentioned in connection with the historical antecedents of the League of 1571 that the primary historical antecedent of both the organization of the League and the tactics that led to the victory at Lepanto was the experience of the League of 1538 the battle of Preveza. The last years of Charles V's reign culminated in a pan-European war where, in addition to an open Franco-Ottoman alliance, the French monarch Henry II successfully allied with the German Protestant princes, some Italian princes, and even the Pope against the Habsburg brothers. The wars of the early 1550s extended to all the major theatres of war in Europe. Not only were wars fought for years in the Low Countries, in the territory of the Holy Roman Empire, or northern Italy, but the Ottomans conquered vast areas in Hungary after the expiration of the Treaty of Edirne in 1547. Also, they plundered the western Mediterranean

19 Emmanuelle Pujeau, "Preveza in 1538: The background of a very complex situation", *Second International Symposium on the History and Culture of Preveza, Sep 2009, Preveza, Greece*, 126 also points out from Paolo Giovio's work that the League's participants in the offensive campaign were considering three possible routes: a land, a sea, and a combined sea-land attack.

20 The full text of the treaty: Pedro Girón, *Crónica del Emperador Carlos V.*, Madrid 1964, 248-252. See also González Castrillo, *op.cit.*, 74-75, and Korpás, *V. Károly*, 184; Korpás, "Buda-Algír-Buda", 85-102.

21 González Castrillo, *op.cit.*, 74.

22 Ágoston, *op.cit.*, 201.

23 On the short expedition of Cristóbal de Morales and the Spanish tercio to Hungary, see: Korpás, *V. Károly*, 236.

basin, destroying Habsburg lands in Italy, Spain, and North Africa in alliance with the French. There was a correlation between these different and distant fronts, as illustrated, for example, by the correspondence of the pasha of Buda with the German imperial princes and the French King. In those years, the Habsburg Empire was threatened by the all-out war on many possible fronts, which was made particularly more complicated by the dispute over the division of the imperial inheritance and the personal psychological, and physical exhaustion of Emperor Charles V.²⁴

After 1556, with both the accession of Philip II to the Spanish throne and the division of the Habsburg inheritance, the separation of the two branches also brought an apparent change in the Habsburg anti-Ottoman policy. During Charles V, the Ottoman question was perceived as an interrelated theatre of wars in the Mediterranean and Central Europe. The partition of Charles V inheritance into the Catholic Monarchy of Philip II and the Danubian Habsburg Monarchy also meant that, despite close dynastic cooperation, the Ottoman question became a separate local issue. Just an example from one of the core topics of Spanish Military History: While under Charles V, three of the first four Spanish old Tercios (units of the *maestres de Campo* Cristóbal de Morales, Álvaro de Sande, and Bernardo de Aldana) were known to have fought in Hungary, after 1556 there would be no elite Spanish military units sent to the Kingdom of Hungary. Philip II was unwilling to provide significant military, diplomatic, and financial resources to the anti-Ottoman continental front. For the Catholic Monarchy, the Ottoman threat manifested primarily in attacks on Spanish and Italian interests in the Mediterranean. But in contrast to the dynastic policy of Charles V, under Philip II the Habsburg dynasty and Spanish, Castilian political interests were, if not entirely, brought closer together. It is no coincidence that, while the League of 1538 cannot be wholly dissociated from events in Hungary, the antecedents of the League of 1571 are exclusively located in the Mediterranean. The liberation of Malta from the Ottoman siege in 1565 had more impact than the death of Sultan Suleiman at the siege of Szigetvár in Hungary in 1566. Following the accession of Sultan Selim II to the throne, the Ottoman Empire and the Danubian Habsburg Empire concluded a peace treaty in Edirne on 17th February 1568. Following the peace, the attention of the Porte turned to Cyprus in Venetian possession. The internal relations of the Sultan's court and individual ambitions there also urged an attack on Venetian possessions. The role of Joseph Nasi, a Sephardic Jew with hostile feelings towards La Serenissima, who, as Prince of Naxos and confidant of Sultan Selim, pressed for the conquest of Cyprus, is noteworthy. Although the existing peace with Venice was renewed in 1567, the campaign against the Island was soon organized. The Sultan appointed

24 On the last years of Charles V and the dynastic crisis, see the classic work of María José Rodríguez Salgado, *The Changing Face of Empire: Charles V, Philip II and Habsburg Authority, 1551–1559*, Cambridge University Press, 2008. On the wars of 1547-1556 and their context, see: Guitman – Korpás – Tóth – Szabó, *op.cit.*, 253-293.

Lala Mustafa Pasha to lead the landing force, and Müezzinzade Ali Pasha was appointed as Kapudan Pasha, regardless of his lack of experience in naval affairs. In September 1568, a small Ottoman fleet led by Joseph Nasi paid a seemingly friendly visit to Cyprus, clearly to spy and to evaluate the island's military defenses and strength²⁵.

The events in the western end of the Mediterranean opened a new frontier in the struggle between Islam and Christianity: on 1st January 1567, based on decrees formulated in 1526 under Charles V, but not promulgated that time, Philip II of Spain imposed a complete prohibition of the religious practices, dress, and traditions of the Moriscos in Spain. The Moors tried to reach an agreement with the court via their representatives, but after negotiations failed, on 24th December 1568, the Moorish people in Alpujarras and its surroundings revolted. The rebellion spread throughout the Kingdom of Granada. Much to the fear of Philip II's court, the Moriscos received support from the Moors and Turks in North Africa, especially from the Algiers vilayet, part of the Ottoman Empire. Also, letters from the Moors in Spain reached as far as Istanbul, the divan of Selim II. By 1570, a kind of war fear had taken hold in Philip II's court that the Ottomans would use the rebellion of the Moors to openly aid their coreligionists in Spain, threatening the hinterland and internal order of the Catholic Monarchy as a kind of the fifth column. The Alpujarras uprising was finally defeated with great difficulty by March 1571 under the leadership of the future victor of Lepanto, don Juan de Austria²⁶.

By early 1570 it was clear that an Ottoman invasion of Cyprus was imminent²⁷. By that summer, an Ottoman force of several hundred ships and more than 60,000 men had landed on the island and begun the siege of Nicosia. Venice's appeal for help not won real support from many European courts. Neither the French King nor the Holy-Roman Emperor Maximilian II, nor the Poles or the Russians wanted to go to war against the Ottomans. Under the dual pressure of the revolt in the Low Countries and the Alpujarras uprising, Philip II understandably preferred to launch a campaign against North Africa, particularly against Tunis. Pope Pius V's diplomatic skills were essential to resolve the strategic conflict between La Serenissima and Philip II.²⁸

The Holy League of 25 May 1571 followed the structure of the Holy League of 1538 and adapted the 1538 treaty to the new political constellation. The League undertook to deploy

25 Guilmartin, *op.cit.*, 236-237. On the accession of Selim to the throne and the preparations against Cyprus, and the role of Nasi, see also Gennaro Varriale, "La batalla de las firmas: La negociación de la Liga Santa", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 85-98. Ágoston, *op.cit.*, 240-242.

26 About the Alpujarras Revolt see: Varriale, *ibid.*, 96-99. Geoffrey Parker, *Felipe II. La biografía definitiva*, Barcelona 2016, 531-538.

27 About the Ottoman claims against Cyprus see: Varriale, *ibid.*, 103. The Ottoman ideological argumentation for the conquest of Cyprus: Anikó Schmidt, "A ciprusi hadjárat (1570-1573) muszlim indoklása", *Levéltári Közlemények*, 89. évf., 2020, 329-338.

28 Guilmartin, *op.cit.*, 236-237; Parker, *op.cit.*, 538-546. In Hungarian see: Anikó Schmidt, "Egy elszigetelt Győzelem: Lepanto 1571", *Keletkutatás*, 2010 tavasz, 81-87.

200 galleys, 100 ships, and 50,000 men. Not only were the prominent League members identical (Venice, the Papal State, and the Habsburg Monarchy), not only was the size of the forces contracted for the same size, but the cost was shared the same way: half was paid by the Catholic Monarchy, two-sixths by Venice and the remaining one-sixth by the Papal State. In addition, the League of 1571 also included, besides the Catholic Monarchy's possessions in Italy (Viceroyalty of Naples, Viceroyalty of Sicily, Sardinia), certain vassals and allied states such as Genoa, Urbino, Tuscany, the Order of Malta, and the Papal Order of St. Stephen. Philip II appointed don Juan de Austria as commander-in-chief of the League. His deputy was Marcantonio Colonna, appointed by the Pope, and Messina was chosen as the meeting place²⁹.

One of the most striking differences from the Holy League of 1538 was that in 1571 the Danubian Habsburg Monarchy did not join. The hand of Emperor Maximilian II was tied, as he had successfully used the death of Suleiman at Szigetvár (1566) to conclude the new Treaty of Edirne for eight years on 17th February 1568. On the other hand, on 16th August 1570 in Speyer, an agreement was reached between John Sigismund Szapolyai and Hungarian King Maximilian I on the legal status of Transylvania within the Kingdom of Hungary - the Principality of Transylvania, which became a sovereign political power in Europe, and also an Ottoman vassal state, was born. Pope Pius V moved many envoys to make Emperor Maximilian II a member of the League, even suggesting that the League could be used to help reconquer Hungary and some Balkan states for the glory of Christendom³⁰.

League leaders' ambitions, co-operation, and conflicts

In 1571, there were considerable differences in military objectives. For Venice, the liberation of Cyprus and the recapture of Ottoman-held possessions in the Adriatic and Ionian Seas were essential. By contrast, Philip II did not consider it expedient to waste the strength of such a vast fleet on attacks on ports of minor importance. The strategic priority for the Spanish monarch was to eliminate the Ottoman and Moorish threat from North Africa. The commander of the Genoese fleet, Gian Andrea Doria (Andrea Doria's nephew), and Luis de Requesens y Zuñiga – famous sailor, diplomatic, and advisor to don Juan de Austria – both favored a risk-conscious, defensive campaign. In the case of Doria, there also seems to have been an individual motivation: on the one hand, Doria's interests were less served by an

29 On the establishment of the Holy League of 1571 and its relationship with the League of 1538, see, in addition to the above, Braudel, *op.cit.*, vol. III, 1156-1158. Recently: Varriale, *op.cit.*, 80-132, especially 104-119. On the organization of the fleet and the importance of Messina and its strategically ideal position, see Miguel Ángel Bunes de Ibarra, "Reunión en Mesina. Organización, logística y planes de la Liga Santa", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 133-199.

30 For more on Pope Pius V's repeated attempts to include Maximilian II in the Holy League and to launch a campaign from Hungary, see Girodano Altarozzi, "Diplomazia pontificia europea all'indomani di Lepanto", *The Proceedings of the "European Integration - Between Tradition and Modernity" Congress*, 5, 2013, 979-981.

offensive campaign to strengthen Venice, Genoa's great adversary. On the other hand, as an *asentista* to Philip II, a private entrepreneur, the possible loss of the Genoese galleys he financed would have been an excessive economic risk³¹.

The League of 1538 reflected similar personal disagreements. Andrea Doria's views, his interests and even his behavior at the time of the battle of Preveza showed many parallels with those of his nephew in 1571. Andrea Doria was also concerned about leading a campaign for the benefit of Venice. Still less was he interested in putting the Genoese fleet at too significant a risk as an *asentista* who took it upon himself to finance the fleet. The antagonism with the Serenissima was evident around the formation of the League and the way he retreated southwards with the fleet at dawn before the battle of Preveza. When the Christian force landed at Castelnuovo following the lost naval battle, Andrea Doria refused to hand over the captured fortress to Venice, leaving a substantial Spanish contingent to defend the castle. Even though, according to the League's treaty, the Serenissima would have been entitled to the territory³². That said, it seems less historically plausible that some scholars of both battles have tried to portray the Dorias as weak and cowardly commanders fleeing the battle, ad absurdum traitors. However, Andrea Doria's behavior in 1538 is complicated by his negotiations with the Ottoman admiral Khayr ad-Din Barbarossa just days before the battle of Preveza. According to some interpretations, Barbarossa used the negotiations as a distraction, without any real intention to switch to the Christian side. Guilmartin speculates that it was not Barbarossa's allegiance at stake since Charles V had little to offer to the famous Ottoman commander. On the other hand, through Barbarossa, Sultan Suleiman could offer Doria and Genoa considerable advantages, especially regarding importing tin in the Ottoman Empire, which the Genoese merchants controlled. Thus, in the view of the American author, it cannot be ruled out that the secret negotiations were about the Ottoman Empire's relationship with Genoa and Doria, and that Barbarossa's possible defection was a cover story³³.

In 1571, in contrast to 1538, there were two individuals whose enthusiasm, perseverance, and talent were decisive. Pope Pius V persevered in balancing the very different interests of Philip II, Venice and Genoa. The ambitions and talents of Philip II's half-brother, the young don Juan de Austrias, now in his twenties, were also decisive. The successful suppression of the Alpujarras rebellion had a unique inner motivation. In the shadow of Philip II, without royal legitimacy, he could lead one of the most significant expeditions of Christendom. Don Juan's motivation and possible prospects are illustrated by the fact that when Pope Pius V tried to win over Emperor Maximilian II to the League, one of the proposals from the

31 See Guilmartin, *op.cit.* data on the asiento and the cost of Genoese galleys: 32-34.

32 On the hesitation of Andrea Doria and his reservations about Venice, see: Casillas Pérez, *op.cit.*, 671-673. On the question of the possession of Castelnuovo, see González Castrillo, *op.cit.*, 76. On the tensions between the league members, see Lombardo, *op.cit.*, 169-171.

33 Guilmartin, *op.cit.*, 42-45; Crowley, *op.cit.*, 92-94 also refers to the negotiations with Barbarossa.

Holy See was that if Maximilian joined and large areas of Hungary and the Balkans were recaptured from the Ottomans, a new kingdom should be established in the reconquered territories and offered to don Juan³⁴. While mentioning the role of the Spanish prince, it is important to highlight another general who had lived through the failure of the 1538 League, although he was not present at the battle of Preveza, but whose military experience was perhaps the most significant in providing support to the young don Juan. The Marquis of Villafranca, former Viceroy of Sicily and Catalonia, García Álvarez de Toledo y Osorio had a particular naval experience: he took part in all the major naval campaigns of Charles V and was a key player in the liberation of Malta in 1565. His advice, including that don Juan de Austria, should follow the previous tactics and battle plan of Barbarossa, the victorious opponent at Preveza, had a significant influence on the young man³⁵.

The lack of trust between the Allies, especially between the Genoese and Venetian commanders and soldiers, but also between the Spanish and Venetian leaders, caused problems during both campaigns. In the 1538 campaign, led by Andrea Doria of Genoa, there was no balancing force to resolve the differences between the parties. However, in 1571, Don Juan de Austria managed the situation as well as he could, even when a situation of armed conflict between Spanish and Venetian galleys threatened to arise: in the armada rowing towards the Greek coast, the leader of the Venetian contingent, Sebastiano Venier, hanged one of the captains of the disobedient Spanish soldiers on board his ship. In a meeting of the Council of War held in a tense situation, Gian Andrea Doria proposed that the Genoese and Spanish fleets should sail back and leave the Venetians alone. Don Juan de Austria did not follow the suggestion and, as the authorized commander-in-chief of the Holy League, resolved the situation by replacing Venier with Agostino Barbarigo at the head of the fleet's left flank³⁶.

Impact of Preveza Battle on Lepanto and Tactical Differences

It is not only the organizational and financing conditions of the leagues of 1538 and 1571 that we find significant parallels and possibly differences. As has already been mentioned, at Lepanto, the Christian force adopted the order of battle used by Barbarossa's fleet in 1538. The Mediterranean galley warfare is a plausible and often used formation, that the fleet was divided in a crescent arc into three parts and a reserve unit in 1571, just as Barbarossa had done in 1538. But to be effective, it was also necessary to achieve proper rowing practice so that the galleys could maintain the expected order of battle. On the orders of Don Juan de Austria, the Christian fleet had already rowed from Messina in battle order so that the cooperation between individual ships and squadrons would be as successful as possible. It was not only in this respect that Don Juan made significant improvements. Some decisive changes in the

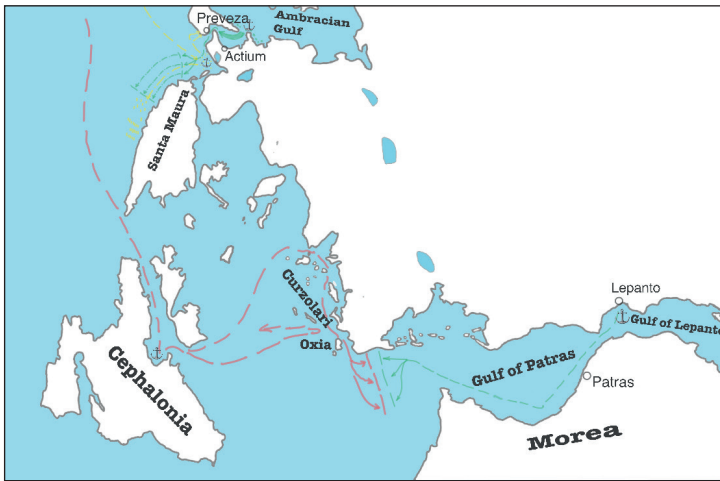
34 Altarozzi, *op.cit.*, 979-981,

35 Bunes de Ibarra, „Reunión en Mesina“, 181-185, Crowley, *op.cit.*, 318-319.

36 Crowley, *ibid.*, 326-328.

outcome of the two battles under comparison are important to note: in September 1538, the Christian fleet under Andrea Doria had been divided into ‘national’ squadrons and, because of the lack of trust between Genoa and Venice and between Spain and Venice, the units had shown less willingness to cooperate. Each squadron of ships operated under its own national flag, with the Maltese galleys at the right flank, the Genoese ships of Giannettino Doria in the center and the Spanish ships of Ferrante Gonzaga on the left flank. Behind them was the main force of Andrea Doria, followed by other Venetian squadrons led by Marco Grimani and the Papal galleys of Vincenzo Capello. In reserve were the galleys and ships of Francesco Doria.

Map 2

The areas of the two battles

By contrast, in 1571, the Treaty of the Holy League stipulated that the unified commander of the Christian fleet was to be appointed by Philip II and that all participants were to obey him. Don Juan de Austria was placed at the head of the fleet, who seems to have been attentive to the proposals of some experienced Spanish commanders, notably García de Toledo³⁷. Don Juan de Austria’s decision to successfully combine the advantages of Venetian and Spanish galley warfare was a highly effective one: he mixed the well-maneuverable, slightly faster Venetian galleys with the traditionally heavier but better cannoned Spanish galleys in each wing. Typically, the heavy Spanish galleys would reinforce each section of the fleet, and the Venetian galleys would provide mobility. When designing the tactical order of battle, he also considered that the Christian left wing was likely to row close to the coast so that in shallow water more Venetian galleys with lower draughts would be needed than in the center and right wing. The Christian left wing, consisting mainly of Venetian galleys, was thus able to prevent the Ottoman right wing, led by Mehmet Sirocco, from embracing the Christian

37 Bunes de Ibarra, “Reunión en Mesina”, 176-184.

force from the coast, at the cost of heavy casualties. Each fleet unit carried distinctive flags to distinguish the galleys and maneuver uniformly from wing to wing. The right wing, led by Gian Andrea Doria, flew green flags on the masts, the center, led by Don Juan de Austria, carried blue, and the left wing, led by Agustino Barbarigo, yellow. The reserve squadron, led by Álvaro de Bazán, marquis of Santa Cruz raised a white flag. The decision of mixing the contingents was motivated not only by pragmatic combat considerations but also by the need to prevent the fleet of each nation from fleeing the battlefield³⁸.

However, the Venetian galleys had the disadvantage of not meeting the 60 well-armed foot soldiers per galley agreed in the Holy League treaty. In several cases, they had less than 40 infantrymen per ship. Although Venetian commander Venier 5200 hired additional Italian mercenaries early in the campaign, the Venetian galleys still appeared at Messina with the fewest soldiers. Some 1,614 Spanish and 2,489 Italian soldiers, richly equipped with arquebuses and muskets and considered unbeatable in land battles, supplemented the fighting force of the Venetian ships with up to 120 infantrymen/galleys. Although this still fell short of the 150 men ordered on Spanish and Genoese, Papal, and Maltese galleys. Some galleys, such as the Neapolitan, even exceeded this, with 180 infantry³⁹.

The Spanish and Italian infantry had the most significant combat value of all the soldiers fighting on Christian galleys. Not only because of their firearms but also because of their fighting routine and outstanding discipline, the old Spanish tercios were the most effective units. At Lepanto, with 6,560 men, there were four tercios: the so-called Figueroa tercio⁴⁰, created in 1566, the Cerdagne tercio, the Naples tercio and the Sicilian tercio. The Italian infantry was organized in 3 coronelias under the command of Paolo Sforza, Lorenzo Tutavia, and Sigismundo Gonzaga. In addition, 4,987 Landsknecht fought, and some 1,800 volunteers joined. Some 2,000 volunteers from different nations also fought under the Papal banner. In total, the Christian force numbered over 25,000 fighters⁴¹. However, other authors put the number of Christian warriors at about 34,500, and 43,500 oarsmen, other 13,000 sailors served on ships. Different estimates put the total Christian force at between 62,100 and 90,000, although the latter is probably an exaggeration. The total size of the Ottoman force may have been close to 60,000, estimated at 20,000 to 25,000 soldiers and some 13,000 additional oarsmen and 30,000 sailors⁴².

38 Bunes de Ibarra, "Reunión en Mesina", 188.

39 Guilmartin, *op. cit.*, 242.

40 Some sources called Figueroa's tercio the Tercio of Granada, as soldiers were mainly recruited from Granada. Magdalena de Pazzis Pi Corrales, "Los tercios del mar en los siglos XVI y XVII.", *Historia de la Infantería de Marina. Ciclo de Conferencias junio-julio 2020, Cuaderno Monográfico No. 81*, Madrid 2020, 52.

41 Agustín Ramón Rodríguez González, "La lucha en el Centro: Don Juan contra Ali Pachá", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 292-294.

42 Ricardo Cerezo Martínez, *Las Armadas de Felipe II.*, Madrid 1988, 217; Ágoston, *op. cit.*, 243, the Christian force outnumbered the Ottomans by a few thousand, 62,100 against 57,700.

In the context of the Spanish tercios fighting at Lepanto, it is important to highlight the emergence of a new, modern military unit, the professional marines. According to recent research by Pi Corrales, Figueroa's tercio was created on 27 February 1566 in Cartagena and was known as the *Tercio de la Armada del Mar Océano* (Tercio of the Armada of the Sea Ocean). In 1566, on the same day, a new naval unit was created in Naples, in addition to the existing old tercio of Naples: the *Tercio de Mar y Tierra* (Tercio of the Sea and Land), under the command of maestre de campo Pedro Padilla. In the same year, a third marine unit was created, the *Tercio de Galeras de Sicilia* (Tercio of Sicilian Galleys). The three tercios provided the first standing marine units in history for the three main Spanish naval units and, during Lepanto, acted as a landing professional military troops taking part in the Battle of Lepanto⁴³.

In connection with the innovations, don Juan ordered, on the advice of Gian Andrea Doria, or García de Toledo, as others have stated, that the long bow at the front of the hull of the Christian galleys be sawed off, so that the main guns, which were located in the middle of the platform at the bow of the galleys, could be lowered when firing at close range. In this way, they could fire on the lower Ottoman galleys with literally devastating effect during the Battle of Lepanto. Instead of the shells flying over the enemy galleys, as was often the case with Ottoman artillery, they could demolish the Ottoman decks⁴⁴. The outcome of the battle was also influenced by the fact that, unlike the 1538 battle of Preveza, the Christian fleet at Lepanto was much more united and disciplined. This was due not only to the fact that they sailed from Messina in order of battle and maintained that order throughout the battle but also to the fact that, under strict orders from Don Juan de Austria, the Christian galleys did not open fire from medium or long range. As experienced warriors of the time described it to be devastating, "the roar of the guns must be at about the same time as the galley's bow bores into the enemy ship."⁴⁵

In addition to the tactical and combat differences and analogies, we cannot ignore some technical developments: there are significant differences between the Christian galleys fighting in 1538 and 1571. Almost all descriptions emphasize that at Lepanto, two large Venetian galleasses, six in all, sailed in front of each Christian squadron, reinforced by 500-500 Spanish infantry per galleasses. Spanish historiography attributes to don Juan de Austria the suggestion that the galleasses should advance a quarter of a mile ahead of the fleet in the battle, thus successfully breaking the Ottoman offensive line as a sort of vanguard. This large, slow and heavy galleass had 26 oars, a surprisingly small number of 156 oarsmen compared to the average galley. It was the floating gunboat of the age, reinforced with its guns mounted high on the stern and bow, giving it very considerable firepower. It is only known from galleasses built a few years later that this type of large galleys-type ships carried

43 Pi Corrales, *op.cit.*, 51-52.

44 Guilmartin, *op.cit.*, 241; Rodríguez González, *op.cit.*, 267.

45 Guilmartin, *op.cit.*, 73-74.

five full guns, 2-3 half guns, eight pedreros, four culverins, seven sacre, four half-sacre and some 20 smaller caliber guns fixed to the ship's rail⁴⁶. Another advantage was that their high decks were tough to attack from low galleys by infantry. At Lepanto, the galleasses fighting in the Christian left flank and center are known to have sunk just a few ships with their guns. Still, they played a significant role in breaking up the order of battle at the Ottoman right flank and center to get around or out of the galleasses' flanking firing line. The right wing, led by Gian Andrea Doria, had to row a longer distance to deploy to the battle line, and the two slow galleasses attached to the wing understandably did not intervene in the battle in any meaningful way⁴⁷. The Ottomans had no ships comparable to the galleasses.

After Preveza, even more, after the 1550s, Christian galleys, especially Spanish galleys, developed considerably; in fact they reached their peak. The average Spanish galley became heavier and slower, carrying more and heavier guns and thus more firepower. At the same time, its maneuverability and range, due to the increase in numbers and weight, decreased. Also, its supply needs and maintenance costs increased dramatically. Before 1550 the average Mediterranean galley had 24 rows and 144 oarsmen; in the following decades, the number of oarsmen increased significantly. By the 1560s the average Spanish galley still had 24 benches but was now propelled by 160 oarsmen. At Lepanto, the number of oarsmen on Spanish and allied galleys exceeded 174 and even reached 200. In 1571, the average Spanish galley also typically had 112 sailors and 150 infantrymen. Don Juan de Austria's flagship, *La Real*, was propelled by 420 oarsmen on 35 rowing lines and defended by 400 arquebusiers. By contrast, Ottoman galleys were typically smaller and nimble and were less well equipped with cannons and firearms. Three hundred janissaries reinforced Ali Pasha's ship with bows and 100 musketeers⁴⁸.

There were also significant changes in the caliber and number of guns between 1538 and 1571. According to a source from 1536, the average Mediterranean galley had the following artillery on the platform at the bow: a larger 30-40 pound cannon in the center, two smaller 7-10 pound guns on either side (sacres or culverins), and possibly one or two smaller pedrero on the sides. In 1571, an average Venetian galley carried 52-55 pound guns in the center, with a 12-pound gun on each side and a 5-6 pound battle serpent on each side. The heavier Spanish galleys had a two-deck gun platform, with a 40-50 pound heavy gun in the middle of the platform below, a 7-13 pound sacre on each side, an 18-25 pound pedrero on one side, and a 4-5 pound half-sacre on the other. The superstructure above the gun emplacement, the so-called *arrumbada*, contained 6-8 lighter and small caliber guns. This ideal configuration was often not achieved, and many Venetian or Spanish galleys had fewer guns of different quality

46 Guilmartin, *op.cit.*, 233-234.

47 Bunes de Ibarra, "Reunión en Mesina", 184.

48 Guilmartin, *op.cit.*, 221-231.

and caliber. The sources point out that the average Christian galley fighting at Lepanto was typically equipped with five guns⁴⁹.

The Venetian doctrine emphasized the agility and speed of the galleys as opposed to the Spanish model. Venetian ships typically carried lighter guns. Although, it is also important to note that Venetian galleys were chronically short of men, including rowers and soldiers and sailors fighting on board. However, Spanish doctrine was based mainly on the experience of fighting the Moors in North Africa, being optimized for coastal raids and landings, where they could disembark with their traditionally strong infantry. The heavier Spanish galleys carried more firepower and were outnumbered by combat troops. These differences were also reflected in naval battles: Spanish galleys favored frontal engagement, while Ottoman and Venetian galleys preferred flank maneuvering and flanking operations⁵⁰.

Geographical Characteristics

It is no coincidence that the battles of Preveza and Lepanto, and even the ancient Battle of Actium, were geographically so close. The Ionian Sea coastline between Italy and Greece was of geostrategic importance for Christian and Ottoman military administrations. Located off the western coast of Greece, not far from the shores of Naples and Sicily, and close to the Ottoman sphere of interest in the eastern Mediterranean, it had excellent large and deep bays, freshwater estuaries, and stationing areas for the vast navies. Major battles were fought there in antiquity: the ancient scene of the Battle of Actium in 31 BC is located at the Gulf of Amvrakia, where the Battle of Preveza in 1538 took place. The two sites are about 5 to 10 kilometers from each other: the eastern side of the headland on the southern edge of the mouth was the site of the ancient clash, the western side of the headland was the site of the 1538 battle. The entrance to the Gulf of Patras, where the Christian and Ottoman fleets clashed again in 1571, lies some 100-120 kilometers to the south. The battle took place in the northern corner of the entrance to the bay, southeast of the island of Oxia. In contrast, Lepanto, today's Naupaktos, lies quite a distance away, some 70-80 km to the east, deep in the bay. Yet, according to historical tradition from the sixteenth century, we call the Battle of Lepanto the great naval battle near the island of Oxia.

The entrance to the Bay of Amvrakia is relatively narrow, and its entrance was protected by the guns of the fortress of Preveza. The narrow entrance, guarded by cannons from both shores, was impenetrable to the Christian fleet. Although the Christians, under Marco Grimani, made several attempts to land between 23 and 25 September 1538 to capture the gun emplacements and the fortress of Preveza, these attempts were repeatedly repulsed by

49 See Guilmartin, *op.cit.*, 229-231, especially 298-300.

50 Guilmartin, *op.cit.*, 214-217.

the Ottomans' considerable land force⁵¹. Thus, Barbarossa's fleet, anchored in the defenses of the bay, waited patiently for the best moment to attack. On the other hand, Doria's fleet was in a much more unfavorable position, having to be stationed south of the entrance to the bay, north of Santa Maura, and could not risk moving within firing range of the Ottoman-controlled coast. The tactical advantage of the Ottoman position could only be reversed if the Christian force gained possession of the fortifications defending the entrance to the bay.

Because of the above geographical and tactical characteristics, Preveza was not a classic naval battle lasting a few hours, as Lepanto was, but a combined land and naval battle. This is a significant difference between the two events. This explains why the battle of Preveza lasted several days between 21 September and 28 September. By contrast, Lepanto was a bloody battle lasting a few hours, where the Christian fleet, unfolding 'en route from the island of Oxia, clashed with the Ottoman fleet sailing out of Patras Bay. The structure of the fleets also differed significantly: at Lepanto, relatively homogeneous galley fleets clashed, where the rowing galleasses did not differ drastically in rowing ship style. At Preveza, a combined Christian force faced the Ottoman galley fleet. Not only were they grouped in different nations, but they involved a significant number of round-hulled sailing vessels in addition to the Christian galleys, the lack of practice of the cooperation between different ship-types and "Nations" also posed a severe synchronization and tactical problem for the Christian command. We shall return to the latter point.

According to the naval doctrine of the time, undertaking a major naval campaign from autumn to spring, during the period of Mediterranean storms and approaching winter weather, was a severe risk to the galleys. One of the most important Christian naval campaigns of the period, the Algiers expedition of 21st October to 1st November 1541, was tragically wrecked precisely because of the autumn Mediterranean storms. At the end of September 1538, the Holy League fleet under Andrea Doria delayed its attack for a long time, complaining of bad weather and unfavorable headwinds, waiting for the ideal wind to blow against a smaller Ottoman fleet, until, taking advantage of the undecided command, it was defeated by a surprise attack on 28th September by Khyar ad-Din Barbarossa. In contrast, on 7th October 1571, Don Juan de Austria showed much more determined leadership, launching a similar headwind attack and succeeding against an opponent larger than the Christian fleet. In the context of Preveza, Guilmartin points out that, in the unfavorable tactical situation, it was not necessarily a bad decision on Andrea Doria's part to sail south with his heterogeneous armada of galleys and sailing ships at dawn on 27th September, taking advantage of the darkness and the rising northerly wind. However, the stoppage of the wind also caused the sailing ships to slow down and the unity of the Christian fleet to be disrupted. This was when

51 About the landing attempts of Marco Grimani see Emmanuelle Pujeau, "How to take a Fortress? The Wrong and the Right Way: Preveza 1538 & 1605", *Prevezanika Chronika 2017* and Lombardo, *op.cit.*, 178.

the Ottoman commander Barbarossa skillfully exploited and struck a successful blow against the larger Christian armada⁵².

Clash and Order of Battle

On 28 September 1538 and 7 October 1571, both battles saw two large enemy fleets clash. The Holy League offered 200 galleys, 100 sailing ships, and some 50,000 soldiers in both cases. This comparative study is not intended to give a detailed account of the two battles but only to provide relevant details.

In the case of Preveza, it is not clear how large the actual forces that clashed were and when they clashed. European historiography typically places the date of the battle on 28th September. However, Simone Lombardo points out that the battle could have taken place on 27th September, also highlighting that the Turkish naval day is the same day, and this celebration is linked to the victory at Preveza⁵³. There are also significant discrepancies between the data available on the Christian Armada. We read of nearly 200 galleys, 140 small barges, and sailing ships. Fernández Duro, in his classic work, mentions 55 Venetian and 27 Papal galleys, while Doria's reaches the number of 49 galleys.

Map 3

Battle of Preveza, based on Guilmartin 1974, 49.

52 Guilmartin, *op.cit.*, 49-53.

53 Lombardo, *op.cit.*, 188.

In total, the Christian force consisted of 134 galleys, 72 large sailing ships, and small ships, with some 2,500 guns, 50,000 sailors, and oarsmen. The size of the Christian army is put at 16,000. He wrote of a Christian army of more than 60,000 men⁵⁴. According to Guilmartin, the Christian force consisted of 130 galleys of full strength, joined on 22nd September by a fleet of sailing ships carrying some 16,000 soldiers and a considerable supply of cannon⁵⁵. Mercieca, on the other hand, knows of 62 sailing ships in addition to 134 galleys, including two large galleons, one from Genoa and the other from Venice. The number of Maltese galleys in the Christian fleet is not clear either, with some sources reporting ten Maltese galleys and Mercieca four⁵⁶. Lombardo calculates a Christian fleet of 130-140 galleys without the rounded sailing ships⁵⁷.

Either way, the Christian fleet was significantly outnumbered, having the Ottoman fleet under Barbarossa's command 85 Ottoman galleys, 30 galliots and 35 other smaller galleys, and about 22,000 men⁵⁸. The heterogeneous Christian fleet consisted of nearly 200 ships (a mixture of galleys and sailing ships) against a homogeneous Ottoman fleet of almost 150 galleys and small galleys. According to Guilmartin, the Ottoman force did not exceed 122 galleys, while the Christian force, including transport ships, had nearly 350 ships⁵⁹. In the case of Lepanto, we know the names of all the Christian galleys and their commanders, and even the names of the Ottoman galley commanders. In the case of Preveza, we have a much more limited and uncertain knowledge of the size of the fleets.

The Christian forces gathered at Corfu. The first to arrive were the papal fleet led by Marco Grimani and the Venetian commander-in-chief Vincenzo Capello's galleys. The allied fleets of Spain and Genoa, commanded by Andrea Doria, arrived in Corfu after a considerable delay, after 7th September⁶⁰. The delay was caused by a mutiny of Spanish tercios destined for the galleys, which also caused a significant loss of time. The Ottoman fleet, which had plundered the Dalmatian and Greek coasts, was safely stationed in the Gulf of Amvrakia under the protection of the Actium and Preveza fortresses following its campaign. In contrast, Doria's fleet had to anchor far from the forts. The Christian forces made several attempts to land at Preveza (25-26 September), but the Ottoman land forces recruited by Murat Reis thwarted the Christian attack. Due to the unfavorable

54 Cesáreo Fernández Duro, *La Armada Española. Desde la unión de los reinos de Castilla y Aragón*, Tomo I-II, Madrid 1895, 233-234.

55 Guilmartin, *op.cit.*, 47-48.

56 Simon Mercieca, "The Battle of Preveza 1538: the Knights of Malta's perspective", *Preveza B. Proceedings of the Second International Symposium for the History and Culture of Preveza (16-20 September 2009)*, 109-110.

57 Lombardo, *op.cit.*, 173-174.

58 Fernández Duro, *op.cit.*, 233-234.

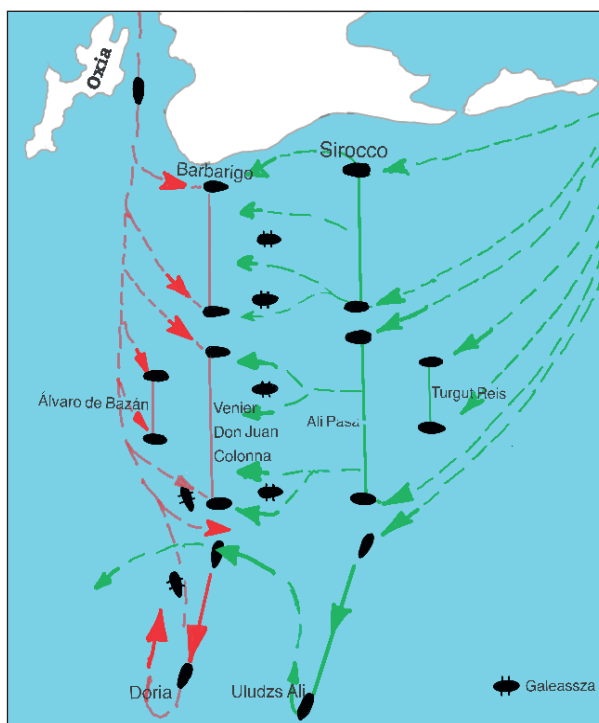
59 Guilmartin, *op.cit.*, 42-56.

60 Pujau, "Preveza in 1538", 127; Guilmartin, *op.cit.*, 45. The date of Doria's arrival is unclear: some authors say that he arrived in Corfu at the end of August, others after 7th September.

naval position, Doria sailed south to Santa Maura at dawn on the 28th with a favorable northerly wind. The changing wind conditions caused the fleet to break up. Recognizing his positional advantage, Barbarossa sailed out of the bay and attacked the rear of the numerically significantly outnumbered Christian fleet, including the great Venetian galleon, which had resisted the fight for a long time. The memoirs specifically mention that Doria had great difficulty issuing the right orders from the flagship. The Christian galleys, unlike Lepanto, were rather undisciplined in their preparations for the battle and headed back north against the attacking Ottoman fleet. Capello and the Papal ships did not hold the line, they pushed forward, and although Barbarossa deliberately pulled his galleys back, he did not allow the Christian force to regroup. With the change of wind direction, the Christian force was, with difficulty, but in a deep, multi-lined line of battle: Ferrante Gonzaga viceroy of Sicily was on the left flank, Giannettino Doria was placed at the head of the center and on the right flank were the heavy galleys of the Knights of Malta. Then a long and wide line was formed by the galleys of Andrea Doria, followed by the Venetian and Papal galleys with Grimani and Capello at their head. The fleet's rear was formed by Alessandro Condalmiero's Venetian galleys and other sailing vessels and Francesco Doria's Spanish-Portuguese and Genoese ships. The deep and narrow Christian order almost offered the possibility of an outflanking operation to the smaller Ottoman fleet: Barbarossa's galleys were prepared for a crescent-arched flank attack. The weak winds did not favor the Christian forces, and the slow or immobile galleons and sailing vessels at the rear were easy prey for the Ottoman galleys. The battle's outcome is not clear: many European historical works report minimal casualties. On the contrary, according to mainly Turkish sources, some 128 Christian ships were lost, and about 3,000 Christians were taken, prisoner. According to other works, the Ottomans sank two Venetian galleys, a Papal galleys, five Spanish ships, a few other sailing vessels and set fire to 36 different ships. However it is counted, the greatest losses were suffered by round-hulled sailing ships slowed or immobilized by shifting and weakening winds - easy prey for Ottoman galleys that maneuvered successfully and smashed the Christian fleet. The loss of the round-hulled ships is overshadowed by the story of the Venetian Great Galleon, equipped with many guns, which, slowed down and left behind, fought heroically against the Ottoman galleys for almost a full day⁶¹.

61 On the course of the battle, see Pujeau, "Preveza in 1538", 127-129; Mercieca, *op.cit.*, 111-120, also the works of Lombardo and Guilmartin. According to Mercieca's source from the Knights of Malta, Barbarossa had more galleys (about 160) than Doria. On losses, see Guilmartin, *op.cit.*, 54-55; Lombardo, *op.cit.*, 181-186 gives a detailed account of the battle, saying that Christian losses were minimal compared to the huge fleets. He argues that the battle is evidence of the tactical superiority of the galleon over the galley.

Map 4
The Battle of Lepanto.

At Lepanto, the Christian fleet had assembled much further away, at Messina, and was already rowing in formation to the entrance to the Gulf of Patras. The military command, especially don Juan de Austria, seemed much more determined and committed to the battle, in contrast to Andrea Doria, who was in command of the galley fleet in 1538 and who, as the maintainer of the Genoese fleets, was not only commander-in-chief but also a financing businessman and had a serious conflict of interest with Venice. On 7th October 1571, the Holy League fleet numbered 206, or 207 galleys and six galleasses, compared with 216 galleys and 56 galliots of the larger Ottoman fleet⁶². According to Bunes de Ibarra, 90 of the Christian galleys were financed by Philip II (including galleys from Genoa, Malta, and other lands), 12 were provided by the Holy See, and 106 by Venice⁶³. On 7 October 1571, the following order of battle was applied: the left flank, which was close to the coast and in shallow waters, was led by Agostino Barbarigo, after the relief of Venier, with 53 galleys

62 Bunes de Ibarra, “Reunión en Mesina”, 173. According to him, 208 galleys took part in the campaign, but in the battle of 7th October no more than 203 or 204 ships fought, because some galleys were given other tasks.

63 Bunes de Ibarra, “Reunión en Mesina”, 174; Cerezo Martínez, *op.cit.*, 217. According to both, 109 galleys and 6 galleasses were provided by Venice, 77 by Spain and 12 by the Holy See. In addition, Malta, Savoy and Genoa provided 3-3-3 galleys.

and two galleasses (2 Venetian galleasses, 39 Venetian galleys, 10 Spanish galleys, 1 Papal galley and 3 Genoese galleys)⁶⁴. Under the command of don Juan de Austria were fighting 2 galleasses and 58 galleys (2 Venetian galleasses, 15 Spanish galleys, 24 Venetian galleys, 9 Genoese galleys, 7 Papal galleys, 3 Maltese galleys)⁶⁵. The right flank, which was developed in a large curve and therefore intervened late in the battle, was led by Gian Andrea Doria with a total of 2 galleasses and 50 galleys. (2 Venetian galleasses, 14 Genoese galleys, 10 Spanish galleys, 24 Venetian galleys, 2 Papal galleys)⁶⁶. The reserve of the Christian force under the command of Álvaro de Bazán consisted of 38 galleys (13 Spanish, 12 Venetian, 3 Papal, 2 Genoese). In addition, the reconnaissance unit of 7 galleys led by Juan de Cardona joined the reserve (3 galleys from Sicily and 4 Venetian galleys)⁶⁷.

The left wing of the Ottoman fleet consisted of 61 galleys and 32 galliots under the command of Uluç Ali. At the head of the Ottoman center, Müezzinzade Ali Pasha commanded 87 galleys in two lines. Mehmed Sirocco's 60 galleys and two galliots were on the right wing, while Turgut Reis led the reserve force with eight galleys and 22 galliots⁶⁸.

The two fleets collided in a very similar formation. The psychic impact of the siege of Cyprus, and in specific the siege of Famagusta, especially the cruel death of Marco Antonio Bragadin, on the participants of the Holy League and the outcome of the battle of Lepanto, the description of the battle itself, all topics go beyond the scope of this comparative work. We will therefore focus instead on the following insights⁶⁹.

At Lepanto, the Christian fleet, sailing by Oxia island, charged into battle without any hesitation. At Preveza, days before the combat, skirmishes were already taking place, and the Christian force made unsuccessful landing attempts. The unity of the allied fleet, which was not cohesive, combined with galleys and sailing ships of a different style of warfare, where tensions between the different naval nations also broke down the discipline, was quickly disrupted by a conscious and successful commander like Barbarossa with his smaller force. However, it was not only the more determined Christian leadership that contributed to the outcome of the Battle of Lepanto but also the fact that the Ottoman command made a mistake:

64 Guido Candiani, "La lucha en el cuerno izquierdo: Barbarigo y Querini contra Suluk Mehmed Pachá", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 314-350.

65 About the clash between the galleys of don Juan and Pasha Ali see: Rodríguez González, *op.cit.*

66 Alex Claramunt Soto, "La lucha en el cuerno derecho: Gian Andrea Doria contra Uluç Ali", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 351-381.

67 The number of galleys differs in some works: Guilmartin, *op.cit.*, 242, without the galleasses, gives 53 galleys on the left wing, 64 galleys in the centre, 54 galleys on the right wing and 30 galleys in the reserve. A similar detailed list of ships is given in Fernández Duro, *op.cit.*, t. II, 143-144. See also Cerezo Martínez, *op.cit.*, 218.

68 On both Ottoman and Christian fleet see the book Claramunt Soto, *op.cit.*, especially the Chapter *Apéndice*.

69 From the vast literature about Lepanto, see: Claramunt Soto, *op.cit.*; Rivero Rodríguez, *op.cit.*; Braudel, *op.cit.*, 1155-1177; Guilmartin, *op.cit.*, 221-252. Among the classics: Fernández Duro, *op.cit.*, t. II. 131-167, About the siege of Cyprus: Crowley, *op.cit.*, 267-300.

they underestimated the size of the Christian force before entering the battle. Realizing the real size of the Christian fleet that was gradually expanding, leaving behind Oxia Island, there was no turning back, and the battle was taken up by all sides. One factor that may have contributed to the Ottoman miscalculation was that the Christian force still gathering at Messina had been significantly underestimated by the spying Algerian pirate galley of Kara Hodja⁷⁰. Even so, the Christian right flank was still significantly outnumbered by the Ottomans. Although the opposing sides had a similar battle plan, the tactics differed: the Ottoman force was preparing for an outflanking operation with its agile galleys. In contrast, the Christian force preferred a frontal engagement with the heavier Spanish galleys, where the overwhelming firepower of the guns and the endurance of the Spanish-Italian infantry could be an advantage.

In the case of Preveza, a recurrent accusation against Andrea Doria is that his particular interests and the rivalry between Genoa and Venice were decisive in Doria's hesitation and that, despite the clear superiority of the Christian fleet, they were severely defeated by the talented but inferior Ottoman opponent. This shadow over the Doria family was also cast on his cousin Gian Andrea Doria at Lepanto in 1571. There are mainly two views on the younger Doria's actions among the scholars. The Christian right wing had a longer way to row in its development. It was slow to advance to battle, and the two Venetian galleasses there were lagging behind and unable to intervene in any meaningful way. In addition, Doria kept moving his right flank southwards to avoid the encircling maneuver of the equally talented pirate commander Uluç Ali, who was fighting opposite him. This opened up a rather large gap between the Christian center and the right flank, which Uluç Ali took advantage of an unexpected maneuver to slip into the gap and threaten Don Juan's center from the flank. The intervention of Álvaro de Bazán's reserves and the attack of Gian Andrea Doria's ships finally saved the center from the dangerous situation, and Uluç Ali escaped the battle with nearly a dozen ships. But contemporary and later views differed. Doria was accused of hesitating to protect his ships as a private entrepreneur, as his uncle had done in 1538. However, other works point out that Uluç Ali's fleet was considerably larger than Doria's (61 galleys and 32 galliots against 50 galleys and two galleasses), so that it was not, in fact, a case of particular interest or cowardice that led Doria southwards, but a deliberate tactical move on his part⁷¹.

In the Battle of Lepanto, the Ottoman fleet suffered huge losses: 117 galleys, 13 galliots, 117 larger guns, 27 pedreros, and 256 smaller caliber guns were captured by the Christians. More than 65% of the Ottoman ships were sunk. However, the number of prisoners was

70 Bunes de Ibarra, "Reunión en Mesina", 170, Crowley, *ibid.*, 323.

71 Guilmartin, *op.cit.*, 249-250. Similar opinion has Philip Williams, "La Guerra en el Mediterráneo durante el siglo XVI", *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 69-71. About the clash between Doria and Uluç Ali see: Claramunt Soto, *op.cit.*, 351-381.

relatively low, 3,486, which also meant that many thousands of Ottomans drowned during the battle. Some 12,000 Christian oarsmen were freed. The Christian side also suffered heavy losses: more than 8,000 dead and 14,000 wounded. However, only about 8% of the galleys were lost⁷².

Aftermath

After both Preveza and Lepanto, the Christian forces attempted a land attack. Ironically, the triumph of Lepanto overshadowed the smaller episodes that followed. On 13th October 1571, a few days after the battle, the Christian fleet landed on the Ottoman-held island of Santa Maura. After a few days of battering the fortress, it lifted the siege, which was considered easy prey on 21st October, and sailed for Corfu. The Venetian fleet remained in Corfu, while the Spanish and Papal fleets sailed back to Messina on 1 November. Thus ended the activities of the Holy League for 1571.

It is less well known, but the greatest loss for the Ottomans at Preveza was not caused by the Christian fleet but by the storm that followed the battle, during which, according to some sources, some 50-70 galleys and galliots were sunk⁷³. At the same time, at the end of September 1538, Andrea Doria and the other commanders had a major setback after the ignominious defeat: at the council of war, it was more or less agreed that a successful siege could mitigate the bitterness of defeat. Durazzo in Albania was also considered as a target, and eventually, the Christian fleet sailed north and captured Castelnuovo (now Herceg Novi, Montenegro) in the Gulf of Kotor. Initially, there was a proposal to cede Castelnuovo to Venice by the League's treaty, but Doria refused to do so, with the approval of Charles V.⁷⁴ Under the command of the *maestre de campo* Francisco Sarmiento de Mendoza, a Spanish *tercio* of 2,500 men (other sources say between 3,000 and 4,500) were stationed in the castle⁷⁵. Isolated in hostile territory, the castle could have served as a military beachhead for further Christian campaigns planned for 1539. Still, the distrust between the parties not only led to the dissolution of the League but also left the Spanish contingent in no man's land, with no support from Venice and a slow and difficult supply stream from the Kingdom of Naples. In the spring of 1539, Barbarossa sailed from Istanbul with a fleet of some 200 galleys and

72 Rodríguez González, *op.cit.*, 303-304.

73 According to Guilmartin, *op.cit.*, 55 some 70 galleys and galliots. Lombardo, *op.cit.*, 184-185 states that 22-50 ships.

74 Casillas Pérez, *op.cit.*, 671-674; Pujeau, "Preveza in 1538", 129.

75 Some Spanish Chronicles, Martín García Cerezeda, *Tratado de las campañas y otros acontecimientos de los ejércitos del Emperador Carlos V en Italia, Francia, Austria, Berbería y Grecia desde 1521 hasta 1545*, Madrid 1873, II, 345; Gonzalo Jiménez de Quesada, *El Antijovio*, Bogotá 1952, cap. 42 also lists 2,500 soldiers. The author of *Antijovio* specifically points out that Giovio's work erroneously mentions that there were 4,000 or even 5,000 Spaniards in the castle. Casillas Pérez, *op.cit.*, 674. quotes the subsequent report from the Simancas archives that 4,500 Spanish soldiers, selected from tercios in Florence, Lombard and Nice, remained in the fortress. Pujeau, „Preveza in 1538”, 129; Guilmartin, *op.cit.*, 55. also mentions 4,000 Spaniards.

20,000 warriors to retake Castelnuovo. In the meantime, the Pasha of Bosnia led a blockade of the port city from the mainland with an army of nearly 30,000 men. The defenders of Castelnuovo were not inactive either and transformed the old citadel into the Spanish Fortress that still stands today. The siege began with the arrival of Barbarossa's fleet on 18 July 1539 and lasted for about three weeks⁷⁶. Virtually all the Spanish defenders died heroic deaths. Only about 100-200 were taken prisoner, 25 of whom were freed from Ottoman captivity in 1545 after escaping to Messina on an Ottoman galley. Also, others escaped from captivity in 1541 when the Ottomans occupied Buda in Hungary⁷⁷. Shortly afterward, with the help of Ferdinand I's ambassador to the Sublime Porte, Gianmaria Malvezzi, some Spaniards who had previously been captured at Castelnuovo, escaped from Istanbul in 1550, together with some Italian and Hungarian prisoners⁷⁸.

While the Battle of Preveza has been more or less forgotten, Castelnuovo has become a symbol of Spanish national pride, part of the Spanish military ethos. Following a naval battle -essentially a failure and a defeat- the heroic defense of an isolated, militarily insignificant fortress overshadowed a heavy naval defeat. The sacrifice of Sarmiento's tercio in the protection of Christianity in a hostile environment elevated to the Spanish national heroic pantheon the officers and soldiers of the tercio, as well as the heroic survivors and escaped galley slaves⁷⁹. The siege has become a better-known event in Spanish historiography and national perception than the Holy League of 1538 and the Battle of Preveza itself. Their battle has been compared to the 300 Spartans who fell at Thermopylae, resisting the immense army of the Persian despot Xerxes⁸⁰.

The "reinterpretation" of the defeat of the Holy League in 1538 can already be detected in contemporary historians, including Paolo Giovio, the Venetian historian Paolo Paruta, and Lorenzo Capelloni the Genoese biographer of Doria. As Emanuelle Pujeau points out, they did not rewrite events but highlighted events according to particular interests, which presented a more positive image of the people in the works⁸¹.

76 About the siege see Juan Gil Fernández, "El triste galardón del heroísmo: Castilnovo (1539)", *Erytheia*, 26 (2005), 178-180; González Castrillo, *op.cit.*, 77-84; Manuel Fernández Álvarez, *Carlos V. El César y el Hombre*, Madrid 1999, 576-584. contributed significantly to the ethos of Sarmiento's tercio. In his work, the renowned Spanish historian Fernández Álvarez almost ignores the battle of Preveza and focuses on the self-sacrifice of the Spanish tercio in the context of the Holy League of 1538.

77 It is less well known that one of the defenders, Andrés de Zamora, seems to have escaped from the Ottoman army in Hungary during the siege of Buda in 1541. See his account in: Andrés Zamora: Beszámoló Buda megszállásáról (1541). In: Péter Kasza, *Buda Oppugnata. Források Buda és Pest 1540-1542. évi ostromainak történetéhez*, Budapest 2021, 267-269. For the fate of the Spaniards captured at Castelnuovo, see also: Gil Fernández, *op.cit.*, 177-185.

78 Gil Fernández, *op.cit.*, 180-181.

79 García de Cerezeda and Antijovio chronicles provide a detailed list of the soldiers of the Spanish tercio. See also: Gil Fernández, *op.cit.*; Casillas Pérez, *op.cit.*, Fernández Álvarez, *op.cit.*

80 Gil Fernández, *op.cit.*, 177-178.

81 Pujeau, "Preveza in 1538", 125.

Both leagues were dissolved relatively quickly. The failure of the league in 1538 was due in part to unresolved disagreements between Venice and Genoa. After Andrea Doria, with the support of Charles V, had failed to fulfill the Holy League's point concerning the Venetian possessions, the Serenissima had little confidence in the Habsburgs and their allies. On the other hand, the Ottoman siege of Corfu, the economic consequences of the Ottoman campaigns in the Adriatic also encouraged La Serenissima to make peace with the Ottomans. In 1540, Venice made a disadvantageous peace with the Sublime Porte, ceding more harbors to the Ottomans and committing to pay 300,000 ducats⁸².

But what was decided at Preveza and Lepanto? Neither battle can be considered decisive in terms of military history. The former battle has been completely forgotten in European historical memory, obscured by the heroic defense of the strategically unsustainable siege of Castelnuovo. On the other hand, Lepanto has become one of the best-known events of the modern European era through public discourse, ideology, the visual arts, and literature⁸³. Lepanto's significance does not lie in military history, since the victory was not exploited by the Christians. In time, Venice made peace with the Porte, and the Ottoman Empire was able to build a new fleet of similar size a year later. Under the command of Uluç Ali, the Ottoman galleys remained as active in the western Mediterranean basin during 1572 and 1573 as they had been before Lepanto. At the same time, the Christian world was also consolidating, the Holy League was attempting to hold together in 1572 and 1573, and the Catholic Monarchy also made a truce. The Ottoman and Spanish powers recognized each other's sphere of interest and turned to other strategic areas⁸⁴. Perhaps the most important result was that in 1571 the myth of the Ottomans' invincibility was shattered. After the defense of Malta (1565) and the death of the dreaded conqueror, Sultan Suleiman at Szigetvár (1566), the destruction of the Ottoman fleet at Lepanto gave the Christendom a breathing space. Although the Ottoman Empire remained a feared opponent in Hungary, the fear of a major Ottoman force landing on the shores of Italy or Spain had passed. On Europe's eastern frontiers, the so-called Long Turkish War, which broke out in 1593, would be the historic event that would balance the Habsburg-Ottoman relationship on the mainland and end Ottoman invincibility⁸⁵.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

---

82 Casillas Pérez, *op.cit.*, 678.

83 On the reaction of the European courts, especially Venice, the Papal State, the court of Philip II and the Sultan's court to the Battle of Lepanto, see Kumrular, *op.cit.*, 108-110; Schmidt, "A legjobb alkalom, mit a századok láttak".

84 On the events after Lepanto and the break-up of the Holy League, see: David García Hernán – Enrique García Hernán, *Lepanto: El día después*, Madrid 1999; Parker, *op.cit.*, 546-572.

85 For a historical evaluation of Lepanto, see: Rivero Rodríguez, *op.cit.*, 9-17, Williams, *op.cit.* In Hungarian: Schmidt, "Egy elszigetelt Győzelem: Lepanto 1571", on the celebration of the battle in Hungary, see: Schmidt, "A legjobb alkalom, mit a századok láttak".

References

- Ágoston, Gábor, *The Last Muslim Conquest. The Ottoman Empire and its wars in Europe*, Oxford 2021.
- Altarozi, Girodano, “Diplomazia pontificia europea all’indomani di Lepanto”, *The Proceedings of the “European Integration - Between Tradition and Modernity” Congress*, 5. 2013, 978-986.
- Alvar Ezquerro, Alfredo, *Cervantes Genio y Libertad*, Madrid 2005.
- Barta, Gábor, *Az erdélyi fejedelemség születése*, Budapest 1979.
- Braudel, Fernand, *A Földközi-tenger és a Mediterrán Világ II. Fülöp Korában*, I-III. kötet, Budapest 1996.
- Bunes de Ibarra, Miguel Ángel, “Reunión en Mesina. Organización, logística y planes de la Liga Santa”, *Lepanto La mar roja de sangre*, Ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 133-199.
- _____, “La conquista de Túnez por los cronistas españoles”, *Túnez 1535 Voces para una campaña europea*, ed. M. Á. Bunes de Ibarra - R. González Cuerva, Madrid 2017, 9-28.
- Candiani, Guido, “La lucha en el cuerno izquierdo: Barbarigo y Querini contra Suluk Mehmed Pachá”, *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 314-350.
- Casillas Pérez, Álvaro, “Una certa debileza”, Andrea Doria y las campañas de la Préveza y Castelnovo ante las embajadas de Génova y Venecia (1538-1539)”, *Nuevas perspectivas de investigación en Historia Moderna: Economía, Sociedad, Política y Cultura en el Mundo Hispánico*, ed. Mª Ángeles Pérez Samper – José Luis Betrán Moya, Madrid 2018, 670-679.
- Cerezo Martínez, Ricardo, *Las Armadas de Felipe II.*, Madrid 1988.
- Claramunt Soto, Alex, “La lucha en el cuerno derecho: Gian Andrea Doria contra Uluj Ali”, *Lepanto. La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 351-381.
- Crowley, Roger, *Tengeri birodalmak. A kereszténység és az iszlám harca a Földközi-tenger feletti uralomért*, Budapest 2014.
- Fernández Álvarez, Manuel, *Carlos V. El César y el Hombre*, Madrid 1999.
- Fernández Duro, Cesáreo, *La Armada Española. Desde la unión de los reinos de Castilla y Aragón*, Tomo I-II, Madrid 1895.
- Fodor, Pál, *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)*, Budapest 2015.
- García Cerezeda, Martín, *Tratado de las campañas y otros acontecimientos de los ejércitos del Emperador Carlos V en Italia, Francia, Austria, Berbería y Grecia desde 1521 hasta 1545*, Madrid 1873.
- García Hernán, David – Enrique García Hernán, *Lepanto: El día después*, Madrid 1999.
- Gil Fernández, Juan, “El triste galardón del heroísmo: Castilnovo (1539)”, *Erytheia*, 26 (2005), 177-185.
- Girón, Pedro, *Crónica del Emperador Carlos V.*, Madrid 1964.
- González Castrillo, Ricardo, “La pérdida de Castelnovo en 1539 según fuentes españolas”, *Anaqueel de Estudios Árabes*, vol. 24 (2013), 73-84.
- Guilmartin, John Francis Jr., *Gunpowder and Galleys. Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century*, Cambridge University Press, 1974.
- Guitman, Barnabás – Zoltán Korpás – Ferenc Tóth – János B. Szabó, “A magyarországi török várháborúk nemzetközi háttere 1547-1556”, *Világtörténet*, 2 (2019), 253-293.
- Iñigo Fernández, Luis E., *Breve historia de la batalla de Lepanto*, 2015.

- Károlyi, Árpád, *Adalékok a nagyváradi béke s az 1536-1538. évek történetéhez*, Budapest 1878.
- Kasza, Péter, *Buda Oppugnata. Források Buda és Pest 1540-1542. évi ostromainak történetéhez*, Budapest 2021.
- Jiménez de Quesada, Gonzalo, *El Antijovio*, Bogotá 1952.
- Korpás, Zoltán, “Buda-Algír-Buda. A magyarországi és a mediterrán oszmánellenes küzdelmek kölcsönhatásai 1538-1542”, *“Buda oppugnata”: 1541 – egy korszakhatár a magyar történelemben. (Tanulmányok Budapest Múltjából)*, 2017, 85-102.
- _____, *V. Károly és Magyarország, Századvég*, Budapest 2008.
- Kumrular, Özlem, “Lepanto: Antes y después. La República, la Sublime Puerta y la Monarquía Católica”, *Studia historica. Historia moderna*, N° 36 (2014), 101-120.
- Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021.
- Mercieca, Simon, “The Battle of Preveza 1538: the Knights of Malta’s perspective”, *Preveza B. Proceedings of the Second International Symposium for the History and Culture of Preveza (16-20 September 2009)*, 107-120.
- Mínguez, Víctor, “Doria y Austria en Lepanto. Tapices y pinturas de Luca Cambiaso para una gesta naval”, *Magnificencia y Arte Devenir de los tapices en la Historia*, ed. Migel Ángel Zalama – Jesús F. Pascual Molian – María José Martínez Ruiz, Gijón 2018, 81-98.
- Lombardo, Simone, “Tra Propaganda e realita: una ricostruzione della strana battaglia di Preveza (1538)”, *Studi Veneziani*, N.S. LXXX (2019), 167-192.
- O’Donell y Duque de Estrada, Hugo, “Proemio”, *Lepanto. La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 9-16.
- Pálffy, Géza, “The Habsburg-Ottoman Rivalry in Hungary and the Mediterranean in the Age of Sultan Süleyman the Magnificent”, *The Habsburg Mediterranean 1500-1800*, ed. Stefan Hanß – Dorothea McEwan, Vienna 2021, 147-174.
- Parker, Geoffrey, *Felipe II. La biografía definitiva*, Barcelona 2016.
- Pazzis Pi Corrales, Magdalena de, “Los tercios del mar en los siglos XVI y XVII.”, *Historia de la Infantería de Marina. Ciclo de Conferencias junio-julio 2020, Cuaderno Monográfico No. 81*, Madrid 2020, 45-66.
- Pujeau, Emmanuelle, “How to take a Fortress? The Wrong and the Right Way: Preveza 1538 & 1605”, *Prevezanika Chronika 2017*.
- _____, “Preveza in 1538: The background of a very complex situation” *Second International Symposium on the History and Culture of Preveza, Sep 2009, Preveza, Greece*, 121-138.
- Rivero Rodríguez, Manuel, *La batalla de Lepanto. Cruzada, guerra santa e identidad confessional*, Madrid 2008.
- Rodríguez González, Agustín Ramón, “La lucha en el Centro: Don Juan contra Ali Pachá”, *Lepanto. La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 262-213.
- Rodríguez Salgado, María José, “Carolus Africanus? El Emperador y el Turco”, *Carlos V y la quiebra del humanismo político en Europa (1530–1558)*, coord. José Martínez Millán, Madrid 2001, 487-532.
- _____, *The Changing Face of Empire: Charles V, Philip II and Habsburg Authority, 1551–1559*, Cambridge University Press, 2008.
- Schmidt, Anikó, “A ciprusi hadjárat (1570-1573) muszlim indoklása”, *Levéltári Közlemények*, 89. évf., 2020, 329-338.

- _____, “A legjobb alkalom, mit a századok láttak”, A lepantói csata emlékezete William Shakespeare és Miguel de Cervantes munkásságában”, *Keletkutatás*, 2018 ősz, 51-62.
- _____, “A lepantói csata értékelése kortárs beszámolók alapján”, *Levéltári Közlemények*, 88. évf, 2017, 223-239.
- _____, “Egy elszigetelt Győzelem: Lepanto 1571”, *Keletkutatás*, 2010 tavasz, 77-92.
- Varriale, Gennaro, “La batalla de las firmas: La negociación de la Liga Santa”, *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 80-132.
- Vila, Lara, “El sangriento destrozó y crudas muertes. Gloria y miseria en la poesía de Lepanto”, *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 494-557.
- Williams, Philip, “La Guerra en el Mediterráneo durante el siglo XVI”, *Lepanto La mar roja de sangre*, ed. Alex Claramunt Soto, Madrid 2021, 18-79.

Battle of Lepanto in Fuggerzeitung Collection

Fuggerzeitung Koleksiyonu'ndan İnebahtı Savaşı Hakkında Bir Belge

Ergün Özsoy* , Klaus Wolf**

*Dr., Augsburg University, Sprachenzentrum,
Augsburg, Germany
**Prof. Dr., Augsburg University, Philologisch-
Historische Fakultät, Augsburg, Germany

ORCID: E.Ö. 0000-0003-4961-476X;
K.W. 0000-0002-1713-4895

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Ergün Özsoy,
Augsburg University, Sprachenzentrum,
Augsburg, Germany
E-mail/E-posta: e.ozsoy@gmail.com,
erguen.oezsoy@sz.uni-augsburg.de

Submitted/Başvuru: 30.12.2021

Revision Requested/Revizyon Talebi:
26.01.2022

Last Revision Received/Son Revizyon:
04.02.2022

Accepted/Kabul: 24.02.2022

Citation/Atıf:

Ozsoy, Ergun & Wolf, Klaus. "Battle of Lepanto in
Fuggerzeitung Collection." *Tarih Dergisi - Turkish
Journal of History*, 76 (2022): 95-111.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202205>

ABSTRACT

The role of the Fuggers and the "Fuggerzeitung" in the early modern period has long been known. However, more research is needed on the status of news about the Ottoman Empire and the Turks. The document, published here for the first time, reveals the Fuggerzeitung as an important source of Turkish history. The impact of the Battle of Lepanto in Europe, as is usually written, was greater than it actually was. The reasons for this are based both on the special situation of those who took part in the war in favor of the Holy Alliance and the sectarian conflicts between Protestants and Catholics that was going on in Central Europe at that time because there was also a propaganda war going on. Most of the publications dealing with the struggle between the Christians and the Ottoman Empire were in the early new high German language. Therefore, cooperation between Turkish and German scientists is needed for future research.

Keywords: Fugger, Fuggerzeitung, Battle of Lepanto, German, Catholic Protestant

ÖZ

Fuggerler ve "Fuggerzeitung"ün erken modern dönemdeki rolü uzun zamandır bilinmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu ve Türklerle ilgili haberlerin durumu hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. İlk kez burada yayınlanan belge Fuggerzeitung'u Türk tarihi bakımından önemli bir kaynak olarak ortaya çıkarmaktadır. İnebahtı Savaşı'nın Avrupa'daki etkisi, genellikle yazıldığı gibi, gerçekte olduğundan daha büyük olmuştur. Bunun nedenleri hem kutsal ittifaktan yana savaşa katılanların özel durumuna hem de o dönemde Orta Avrupa'da devam eden protestanlarla Katolikler arasındaki mezhep çatışmalarına dayanmaktadır, zira aynı zamanda bir propaganda savaşı da sürdürülüyordu. Hıristiyanlar ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki mücadeleyi ele alan yayınların çoğu, erken yeni yüksek Almanca dilinde yayımlanmakta idi. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalar için Türk ve Alman bilim adamları arasında işbirliğine ihtiyaç vardır.

Anahtar sözcükler: Fugger, Fuggerzeitung, İnebahtı Savaşı, Almanca, Katolik Protestan

Introduction

The pioneering role of the “Fuggerzeitung” in early modern communication has been known for a long time. However, there is a greater need for research with regard to the news situation about the Ottoman Empire. Here, it is often necessary to submit commented source editions first. The independence of the Fugger newspaper, which is edited here for the first time, makes it a valuable source for the reconstruction of the Battle of Lepanto. At the same time, it becomes clear that such sources can only be developed in an interdisciplinary network. The “Fuggerzeitung” accompanies official news correspondence of the time. At the level of official news correspondence, such a self-representation of a united Christianity may well have been true. Lepanto’s conception of the event as a Christian triumph also applied without a doubt to exposed Catholic families such as the Fuggers. The Fuggerzeitung, which is edited in this article, dates from 27 October 1571, about two weeks after the Battle.

Our edition is based upon the facsimile hosted by *Österreichische National Bibliothek* in Vienna. Digitalized photographs of the three folios 274v-276r (only four pages containing our source) can be found on the homepage of *ANNO Historische Zeitungen und Zeitschriften*¹. Our transcription contains the whole source about Lepanto without any omissions. We transcribed the text letter by letter. Only modern punctuation has been added in order to improve the understanding of the early modern new high German text. The writer wrote in a southern German dialect. This fits very well with the Fugger dynasty in southern Germany.

*Edition of the source 274v-276r*²:

Copia aines sendtbrieffs von der cristlichen armada, geben den 8. Octobris 71

demnach die cristlich armada den 6.to dis zu nacht in ainem clainen canal zu Khephalonia ankhomen, hat solihes die türckische armada, welche in Golpho de Lepanto gelegen, gleich gewahr worden, vnnd ist solches kain wunder, dieweil der mehrräuber Caragoggia³ sich gegen dem türckhischen obristen erbotten, die cristlich armada zu besichtigen vnd alle schiff zu zelen. Solches er auch mit solchem fleiß gethan, das er kain ainichen schaden empfang. aber doch kurz weder das er also geeilt oder sonnst von vnnder versteh wegen die man irr waist gehindert vnserer galleenn anzall vil klainer dann sie gewest gemacht.

darauß dan der türckisch obrist, sunderlich die weil es gutten⁴ wind gemacht mit grosser freude sich zu der schlacht zu geruht, vnnd wer das ordinari kriegsvolckh so er auff der

1 <https://anno.onb.ac.at/>.

2 ANNO/Österreichische Nationalbibliothek, Fugger- Zeitungen, 27. Oktober 1571, <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=fug&datum=15711027&zoom=33> (We thank the Austrian National Library /Anno, for permission to use the document and for their cooperation).

3 Kara Hoca.

4 Gutten.

armada gehabt noch 12000 starkh auf gesetzt vnnnd derhalben vns seinem vortail mehr aus göttlicher fürsehung vnd schickung dan vns des mörs kriegsgebroch gezogen.

der Don Joan de Austria hat sich dargegen auch mit seiner armada aufgemacht vnd etlich galleen die feind zu besichtigen voranhin geschickht. darneben auch die 6. galeasse aus dem port lassen ziehen, also haben die galleen anzeigt, das die türckisch armada nit weit von hinnen vnd schon gegen inen herfarn, darauf obgemelter Don Joan ain lieht harnasch angelegt, in ain klain schiff, so man fregata nent, gestigen vnd mit ainem crucifix in der handt ain galleen nach der andern besuecht, sij in die schlacht ordnung gestelt, sij vermant, ritterlich wider den erbfeindt des cristlichen glaubens zu fechten. vnd das nit er, sonnder Cristus, so am creutz für vns gestorben, general vatter vnd patron vber dise armada wöre mit hoffnung sij würden von seiner göttlichen hilff vnd berm gnad vnd sig haben. darauff alles volckh mit freuden vnd frolockhen gewaltig geschrieen, vnd darauff gleich die schlacht ordnung gemacht. also ist obgemelter Don Joan d'Austria wider in seine galleon gestigen vnnnd seind der türckhischen armada auf Cotzolari welches 40 welsch meil von Lepanto ist zu gezogen.

vnd ist das mehr gar still worden, vnd haben die galeassi, so voran gezogen, gewaltig angefangen zu schiessen, welches dem türckhen grossen schaden vnd forcht bracht vnd derhalben angefangen zu schreien „maone maone!“ - das ist beij inen souiel gesagt grosse schiffer grosse schiffer. darauff man gros geschütz fürtt, also ist die türckisch armada, welche fing in ain ander vnd ainen halben monschein gleich gefahren, aus irer ordnung gebracht vnnnd in drej thail zertrent worden, der erst vnd gröst thail hat die türckhen flügl oder cornu⁵ der cristlichen armada angriffen, der annder den mittelzug, der dritt den rechten flügl, welchen der herr Jan Andrea Doria gefüertt vnd ist im gleich im anfang auff zehen gallenn fast alles volckh ob sie sich gleich wol ritterlich vnd auffs eusserlichest gewehrt, erschlagen, vnd wer in gar vbel gewardt worden, wo in nit ettlich galleen aus dem mittlern zug weren zu hilff komen, ob welcher hilff seine galleen gross hertz empfang vnd die feindt wider umb haben weichen machen. der linckh flügl hatt sich auch ritterlich vnd dapffer gewerth. doch auff die letzt wer es vbel gangen, wan er nit vonn dem nach zug dem Marquess de Santa Croce wer entsetzt worden, welcher die feind dermassen angriffen, zu dem das sich auch der wind zu vnnserm vortail erhebt, das allda die victoria auff vnser seitten sich genzlich erzaigt hatt.

vnd in disem rauch ist der Vchiali⁶ entwischt, man waist nit, ob er auff Affrica oder in den Golpho de Lepanto geflohen ist, hatt von 40 hauptgalleen, dar uon wir 39 erobert, aine dar uon bracht vnser general Don Joan de Austria (welches ich am ersten hab selben vermelden) hat mit seiner galler des türckhischen obristen galleon antroffen, vnd dieselb auff

5 Turkish fleet tactical position (hilal tr.) cornu (lat.).

6 Kılıç Ali (tr.).

das letst erobert vnd dem türckischen wascha den kopff mit aigner handt abgehauen vnd auf ain spies in seiner galleon lassen steckhen, das signor Marc Antonio Colonna galleon ist auch von zwaijen türckischen ainer vornen der andern auff der saitten bestritten worden. der hatt sich ritterlich gewehrt, ist letztlich entsetzt, er hatt auch den sig erhalten. die galleon des venetianischen obristen aines Venier genannt so beij 70 jaren alt hat sich zu fordrest in ainen liechten harnasch auf sainer galleon öffentlichen aigner person erzaigt, vnd sich sambt den seinen dermassen so ritterlich gewehrt, das er den Ali Pascha mit seiner galleon gefangen hat. der herr Barbarigo hatt sich gar ritterlich vnd wol in diser schlacht gehalten, ist mit ainem pfeil in das recht aug geschossen worden, daran er mit grossen schmerzen vnd leid der seinen gestorben.

der herr Camal prouedi lor hat ritterlich gefahren, vnd mit sainer hand Quirin samm so stunden vattern vor ettlich jaren von den türckhen genommen worden wider umb erobert, vnd haben sich in diser schlacht der herr Quirin, Jan Andrea Doria, Signor Ascanio: della Cornia et Signor Gabrio Serbelon, Signor Pompeo Colonna, Signor Prospero Colonna, Vrsini mit irer zugegebnen ritterschafft, Spaniern vnd Italienern, dermassen ritterlich vnd wol gehalten, das es sich in diser kürtz nit nach notturfft schriben last. dise schlacht zu wasser hatt sich angefangen den 7. dis zwo stunden nach tag vnd in 5 stunden vermittelst göttlicher hilff die cristen, den sig erhalten.

fast alle furnembstten türckhen, vnd sunst beij achzehen tausent zu todt geschlagen, 10000 gefangen vnd 15000 cristen welche auff disen galleon gefangen vnd iren aigenen tumbs, wie es zum treffen ist gangen, grossen schaden gethon, erledigt, man hat hin vnd wider auff vnderschiedlichen galleon grosse qa⁷. soltanin vnd cecchini gefunden, vnd in der gallea des Caragohka gar ain schöne junge frau, ain cristin, gar zierlich vnd reichlich geclaidet, mit grossen perlen am halss vnd andern edelgestainen vnd clainodern getziertt, welche sich mit 1m/60 ducaten⁸ hat wellen erlösen auf vnser cristen aber als vil man in der fil hat wissen künden sein 20 venedigisch edelleut vnd sonst ettlich tausend personen vmbkomen, 100 türckhische galleon gefangen, 60 zu grund geschossen,

vnd man steet in völig handlung, wie man diser victoria welle weiter nachsetzen, vnd sonderlich dem Ochiali, der entrunnen die weil die general und obristen vns sonnder schickkung gottes gar ains, vnnd mit ainander wol zu friden sein, dem allmechtigen gott vnd seiner gebenedejitten muetter seij lob vnd ehr in ewigkait amen L.

7 maybe *quantita*.

8 m. ist gleich mille.

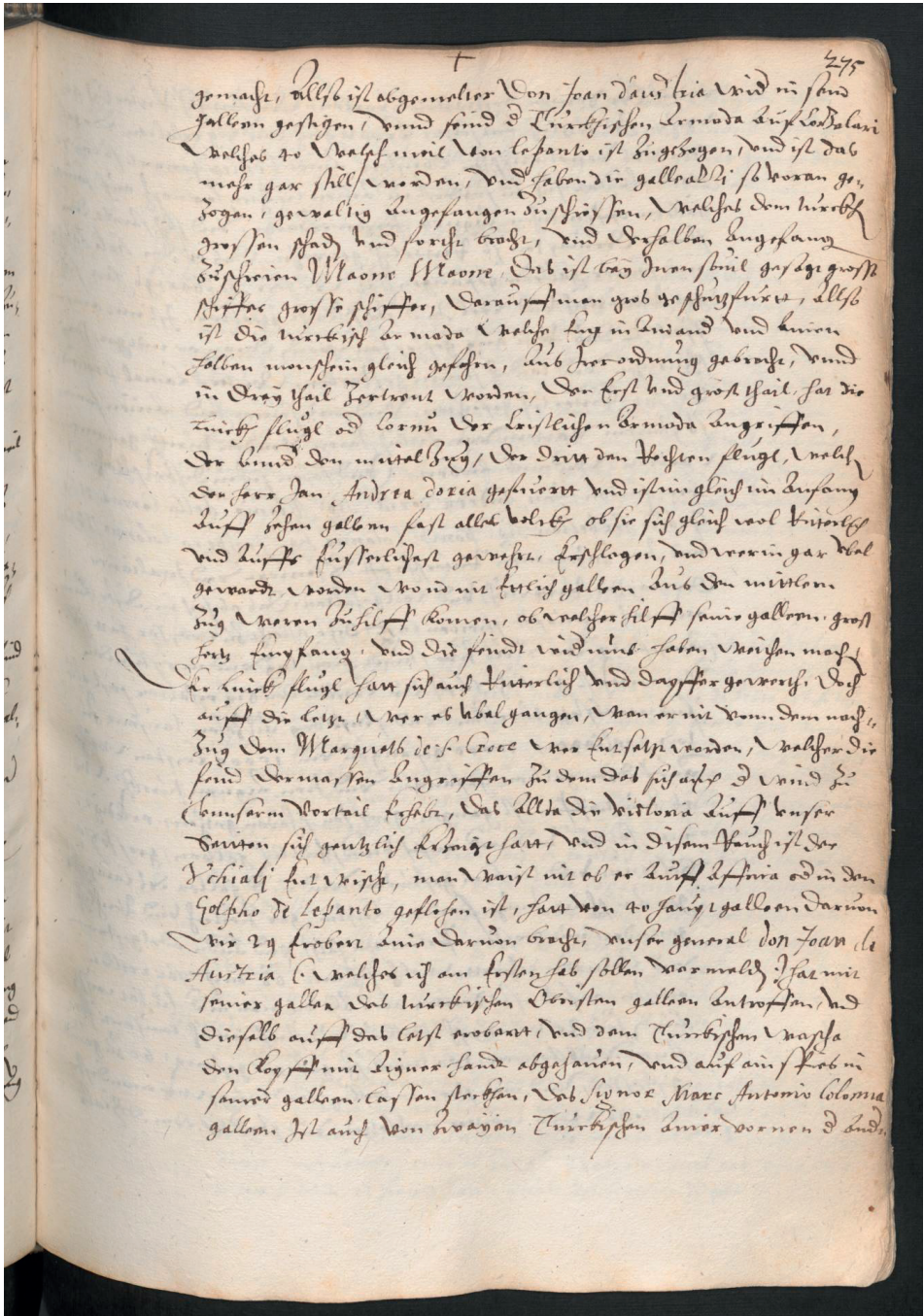

Figure 2

ANNO/Österreichische Nationalbibliothek, Fugger-Zeitungen, 27 October 1571, 275r.

Bericht Der Davon beschriben worden, Der Jahr fünf Vierhundert zwei
 Wasser, Ist teyllich beschriben, Er Jahr auch den vierzehnten, Der
 dem das von türkischen Obersten Amos Pomer genannt, so bey so
 Jahr als Jar fünf in fordrust in einem linden Jar nach auf seiner
 galben opten linden linden Jarben erdarge, und schiff sambe den
 seinen Vorwayten so vierhundert garwisen, Das er den selb Schiffen
 mit seiner galben gefangen Jar, Der Jahr Lasbaxig Jar fünf
 Jar vierhundert und zwölff In dieser Pflanz gefahren, Ist mit einem
 Hirt In das Jahr auch geschossen worden, Daran er ein grosser
 Hirtung und Land d seiner gestorben, Der Jahr kamal geschriben,
 der Jar vierhundert geschriben, und mit seiner Land seinen Jar
 so geschriben, Daran der selb Jarben von dem linden Jarben
 worden, und mit geschriben, und haben sich in dieser Pflanz d
 der Jahr fünf, Jan Andree doria, sig: Altano: della Cornia, d sig:
 Gabrio sebellon sig: Pomj: Colonna sig: Prospero Colonna, d sig:
 mit der Ingegaburn vierhundert d seinen und Italianen,
 der Jarben vierhundert und zwölff gefahren, Das er sich in dieser Land
 mit nach seiner Pflanz geschriben, d in dieser Pflanz die vierhundert Jar fünf
 d angeseh den 4 des Jahr seine nach tag und in 5 sein den
 d in dieser Pflanz geschriben, d in dieser Pflanz die vierhundert Jar alle
 sein den linden Jarben und sein den linden Jarben die vierhundert Jar
 der geschriben, 10000 gefangen und 15000 Christen und
 auf dem galben gefangen, und von seinen linden Jarben, d in
 er dem linden Jarben ist gangen grossen Schaden geschriben, und d in
 man Jar sein und und auf dem linden Jarben galben grossen
 Sultanin und Corchin geschriben, und in d galben der linden Jarben
 Jar den seiner linden Jarben am linden Jarben, Jar hirtung und vierhundert
 geschriben mit grossen Jarben, am linden Jarben, und linden adalgeschriben
 und linden Jarben, und nach sich mit 60 d in Jarben und
 linden Jarben, auf linden Jarben aber alle Jar man in d Jarben und
 linden Jarben so von d in d linden Jarben und sein den linden Jarben
 seinen den linden Jarben, wo linden Jarben galben gefangen, 60 d in Jarben
 geschriben, und man Jarben in linden Jarben linden Jarben, und man d in
 linden Jarben und man Jarben nach Jarben, und sein den linden Jarben

245v

Figure 3

ANNO/Österreichische Nationalbibliothek, Fugger-Zeitungen, 27 October 1571, 275v.

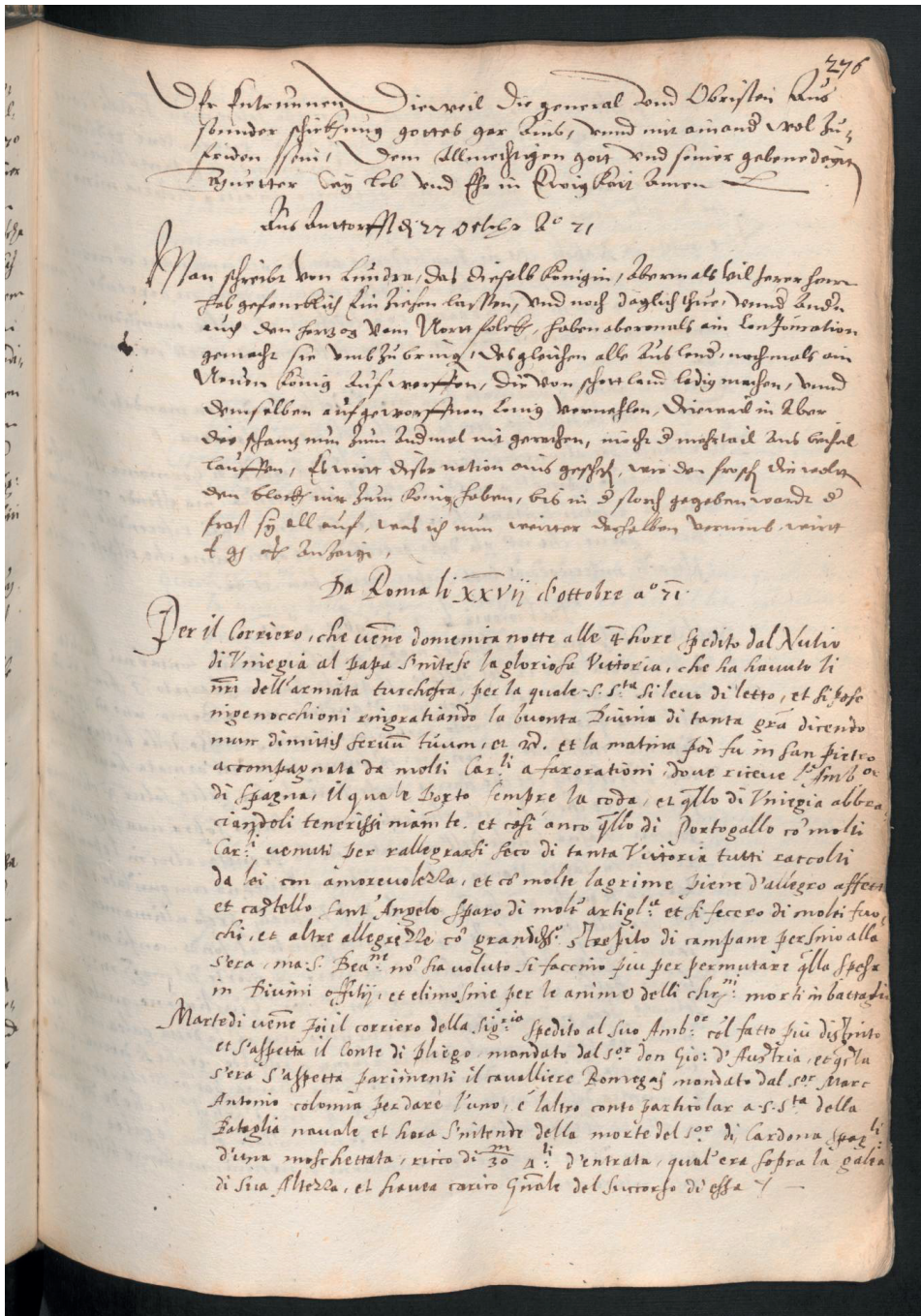

Figure 4

ANNO/Österreichische Nationalbibliothek, Fugger-Zeitungen, 27 October 1571, 276r.

Paraphrase in English language:

When the Christian fleet reached a small channel in Kefalonia on the night of October 6, it was immediately noticed by the Turkish fleet in the Gulf of Lepanto. By his commanders, the pirate Kara Hodja was ordered to follow the Christian navy and count its ships. He carried out the order with great effort and was unharmed. However, due to haste or some other mistakes, he encountered the ships of the Christian navy.

Thereupon, the notables of the Turkish navy gladly called for war, taking into account the favorable wind for their situation. They supported the navy with 12,000 soldiers to fight.

Don Juan de Austria prepared his own navy and sent 6 galleys to observe the enemy. The galleys detected that the Turkish fleet was not far away and was coming towards them.

Thereupon, the aforementioned Don Juan put on a bright armor and got on a frigate, and, taking a cross in his hand, he visited the galleys and put them into battle order. He said they would gallantly fight against the arch-enemy of Christianity. He said that Jesus not only died on the cross for us, but that he was also the father and patron of this navy.

After these words, all the soldiers jumped up and shouted violently and screamed. The order of war was taken. Don Juan de Austria went back to his own ship. Meanwhile, the Turkish navy had sailed 40 French miles from the coast from Lepanto to Cotzolari. All of a sudden, the sea calmed down and the wind stopped. Galeassi moved in that direction and started firing with great force, causing great damage to the Turks and terrifying them, so they started shouting "Maune, Maune". This means big ship, big ship in their language.

After that, large cannons were fired, the Turkish navy caught up with each other, changed into a half-moon shape, took its own order and divided into three parts. The first and largest Turkish wing attacked the Christian navy. The second in the middle and the third on the right wing was commanded by Andrea Doria. The ten galleys here gallantly fought, but were slain. The situation would have been even worse if it hadn't been for those from the middle flank. Those who came to them for help continued to fight with zeal again. The great attack of the Marquess de Santa Croce was terrifying. By the way, the wind was to our advantage. Uluç Ali disappeared in the great smoke that covered all around. It is not known whether he went to Africa or the Gulf of Lepanto. Thirty-nine of the 40 big galleys were captured; one of them was the ship of the Turkish commander. He (probably Don Juan de Austria) cut off the head of the Turkish Pasha with his own hands and had his head attached to a pole. The Galleon of Signor Marc Antonio Colonna was also attacked by the Turks from the front and from the side. He achieved the victory by fighting gallantly. The 70-year-old Venetian commander named Venier fought heroically and captured Ali Pasha with his ship. Barbarigo fought heroically in this Battle, but was struck in the right eye by an arrow and died in great

pain. Camal Providilor fought heroically. Quirin, whose father had fallen into the hands of the Turks years ago, rescued him. Quirin, Jan Andrea Doria, Signor Ascanio: della Cornia et Signor Gabrio Serbelon, Signor Pompeo Colonna, Signor Prospero Colonna, Vrsini and all the Italians and Spaniards fought gallantly and endured. This struggle on the water began two hours after the day on the seventh of the month, lasted for 5 hours, and with the help of God, the Christians got the victory. Eighteen thousand people were killed along with all Turkish notables. Ten thousand were taken prisoner and 15,000 Christians on the ships were rescued. Large quantities of sultani and cecchini were captured on the various ships.

A very beautiful and young Christian woman was found in Kara Hodja's galley. She was very elegant and richly dressed. She had large pearls and precious stones on her throat. Sixty thousand ducats could be paid ransom.

Twenty Venetian nobles and several thousand others died on the side of the Christians. One hundred Turkish ships (Galleons) were captured and 60 sunk.

It was thought how to take advantage of this victory and especially, to go after Uluç Ali, who had escaped. Because of God's grace, the generals were united and quite pleased with each other.

Praise and glory forever to the almighty God and his blessed mother! Amen. L.

Historical Context

This text, which is edited here for the first time, is dealing with the most important Christian victory over the Ottoman Empire in the second half of the sixteenth century.

Although the Holy Roman Empire did not join the Holy Alliance, we can say that the struggles with the Turks were always reported very closely on the territory of nowadays Germany as it is the case in the Fuggerzeitung. Furthermore, this document, found in the archives of the sixteenth century financial giant, Fugger, is one of the most important proofs of this. Yet the victory at sea did not automatically mean an improvement for the military situation in central and eastern Europe because the Ottoman army was still threatening especially Austria and Hungary. Neither territory took part in the Holy Alliance. In February 1570, the Venetians and Spaniards started to negotiate through the papacy for an alliance against the Turks, and at the same time, the Venetian ambassador made an offer to the emperor. The first among the reasons for the rejection of the emperor was, according to his opinion, the unreliability of the Venetians. Secondly, although an eight-year peace treaty was signed in 1568, there was a danger of a Turkish war. This shows why the Roman Emperor in Vienna played no decisive role in the Holy Alliance although he as well as Juan de Austria were part of the same Habsburg dynasty.

The text from the *Fuggerzeitung* we have examined in this article is important because it tells firsthand of the Battle of Lepanto, which has been the subject of historical studies from various aspects. The content of the source starts with the preparation of the battle on both sides. Whereas the Ottoman command tried to get information about the number of Christian ships, Kara Hodja failed in getting the right numbers; Don Juan de Austria successfully tried to encourage the Christian fighters by visiting single ships. Very symbolically, he held a cross in his hands and claimed that Jesus Christ himself was the supreme commander of the Christian fleet. We can understand from our text that it was an advantage for the Christian side that the Ottoman fleet was coming nearer so that Christian artillery on the great ships could reach and vastly damage the Turkish ships. Details can be seen in our summary. Unfortunately, the highly talented commander, Uluç Ali, disappeared or better, left the battleground. For the sake of the Christian fighters, they conquered a lot of treasures and even captured a rich Christian woman. Even more interesting are the numbers given: For example, 10,000 Turkish prisoners of war, which can partly be seen in the picture given by the entry of Marcantonio Colonna and the Christian army in Rome after the victory at the Battle of Lepanto⁹.

Figure 5
Turkish prisoners of war

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/712570>)

Nevertheless, this victory was so important in the historiography of the Holy Roman Empire that it was even remembered centuries later, for example, in the fantastic and famous monstrance from Ingolstadt. The so-called Lepanto Monstrance shows details of ships and canons and even fighters from the famous battle. It was made for the church of *St. Mary of the victory* at Ingolstadt. The church also served the students of Ingolstadt university, which then was under the control of the Jesuits. This monstrance was built by the goldsmiths of Augsburg. They also normally made golden tributes for the Ottoman court.

⁹ The entry of Marcantonio Colonna and the Christian army in Rome after the victory at the Battle of Lepanto, December 11, 1571 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/712570>).

Figure 6

Lepanto-Monstranz, vom Augsburger Goldschmied Johann Zeckel gefertigt, 1708, Bürgerkongregation Maria zum Siege Ingolstadt, Foto: © Haus der Bayerischen Geschichte, Philipp Mansmann

Besides the monstrance, there are many other examples in German archives for the strong reception of the Christian victory at Lepanto. Especially in the free imperial city of Augsburg, where there was a long tradition of publication dealing with the Ottoman Empire¹⁰, there could be found a text about the participation of German fighters. There we read about three thousand German men (*landsknecht*) under the command of the Duke of Lodron¹¹.

10 Klaus Wolf, "Kruzitürken! Das Türkenthema in der vormodernen schwäbischen Literatur nebst methodischen Überlegungen zur schwäbischen Literaturgeschichtsschreibung", *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben*, 107. Band (2015). Mit einer Festgabe für Georg Kreuzer zum 75. Geburtstag, s. 109–121.

11 Ordenliche, vnd mehr dann hie zuor noch niemals außgegangne aigentliche Beschreybung: Mit was (von Gott dem Allmechtigen verlihenem) grossem Sig vn[d] wunderbarlichem glück, etliche der Christenheit

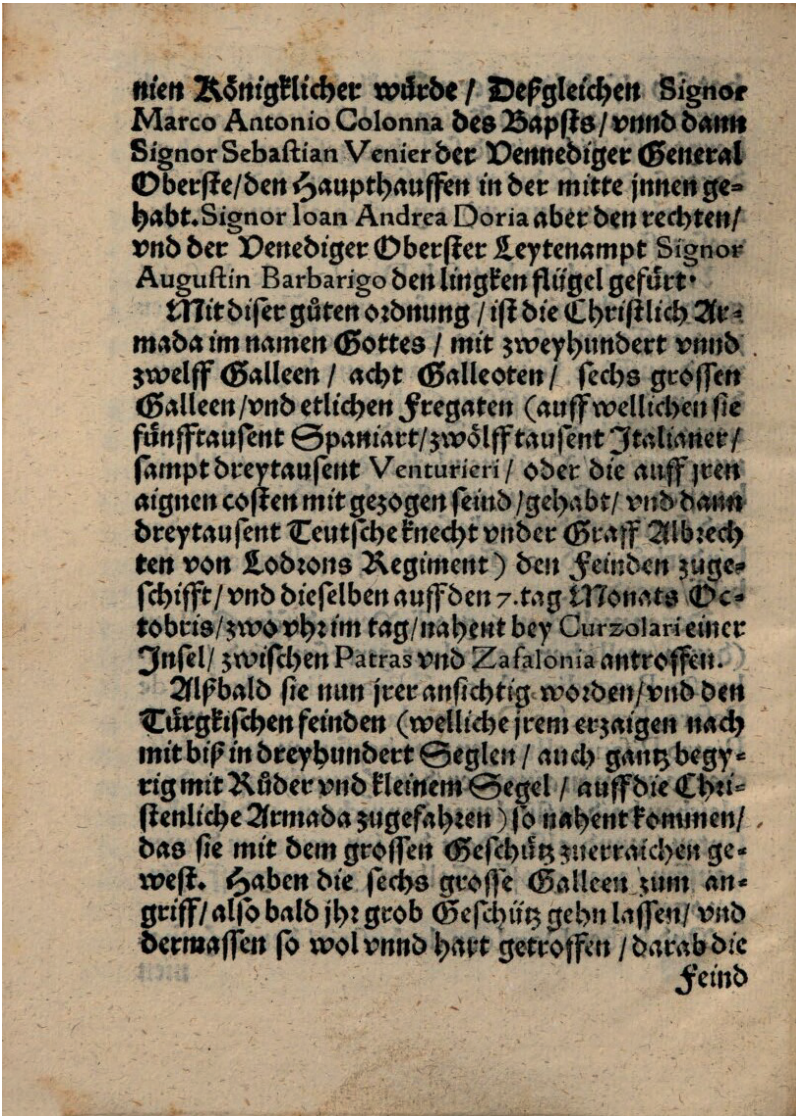

Figure 7

Three thousand German men (landsknecht) Ordenliche, vnd mehr ..., Augspurg: Manger, 1571, [8]
 Bl. <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb10910991>.

hoche Potentaten vnd Bundsuerwandte, daß allgemainen Türckischen Erbfeindes gantze Armada erobert, vnd auff dem Meer geschlagen, auch biß auffß haupt erlegt haben: ...; Sampt angehenckter hernacher gefolgt confirmation vnd bestettigung; Auß Italianischer sprach, in vnser hoch Teutsche gebracht, Augspurg: Manger, 1571, [8] Bl. For further details see: Stefan Hanß, *Lepanto als Ereignis, Dezentrierende Geschichte(n) der Seeschlacht von Lepanto (1571)*, Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie am Fachbereich Geschichts- und Kulturwissenschaften der Freien Universität Berlin vorgelegt von Stefan Hanß Berlin, Dezember 2014, s. 143.

Central Europe did not play a decisive role in the Mediterranean. As was the case before the battle of Lepanto the Ottoman strategy focused on the sea in order to eliminate the Christian fleets one by one that were gathering in Crete, Corfu, and Messina, before they could come together. Algeria and Tunisia were also ordered to be careful against attacks¹². By the end of September, it was revealed that this strategy was not fully realized, and defeat was probably inevitable.

In fact, from then on, the Ottoman fleet never again was able to gain complete hegemony in the Mediterranean. On the other hand, the Ottomans were able to conquer and obtain Cyprus. This historical analysis can be illustrated by the famous quotation of Sokollu Mehmed Pacha, who told the Venetian ambassador: “We took Cyprus from you and cut off your arm. You shaved our beard by defeating our navy. The severed arm does not come back, but the shaved beard grows thicker.”¹³ On the other hand Sokollu Mehmed Pacha uttered as far as interior politics were concerned: “Pasha! Pasha! You do not know this State very well yet. This state is such a state that if it wishes, it is able to make the anchors of the entire navy from silver, its ropes from yarn and its sails from satin. If the ship’s material needs are not enough, come and get it from me.”¹⁴ This quotation shows the deeper insight of Sokollu Mehmed Pacha in comparison with Kapudan Kılıç Ali Pacha.

The question of anti-Turkish alliances continued to be difficult. The first agenda item in the imperial assembly meeting on 21st July 1572 at Mühlhausen was the evaluation of the offer to join the Holy Alliance. Various ideas were put forward here; Lazarus von Schwendi was strongly opposed to joining the Holy Alliance. Various ideas were put forward here; Lazarus von Schwendi was strongly opposed to joining the holy alliance. His justification was that he saw a campaign against the Turks in Hungary as “an impossible thing”. Some representatives were reluctant because of the financial

12 Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *Akdeniz’de Savaş, Osmanlı İspanya Mücadelesi 1560-1574*, Kronik, İstanbul 2019, s. 247.

13 *Memorie Istoriche de’ Monarchi Ottomani di Giovanni Sagredo*, Venetia, Presso Combi e La Noù, 1679, s. 404-405.

“*Voi sete qui venuto per vedere come il passato disfacimento habbia crollato il nostro corragio. Sappiate che dalle vostre disavventure alle nostre vi è notabile differenza. Noi col rapirvi un Regno vi habbiamo tagliato il braccio dritto: Questo non ripullularà più. Col distruggere la nostra Armata, voi ci havete rasa la barba: Questa rispuntarà dalla radice del pelo piantata nel mento. Se non mancheran Boschi, vi saran Legni; se non finiranno gl’huomini, abbonderanno genti per armarli, guarnirli, e rimetterli.*”

“Siz buraya mazideki zevalin cesaretimizi nasıl çökerttiğini görmek için gelmişsiniz. Malumunuzdur ki sizin talihsizliğinizle bizimki arasında dikkate şâyân bir fark mevcuttur. Biz bir krallığı sizden çekip alarak sağ kolunuzu kesmiş olduk. Bu kolun yerine artık yenisi çıkmayacaktır. Siz ise donanmamızı yok ederek sakalımızı kesmiş oldunuz. Sakal çenede biten tüyün kökünden yeniden zuhur edecektir. Ormanımız eksilmedikçe orada (Kıbrıs’ta) gemiler olacaktır. İnsanımız tükenmedikçe silahlandırarak, donatacak ve yerlerine yenilerini koyacak bolca askerimiz bulunacaktır.” (Our sincere thanks to Dr. Volkan Dökmeci for the Italian Source and Turkish translation.)

14 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibar fi esfari'l-bihar (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, haz. İdris Bostan, TC Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008, s. 115.

burden that would arise. It was also among the ideas that the empire would have to stand alone against the attack of the Turks in the case of the death of the Pope or similar cases. Ultimately, a full Liga participation decision did not emerge from the meeting. It was emphasized that it should not be rushed as much as possible. In addition, it was also stated that a hasty decision could cause an attack by the Turks¹⁵. So, the emperor in Vienna was not able to profit from the victory of Lepanto.

Conclusion

The propaganda impact of the Battle of Lepanto in Europe was, as is often written, even greater than in reality. The reason for this is based on both the special situation of those who participated in the war on the side of the Holy Alliance and the sectarian conflicts between Protestants and Catholics, which were going on in central Europe at that time. These conflicts were continually weakening the Holy Roman Empire. Furthermore, the Battle of Lepanto coincided with the invention and flourishing of printing, especially in Augsburg. In fact, Lepanto was part of several wars of propaganda at the same time when Catholics and Protestants were fighting each other in many treatises and flyers (Flugblatt). Most of those dealing with the fight between Christians and the Ottoman Empire, which were published in the early new high German language, have not yet been edited or even been noticed among Turkish speaking scholars. Therefore, a great amount of cooperation between Turkish and German scholars is required for the future. Today we were only able to give one example for this.

15 Ergün Özsoy, *Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1560: Siyaset-Ticaret-Ziyaret*, Libra, İstanbul 2018, s. 148.

Figure 8

The entry of Marcantonio Colonna and the Christian army in Rome after victory at the Battle of Lepanto, December 11, 1571 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/712570>)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Hanß, Stefan, *Lepanto als Ereignis, Dezentrierende Geschichte(n) der Seeschlacht von Lepanto (1571)*, Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie am Fachbereich Geschichts- und Kulturwissenschaften der Freien Universität Berlin vorgelegt von Stefan Hanß Berlin, Dezember 2014.
- Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibar fi esfari'l-bihar* (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan), haz. İdris Bostan, TC Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2008.
- ONB_fug_15711027 - Fugger - Zeitungen, 27. Oktober 1571, <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=fug&datum=15711027&zoom=33>.
- Ordenliche, vnd mehr dann hie zuor noch niemals außgegangenne aigentliche Beschreybung: Mit was (von Gott dem Allmechtigen verlihenem) grossem Sig vn[d] wunderbarlichem glück, etliche der Christenheit hohe Potentaten vnnd Bundsuerwandte, deß allgemainen Türckischen Erbfeindes gantze Armada erobert, vnd auff dem Meer geschlagen, auch biß auffß haupt erlegt haben: ...; Sampt angehenckter hernacher gefolgtter confirmation vnd bestettigung; Auß Italianischer sprach, in vnserer hoch Teutsche gebracht, Augspurg: Manger, 1571, [8] Bl. <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb10910991>.

- Özsoy, Ergün, *Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1560: Siyaset-Ticaret-Ziyaret*, Libra, İstanbul 2018.
- Tabakoğlu, Hüseyin Serdar, *Akdeniz'de Savaş, Osmanlı İspanya Mücadelesi 1560-1574*, Kronik, İstanbul 2019.
- Wolf, Klaus, "Kruzitürken! Das Türkenthema in der vormodernen schwäbischen Literatur nebst methodischen Überlegungen zur schwäbischen Literaturgeschichtsschreibung", *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben*, 107. Band (2015). Mit einer Festgabe für Georg Kreuzer zum 75. Geburtstag.

İnebahtı Muharebesi'nde Toskana Kadırgaları

The Tuscan Galleys at the Battle of Lepanto

Mikail Acıpınar*

*Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID: M.A. 0000-0002-2924-5293

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mikail Acıpınar,
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri
Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye
E-posta/E-mail: mikail.acipinar@ikc.edu.tr

Başvuru/Submitted: 18.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
31.01.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
17.02.2022

Kabul/Accepted: 16.02.2022

Atıf/Citation:

Acıpınar, Mikail. "İnebahtı Muharebesi'nde
Toskana Kadırgaları." *Tarih Dergisi - Turkish Journal
of History*, 76 (2022): 113-125.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202206>

Öz

Akdeniz tarihinde yeni bir döneme işaret eden İnebahtı Muharebesi hem Osmanlılar hem de Hıristiyan ülkeler için sonraki yıllarda Akdeniz'de yaşanacak gelişmeleri etkileyen önemli bir tarihi olay olarak görülür. Öyle ki teknolojik ve psikolojik yönleriyle de bir dönüm noktası olarak telakki edilmektedir. Osmanlı karşıtı bu savaşa katılan devletlerden biri de Toskana Grandukalığı idi. Toskana kadırgalarının Papalık sancağı altında savaşa katılımı, Floransa arşivlerinde ve diğer kaynaklarda çeşitli tarihi kayıtların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Bu makale, Toskana kadırgalarının savaşta rolünü aydınlatmayı ve bir kısım Floransa arşiv kaynaklarına ve muharebe ile ilgili bilgiler içeren ikincil literatüre dayanarak Türkçe literatürde İnebahtı hakkında az bilinen bazı hususları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: İnebahtı, Osmanlılar, Toskana Grandukalığı, Floransa kadırgaları, Papalık

ABSTRACT

The Battle of Lepanto, which constituted a new era in Mediterranean history, is an important event that affected the subsequent developments in the Mediterranean for both the Ottomans and the Christian countries. It is also considered a turning point, due to its technological and psychological aspects. One of the states that participated in the battle against the Ottomans was the Grand Duchy of Tuscany. The participation of the Tuscan galleys in this battle (under the Papal banner) also paved the way for the emergence of miscellaneous historical records in the Florentine archives and other sources. Thus, this study investigates the role of the Tuscan galleys in this battle and reveals some lesser known issues about the Lepanto in Turkish literature, based on Florentine archival sources and secondary literature.

Keywords: Lepanto, Ottoman Empire, Grand Duchy of Tuscany, Florentine galleys, Papacy

Extended Abstract

The period between 1538 and 1571 marked the peak of Ottoman maritime power in the Mediterranean. Specifically, the superiority of the Ottoman navy, which began with the Turkish victory at Prevesa, secured the eastern Mediterranean for the Ottoman Empire within this period. However, the Ottoman naval activities and conquests from Prevesa to Cyprus ended with another major battle of the 16th century, at Lepanto. The victory of Christian powers called the Holy League at Lepanto has long been considered one of the decisive naval battles in the Mediterranean. It has also been given a special place in the history of the Mediterranean and Europe.

Since a large number of Christian fleets, mainly composed of ships from Venice, Spain and the Papacy, participated in the Holy League, the event achieved religious significance by all of Catholic Europe. However, one of these fleets in the Holy League, consisting of a number of galleys and smaller vessels belonged to the Grand Duke of Tuscany, who had been struggling to remove the Spanish monarchy over Florence. The 12 galleys of Tuscany, five of which belonged to the Knights of St. Stephen, created in 1561 by Cosimo I de' Medici, the first Grand Duke of Tuscany, were hired by the then Pope and commanded by Marcantonio Colonna, a Papal admiral. The main goal of Cosimo I was to take part in the anti-Ottoman struggles as an independent state, gain a place in the internal politics of Italy and play in active role on the Mediterranean scene.

On the other hand, the participation of the Order of St. Stephen in the siege of Malta, in 1565, which resulted in the defeat of Ottoman navy, prompted the sultan's harsh reaction. On 1 May, 1566, the Ottoman Sultan ordered the deportation of all Florentine residents in the empire, after which diplomatic relations were broken off between the two countries. Moreover, the anti-Ottoman activities of the order and the participation of the Tuscan galleys at Lepanto worsened the situation.

Prior to the battle, despite Spain's opposition, the Pope's approval of Florence as the Grand Duchy in 1569, had caused a minor crisis. However, the Ottoman expedition to Cyprus, offered a new opportunity to the Medici to overcome this crisis, by offering their galleys to the Pope. This action by the Papacy paved the way for this newly formed state to participate in the Battle of Lepanto. Meanwhile, despite King Philip II's objections, Pope Pius V had granted Cosimo the title of Grand Duke of Tuscany in 1569. Specifically, until the very last moment, King Philip II and Emperor Maximilian II opposed Cosimo I de' Medici's participation in the league. However, King Philip II was eventually convinced.

One of the most important points here is that the 12 galleys rented by the Papacy from Tuscany are known as the ships of the Papal navy among modern Ottoman scholars. Despite

this designation, this information found in very few Ottoman sources. Therefore, the purpose of this study is to reveal the activities and roles of the Tuscan fleet that participated in the Battle of Lepanto under the Papal banner. Furthermore, it examines the effects of the battle on the relations between the Ottoman Empire and the Grand Duchy of Tuscany.

Giriş

7 Ekim 1571 tarihinde vuku bulan İnebahtı Deniz Muharebesi, daha sonraki yıllarda Akdeniz'de yaşanan gelişmelerin tümünün olmasa da bazılarının seyrini değiştiren ve stratejik sonuçları hâlâ sorgulanan bir olaydır¹. Son yıllarda kaleme alınan bazı çalışmalara göre ise; bu savaş Batılılara Osmanlılar karşısında sadece teknolojik ve psikolojik üstünlük kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda Hıristiyan Batı'yı Müslüman Osmanlı medeniyetinin tehdidinden kurtaracak yolu da açmıştır². İnebahtı Muharebesi, 1570'de Kıbrıs seferinin başlaması üzerine, Venedik'in teşviki ve Papalığın desteği ile başlatılan ve bir Haçlı seferine dönüşen hazırlıkların bir sonucuydu. Muharebede başta Venedik, Papalık ve İspanya olmak üzere irili ufaklı çok sayıda Hıristiyan filusunun bulunmuş olması, hadiseye tüm Katolik Avrupa tarafından dinî bir önem atfedilmesine neden olmuştur. Nitekim 1571'deki zafer, savaş sonrasındaki yıllarda ve müteakip yüzyıl boyunca, özellikle savaşa katılan Batılı ülkelerin kroniklerinde, şiirlerinde, tablolarında ve fresklerinde kendisine hususi bir yer bulmuştur³.

Zaferin duyulmasıyla birlikte Avrupa'nın farklı bölgelerinde görülen kutlamaların ve etkinliklerin yaşandığı bir diğer merkez ise Floransa idi⁴. Zira ittifak donanmasına destek

- 1 Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C. II, İstanbul 1990, s. 303-304.
- 2 Bu hususta en dikkat çekici güncel çalışma Capponi'ye aittir (Niccolò Capponi, *Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto*, Da Capo Press 2007). Capponi, çalışmasını çok sayıda yayımlanmış ve yayımlanmamış birincil kaynaklar ile ikincil literatüre dayandırmakla birlikte, eserinde kullandığı başlık aslında kendisini, son zamanlarda tartışılan hâkim çatışma paradigmalarından kurtaramadığını göstermektedir (Bu çatışma tezi üzerinden Batı Akdeniz'de Müslüman-Hıristiyan mücadelesini ele alan bir çalışma için bk. Andrew Hess, *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı-İspanya Mücadelesi*, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010). Capponi'nin eserinin başlığında "Hıristiyan-Müslüman Çatışması" şeklinde kendini gösteren bu duruma karşın, eserde tarihi kıymeti haiz bilgilerin varlığı inkâr edilemez. Diğer yandan yabancı literatürde Lepanto olarak anılan muharebe hakkında kaleme alınmış çok fazla çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar burada uzun uzadıya tekrarlanmayacaktır. Söz konusu hususta genel bir literatür değerlendirmesi için de bk. Capponi, *Victory of the West*, s. 367-373. İtalyan yazar Alessandro Barbero ise Türkçe baskı için kaleme aldığı önsözde, çalışmasında "ideolojik yorumlara ve uygurluklar çatışması propagandasına yer verilmediğini" vurgular (Eserin Türkçe tercümesi için bk. Alessandro Barbero, *İnebahtı: Üç İmparatorluğun Savaşı*, çev. Erdal Turan, İstanbul 2017). Eserde İnebahtı Muharebesi'nin öncesinde yaşanan diplomatik girişimlerden, gemi teknolojileri ve savaş taktiklerine kadar uzanan tafsilatlı bilgiler mevcuttur. Öte yandan Osmanlı tarih yazımında Singin Donanma Savaşı adıyla bilinen bu muharebe İdris Bostan tarafından, Katolik Hıristiyan dünyasının son büyük Haçlı seferi ve kalıcı sonuçları olmayan geçici bir zafer şeklinde nitelendirilmektedir (İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, C. XXII, s. 287-289). Son yıllarda, savaşın öncesi ve sonrasını da ele almak kaydıyla, Türkiye'de de bu konuyu merkeze alan çalışmalar yapılmıştır. Mesela bk. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *Akdeniz'de Savaş: Osmanlı-İspanya Mücadelesi*, İstanbul 2019; Bülent Arı, *Akdeniz'de İki Süper Gücün Hâkimiyet Mücadelesi: İspanya ve Osmanlı, Kıbrıs Fethi-İnebahtı-Armada*, Ankara 2019.
- 3 Bu husus için bk. *Lepanto and Beyond: Images of Religious Alterity from Genoa and the Christian Mediterranean*, eds. Laura Stagno-Borja Franco Llopis, Leuven University Press 2021; Rick Scorza, "Vasari's Lepanto Frescoes: Apparati, Medals, Prints and the Celebration of Victory", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 75 (2012), s. 141-200.
- 4 Jacopo Ligozzi'nin tarikat şövalyelerini esir aldıkları Osmanlı askerleriyle birlikte İnebahtı Muharebesi'nden dönerken gösteren resmin bulunduğu Pisa'daki Şövalyeler Kilisesi aynı zamanda Uluç Ali Paşa'ya ait olduğu ileri sürülen görkemli bir Osmanlı sancağına da ev sahipliği yapmaktadır. Diğer yandan, sancağın Ali Paşa'ya ait olup olmadığına dair güvenilir tarihi kayıtlara dayanmayan bu iddia, aslında Toskana yönetiminin İnebahtı zaferinde kendilerine biçtiği rolün sembolik bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sancağın bir görseli için bk. Gino Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, Pisa 1960, s. 96.

veren bu filolardan birisi de son yıllarda İspanyol güdümünden kurtulma mücadelesi veren ve bağımsız bir devlet görüntüsü ile Osmanlı karşıtı mücadelelerde yer alarak, İtalya'nın dâhili siyasetinde ve daha kapsamlı olarak Akdeniz sahnesinde kendisine yer edinmeye çalışan Mediciler Toskanası olmuştur. Medicilerin sahip oldukları devlet donanması ve Şövalye tarikatına ait filosu, bu tarihe kadar daha ziyade İspanya kralının yörüngesinde faaliyetlerde bulunmuştu. 1565 yılında Osmanlılara karşı Malta'da Haçlılar safında mücadele eden Toskana askerleri ve tarikat şövalyeleri, zaten kötü olan iki devlet arasındaki ilişkileri bir daha onarılamayacak şekilde zedelemişti. Kuşatmanın ardından Osmanlı ülkesi ile ticari ilişkileri tamamen kopan Floransa Dukası, artık Akdeniz'deki politikasını Osmanlı karşıtı faaliyetler çerçevesinde şekillendirecekti. Öte yandan, İnebahtı Muharebesi'nin hemen öncesinde Papalığın, İspanya'nın muhalefetine rağmen, farklı bir siyasi teşekkül olarak tanınmak isteyen Floransa Dukalığını 1569'da Büyük Dukalık (*Granducato*) olarak tasdik etmesi küçük çaplı siyasi bir krize neden olmuş, fakat Osmanlıların Kıbrıs seferi, bu krizin aşılması için Medicilere yeni bir fırsat sunmuştur. Papalığın Toskana Grandukalığına ait gemileri kiralaması ve bunları Papalık donanma amiralinin emrine vermesi, bu yeni siyasi teşekkülün İnebahtı Muharebesi'ne katılmasının da önünü açmıştır⁵.

Bu noktada vurgulanması gereken en mühim hususlardan biri, modern Osmanlı tarih çalışmalarında, Papalığın Floransa'dan kiralayıp kendi donanmasına dâhil ettiği gemilerin Papalık donanmasına ait gemiler olarak bilinmesidir. Bu nedenle, Toskana Grandukası I. Cosimo'nun, bir kısmı Santo Stefano Şövalyeleri Tarikatı'na ait olan ve toplamda on iki kadırgadan müteşekkil bir filo kurduğunu ve bunları Papa'nın hizmetine verdiğini çok az çalışma zikreder. Bu noktadan hareketle, seferde kendi gemileri ve mürettebatı ile yer alan Toskanalıların gerek muharebe esnasındaki ve gerekse sonrasındaki faaliyetleri, olay hakkında teferruatlı malumat içeren belgelerin teraküm etmesini sağlamıştır⁶. Bütün bu hususlar dikkate alındığında, seferin tüm aşamalarına ait diplomatik yazışmaları yürüten idareciler ve muharebede yer alan Toskanalıların kaleminden çıkmış olan yazışmalar, muharebenin Floransa kaynakları açısından da değerlendirilmesine imkân vermektedir⁷.

5 Marco Gemignani, "The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648", *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, ed. John B. Hattendorf and Richard W. Unger, Woodbridge 2003, s. 177.

6 Floransa Devlet Arşivi'nde yer alan söz konusu mektup, rapor, yıllık ve vakayiname niteliğindeki bu kaynaklardan belli başlıları çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Bilhassa Carte Strozzi (No 145/I) serisinde yer alan yazışmalar ile aynı arşivde bulunan Francesco Settimanni'nin "*Diario Fiorentino*" olarak bilinen elyazması kroniğinin İnebahtı hakkında verdiği bilgiler Guarnieri tarafından etraflıca kullanılmıştır. Bunun için bk. Guarnieri, *a.g.e.*, s. 100-104; Settimanni'nin İnebahtı ile ilgili verdiği bilgiler için ayrıca bk. *a.g.e.*, s. 291-296.

7 Resmî bir görevli olmasa da, İnebahtı Muharebesi'ne Toskana gemilerinden San Giovanni kadırgasında kürek mahkûmu olarak şahitlik eden Aurelio Scetti'nin Toskana hükümdarına sunduğu günlüğü, gerek naklettiği bilgiler gerekse içerdiği ayrıntılar münasebetiyle oldukça dikkat çekicidir. Luigi Monga tarafından 1999 yılında önce İtalyanca 2004'de ise İngilizce olarak yayınlanan günlüğe, Toskana gemilerinin ana üslerinden itibaren izledikleri tüm rotalarda ve muharebe esnasında yaşananları ayrıntılarıyla anlatılır. Bilhassa belli başlı Osmanlı kumandanları ve onların muharebe esnasındaki manevraları hakkında verdiği bazı bilgileri başka tarihi kayıtlarda bulmak mümkün değil gibidir. Günlük için bk. Luigi Monga, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565-1577)*, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2004.

Bu münasebetle makalede, Toskana kadırgalarının İnebahtı'ya katılmaları ve muharebede oynadıkları rol hakkında bilgi verilecek, bu suretle Türkçe literatürde İnebahtı ile ilgili az bilinen bazı hususlara dikkat çekilecektir.

Toskana-Papalık-İspanya Üçgeninde İnebahtı Diplomasisi

Floransa ile İspanya arasındaki erken tarihli siyasi münasebetler, Medici hükümetinin Floransa'da idareyi yeniden ele alması için İspanya'nın askeri destek vermesi ile yoğunluk kazanır. İspanya kralı II. Felipe'nin 1557 yılında Siena şehrini tımar olarak Floransa Dukası I. Cosimo'ya bahşetmesinin akabinde yapılan antlaşmada yer alan, İspanya donanmasının ihtiyaç duyması durumunda Medicilerin tam donanımlı gemilerle kendilerine yardım edecekleri şeklindeki madde, aslında Floransa Dukalığının Habsburgların Akdeniz savunma sistemine katılması anlamına geliyordu. Dahası söz konusu madde, Floransa'nın gerek dış politikada gerekse askerî faaliyetlerde artık tamamen İspanya'ya tâbi olduğunu kabul etmesinden başka bir şey değildi. Böylece Floransa Dukalığı, Türklere karşı İspanya-Ceneviz safında savaşmaya başlamış oldu⁸. İspanyol Monarşisinin İtalya ve Floransa üzerindeki bunaltıcı baskısından kurtulmanın yollarını arayan I. Cosimo, hem ülkesinin bağımsızlığını geri kazanmakta hem de Santo Stefano Şövalyeleri Tarikatı'nın tesis edilmesinde Papanın desteğini temin etmeyi hedefliyordu. Böylece İspanya'ya rağmen Akdeniz'de daha bağımsız bir askerî politika takip edebilecekti⁹.

Bu münasebetle, İnebahtı öncesindeki yıllarda Livorno ve Pisa tersanelerinde gemi inşasına hız verilmişti. Öte yandan Floransa yönetimi, II. Felipe'nin tarikatın hizmetleri karşılığında yapmayı taahhüt ettiği ödemeyi yapmaması üzerine İspanya ile olan antlaşmayı feshetmişti¹⁰. İspanya sarayına yazılan mektuplar ve gönderilen raporlardan anlaşıldığı kadarıyla, bu gelişmelere rağmen Medici hükümdarı Osmanlılara karşı savaşta yer alarak Akdeniz sahnesinde adından söz ettirmek istiyordu. Bunu yaparken de son ana kadar İspanya'nın onayını alma isteği öne çıkıyordu¹¹. Hatta bu konuda ne kadar istekli olduğunu göstermek için Osmanlı donanması hakkında topladıkları istihbaratı derhal İspanya Kralı ile Papalığa ulaştırıyordu. Osmanlıların Kıbrıs'a yönelik hazırlıkları hakkında II. Felipe'ye daha 1569'da ayrıntılı raporlar sunan Grandukanın en önemli kaynağı ise, esaretten kurtardığı Metello Caracciolo adındaki hizmetkârıydı. Caracciolo, Napoli'de bulunan babasını ziyarete gittiği sırada, Turgut Reis'in komutasındaki korsanlar tarafından esir edilerek İstanbul'a getirilmiş ve burada yıllarca esaret hayatı yaşamıştı. Turgut Reis'in esirleri arasına katılan Caracciolo, onun ölümünden sonra ise padişahın esirlerine dâhil edilmişti¹². İstanbul

8 Marcella Aglietti, "La partecipazione delle galere Toscane alla battaglia di Lepanto (1571)", *Toscana e Spagna nell'età moderna e contemporanea*, Pisa 1998, s. 60.

9 Capponi, a.g.e., s. 109-110.

10 Gemignani, a.g.m., s. 177.

11 Capponi, a.g.e., s. 168.

12 Aglietti, a.g.m., s. 126; İstanbul'daki Floransa baylosu Albertaccio degli Alberti tarafından Floransa'ya gönderilen 30 Kasım 1565 tarihli mektup, ASFi, *MdP* 518, c. 578.

zindanlarında bulunduğu süre zarfında, bir yandan Grandukaya kendisini kurtarması için mektuplar yollarken diğer yandan Türkçe öğrenmeye başlamıştı¹³. Aynı süre zarfında Türkler hakkında birçok şey öğrenmiş, Kıbrıs seferine hazırlanan Türk donanması hakkında da ayrıntılı bilgiler edinmişti. Esareten kurtulup Floransa'ya dönünce, yaşadıklarını ve öğrendiklerini vakit kaybetmeden Grandukaya aktarmıştı. Granduka, elde ettiği bu bilgiler üzerine Caracciolo'nun yardımıyla Türk donanmasını yakma planları bile yapmış, fakat pek iddialı olan bu planını hayata geçirememişti. Ancak Metello Caracciolo, 1571 yılındaki muharebeye Floransa gemisi Toscana'nın komutanı olarak iştirak etmişti¹⁴.

Başlangıçta II. Felipe'nin karşı çıkması ve Papa'nın isteksizliği Toskanalıların Haçlı Birliği'ne katılmasını geciktirdi. İspanya kralı II. Felipe ve Habsburg imparatoru II. Maximilian, Papanın Cosimo'ya Granduka unvanını bahşetmesine son derece öfkelenmişler ve bu unvanının yer alacağı herhangi bir belgeyi tanımayı reddetmişlerdi. Habsburglar tarafından dışlanan I. Cosimo'nun kendisine Avrupa'da uzun süre yeni müttefikler aradığı hatta Osmanlı Devleti nezdinde teşebbüslerde bulunarak Joseph Nassi ile de iletişime geçtiği iddia edilmiştir¹⁵. Gerek İspanyol kralı ile yaşanan gerginlik gerekse Papanın bir filo arayışında olması, aradığı fırsatı Toskana hükümetinin ayağına getirdi. Dahası, Toskana gemilerinin Papa tarafından bizzat talep edilmesi, Medicilerin kutsal bir amaç uğruna mücadele verdiklerini iddia etmelerine de zemin hazırladı¹⁶.

Papalık Sancağı Altında İnebahtı'da Floransalılar

Böylece Osmanlılara karşı başlatılan sefer hazırlıklarında ön safta yer alan Papa, hazırlanan donanmaya kiraladığı gemilerle destek verdi. Gemilerin kiralanmasına ilişkin Papa ile Granduka arasında yapılan antlaşmaya göre, tarikat kadırgalarının da dâhil olduğu ve Papalık sancağı taşıyacak olan on iki adet Toskana gemisi Papalık amirali Marcantonio Colonna komutasına verilmişti¹⁷.

-
- 13 Granduka'ya yazdığı mektuplardan kendisinin 1565 yılından itibaren İstanbul'a getirildiği anlaşılan Caracciolo, bu sırada baylos Albertaccio degli Alberti ile de iletişime geçme fırsatı bulmuş ve ondan da yardım istemişti. 23 Kasım 1565 tarihli mektup, ASFi, *MdP 518*, c. 456; 1567 yılı Şubat ve Haziran aylarında hâlâ Grandukaya kurtarılması için mektuplar gönderiyordu. Muhtemelen birkaç yıllık esaret hayatından sonra kurtarılabildiği. ASFi, *MdP 526*, c. 419; ASFi, *MdP 529/A*, c. 639.
- 14 Aglietti, a.g.m., s. 126-127.
- 15 Braudel, a.g.e., s. 297; Aslında Nassi'nin Floransalılarla ilişkileri çok daha eskiye dayanmaktaydı. Henüz 1558 yılında I. Cosimo'ya bizzat yazdığı bir mektup bulunmaktadır. 31 Ağustos 1558 tarihli mektup, ASFi, *MdP 470A*, c. 990.
- 16 Capponi, a.g.e., s. 157.
- 17 Floransa gemilerinin ittifaka katılmaları hususunda Papa Pius ile I. Cosimo arasında vuku bulan müzakerelerin ayrıntıları için bk. Camillo Manfroni, *La marina militare del Granducato Mediceo: Parte I: La marina da guerra di Cosimo I*, Roma 1895, s. 123-126; Aglietti, a.g.m., s. 88-114. Uzun müzakerelerden sonra akdedilen antlaşmaya göre Papa'nın hizmetine verilecek olan bu kadırgaların bütün araç-gereç, cephane, silâh, top ve gerekli olan diğer şeylerle birlikte tam teşekküllü halde 1571 Nisan ayı sonuna kadar hazır hale getirilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca kadırgalarda atmış kadar subay ve denizci görev yapacak olup, kendilerine hizmetleri karşılığında aylık beş yüz altın *scudi* ödenecekti. Antlaşma maddeleri için bk. Aglietti, a.g.m., s. 112-113; P. Alberto Guglielmotti, *Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto*, Firenze 1862, s. 154-157; Manfroni, a.g.e., s. 127.

Aslında Papa, Osmanlı karşıtı ittifakı teşkil etmeye matuf müzakereler sırasında, vermeyi taahhüt ettiği on iki geminin temini için bir bakıma Toskana Grandukasına muhtaçtı. Venedik'ten kiralanmış gemilerle ilgili geçen sene ortaya çıkan sıkıntılar ve Cenova gemilerinin II. Felipe tarafından kullanılacak olması, V. Pius'u Toskana hükümdarına başvurmaya icbar etmişti. Gerçi bu durum I. Cosimo için bulunmaz bir fırsattı. Bir ara Toskana gemilerini kiralamak isteyen Venediklilerin önündeki en büyük engel ise iki devlet arasındaki kötü ilişkilerdi. Floransa ile Roma arasındaki yaklaşık üç ay süren müzakerelerin en önemli başlıkları; gemi başına ödenecek ücretler, gemilere komuta edecek kumandanların kimler olacağı ve yardımcı kaptanların atamaları konularından oluşuyordu. Mutabakatın sağlanmasından sonra Papalık, kiraladığı on iki geminin altısının masraflarını üstlenmiş, bunlardan her biri için aylık 500 duka, amiral gemisi içinse 750 duka ödemeyi kabul etmişti. Ancak antlaşmanın duyulması ile birlikte İspanya sarayından şiddetli itirazlar yükseldi ve Floransa'nın İspanya'yı yatıştırması pek kolay olmadı¹⁸.

Toskana gemilerinin ittifakta yer aldığına dair haberler kısa süre sonra Dubrovnik yöneticileri tarafından İstanbul'a ulaştırıldı¹⁹. Papalık donanmasında yer alan bu birliklerden zaten Osmanlı kaynakları da bahsetmektedirler. Hıristiyan donanmasındaki gemilerin sayıları ve nitelikleri hakkında bilgi vermeyen Osmanlı arşiv belgelerine mukabil Kâtip Çelebi, nispeten daha tafsilatlı bilgiler nakletmektedir. Çelebi'ye göre; Venedik, Papalık, İspanya, Malta ve Ceneviz gibi devletlerin yanı sıra, ittifaka dâhil olan *Florensiya ülkesinin dukası* da Haçlı donanmasına on adet kadırğa ve *Dukalık kapudanı* ile destek vermişti²⁰.

7 Ekim günü İnebahtı'da Osmanlı donanmasına karşı mücadele eden Haçlı donanmasındaki Floransa gemilerinden birkaç tanesi Santo Stefano Şövalyeleri Tarikatı filosundan, geri kalan kısmı ise Toskana devlet donanmasından temin edilmişti. Papalık donanması kumandanı Marcantonio Colonna da Papalık sancağı taşıyan ve Pompeo Colonna kumandasına verilen Floransa kadırgaları arasından seçilen amiral gemisindeki yerini almıştı. Colonna ile birlikte bir diğer Papalık kumandanı olan Onorato Caetani'nin komutasındaki bazı yardımcı birlikler ile subaylardan ve şövalyelerden müteşekkil mürettebatın büyük kısmı Floransalılardan oluşuyordu²¹.

Papalık filosundaki kapudane gemisi dışındaki gemi kumandanları ve gemilerin savaşta yerleşim planları hakkında da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre *patrona* gemisinin yönetimi Alfonso d'Appiano ile birlikte Gianpaolo Berardetti da Spoleto'ya tevdi edilmişti. Buna ilaveten Floransa filosunun geriye kalan gemilerinin kumandanları ise şu şekilde

18 Capponi, *a.g.e.*, s. 169-172; Barbero, *a.g.e.*, s. 406.

19 BOA, MD, 12, s. 123/266.

20 Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara 2008, s. 113.

21 Guarnieri, *a.g.e.*, s. 101; Gemiler için Papalık tarafından toplanan piyadelerin sayısı 1.400 olarak hesaplanmış olmakla birlikte gemilere bindirilebilen piyadelerin sayısı sadece 1.171 kişiden ibaretti. Barbero, *a.g.e.*, s. 407.

belirlenmişti: Şövalye Olgiate idaresindeki *Reina*, Alessandro Negroni komutasındaki Papalık piyade birlikleri komutanı Onorato Caetani'nin de yer aldığı *Grifona*, Antonio d'Ascoli ve Duka Ippolito Tebaldini komutasındaki *Soprana*, Metello Caracciolo komutasında bulunan *Toscana*, Baccio di Pisa komutasında *Vittoria*, Jacopo Perpignano komutasında *Pace*, Ercole Lotta komutasında *Pisana*; Tommaso de' Medici ve onunla birlikte Gian Maria Puccini komutasında *Fiorenza*, Pandolfo Strozzi komutasında *Santa Maria*, Angelo Biffoli komutasında *San Giovanni*; Fabio (veya Fulvio) Galerati komutasında *Elbicina*²² ve Marcantonio Colonna tarafından atanan Mondragone Dukası Ettore Caraffa'yla birlikte Pirro Malvezzi komutasındaki *Serena*²³.

Bu donanmaya ayrıca en az altı yelkenli savaş gemisinden oluşan küçük bir de filo eşlik ediyordu. Tarikat kadırgalarından oluşan birliğin başında Şövalye Cesare Cavaniglia bulunuyordu²⁴. I. Cosimo, donanmanın hazırlıklarını bizzat takip etmek için kış mevsimini Pisa'da geçirmişti. 8 Haziran 1571 tarihinde Livorno'dan ayrılan Toskana kadırgaları, piyadeler ve diğer askerî birlikleri almak, ayrıca kürek ve mühimmat gibi sefer tedarikini görmek üzere Papalık limanı Civitavecchia'da demir attılar. Onorato Caetani'ye göre, Civitavecchia'ya ulaşan Floransa gemileri oldukça iyi durumdaydı ve çok sayıda süvari ve şövalye ile donatılmıştı. Her bir gemide 60 denizcinin dışında 130 piyade vardı. Toskana kadırgaları çağdaşlarına göre oldukça büyüktü. Hatta Marcantonio Colonna'nın bindiği amiral gemisinde 269 kürekçi görev yapıyordu²⁵. Buradaki ikmallerini tamamladıktan ve başta Marcantonio Colonna olmak üzere diğer Papalık kumandanlarını aldıktan sonra filo, 13 Haziran'da Hıristiyan donanmasının toplanma yeri olan Napoli'ye doğru yelken açtı. Ağustos ayında Napoli'de toplanan Haçlı donanması gerekli hazırlıkları gördükten sonra Messina üzerinden Akdeniz'e açıldı²⁶. Buna karşılık Osmanlı donanması, uzun süren bir yolculuktan sonra 7 Ekim 1571'de müttefik Haçlı donanması ile karşı karşıya geldi. Öğleye doğru başlayan savaş şiddetli ve kanlı bir şekilde devam etti²⁷.

Toskana kadırgaları, Gian Andrea Doria ve Venedik gemileri amirali Agostino Barbarigo'nun güçlerinin bir parçası olarak ikiye ayrılarak Haçlı donanmasının sağ ve sol kanatlarında yer aldılar²⁸. Savaşın ilerleyen saatlerinde Osmanlılar kadar olmasa da oldukça

22 Bazı kaynak ve çalışmalarda "*Elbigina*" olarak da geçmektedir.

23 Aglietti, a.g.m., s. 129-130; Manfroni, a.g.e., s. 128-129; Guglielmotti, a.g.e., s. 159. Muharebeye iştirak eden Türk ve Hıristiyan gemileri ile gemi kaptanlarının listesi için ayrıca bk. Girolamo Catena, *Vita del gloriosissimo papa Pio V*, Roma 1587, s. 355-362; Mario Tosi, *La Società Romana dalla feudalità al patriziato (1816-1853)*, Roma 1968, s. 111.

24 Aglietti, a.g.m., s. 130.

25 Barbero, a.g.e., s. 408.

26 Aglietti, a.g.m., s. 129, 131.

27 Bostan, a.g.m., s. 288.

28 İtalyan kaynaklarına göre Toskana birlikleri mavi, yeşil, sarı ve yedek takım olmak üzere dörde ayrılan Haçlı birliklerine dağıtılmışlardı. Bunun için bk. Guglielmotti, a.g.e., s. 209; Guarnieri, a.g.e., s. 101-102; Toskana gemilerinin muharebedeki yerleşimleri için bk. Manfroni, a.g.e., s. 137.

önemli kayıplar veren Haçlı donanmasında yer alan Tommaso de' Medici komutasındaki Fiorenza tarikat kadırgası, etrafını çeviren Osmanlı kadırgaları ve tekneleri tarafından kullanılamayacak derecede hırpalanmıştı. Tommaso de' Medici oldukça ağır şekilde yaralanmış, mürettebattan birçoğu Osmanlı levendleri tarafından öldürülmüş, yalnızca on dört veya on altı kişi hayatta kalabilmişti. Enkaz haline dönen gemi akıntıya kapılmış, ancak bir müttefik gemisinin yardımı ile limana çekilebilmişti. Diğer bir Toskana gemisi San Giovanni ise Osmanlı askerlerinin top ve tüfek mermileri ile delik deşik edilmişti. Gemide görev yapan altmış kişi öldürülmüş, boğazına aldığı iki kurşunla yaralanan tarikat şövalyesi ve kumandan Angelo Biffoli'nin de dâhil olduğu yüz elli mürettebat yaralanmıştı. Geminin ikinci kaptanı Tullio da Velletri de mücadelede hayatını kaybetmiş, gemi ancak bir Venedik kadırgasının müdahalesi ile kurtulabilmişti²⁹.

Papalık donanmasında bulunan diğer bir Floransa gemisi Toscana ise çatışmaların ilerleyen saatlerinde Osmanlı askerleri tarafından pusuya düşürülmüştü. Bu sırada bazı Osmanlı askerleri karaya çıkmış, yanına aldığı birliklerle onları takip eden Metello Caracciolo da burada tuzağa düşmüştü. Elli kadar atlı ve silahlı Türk levendinin arasında kalan Floransa askerleri, kanlı bir mücadele vererek kurtulmayı başarabilmişlerdi. Savaşın en şiddetli anlarında, Hıristiyan donanmasının iki kanadına yerleştirilen tarikat gemileri Don Juan'ın zor duruma düştüğü anlarda kendisine yardıma gelmişlerdi. Kapudane ile Grifona gemisi Türklere karşı verdikleri mücadelede iki Osmanlı amiral gemisi ile Kara Hoca'nın kadırgasını mağlup etmeyi başarmış, Kara Hoca ise yaşanan çatışma esnasında hayatını kaybetmişti³⁰.

Her iki tarafın da kayıplar verdiği mücadelenin ilginç noktalarından biri ise kurtulduktan sonra Toskana elçisi olarak barış müzakerelerini yürütmek üzere 1578 yılında Osmanlı başkentine gönderilecek olan Bongiani Gianfigliuzzi'nin de Osmanlı askerlerine esir düşenler arasında bulunmasıydı³¹. İtalyan kaynaklarından anlaşıldığı kadar, Hıristiyan donanmasına en çok zarar veren Osmanlı kaptanı Uluç Ali Paşa idi. Buna göre Ali Paşa, komutasındaki filo ile on iki kadar düşman kadırgasını tahrip ederek binden fazla kişiyi öldürmüştü. Hatta Marcantonio Colonna da dâhil diğer Hıristiyan kaptanları yardım etmeselerdi Ali Paşa'nın verdiği tahribat daha da artacaktı³².

Savaş sonunda, Toskana kadırgalarından birçoğu kötü hava koşulları nedeniyle kaybedilmiş, sadece üç tanesi Livorno'ya dönebilmişti³³. Bu büyük savaşta en büyük kaybı

29 Guglielmotti, *a.g.e.*, s. 231; Guarnieri, *a.g.e.*, s. 102.; Capponi, *a.g.e.*, s. 283-283; Aglietti, *a.g.m.*, s. 134.

30 Aglietti, *a.g.m.*, s. 133-134; Barbero, *a.g.e.*, s. 588.

31 Alessandra Contini-Paola Volpini, *Istruzioni agli ambasciatori e inviati medicei in Spagna e nell' "Italia spagnola" (1536-1648)*, I-1536-1586, Firenze 2007, s. 425/not 3.

32 Guglielmotti, *a.g.e.*, s. 231.

33 Franco Angiolini, *I Cavalieri e Il Principe: L'Ordine di Santo Stefano e la Società Toscana in Età Moderna*, EDIFIR, Firenze 1996, s. 177.

190 gemisini kaybeden Osmanlı donanması yaşamış, bununla birlikte müttefik donanması sadece 15 gemisini yitirmişse de geriye kalanların birçoğu tahrip olmuştu. Ayrıca savaşta katılan birçok Hıristiyan asilzâde ve asker de hayatını kaybetmişti³⁴. Papalık amiral gemisi olarak hizmet eden Toskana gemisi ise, içinde Virginio Orsini'nin de yer aldığı yetmiş kişiyi kaybetmişti³⁵.

Toskana Grandukası İnebahtı'da elde edilen zaferden sonra, daha önce V. Pius'la yapılan antlaşmanın bir benzerini Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelenin devam ettirilmesi adına halefi XIII. Gregory ile de imzalamıştı³⁶. Ancak bu antlaşma onlara hiçbir fayda sağlamayacaktı. Zira Osmanlı donanmasının çok kısa sürede yeniden inşa edilerek Akdeniz'e açılması, muharebenin Batılılar adına sonuçsuz kalmasına neden oldu; nitekim Osmanlı karşıtı ittifak da kısa süre sonra dağılmak durumunda kaldı. İlk olarak Venedik'in ve ardından İspanya'nın Osmanlılar nezdinde giriştiği barış müzakereleri Toskana hükümdarını bir anda hâmisiz ve gelirsiz bırakmış, bir süre sonra Floransa'nın da tıpkı Venedikliler gibi İstanbul'a bir elçilik heyeti göndermesine yol açmıştı. I. Cosimo'nun 1574 yılındaki ölümü üzerine yerine oğlu I. Francesco'nun geçmesi, yeni bir Akdeniz siyasetinin olmasa da Osmanlılarla yeni bir müzakere döneminin başlangıcını oluşturur. Aslında daha Cosimo'nun ölümünden önce İstanbul ile müzakereleri başlatma planı, onun ölümünden sonra halefi tarafından uygulamaya konuldu. Anlaşılan o ki, İnebahtı sonrası İspanya'nın bir yandan Osmanlılarla diplomatik ilişkiler tesis etmesi, öte yandan dikkatini yeniden Atlantik'e çevirmesi İspanya sarayının İtalya üzerindeki baskısının görece azalmasına neden oldu. İstanbul'la kurulan temaslar Toskana elçisi Lodovico Canacci'nin başkente gelmesi ile devam ettiyse de görüşmeler Osmanlı yönetiminin tarikat filosunun dağıtılması talebinin Floransalılar tarafından kabul edilmemesi sebebiyle sonuçsuz kaldı³⁷.

Sonuç

1571 yılı sonbaharında yaşanan muharebenin ardından Akdeniz'de ortaya çıkan askerî ve siyasî durum, kısa ve uzun vadede çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Temel hususiyetleri muhtelif çalışmalarda ortaya konan bu sonuçların Toskana Grandukalığını ilgilendiren kısmı ise daha trajiktir. Aslında Akdeniz'deki güç dengelerinde ve Batılı devletler arasında sağlam bir pozisyon temin etmek isteyen I. Cosimo'nun tüm planları sonuçsuz kalmıştır. İnebahtı sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte Toskana Grandukasının elinde artık sadece

34 Bostan, a.g.m., s. 288.

35 Barbero, a.g.e., s. 616, 620.

36 Antlaşma metninde şöyle denmektedir: “*Capitulazione delle Galere con Papa Gregorio; Capitulatione tra la S. ta di N. Signore Gregorio XIII a nome suo proprio et de la S.ta Apostolica et il Serenissimo Gran Duca di Toscana per la condotta de li XII galere di S. Altezza al servizio et stipendio di S. S. ta per l'effetto de la lega contra il Turco...Roma Julij MDLXXII, Gregorio XIII*”. ASFi, MM 23, Ins. 30, c. I.

37 Sergio Camerani, “Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi”, *Archivio Storico Italiano*, Anno XCVII, n. 371/III (1939), s. 85-89.

iki seçenek vardı; Osmanlılar ile barış tesis ederek Doğu Akdeniz ticaretine yeniden dâhil olmak veya Osmanlı karşıtı korsanlık faaliyetlerine katılmak. I. Cosimo'nun ölümünden sonra yerine geçen oğlu ilk olarak barış seçeneğini denedi. Ancak bu girişim, yukarıda kısaca bahsedildiği üzere, gerek 1565'de gerekse 1571'de Osmanlılara karşı aktif olarak savaşa iştirak eden Santo Stefano Tarikatı'nın varlığı nedeniyle başarısız olunca, ikinci seçenek hayata geçirildi. İnebahtı'nın Akdeniz tarihindeki en önemli sonuçlarından bir tanesi olan korsan savaşları döneminde, tarikat filosu da Osmanlılara karşı etkili bir şekilde yerini aldı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivio di Stato di Firenze (ASFi)

Mediceo del Principato (MdP), 470A, 518, 526, 529/A.

Miscellanea Medicea (MM), 23, Inserta 30, c. I.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defteri (MD), 12.

Kaynak Eserler

Catena, Girolamo, *Vita del gloriosissimo papa Pio V*, Roma 1587.

Guglielmotti, P. Alberto, *Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto*, Firenze 1862.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara 2008.

Manfroni, Camillo, *La marina militare del Granducato Mediceo: Parte I: La marina da guerra di Cosimo I*, Roma 1895.

Araştırma Eserler

Aglietti, Marcella, "La partecipazione delle galere Toscane alla battaglia di Lepanto (1571)", *Toscana e Spagna nell'età moderna e contemporanea*, Pisa 1998, s. 55-145.

Angiolini, Franco, *I Cavalieri e Il Principe: L'Ordine di Santo Stefano e la Società Toscana in Età Moderna*, EDIFIR, Firenze 1996.

- Arı, Bülent, *Akdeniz'de İki Süper Gücün Hâkimiyet Mücadelesi: İspanya ve Osmanlı, Kıbrıs Fethi-İnebahtı-Armada*, Ankara 2019.
- Barbero, Alessandro, *İnebahtı: Üç İmparatorluğun Savaşı*, çev. Erdal Turan, İstanbul 2017.
- Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C. II, İstanbul 1990.
- Bostan, İdris, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *DİA*, C. XXII, s. 287-289.
- Camerani, Sergio, “Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi”, *Archivio Storico Italiano*, Anno XCVII, n. 371/III (1939), s. 83-101.
- Capponi, Niccolò, *Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto*, Da Capo Press, 2007.
- Contini, Alessandra-Volpini, Paola, *Istruzioni agli ambasciatori e inviati medicei in Spagna e nell' "Italia spagnola" (1536-1648)*, I-1536-1586, Firenze 2007.
- Gemignani, Marco, “The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648”, *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, ed. John B. Hattendorf and Richard W. Unger, Woodbridge 2003, s. 169-186.
- Guarnieri, Gino, *I Cavalieri di Santo Stefano*, Pisa 1960.
- Hess, Andrew, *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz 'inde Osmanlı-İspanya Mücadelesi*, çev. Özgür Kolçak, İstanbul 2010.
- Monga, Luigi, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565-1577)*, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2004.
- Stagno, Laura-Llopis, Borja Franco (eds.), *Lepanto and Beyond: Images of Religious Alterity from Genoa and the Christian Mediterranean*, Leuven University Press, 2021.
- Scorza, Rick, “Vasari's Lepanto Frescoes: Apparati, Medals, Prints and the Celebration of Victory”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 75 (2012), s. 141-200.
- Tabakoğlu, Hüseyin Serdar, *Akdeniz'de Savaş: Osmanlı-İspanya Mücadelesi*, İstanbul 2019.
- Tosi, Mario, *La Società Romana dalla feudalità al patriziato (1816-1853)*, Roma 1968.

Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomatik Rollerini

The Diplomatic Roles of The Dragomans of Venice During the Campaigns in Cyprus and Lepanto

Volkan Dökmeçi*

*Arş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ORCID: V.D. 0000-0001-6486-8755

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Volkan Dökmeçi,
Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye
E-posta/E-mail: volkanyeditepe@gmail.com

Başvuru/Submitted: 02.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:

03.01.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

15.01.2022

Kabul/Accepted: 21.01.2022

Atıf/Citation:

Dökmeçi, Volkan. "Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomatik Rollerini." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 127-143.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202207>

ÖZ

Bu makalenin temel konusu, İstanbul'daki Venedik dragomanları ve dil oğlanlarının Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın meşakkatli siyasi ortamında gerçekleştirdikleri diplomatik görevlerdir. Esirlerin azadı ve değiş tokuşu ve hudut ihtilaflarının çözümü onların odak noktasını oluşturmuştur. Bu makale, dragomanların bahsi geçen meselelerin çözümüne katkı sağlarken benimsedikleri müzakere yöntemlerini değerlendirmekte ve analiz etmektedir. Birtakım İtalyanca tarih kitapları ve bazı araştırmacıların makaleleri gibi ikincil kaynakların yanı sıra, Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan Senato kararları ve Baylos mektupları gibi birincil kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs'ın Fethi, İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı-Venedik ilişkileri, Dragomanlar ve Dil Oğlanları ve İstanbul

ABSTRACT

The diplomatic missions of Venice's dragomans and language boys in Constantinople during the difficult political climate of the Conquest of Cyprus and the Naval Battle of Lepanto are the focus of this essay. The release and the exchange of the captives and the resolution of the border contraversions constituted their focus. This article evaluates and analyzes the negotiation methods that the dragomans adopted when they made a contribution to the settlement of the aforementioned problems. The deliberations of the Senate and the letters of the Bailo of the Venetian State Archive were utilized as the primary resources other than secondary resources such as some Italian history books and researchers' articles.

Keywords: Conquest of Cyprus, Naval Battle of Lepanto, Ottoman-Venetian Relations, Dragomans and Language Boys, and Constantinople

Extended Abstract

Through the deliberation of the *Collegio* on February 20, 1550, two voluntary private notaries (nodaro/notario) in the service of the Duchal Chancellery or two Venetian citizens who were not notaries might have been sent to Constantinople with the title of language boy. These language boys had a five years' education in Turkish, Arabic, and Persian from the School of the Language Boys (La Scuola dei Giovanni di Lingua) which was founded at the residence of the Bailo. There they undertook translation issues with their assignments to the translation office. Besides, the Venetian government required them to be at least 20 years old and to have served for at least for five years. Its principal goal was to ensure a more productive continuance of Venetian–Ottoman relations; to achieve this goal, the translation office had to be transformed into a solid institution with an educational body. The Bailo also had the responsibility of supervising the aforementioned school, presenting a two years' report to the government to inform about the abilities, performance, and degree of advancement of the first language apprentices. The School of the Language Boys had to cope with two major problems in its process of establishment.

The first one was the plague, and it appeared several times in Constantinople in the 16th century including the years 1551, 1552, 1553, 1560, 1568, 1575, 1590, and 1592. The second problem was the high prices of the Turkish, Arabic, and Persian language books, which were used in the courses of the language boys. The Ottomans copied these language books by hand, never allowing them to be printed. Because of this attitude, the aforementioned books were so expensive. The issues were dealt with by Bailo Antonio Erizzo; he was on duty between 1554 and 1556. In addition to these problems, the Turkish tutor of the language boys was not qualified in Italian and this created a problem of connection between the tutor and his students.

The diplomatic missions of Venice's dragomans and language boys in Constantinople during the difficult political climate of the Conquest of Cyprus and the Naval Battle of Lepanto are the focus of this essay. The release and the exchange of the captives and the resolution of the border contraversions constituted their focus. This article evaluates and analyzes the negotiation methods that the dragomans adopted when they made a contribution to the settlement of the aforementioned problems. The deliberations of the Senate and the letters of the Bailo of the Venetian State Archive were utilized as the primary resources other than secondary resources such as some Italian history books and researchers' articles.

In this article, it was emphasized that the dragomans of Venice had to be very competent in the Ottoman society, palace, governing class, law, commerce, politics, and the current affairs of the Ottoman land besides having a brilliant comprehension of the select languages. They were entrusted with multitudinous important diplomatic missions on the condition that they were superintended by the Bailos and the Extraordinary Envoys.

The article also discusses and analyzes in detail when and how the dragomans were included in the aforementioned matters, the regions where they were commissioned and how they affected the process of negotiation and found a solution. Within this context, the Grand Dragoman, who was acting on the Bailo's orders, negotiated with the Ottoman governing class on these matters. For example, following the Naval Battle of Lepanto, the Dragoman Matteca Salvago dealt with border and debt concerns while also participating in negotiations for the release of the hostages. When he came to the presence of the Grand Vizier Mehmed Pasha, he reported about the Muslim and the Jewish merchants who were the subjects of the Ottoman Empire and were imprisoned in Venice. He also shared with the Grand Vizier the information about their properties. In return for their liberation, he requested for the restitution of the captives who were the subjects of the Venetian Republic and taken as a captive in the Ottoman ruled soils, such as Constantinople, Alexandria, and Syria. In the same period, the Venetian Senate sent the Dragoman Giacomo Ragazzoni to Constantinople. He, like Salvago, was tasked with informing the Ottoman governing class about the Ottoman captives and their properties' predicament. He informed the Grand Vizier of the Senate's deliberations and reports on the aforementioned issues. For his travel expenses, he was paid 500 ducats. The Ottoman–Venetian exchange of captives also included Rome. The Dragoman Bartolomeo the 1st Bruti was an intermediary for the restitution of some leading Muslim captives and their conduct to Ancona. The four sons of Müezzinzâde Ali Pasha, namely, Şahin, Melikbuğ, Ahmed, and Mehmed were also rescued with thousands of captives.

Giriş

Kıbrıs'ın fethinden ve İnebahtı Deniz Savaşı'ndan yirmi sene önce 1551'de Baylos'un konutunda faaliyete geçen Dil Oğlanı Okulu'nun (La Scuola dei Giovanni di Lingua) ortaya çıkışının temel sebebi, Venedik Cumhuriyeti'nin Türkçe, Arapça ve Farsça bilen daha fazla tercümana ihtiyaç duymasıydı. Öncelik tercüman yetiştirmek olsa da 1551 senesi Şubat ayında çıkan kanunda, Venedik'ten iki hususi kâtibin veya kâtip olmayan 20 yaş üstündeki iki gencin seçilmesi ve 5 sene İstanbul'da kalması bilhassa öngörülmekteydi¹. Venedikli yetkililer, bu okul kurulmadan ve ilgili yasa çıkmadan evvel, tercüme işlerinde çoğunlukla İstanbul'daki Osmanlı tebaası Katolik Cemaati veya Rum Ortodoks Cemaati'ne mensup Hristiyanlar ve az da olsa Yahudilerden istifade etmekteydiler ve bir anlamda bu konuda onlara bağımlıydılar. Osmanlı tebaası olmaları zaman zaman Venedik makamları, elçileri ve görevlileri nazarında bu kimselerin şüpheli karşılanmalarına da sebep oluyordu. İşte bu söz konusu bağımlılığın zamanla ortadan kalkması için de hem okul açılmış hem de ilgili yasada Venedik tebaası şartı vurgulanmıştır. Ancak "sadık dragoman" düşüncesinin Venedikli elçiler, Venedik *Collegio* ve Senato'su tarafından doğrudan dile getirilmesi Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Savaşı'ndan sonra söz konusu olmuştur². Venedik kökenlilerin İstanbul'daki dragomanlar arasındaki dikkate değer artışı ise 1600 ve 1700'lerde ancak mümkün olabilmektedir. Bunun gecikmesinin ardında çeşitli sebepler vardır: Memleketlerinden İstanbul'a yollanan ilk Venedikli kâtiplerin dil öğrenimini Dukalık Kançılırya'sında yükselme basamağı şeklinde kullanmaları, İstanbul'daki Hristiyan ailelerin Osmanlı erkânıyla daha yakın temas halinde ve Osmanlı ticareti, toplumu, hukuku ve siyasetine daha fazla hâkim olmaları bu sebepler arasında ilk sırada sayılabilir. Venedikli ailelerin İstanbul'daki dragomanlar arasında yer alması uzun bir süreçtir. Venedik elçileri, Osmanlı toprakları yakınındaki kendi tebaalarından şahıslara müracaat etmişlerdir. Adriyatik'teki Capo D'Istria etrafında yoğunlaşan Venedik tebaasına mensup aileler³, Türkçe ve o bölgenin Slav dillerine hâkimiyetleri sayesinde, bilhassa hudut

1 *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro*, No. 155, 20 Şubat 1550 tarihli mektup; Isabella Palumbo Fossati-Casa, "L'École Vénitienne des Giovani di Lingua", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à l'Occasion du Bicentenaire de l'École des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel. Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 109-122; Robert Mantran, "L'École des Jeunes des Langues: L'exemple Vénitien", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à l'Occasion du Bicentenaire de l'École des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 105-108.

2 *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro*, No. 155, 24 Kasım 1670 tarihli mektup.

3 Capo D'Istria kökenli Tarsia, Perone ve Bruti aileleri için bkz. Andrei Pippidi, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomani di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, 4, Casa Romana di Venezia, Venedik 2006, s. 61-76; Cristian Luca, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56; Domenico Venturini, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, s. 346-419; Domenico Venturini, "Tommaso Tarsia:

meselelerinde tercih edilmişler, tercüman ihtiyacı bu şekilde de kısmen karşılanmıştır. Bunun yanı sıra, Kıbrıs ve civarındaki büyük adalar ile Adalar Denizi'ndeki diğer küçük adalarda yaşayan Venedik tebaaları Venedik Cumhuriyeti'nin tercüman ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştır. Halep, Şam ve İskenderiye'deki elçiliklerde görevli tercümanlar da zaman zaman hem İstanbul'un hem de daha sonra, yani 16. ve 17. yüzyılda ticari açıdan önemi artacak olan İzmir'in tercümanlık işlerini üstlenmek üzere bu iki şehre seyahat etmişlerdir. İstanbul'daki dragomanlar da zaman zaman Venedik'in ticaret yaptığı, elçilik bulundurduğu veya nüfuz ettiği civar bölgelerde görevlendirilmişlerdir⁴.

Osmanlı payitahtı İstanbul'da veya Adriyatik'teki hudut bölgelerinde görevlendirilen Venedik dragomanlarının aileleri, hayatları ve diplomatik rolleri pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Luigi Bossi'nin Dragoman Gian-Rinaldo Carli hakkında yazdığı *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli* adlı kitabı⁵, Stefano Yerasimos'un "Istrian Dragomans in Istanbul" adlı makalesi, Domenico Venturini'nin "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta" ve "La Famiglia Albanese dei conti Bruti" adlı makaleleri⁶ ve Pietro Stancovich'in "Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria"⁷ adlı ansiklopedik çalışması dragoman ve dil oğlanları hakkındaki önemli propozografik kaynaklar olarak literatürde kıymetli bir yer teşkil etmektedir. Cristian Luca'nın "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Costantinople, 1618-1716" ve "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople)" adlı makaleleri⁸ ile Marino

-
- Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, s. 43-136.
- 4 ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli, Reg. 16, 1625, Baylos Giorgio Giustinian'a (1620-1626) yollanan 21 Ekim 1625 tarihli mektup, s. 123 r-123 v.
- 5 Luigi Bossi, *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli*, Lo Stampatore: Carlo Palese, Venedik 1797.
- 6 Domenico Venturini, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1905, s. 346-419; Domenico Venturini, "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1906, s. 43-136.
- 7 Pietro Stancovich, *Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria*, Cilt: I, II ve III, Presse Gio. Marenigh Tipografia, Trieste 1828-1829.
- 8 Cristian Luca, "Il Bailaggio Veneto di Costantinopoli nel Cinque-Seicento: I Dragomanni Provenienti dalle famiglie Brutti, Borisi e Grillo", *Dacoromano-Italica: Studi e Ricerche sui Rapporti Italo-Romeni nei Secoli XVI-XVIII*, Accademia Romana: Centro di Studi Transilvani, Cluj-Napoca 2008, s. 105-158; Luca, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56; Luca, "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople), Employees of the Venetian Embassy at the Porte during the 16th and 17th Centuries", *Italy and Europe's Eastern Border, 1204-1669: Eastern and Central European Studies I*, Cilt: I, ed. Christian Gastgeber - Alexandru Simon, Peter Lang, Frankfurt am Main 2012, s. 201-214.

Berengo'nun *Dizionario Biografico degli Italiani* adlı ansiklopedi serisini⁹ de dragoman aileleri hakkında önemli bilgiler vermeleri sebebiyle bunlara eklemek gerekmektedir. Giuseppe Paladino'nun "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli" adlı makalesi¹⁰ de aynı amaca hizmet etmektedir. Andrei Pippidi'nin "Tre Antiche Casate dell'Istria" adlı makalesi¹¹ Venedik'in dragoman aileleriyle ilgili İtalyanca ve Romence kaynakları ele alması bakımından önemlidir. Francesca Lucchetta'nın Venedik dragoman ve dil oğlanları ile Dil Oğlanı Okulu hakkındaki muhtelif makaleleri¹² dragomanların eğitimleri ve diplomatik rolleri hakkında zengin malumat sunmaktadır. Maria Pia Pedani ise kaleme aldığı muhtelif kitap ve makalelerle¹³ Venedik tercümanlarının Venedik'e gelen Osmanlı elçileriyle olan münasebeti ve Baylosların onlar hakkında Senato'ya sundukları raporlarla ilgili önemli bilgiler ve tespitler ortaya koymaktadır. Carlo Coco ve Flora Manzonetto'nun ortak kaleme aldıkları *Baili Veneziani alla Sublime Porta* adlı kitap¹⁴ ile Eugenio Albèri'nin "Relazioni" adlı serisinin iki cildi¹⁵ Baylosların dragomanlarla olan ilişkileri ve onlar hakkında sundukları raporlardan bahsetmektedir. Eric R. Dursteler¹⁶

-
- 9 Marino Berengo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Cilt II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960.
- 10 Giuseppe Paladino, "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli", *Nuovo Archivio Veneto*, Yeni Dizin, Sene XVII, Cilt: XXXIII, Bölüm: I, Officine Grafiche Carlo Ferrari, Venedik 1917, s. 183-200.
- 11 Andrei Pippidi, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomanni di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, s. 61-76.
- 12 Francesca Lucchetta, "La Scuola Dei Giovanni di Lingua Veneti nei Secoli XVI e XVII", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt 7, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1989, s. 19-40; Lucchetta, "Lo Studio Delle Lingue Orientali Nella Scuola Per Dragomanni di Venezia alla Fine del XVII Secolo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 5-6, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1987-1988, s. 479-498; Lucchetta, "L'Ultimo Progetto di Una Scuola Orientalistica a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 3, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1985, s. 1-43; Lucchetta, "Un Progetto Per Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 1, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1983, s. 1-28; Lucchetta, "Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento: Il Secondo Tentativo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 2, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1984, s. 21-61.
- 13 Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015; ayn. yzr., *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011; ayn. yzr., "Venezia Tra Mori, Turchi e Persiani", *Venezia e Le Culture Mediorientali: Bisanzio, Ebrei, Islam*, Ufficio Interventi Educativi, Vicenza, 15 Aralık 2005, s. 1-31.
- 14 Carlo Coco - Flora Manzonetto, *Baili Veneziani alla Sublime Porta*, Comune di Venezia ed Università degli Studi di Venezia, Venedik 1985.
- 15 Eugenio Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Insegna di Clio, Floransa 1840; ayn. yzr., *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: II, Insegna di Clio, Floransa 1844.
- 16 Eric R. Dursteler, *Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean: The Venetian Nation in Constantinople, 1573-1645*, Providence-Rhode Island, Brown Üniversitesi, Doktora Tezi, Mayıs 2000; ayn. yzr., *İstanbuldaki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012; ayn. yzr., "The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps", *Mediterranean Historical Review*, XVI/2, Frank Cass, Londra Aralık 2001, s. 1-30.

ve Natalie Ella Rothman¹⁷ da Venedikli tercümanların hayatları hakkında önemli makale ve kitaplar kaleme almışlar ve literatüre katkıda bulunmuşlardır. Tommaso Bertelè'nin *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie* adlı eseri¹⁸ ise Venedik dragomanları hakkında zengin bir malzeme sunmaktadır. Bu eserin Mahmud Şakiroğlu tarafından hazırlanan *Venedik ve Konstantiniyye* adlı tercümesi¹⁹ diğer pek çok kaynakla zenginleştirilmiş ve kitaptaki malzeme nicelik ve nitelik bakımından yukarıya taşınmıştır. Bertelè'nin eserinde olmayan bazı önemli bilgiler Türkçe tercümenin dipnotlarında bulunmaktadır. Bu yüzden araştırmacının her ikisinden birden istifade etmesi elzemdir. Bütün bu kaynakları işaret ettikleri arşiv belgeleriyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bununla beraber, Venedik belgelerini esas almalarından ötürü, arşivle ilgili çalışma ve araştırmalara büyük ölçüde rehberlik de etmektedirler. Bu makalenin istifade ettiği birincil ve ikincil kaynaklar, dragoman aileleri ve onların hayatlarından ziyade, diplomatik roller bakımından değerlendirilmiştir. Kaynaklar analiz edilirken, esirler ve hudut ihtilafları meseleleriyle ilgili diplomatik görevler odak noktası olarak kabul edilmiştir. Zaman sınırlaması açısından da Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın olduğu seneleri kapsayacak şekilde 1556-1575 seneleri esas alınmıştır. Makalenin temel hedefi ise diplomatik müzakereye katılan dragomanların adları, görevleri, görev bölgeleri, ele aldıkları meseleler, buldukları çözümler ve müzakere sürecine katkıları gibi konularda tespit ve çıkarımda bulunmaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için birincil kaynak olarak Venedik Devlet Arşivi'nin *ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia; ASVe, Senato Mar; ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli; ASVe, Senato, Secreta, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli* ve *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli* serilerinden istifade edilmiştir.

1. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Öncesinde Venedik Dragomanlarının Diplomasie Katkıları

Venedik'in İstanbul'daki dragomanları Venedik Cumhuriyeti'nin emrindeki Baylos'a ve Fevkalade Elçilere yazılı ve sözlü tercüme işlerinde yardım etmenin dışında, Osmanlı-Venedik ilişkilerine etki eden birtakım görevlerde de bulunmaktadırlar. Osmanlı topraklarına gelen Venedikli tüccarlara ticari işleri sırasında tercümanlık etmek, onlardan fazla vergi

17 Ella Natalie Rothman, *Between Venice and Istanbul: Trans-Imperial Subjects an Cultural Meditation in the Early Modern Mediterranean*, Michigan Üniversitesi, Felsefe-Tarih-Antropoloji Doktora Tezi, Michigan 2006; ayn.yzr., "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51 (4), Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 771-800; ayn.yzr., *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

18 Tommaso Bertelè, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932.

19 Tommaso Bertelè, *Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

alınmasını önlemek, Osmanlı-Venedik tebaası arasındaki ihtilaf ve davaları takip ederek iştirak etmek bunlardan birkaçıdır. Ancak bunlar onların diplomaside oynadığı rolleri açıklamaya yetmemektedir. Hudut ihtilaflarını, esir azadını ve değişimini müzakere etmeleri ve Osmanlı erkânına hediye sunarak birtakım davaların çözümünü talep etmeleri onları diplomatik aktör olarak ön plana çıkarmaktadır²⁰.

Baylos Domenico Trevisano, *Pregadi*'ye 1554 senesinde takdim ettiği *relazione*'de esirlerin azadı için büyük harcamalar yaptığının bahsetmiştir. Eski Baylos Vekili Leonardo Fino, İstanbul'a gelen Teodato Soffiano adlı kişinin ricası üzerine birkaç esirin azat edilmesi için Osmanlı hükümetine müracaat etmiş ve 2.000 duka ödeyeceği konusunda söz vermiştir. Azat gerçekleşmiş, ancak vaat edilen para Baylos Trevisano'nun görev zamanında ödenebilmiştir. Baylos Trevisano, Dragoman I. Gianettino Salvaço'yu yollayarak vaat edilen parayı Osmanlı yönetimine takdim etmiştir. Dragoman 600 duka değerinde birkaç hediyeyi de yanında getirmiştir. Zante'nin iki senelik vergisi olan 1.000 duka da aynı dragomanla yollanmıştır. Baylos Trevisano, bahsi geçen *relazione*'de Venedik tüccarlarından alınan ve Baylos Hazinesi'nin önemli gelirlerinden olan *cottimo* vergisinden elde edilen gelirin esirlerin azadını finanse etmeye yetmediğinden söz etmiştir. Zira aynı gelir kalemiyle hem Baylosun hane halkının maaşları ödenmekte, hem de olağan harcamalar karşılanmaktadır. Baylos Venedik tebaası olan çok sayıda kişinin Osmanlıların elinde esir olduğunun altını çizmiştir. *Collegio* ve Senato esirlerin azadı için ödenen paraya kısıtlama getirmiştir. Bayloslar her bir esirin azadı için en çok 15-20 duka harcayabilmektedir. Trevisano'ya göre, ayrı bir gelir kalemi oluşturmadan bu parayı bulmak bile mümkün olmayacaktır²¹.

Baylos Daniele Barbarigo'nun (1562-1564) yanında görevli olan Dukalık Kâtibi Alvise Bonrizzo 1564 senesinde hudut müzakeresinde görevlendirilmiştir. Baylos, Bonrizzo'yu Biccina adlı kasabanın Venedik'e iadesi için Klis Sancakbeyi Ali Paşa'nın yanına göndermiştir. Dragoman müzakere için sancakbeyinin huzuruna çıkacağı zaman âdet gereği 4 adet giysi takdim etmiştir²². Senato, bu toprağın yeniden Venedik hâkimiyetindeki Zadar'ın bir parçası olması için en ufak ayrıntının atlanmamasını, herhangi bir harcamadan kaçınılmamasını ve Split'teki Venedik görevlilerinin hadise hakkında bir an önce bilgilendirilmelerini

20 Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Insegna di Clio, Floransa 1840, s. 111, 179 ve 180; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Split (Spalato) Kont ve Komutanı'na yolladığı 14 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 136 r-136 v; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Baylos Vittore Bragadin'e yolladığı 19 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 137 v; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 1569 tarihli mektup (Gün ve ay belirtilmemiş), s. 129 r; *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 14 Şubat 1568 tarihli mektup, s. 145 v.

21 Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, s. 111, 179 ve 180.

22 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Split (Spalato) Kont ve Komutanı'na yolladığı 14 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 136 r-136 v.

istemmiş, Dragoman Bonrizzo'yu ve diğer yetkilileri bunların gerçekleşmesi hususunda tembihlemiştir²³.

Venedik'in Adriyatik'teki çıkarlarını müdafaa eden dragomanlardan biri de Lodovico Mauricini'dir. Mauricini, esir değişimi ve Osmanlı hâkimiyetindeki Parga şehriyle olan hudut meseleleri hususunda Senato'ya sık sık bilgi vermiştir²⁴. Bunun dışında, Venedik'in Kotor'daki tebaasından olan Petrović (Paštrovići/Pastrovichi) ailesinin ticari çıkarlarının muhafazasını sağlamak ve bu ailenin Ülgün'le olan hudut meselesine çözüm üretmek vazifelerini başarıyla yerine getirmeye çalışmıştır²⁵.

Zadar'daki hudut ise Dragoman Nicolò Cambi'ye emanettir. Osmanlıların, kıyılarını Uskok saldırı ve istilalarından²⁶ korumak için, Klis ve Zadar arasında kalan Venedik hâkimiyetindeki Raddovisno'da bir kale inşa etmek istemeleri Venedik'i endişelendirmiştir. Bunun neticesinde, Klis-Zadar hududu 1569 senesinde, Osmanlı ve Venedik devletleri arasında müzakereye konu olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde kaleme alınan 1549 tarihli hudut metni, müzakere sırasında istifade etsin diye Dragoman Cambi'ye teslim edilmiştir. Tahtta olan padişahın hudut hususunda yaptığı değişiklikler hakkında da kendisine malumat verilmiş, böylece hudut meselesini adalete uygun, şüpheden arı bir şekilde ele alması sağlanmıştır. Senato, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya (1568-1573) yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektupta bu bilgileri verirken, Zadar'daki hudut meselesi için bütçeden 600 ila 1.000 duka arasında harcama yapılmasına müsaade edeceğini yazmaktadır. Meselenin çözümü sırasında Venedik'ten yardımlarını esirgemeyen Klisli Hüseyin Çerñiçi'ye (Ussein Cernicich) 200-300 Venedik sikkesi/altını (zecchino) ödeme yapmasını da Baylos'a emretmiştir. Senato, Klis'e gidiş gelişi için Dragoman Cambi'ye 60 duka ödenmesine, hudut meselesi için ayrılan

23 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 2, 1560-1564, Senato'nun Baylos Vittore Bragadin'e yolladığı 19 Ekim 1564 tarihli mektup, s. 137 v.

24 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 1569 tarihli mektup (Gün ve ay belirtilmemiş), s. 129 r.

25 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 3, 1565-1568, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 14 Şubat 1568 tarihli mektup, s. 145 v.

26 Uskoklar 16. yüzyılın sonlarında Venedik'in Adriyatik'teki ada ve kıyıları hedef olarak seçmeye başlamışlardır. Osmanlı sancağı Lika'dan ganimet almakta zorlanınca Venedik topraklarına yönelmişlerdir. Venedik'in bu dönemde onlara Osmanlı Devleti'nden daha sert davranması da buna sebep olmuştur. Osmanlılar, fetihler sırasında Hırvatistan'a kaçan ve 1576'da yurtlarına dönmek isteyen Uskoklara müsaade etmişler ve onları istimalat politikasıyla teskin etmeyi başarmışlardır. Uskok Kapudanı Zorzi Vachsich'in Lika Sancakbeyi İbrahim Bey'le 1590 senesinde kurduğu dostlukla bu durum daha da ilerlemiştir. Ancak Uskoklar 17. yüzyılın başlarında Avusturya'dan destek alıp Osmanlı bölgelerine saldırmaya başlayınca Osmanlıların bu korsan taifesine olan yaklaşımı değişmiştir. 1616 senesinde Bosna Beylerbeyi'ne Uskoklar konusunda Venedik'e yardımcı olması emredilmiş ve Venedik'in Bosna'dan paralı asker toplamasına müsaade edilmiştir. 1630 senesinde de Osmanlı Devleti ve Venedik, Uskoklara karşı ittifak oluşturmak için müzakerelere başlamışlardır. Bosna Beylerbeyi de bu müzakerelere aracı olmuştur. İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1573-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 111-112, Ek 30, 31 ve 32: s. 201-210; Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık: Senjli Uskoklar*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 4-21, 35-48 ve 286-288.

600-1.000 dükalık bütçenin Zadar'da görevli olan komutan ve konta teslim edilmesine karar vermiştir. Klis Sancakbeyi'ne hediye olarak verilecek ikisi ipek, biri iskerlet, bir diğeri tavus kuşu tüyünden olan 4 giysi badem şekeriyle birlikte Şibenik'teki komutan ve konta teslim edilecektir²⁷. Senato, söz konusu dragomanı başlangıçta, 15 günlüğüne Klis'e göndermeyi planlarken, müzakerenin uzun süreceğini öngörerek süreyi iki aya çıkarmıştır. Senato, dragoman ve ailesinin yeme içme masrafını günlük 15 mocenigo (para birimi) üzerinden hesaplamış, dragoman ve ona eşlik eden çavuşa 100 Venedik sikkesi/altını (zecchino) tahsisat ödemeye karar vermiştir²⁸. Dragoman Cambi, bir posta kayığıyla Şibenik'ten yolladığı 21 Temmuz 1569 tarihli mektupta, Klis Sancakbeyi'nin hudut memuru ile birlikte çizdiği hudut planını Senato'ya iletmiştir²⁹. Müzakere ilerlerken masraflar artmış, dragomana 800 Venedik sikkesi/altını (zecchino) temin edilmiş, bunun dışında onu Şibenik'ten Venedik'e götürecek iki kayığın kira ücreti olarak 22 duka ödenmiştir³⁰.

2. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Dil Oğlanlarının ve Dil Oğlanı Okulu'nun Vaziyeti

Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Savaşı sırasında Venedik dragomanları ve dil oğlanları için son derece gergin ve tehlikeli bir diplomatik ortam söz konusudur³¹. Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) dil oğlanlarının durumunu 1568 senesinde şu şekilde özetlemiştir: Dil Oğlanı Okulu'nda (La Scuola dei Giovanni di Lingua) 5 seneyi dolduran iki dil oğlanı vardır. Bunlar 1563 senesinde atanan Vincenzo degli Alessandri ile Lodovico Fontana'dır³². Matteo Marucini ise 1566 senesinde İstanbul'a dönen ve 1567 senesinde Baş Dragoman olarak atanan ağabeyi Lodovico Marucini'den boşalan dil oğlanı kadrosuna yerleştirilmiştir³³. Melchiorre (Marchiò) Spinelli ise yeni görevlendirilmiştir. Baylos Barbaro dil oğlanlarının beş sene olarak belirlenen eğitim süresini aşmaması için gerekli tedbirleri alsa da kısa süre içinde tercüman çırağı bulmak her zaman mümkün olmamıştır. Bazı dil oğlanları ihtiyaç sebebiyle

27 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektup, s. 10 r-11 r.

28 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yolladığı 19 Mart 1569 tarihli mektup, s. 10 r ve 11 v.

29 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Dalmaçya hududundan sorumlu Komutan Giovanni Battista Calbo'ya yolladığı 6 Ağustos 1569 tarihli mektup, s. 24 r.

30 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, s. 25 r.

31 Osmanlılar ve Venedikliler Kıbrıs'ın fethi, daha doğrusu Magosa Kuşatması esnasında pek çok önemli devlet adamını yitirmiştir. Bunların listesi için bkz. Giovanni Pietro Contarini, *Historia delle Cose Successe dal Principio della Guerra Mossa da Selim Ottomano a' Venetiani Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa Contra Turchi*, Descritta non Meno Particolare che Fedelmente da M. Giovanni Pietro Contarini Venetiano, Appresso Francesco Rampazetto, Venedik 1572, s. 31 v-32r.

32 Baylos Daniele Barbarigo (1562-1564) 1564 senesinde *Pregadi*'ye takdim ettiği *relazione*'de bu iki dil oğlanını karşılaştırmış, Vincenzo degli Alessandri'nin Türkçe konuşma konusunda daha çok pratik yaptığını ve onun bu konuda Lodovico Fontana'dan daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Dil Oğlanı Fontana Türkçe okuma yazma konusunda Dil Oğlanı Alessandri kadar beceriklidir. Albèri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri:III, Cilt: II, Insegna di Clío, Floransa 1844, s. 1 ve 56.

33 *ASVe, Senato Mar*, Reg. 38, 24 Mart ve 26 Nisan 1567 tarihli hükümler, s. 39 v-40 r ve 48 r.

İstanbul'da beş seneden fazla kalmışlardır³⁴. Lodovico Fontana ise akı (flusso) sebebiyle ciğerinin su toplaması yüzünden vefat etmiştir³⁵. Lodovico Marucini'nin kardeşi Matteo sert iklim koşulları yüzünden göğsünde şiddetli bir ağrı hissetmiş, ağrısı hayati tehlike oluşturunca 1569 senesinde Venedik'e geri yollanmıştır³⁶. Matteo Marucini hayati tehlikeyi aylar sonra atlatabilmiştir³⁷. 1563'te dil oğlanı olarak İstanbul'a gelen Vincenzo degli Alessandri ise ondan bir sene sonra Venedik'e geri dönmüştür³⁸. Kıbrıs'ın fethi öncesinde yaşanan gergin ortam hesaba katıldığında bu geri dönmekten ziyade bir firar gibi görünmektedir. Dil Oğlanı Vincenzo degli Alessandri Müslüman kıyafeti giyerek İstanbul'dan firar etmiştir³⁹. Dil Oğlanı Melchiorre Spinelli ise savaş sırasında Baylos Marc'Antonio Barbaro'yla birlikte konutta hapis kalmış, gitmesine müsaade edilmemiştir. Bu dil oğlanının hizmette gösterdiği verim yaşadığı talihsizlikler sebebiyle büyük oranda düşmüştür⁴⁰. Ancak Spinelli de Dil Oğlanı Matteo Marucini gibi kısa süre içinde İstanbul'dan ayrılmaya muvaffak olmuştur. Baylos Antonio Tiepolo'nun döneminde akdedilen sulhun ardından okul yeniden açılmıştır. Okul Kıbrıs'ın fethinden sonra 4 sene içinde toparlanabilmiş, 1573-1577 seneleri arasında âtil bir vaziyette kalmıştır⁴¹.

-
- 34 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 15 Ekim 1568 tarihli 39 numaralı dispaccio, s. 268 r-269 r.
- 35 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 13 Kasım 1568 tarihli 45 numaralı, s. 298 v.
- 36 Fevkalade Elçi Marino Cavalli (1567-1571) Matteo Marucini'nin 8 Ocak 1570 tarihinde İstanbul'dan ayrıldığını haber vermektedir. *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 3, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 7 Ocak 1569 tarihli 55 numaralı dispaccio, s. 360 r-360 v; *ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli*, Busta 3, Reg. 6, Fevkalade Elçi Marino Cavalli (1567-1571) tarafından Venedik Doğu Pietro Loredan'a (1567-1570) yollanan 13 Ocak 1570 tarihli mektup, s. 277 r-278 r; Apostolo Zeno, *Compendio della Storia Veneta Continuata Fino alla Caduta di Repubblica*, Tipografia Bonvecchiato, Venedik 1847, s. 117-119.
- 37 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 4, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 20 Ekim 1569 tarihli 37 numaralı dispaccio, s. 222 r-222 v.
- 38 Marino Berengo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, "Degli Alessandri, Vincenzo", Cilt II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960, s. 174.
- 39 Vincenzo degli Alessandri aynı sene Venedik'e ulaşmayı başarmıştır. Sultan II. Selim'e (1524-1574) karşı İran Şahı Tahmasb'ın desteğini almaya çalışan Venedik bu dragomanı aynı sene İran'a elçi olarak yollamıştır. Dragoman degli Alessandri, 1574 senesinde Venedik'e döndüğü zaman Senato'ya bir relazione takdim etmiştir. Tommaso Bertelé, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia, e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932, s. 138, not 88; Charles Yriarte, *La Vie d'Un Patricien de Venise au Seizième Siècle*, Paris, E. Plon et Cie Imprimeurs-Éditeurs, Paris 1874, s. 173-235; Albèri, *Le Relazioni*, seri III, cilt II, İran Elçisi Kâtip-Dragoman Vincenzo degli Alessandri tarafından Senato'ya takdim edilen 1574 tarihli *relazione*, s. 103-129.
- 40 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 5, Baylos Marc'Antonio Barbaro (1568-1573) tarafından yollanan 21 Temmuz 1571 tarihli 107 numaralı dispaccio, s. 450 v; Bertelé, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia*, s. 138, not 88.
- 41 *ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli*, Filza 11, Baylos Giovanni Correr (1575-1577) tarafından yollanan 20 Mayıs 1577 tarihli 19 numaralı *dispaccio*, s. 99 r.

3. Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri Sırasında Venedik Dragomanlarının Diplomasiye Katkıları

Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler devam etmekteydi. Bilhassa Adriyatik'teki hudut müzakerelerinde dragomanlar etkin biçimde rol almaktaydılar. Söz konusu savaş ve fetih sonrasında dragomanlara verilen en önemli diplomatik görevler esirlerin salıverilmesi ve değiş tokuşuyla ilgilidir.

Dragoman Matteca Salvago, İnebahtı Savaşı'ndan sonra, Venedik'in hem hudut ve borç meseleleri hem de esirlerin azadı hususuyla ilgilenmiştir. Sadrazam Mehmed Paşa'nın huzuruna çıkan dragoman, Venedik'te tutsak edilen, Osmanlı tebaasına mensup Müslüman ve Yahudi tüccarlar ve onların malları hakkında kendisine bilgi vermiş, bunların serbest bırakılması karşılığında İstanbul, İskenderiye ve Suriye gibi Osmanlı topraklarında hapsedilen Venedik tebaasına mensup tutsakların iadesini talep etmiştir⁴². Senato, Giacomo Ragazzoni adlı dragomanı Osmanlı esirlerinin durumu ve el konulan malları hakkında bilgi vermesi için İstanbul'a yollamış ve sadrazamın konu hakkında daha fazla bilgilendirilmesini sağlamıştır. Ragazzoni, Senato tarafından alınan kararları ve hazırlanan raporları da sadrazama iletmıştır⁴³. Senato, Ragazzoni'nin seyahat sırasındaki masrafları için hazineden 500 duka tahsis edilmesine karar vermiştir⁴⁴.

Matteca Salvago ise, bir sene önce İzmir'den yola çıkıp İskados (Schiato) Adası'nda karaya oturan Colomba adlı geminin Osmanlılar tarafından alıkonulan mürettebatının serbest bırakılmasını ve gemideki malların Venedik'e iadesini sadrazamdan rica etmiştir⁴⁵. Dragoman Venedik'in elindeki Müslüman ve Yahudi esirlerin serbest bırakılması ve gemilerdeki ticari mal ve toprakların, mallar satıldıysa elde edilen paranın Osmanlılara iadesi için Venedik'in de birtakım şartları olduğunu ifade etmiştir. Buna göre savaş zamanında hapsedilen Mısır ve Suriye gibi Osmanlı topraklarındaki elçilerin aileleri ve mallarıyla birlikte serbest bırakılması ilk şarttır⁴⁶. Ancona'dan Kurcula'ya seyahat ederken gemisinde alıkonulan Asilzade Komutan Marco Quirini'nin serbest bırakılmasının Venedik'in ikinci şartı olduğunu belirten dragoman,

42 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 3 Mart ve 8 Mart 1571 tarihli mektuplar, s. 36 r; Volkan Dökmeçi, *İstanbul'daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2018, s. 269-270.

43 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 r ve 37 r-37 v.

44 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 10 Mart 1571 tarihli mektup, s. 37 v-38 r.

45 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 v.

46 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Marc'Antonio Barbaro'ya yollanan 8 Mart 1571 tarihli mektup, s. 36 v-37 r.

huduttaki Osmanlı sancakbeylerinin savaş esnasında Venedik topraklarına düzenlediği akınlar, oralarda yaptıkları yağmalar ve yol açtıkları zararlar hakkında da izahatta bulunmuştur. Dragoman, son olarak, Osmanlı gemilerinin Venedik sularında güvenle seyahat etmesi için Venedik'in büyük bir erdem ve çabayla elinden geleni yapacağını sadrazama iletmiştir. Osmanlı-Venedik arasındaki esir değiş tokuşu birkaç sene sonra Roma'ya kadar uzanmış, Dragoman I. Bartolomeo Bruti, Roma'daki Müslüman tutsakların Ancona'ya yollanmasına aracılık etmiştir⁴⁷. Müezzinzâde Ali Paşa'nın oğlu Şahin Bey ve ağabeyi Melikbuğ Bey ile diğer kardeşleri Ahmed ve Mehmed Bey de tutsak düşenler arasındadır. Bunların yaşları 15-19 aralığındadır. Şahin Bey ve Melikbuğ Bey'in Papa V. Pius'un elinde olduğu haberi Napoli'de de yayılmıştır. Bunun yanı sıra, o kıyılarda 5.000 civarında Müslümanın esir olduğu rivayet edilmiştir⁴⁸. 12 Osmanlı kadırgasının Fener Kapudanı olan Gavur Ali de o tutsaklardan biridir⁴⁹. Osmanlıların esir aldığı 12.000 Hristiyan diplomatik girişimler sonucunda zincirlerinden kurtulmuştur⁵⁰. Suriye ve Mısır'da bulunan Venedikli esirlerle ilgili meseleler, bu iki mahaldeki elçiliklerde görev almış tecrübeli bir dragomanın İstanbul'a gelmesini zorunlu kılmıştır. Bu meselenin halli için Dragoman Marco di Scassi senelik 300 duka tutarındaki yüksek bir maaşla İstanbul'a yollanmıştır⁵¹. Bu gergin diplomatik ortam, dragomanların sadık hizmetlerinin bedelini canlarıyla ödemelerine de sebep olmuştur. Mesela, 1567 senesinde Baş Dragoman olarak atanan Lodovico Marucini, Kıbrıs'ın fethi sırasında şifreli mektuplarla yakalanınca Osmanlılar tarafından önce zindana atılmış, daha sonra idam edilmiştir⁵².

Sonuç

Bu makalenin temel kaynaklarını oluşturan Senato kararları ve Baylos mektuplarında yer alan malumat dikkatle analiz edilmiş, Venedik dragomanlarının Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın cereyan ettiği senelerde çeşitli diplomatik görevleri faal bir şekilde üstlendikleri ortaya konmuştur. Aynı belgelerden yola çıkılarak o dönemde yürütülen müzakerelerin temel konusunun her iki hadise sırasında tutsak düşen esirler olduğu, bilhassa Adriyatik Bölgesi'nde (Zadar-Klis hududunda) görülen hudut ihtilaflarının da aynı dönemde yoğun bir şekilde devam ettiği tespit edilmiştir. Dragomanların hudut ve esaret meseleleri

47 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Baylos Giovanni Correr'e yollanan 18 Mart 1575 tarihli mektup, s. 110 r.

48 Pandolfo Collenuccio, *Raccolta di Tutti I Più Rinominati Dell'istoria Generale del Regno di Napoli Principiando dal Tempo Che Queste Provincie Hanno Preso Forma di Regno*, Cilt 19, Kitap 2 (Libro Secondo), Stamperia di Giovanni Gravier, Napoli 1771, s. 303; Ferrante Caracciolo, *Commentarii delle Guerre Fatte Co' Turchi da Don Giovanni D'Austria*, Kitap 1 (Libro Primo), Appresso Giorgio Marescotti, Floransa 1581, s. 46; Tommaso Costo, *Giunta di Tre Libri di Tommaso Costo Cittadino Napoletano Al Compendio dell'istoria del Regno di Napoli*, Kitap 2 (Libro 2), Presso Barezzo Barezzi, Venedik 1588, s. 56v-57 r.

49 Girolamo Catena, *Vita del Gloriosissimo Papa Pio Quinto*, Appresso Giovanni Battista del Sera, Roma 1587, s. 230.

50 Luigi Conforti, *Napoletani a Lepanto*, Casa Editrice Artistica Letteraria, Napoli 1886, s. 95.

51 *ASVe, Senato, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli*, Reg. 4, 1569-1575, Senato'nun Baylosa yolladığı 16 Nisan 1575 tarihli mektup, s. 116 v ve 119 v.

52 Bertelè, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia*, s. 138, not 88; Dökmeci, *a.g.t.*, s. 71.

hakkında edindikleri bilgi ve tecrübe, onların Türkçeye ve Adriyatik bölgesi söz konusu olduğunda Slavcaya hâkimiyetleri müzakerelerde daha kolay görev almalarını sağlamıştır. Bu durum, bu makalede ele alınan arşiv kaynaklarında da açıkça görülmektedir. Binlerce Hristiyan ve Müslüman esirin değiş tokuşunda ve fidyelerinin temininde Venedik Cumhuriyeti'nin kendi adına uğraş vermesi, diğer Hristiyan devletler ve Osmanlı İmparatorluğu adına aracılık etmesi, dragomanların bu meseleyle ilgili mesaisini bir hayli artırmış ve bu durum belgelere de yansımıştır. Belgelerde tespit edildiği üzere, Venedik yönetimi hudut müzakereleriyle ilgili görev tayin ederken, tercümanların aile kökenini de dikkate almaktadır. Venedik hükümeti, aile bağları ve coğrafi aidiyet sayesinde Adriyatik Bölgesi'nin kültürel, coğrafi, toplumsal ve siyasi yapısını iyi bilen dragomanları o bölgedeki hudut meselelerinde görevlendirmiştir. Capo D'Istria kökenli Bruti ailesine mensup dragomanların bu meselelerin çözümünde ön planda oldukları anlaşılmaktadır. Belgelere yansıdığı üzere, Salvago ve Marucini ailelerine mensup dragomanlar, Osmanlı erkânıyla olan müzakerelerde edindikleri bilgi ve tecrübe sebebiyle gerek esirler gerekse hudutlarla ilgili müzakereleri Baş Dragoman sıfatıyla İstanbul'da yürütmüşler, binlerce Müslüman ve Hristiyan esirin değiş tokuşunda ve hudut ihtilaflarıyla ilgili şikâyetlerin Osmanlı yönetimine iletilmesinde önemli rol oynamışlardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivio di Stato di Venezia (Venedik Devlet Arşivi)

ASVe, Cinque Savii alla Mercanzia, No. 61, Memoria Mercantile: Dragomani, Interpreti, Gioveni di Lingua, Utilità et Altro, No. 155.

ASVe, Senato Mar, Registro 38 (1567).

ASVe, Senato, Secreta, Archivio Proprio Costantinopoli, Ambasciatore a Costantinopoli, Busta 3, Registro 6.

ASVe, Senato, Secreta, Deliberazioni, Registri, Costantinopoli, Registro 1 (1556-1559), Registro 2 (1560-1564), Registro 3 (1565-1568), Registro 4 (1569-1575), Reg. 16 (1625).

ASVe, Senato, Secreta, Dispacci degli Ambasciatori, Costantinopoli, Filza 3, Dispaccio No: 39, Dispaccio No: 45, Dispaccio No:55; Filza 4, Dispaccio No: 37; Filza 5, Dispaccio No: 107; Filza 11, Dispaccio No: 19,

Kaynak Eserler

- Albèri, Eugenio, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: I, Floransa, Insegna di Clío, 1840.
- _____, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato Durante Il Seccolo Decimosesto*, Seri: III, Cilt: II, Insegna di Clío, Floransa 1844.
- Bossi, Luigi, *Elogio Storico del Conte Commendatore Gian-Rinaldo Carli*, Lo Stampatore: Carlo Palese, Venedik 1797.
- Caracciolo, Ferrante, *Commentarii delle Guerre Fatte Co' Turchi da Don Giovanni D'Austria*, Kitap 1 (Libro Primo), Appresso Giorgio Marescotti, Floransa 1581.
- Catena, Girolamo, *Vita del Gloriosissimo Papa Pio Quinto*, Appresso Giovanni Battista del Sera, Roma 1587.
- Collenuccio, Pandolfo, *Raccolta di Tutti I Più Rinominati Dell'Istoria Generale del Regno di Napoli Principiando dal Tempo Che Queste Provincie Hanno Preso Forma di Regno*, Cilt 19, Kitap 2 (Libro Secondo), Stamperia di Giovanni Gravier, Napoli 1771.
- Contarini, Giovanni Pietro, *Historia delle Cose Successe dal Principio della Guerra Mossa da Selim Ottomano a' Venetiani Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa Contra Turchi, Descritta non Meno Particolare che Fedelmente da M. Giovanni Pietro Contarini Venetiano*, Appresso Francesco Rampazetto, Venedik 1572.
- Costo, Tommaso, *Giunta di Tre Libri di Tommaso Costo Cittadino Napoletano Al Compendio dell'Istoria del Regno di Napoli*, Kitap 2 (Libro 2), Presso Barezzo Barezzi, Venedik 1588.
- Stancovich, Pietro, *Biografia degli Uomini Distinti dell'Istria*, Cilt: I, II ve III, Presse Gio. Marenigh Tipografia, Trieste 1828-1829.
- Yriarte, Charles, *La Vie d'Un Patricien de Venise au Sezième Siècle*, E. Plon et Cie Imprimeurs-Éditeurs, Paris 1874.
- Zeno, Apostolo, *Compendio della Storia Veneta Continuata Fino alla Caduta di Repubblica*, Tipografia Bonvecchiato, Venedik 1847.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Berengo, Marino, “Degli Alessandri, Vincenzo”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Cilt: II, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma 1960.
- Bertelé, Tommaso, *Il Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e Le Sue Antiche Memorie*, Apollo, Bologna 1932.
- _____, *Venedik ve Konstantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Bostan, İdris, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1573-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- Bracewell, Catherine Wendy, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık: Senjli Uskoklar*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.
- Coco, Carlo - Flora Manzonetto, *Baili Veneziani alla Sublime Porta*, Comune di Venezia ed Università degli Studi di Venezia, Venedik 1985.
- Conforti, Luigi, *Napoletani a Lepanto*, Casa Editrice Artistica Letteraria, Napoli 1886.

- Dökmeci, Volkan, *İstanbul'daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- Dursteler, Eric. R., *Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean: The Venetian Nation in Constantinople, 1573-1645* Providence-Rhode Island, Brown Üniversitesi, Doktora Tezi, Mayıs 2000.
- _____, *İstanbuldaki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, "The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps", *Mediterranean Historical Review*, XVI/2, Frank Cass, Londra Aralık 2001, s. 1-30.
- Luca, Cristian, "Il Bailaggio Veneto di Costantinopoli nel Cinque-Seicento: I Dragomanni Provenienti dalle famiglie Brutti, Borisi e Grillo", *Dacoromano-Italica: Studi e Ricerche sui Rapporti Italo-Romeni nei Secoli XVI-XVIII*, Accademia Romana: Centro di Studi Transilvani, Cluj-Napoca 2008, s. 105-158.
- _____, "Notes on the Family Wealth and Career Progression of Cristoforo Tarsia and His Sons, Dragomans of the Venetian Embassy in Constantinople, 1618-1716", *Acta Histriae*, XXI/1-2, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Ljubljana 2013, s. 39-56.
- _____, "Some Families of Dragomans from the Italian-Levantine Community of Beyoğlu (Pera in Constantinople), Employees of the Venetian Embassy at the Porte during the 16th and 17th Centuries", *Italy and Europe's Eastern Border, 1204-1669: Eastern and Central European Studies I*, Cilt: I, Ed. Christian Gastgeber & Alexandru Simon, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2012, s. 201-214.
- Lucchetta, Francesca, "La Scuola Dei Giovanni di Lingua Veneti nei Secoli XVI e XVII", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt 7, Roma, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, 1989, s. 19-40.
- _____, "Lo Studio Delle Lingue Orientali Nella Scuola Per Dragomanni di Venezia alla Fine del XVII Secolo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 5-6, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1987-1988, s. 479-498.
- _____, "L'Ultimo Progetto di Una Scuola Orientalistica a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 3, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1985, s. 1-43.
- _____, "Un Progetto Per Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 1, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1983, s. 1-28.
- _____, "Una Scuola di Lingue Orientali a Venezia nel Settecento: Il Secondo Tentativo", *Quaderni di Studi Arabi*, Cilt: 2, Istituto per L'Oriente Carlo Alfonso Nallino, Roma 1984, s. 21-61.
- Mantran, Robert, "L'École des Jeunes des Langues: L'exemple Vénitien", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à L'Occasion du Bicentenaire de l'Ecole des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 105-108.
- Paladino, Giuseppe, "Due Dragomanni Veneti a Costantinopoli: Tommaso Tarsia e Gian Rinaldo Carli", *Nuovo Archivio Veneto*, Yeni Dizin, Sene XVII, Cilt: XXXIII, Bölüm: I, Officine Grafiche Carlo Ferrari, Venedik 1917, s. 183-200.
- Palumbo Fossati-Casa, Isabella, "L'École Vénitienne des Giovani di Lingua", *Istanbul et Les Langues Orientales: Actes de Colloque Organisé par l'IFEA et l'INALCO à L'Occasion du Bicentenaire de l'Ecole des Langues Orientales Istanbul 29-31 Mai 1995*, ed. Frédéric Hitzel, Paris Eds L'Harmattan, Paris 1997, s. 109-122.

- Pedani, Maria Pia, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- _____, "Venezia Tra Mori, Turchi e Persiani", *Venezia e Le Culture Mediorientali: Bisanzio, Ebrei, Islam*, Ufficio Interventi Educativi, Vicenza, 15 Aralık 2005, s. 1-31.
- Pippidi, Andrei, "Tre Antiche Casate dell'Istria, Esempi Per Lo Sviluppo di un Gruppo Professionale: I Dragomanni di Venezia Presso La Porta", *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, 4, Casa Romana di Venezia, Venedik 2006, s. 61-76.
- Rothman, Ella Natalie, *Between Venice and Istanbul: Trans-Imperial Subjects an Cultural Meditation in the Early Modern Mediterranean*, Michigan Üniversitesi, Felsefe-Tarih-Antropoloji Doktora Tezi, Michigan 2006.
- _____, "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossings in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51 (4), Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 771-800.
- _____, *İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar*, çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Venturini, Domenico, "La Famiglia Albanese dei conti Bruti", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt XX, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1905, s. 346-419.
- _____, "Tommaso Tarsia: Dragomano Grande della Repubblica Veneta, al Secondo Assedio di Vienna Per Opera dei Turchi da Una Relazione Inedita", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Cilt: XXII, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1906, s. 43-136.

“Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma”*: II. Selim’in Venedik’e Verdiği 1573 Ahidnamesi

“A Humiliating Treaty Followed the Great Victory”: The Ahdname of 1573 Issued by Selim II

Özgür Oral**

*Frederick C. Lane, Venice: A Maritime Republic, Baltimore and London 1973, s. 248.

**Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ö.O. 0000-0003-3810-4748

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Özgür Oral,
İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi
Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: ozguroral@gmail.com

Başvuru/Submitted: 16.02.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
01.03.2022

Kabul/Accepted: 02.03.2022

Atıf/Citation:

Oral, Ozgur. “Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma”: II. Selim’in Venedik’e Verdiği 1573 Ahidnamesi.” *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 145-160.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202208>

ÖZ

1570 yılında Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs seferi ile başlayan Osmanlı Venedik Savaşı, kısa zamanda bir Osmanlı-Kutsal Birlik savaşı haline dönüşmüş, bu mücadeleler esnasında İnebahtı’da Osmanlı donanması ağır bir mağlubiyet almıştır. Buna rağmen, donanmalarını yeniden inşa eden Osmanlılar, mücadelelerine devam etmişlerdir. 1572 yılındaki girişimlerden bir netice alınamaması, Kutsal Birlik’in zayıflamasına ve Venedik’in Osmanlılarla müstakilen barış yapmasına neden olmuştur. Bu makalede, 1573 yılında II. Selim’in Venedik’e verdiği ahidname maddeleri incelenecek, buradan hareketle İnebahtı Savaşı ile zirve yapan bu süreçteki Osmanlı Venedik mücadelelerinin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Venedik, Kutsal Birlik, İnebahtı, Ahidname

ABSTRACT

The Ottoman-Venetian war of 1570 began with the naval campaign against the Venetian-held island of Cyprus. Soon thereafter, the action evolved into a war between the Ottomans and the Holy League that ultimately included the battle of Lepanto, in which the Ottomans experienced a heavy defeat. Nevertheless, the Ottomans continued to fight the Holy League by rebuilding their navy the following year. The efforts of the 1572 campaigns, while not resulting in an overall victory, caused cracks in the alliance of the Holy League. Venice, for example, made a separate peace with the Ottomans, and Selim II issued an *ahdname*. This article will examine the aforementioned peace (*ahdname*) and discuss its various articles. Finally, the author will offer a general evaluation of the struggle between the Ottomans and Venice.

Keywords: Ottoman Empire, Venice, Holy League, Lepanto, *ahdname*

Extended Abstract

The Ottoman conquest of Cyprus in 1571 caused great distress in the Catholic world. Due to the efforts of Pope Pius V, the conquest also led to the establishment of a Holy League against the Turks. Soon after the fall of Famagusta, the Ottoman navy was virtually destroyed in the battle of Lepanto by a fleet of the Holy League. This sea battle was a great victory for the Holy League, and historians have rightfully interpreted it as such. Conversely, further developments, such as the dissolution of the Holy League and the Venetian diplomatic attempts to make peace with the Ottomans, demonstrate that the effects of this victory were short-lived. In the end, Venice requested peace, and following negotiations, reached an agreement with the Ottomans. On March 7, 1573, Selim II issued an *ahdname*, and with that, the war between the two states was officially over.

The *ahdname* of 1573 has been briefly mentioned by several historians, and numerous transliterations of two existing copies have been published. However, there are some gaps and misinterpretations in the literature regarding its articles. Furthermore, this *ahdname* was a renewal of the *ahdname* of 1567, which itself was a renewal of the 1540 *ahdname*. In order to have a thorough understanding of the *ahdname* of 1573, one needs to be conversant with all these three texts. Mahmut Şakiroğlu tried to do just that and published a comparative study of the two texts but omitted the 1540 *ahdname*.

The *ahdname* of 1573 obliged Venice to pay 300,000 ducats to the Ottoman Empire. This requirement has been interpreted by several scholars as comprising reparations. Some scholars have even argued that the money had to be paid to the Ottoman Empire to cover the expenses of the Cyprus campaign. Although this payment can be seen as reparations at first glance, both the Ottomans and the Venetians preferred not to use this term and instead simply called it a "payment." A similar payment existed in the *ahdname* of 1540, where again it appeared under this term. However, when ambassadors paid installments, and the Ottomans received them, different names started appearing in the letters, including "pişkeş" (gift) or "kesim" (tax). Other letters and chronicles show that the Ottomans had sought the amount as a precondition for issuing the *ahdname*. In this regard, I prefer to interpret and define this payment as the "price of friendship."

When the decision to reach peace was made, the Ottoman castle of Sopot was under Venetian control. Together with the 300,000 ducats, the Ottomans asked Venice to return the castle. This demand, I argue, was also a "precondition" for peace as well as the "price of friendship." In the *ahdname*, it was made very clear that both Bosnia and Albania would return to their prewar borders. Based on this term of the *ahdname*, Sopot Castle would have become Ottoman property in any case but because this transfer was to be a precondition of the *ahdname* and its other details were not yet set, the Ottomans asked for the castle to

prove the Venetian desire for friendship. A similar demand had been made in 1540, when the Ottomans got the last Venetian castles in Morea, Nafplio, and Monemvasia, in precisely the same way.

As I mentioned above, the *ahdname* of 1573 defined Ottoman–Venetian borders in accordance with the principle of *status quo ante bellum*. Although this principle sought only a return to the prewar borders, which sounded very simple, it took approximately three years to draw the final border due to constant disagreements and local uprisings. In the end, the two states settled their dispute, but the Ottomans never returned Ulcinj and Antivari.

The *ahdname* of 1573 regulated the following two different tribute issues as well: Cyprus and Zante. The Venetians had been paying tribute for Cyprus to the Ottomans since 1517, but during this war, as the Ottomans had captured the island, the Venetians no longer had to pay the tribute of 8,000 ducats. The *ahdname* does not mention Cyprus other than in this specific article and does not discuss its sovereignty. By accepting the abolishment of the Cyprus tribute, Venetians implicitly accepted the Ottoman jurisdiction over the island. In the second tribute regulation, the Ottomans increased the tax of Zante, an Ionian island held by the Venetians since 1485, from 500 ducats to 1,500 ducats.

At the beginning of the war, both sides arrested each other's subjects and confiscated their merchandise and properties. With the 1573 *ahdname*, all the arrested subjects of the two parties were to be released and their properties returned. If the merchandise had been sold or disappeared, the states had to offer compensation.

Although the Ottomans suffered a great defeat in the battle of Lepanto, they managed to compensate for their loss at the diplomatic table. On the contrary, Venice not only lost territory but also had to accept burdensome terms, including the sizable payment and increases in its previous tribute. In this sense, following a great victory, the Venetian Republic suffered a humiliating peace.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki son Katolik üssü olan Kıbrıs üzerine sefer tertibi ve bu seferin 6 Ağustos 1571 tarihinde Magosa'nın fethi ile başarıyla neticelenmesi Avrupa'da büyük bir infiale yol açmıştır. Papa V. Pius'un girişimleri sonucunda Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki bu savaşın hüviyeti değişmiş ve Osmanlı Devleti bir Kutsal Birlik donanması ile karşılaşmak zorunda kalmıştır. 7 Ekim 1571 tarihinde Osmanlı donanması İnebahtı körfezinde Kutsal Birlik donanması tarafından büyük ölçüde imha edilmişse de zamanın sadrazamı Sokollu Mehmed Paşa'nın olağanüstü girişimleri ile yeniden inşa edilecektir. Osmanlı-Venedik savaşının bundan sonraki sürecinde denizde büyük bir muharebe yaşanmamış, Adriyatik sahillerinde yapılan muharebeler ise savaşın neticesini değiştirici bir nitelik arz etmemiştir.

Kutsal Birlik'in mimarı V. Pius (ö. 1572) hayatını kaybedip yerine gelen Papa XIII. Gregorius'un Kutsal Birlik'in devamı hususunda pek de hevesli olmaması kısa süre içerisinde birlik bileşenlerinin müstakil hareketlerine neden oldu. Bu dönemde İspanya kuzey eyaletlerinde yaşanan isyanla meşgulken, Venedik de savaş masrafları ve Levant ticaretinde yaşanan büyük düşüş dolayısıyla ekonomik olarak zor zamanlardan geçmekteydi. Osmanlı Devleti ise, her ne kadar İnebahtı'da donanmasını kaybederek büyük bir darbe olsa da başta Kıbrıs olmak üzere kazanımlarını büyük ölçüde muhafaza ediyor oluşu dolayısıyla eski dostu Venedik'le barış fikrine uzak değildi. Böyle bir atmosferde başlayan barış görüşmeleri 3 Zilkade 980/7 Mart 1573 tarihinde Venedik'e yeniden bir ahidname verilmesi ile nihayete erdirildi¹.

Bu yazıda incelenecek olan söz konusu ahidnamenin tespit edilen iki kopyası mevcuttur ve bunlar üzerinde muhtelif araştırmacılar çalışmalarını yürütmüşlerdir. Venedik'e gönderilen ve hala Venedik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen orijinal metnin Latinize edilmiş hali Mahmut Şakiroğlu tarafından 1567 ahidnamesi ile olan ilişkisine dair birtakım açıklamalarla birlikte yayımlanmıştır². Meryem Kaçan ise, 21 numaralı *Mühimme Defteri* içerisinde yer alan sureti Latin harflerine aktarmıştır³. Son olarak Hans Theunissen, Venedik Devlet Arşivi'ndeki metni esas almış, bu metnin 21 numaralı *Mühimme Defteri*'ndeki sureti ile bir mukayesesini yaparak aradaki yazım farklılıklarını ortaya koyduğu çalışmasını neşretmiştir⁴.

1 Ahidname öncesi yapılan görüşme süreci ile ilgili olarak bkz. Güneş Işıksel, *La Politique Etrangere Ottomane dans la Seconde Moitié du XVIe Siecle le cas du Regne de Selim (1566-1574)*, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS), Doktora Tezi, 2012, s. 236-238.

2 Mahmut H. Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem Dergisi*, II/5 (1986), s. 527-553.

3 Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Venedik Ahidnameleri*, Marmara Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 78-79. Bu metnin diğer bir neşri ise içerisinde yer aldığı *Mühimme Defteri*'nin tez olarak çalışılması ile yapılmıştır. Bkz. Sıtkı Çelik, *XXI. Numaralı Mühimme Defteri, Çeviri-yazı-İnceleme*, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

4 Hans Theunissen, "Ottoman Venetian Diplomats: The Ahidnames. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, I (1998), s. 490-495.

Ahidnamenin zikredilen neşirleri gerçekleştirilmekle birlikte Mahmut Şakiroğlu'nun giriştiği ve fakat kendisinin de ifade ettiği üzere hitama erdiremediği usulle tahlilinin yeterince yapılmadığı, öncekine kıyasla sınırlı sayıda yeni düzenleme getiren bu ahidnamenin yorumlanmasında bazı eksikliklerin olduğu ve bu ahidname ile ilgili literatürde bazı yanlışların yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu bu eksikliklerin giderilmesi gayret edilecektir. Bu amaçla öncelikle ahidnamenin kendinden önceki ahidnamelerle olan ilişkisinin doğru bir biçimde tesisi gerekmektedir. İkinci olarak ahidnamede tanzim edilen hususlar, özellikle bu hususlarla ilgili uygulamalardan hareketle yeniden yorumlanmalıdır. Böylelikle genelde Osmanlı-Venedik Savaşı'nın özelde ise İnebahtı Deniz Savaşı'nın doğru bir muhasebesini yapmak mümkün hale gelecektir.

1573 ahidnamesi kendinden önceki ahidnamelerle doğrudan ilişkili olan bir metindir. II. Selim, mutad olduğu üzere, cülusu akabinde, babası tarafından Venedik'e tevdi edilmiş son ahidname olan 1540 ahidnamesini 1567 yılında tecdit etmiştir. Otuz yıl kadar cârî oluşuyla iki tarafı da memnun ettiği anlaşılan bu ahidname hükümleri, Kıbrıs savaşının patlak vermesi ile sâkit olmuş, 1573 yılında yapılan yenileme ile ise yeniden hükümferma olmaya başlamıştır. 1573 ahidnamesinin içerisinde geçen "...babam tâbe serâhû zamânında verilen ahdnâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe ki cülûs-i hümâyûnumda tecdid olunup makkûl-i şerîfim olmuştu, eğer ol ahdnâmelerde ve eğer verilen evâmir-i aliyyede mukayyed olan husûsları kemâ-kân mukarrer tutdum..." ifadesi ahidnameler arasındaki sürekliliği yansıması bakımından önemlidir. Ayrıca burada ahidname dışındaki Venedik'e müteallik meselelere dair verilen sair emirlere işaret edilmesi de dikkat çekicidir; ahidnamelerde sarahate kavuşturulmamış yahut detaylandırılmamış meselelere dair verilen emirlerin de ahidnameler kadar bağlayıcı olduğu ve onların da yenilendiği böylece tescillenmiştir.

1540 ve devamı niteliğinde değerlendirilebilecek 1567 ahidnamesinin detaylarına burada girilmeyecektir. Bu ahidnamelerden farklı olarak yalnızca 1573 ahidnamesinde ele alınan hususları ise aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

I. "Savaş Tazminatı" Meselesi

Ahidnamede verilen sınırlı sayıdaki detayın başında Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'ne ödemesi talep olunan 300.000 filorilik tutar gelir. "... Mezbûr baylosun mektûbunda mukayyed olan cümle şartlarından biri Venedik beğleri merhûm ve mağfûrun leh babam Sultân Süleyman Hân tâbe serâhû zamânında verdikleri üç yüz bin filoriyi eski ahdnâmelerde mukayyed olduğu üslûb üzere vereler..." ifadesi ile belirlenen bu rakamı, ahidname hakkında yazan tarihçilerin birçoğunun "savaş tazminatı" olarak yorumladıkları görülmektedir⁵.

5 Joseph von Hammer, 300.000 altınlık bu tutarı Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs seferi masraflarına mahsuben istediğini yazmış, lakin bunun müdellel bir izahını yapmamıştır. *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. III, s. 601. Bu durum İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın dikkatini çekmiş ve bunun böyle olmadığını ifade etmişse de

Oysaki, savaş tazminatının tayin ve tahsiline ilişkin yaygın bir uygulamanın mevcut olmadığı bir dönemde Osmanlı devlet erkânının zihninde bunun farklı bir karşılığının olması beklenir.

Savaş tazminatı, basit bir biçimde galip devletin savaş masraflarının tamamını yahut bir kısmını mağlup devlete ödetmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, galip devletin talep ettiği miktarın, savaş süresi ve savaşta yapılan masraflarla doğrudan ilintili olması beklenir. Nitekim, modern dönem pratiklerine baktığımızda, bu şekilde çok sayıda örnek ve bu örnekler içerisinde birbirinden farklılık arz eden tazminat miktarları görülmektedir.

Osmanlı-Venedik ilişkilerinin bu dönemleri söz konusu olduğunda, karşımıza bu bağlamda değerlendirilebilecek iki farklı örnek daha çıkmaktadır. Bunlardan ilki, 1463 yılında başlayıp 1479’da nihayete eren ve Osmanlı Devleti’nin önemli kazanımlar elde ettiği savaşın sonunda II. Mehmed’in vermiş olduğu 1479 ahidnamesinde tanzim edilmiş ödeme maddesidir. Günümüze yalnızca Grekçe metni ulaşan bu ahidnamede, Venedik tarafının iki yıl içerisinde 100.000 filorilik bir ödeme yapması gerektiği yazılıdır. Bunun gerekçesi olarak ise Venedik tarafının savaş öncesi ve sırasına ait “borçları” gösterilmiştir. Bu borçlar devlete ait borçlar olabileceği gibi, Venedikli tüccarlara ait borçlar da olabilir. Ahidnamede bu ödeme yapıldıktan sonra Osmanlıların başka herhangi bir talepte bulunmayacağı da ifade olunmuştur⁶.

Bundan kısa bir süre sonra II. Mehmed’in vefatı ve II. Bayezid’in tahta geçmesi ile mevcut ahidnamenin sultanın hayatı ile kayıtlı olması dolayısıyla yenilenmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. 1482 yılında verilen yeni ahidnamede de 1479’da kararlaştırılan bu ödemeye atıfta bulunulmuş ve bu ödemenin “*ba’zı kazâyâ içün aradan adâvet götürülsün deyü*” talep edildiği ifade olunmuştur⁷. Ayrıca iki taksit halinde tahsili gereken bu bedelin ilk taksiti verildiği halde, ikinci taksiti ödenmediğinden, bu ahidnamede baki kalan 50.000 filorinin hazineye teslim edilmesi gerektiği yazılmıştır⁸. Bu iki ahidnamede de 100.000 filorilik bir ödemeye ayrıca bir isim verilmediği görülmektedir.

Bu kategoride değerlendirilebilecek ikinci bir ödeme ise 1540 ahidnamesinde yer alır. 1537 ile 1540 yılları arasında karşı karşıya gelen iki devlet arasındaki mücadele esnasında, Osmanlı Devleti, Venedik Cumhuriyeti’nin de bileşenleri arasında yer aldığı Haçlı

kendisi bu ödemeye bir isim vermemeyi tercih etmiştir. *Osmanlı Tarihi*, c. III, Ankara 1988, s. 43; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, kontr. Kemal Beydilli, İstanbul 2005, c. III, s. 920; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. II, İstanbul 2011, s. 669; Kenneth M. Setton, *Papacy and Levant, (1204-1571)*, c. IV, Philadelphia 1984, s. 1091; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007, s. 27; Işıksel, a.g.t., s. 237.

6 Diana Gilliland Wright - Pierre A. Mackay, “When the *Serenissima* and the *Grand Turco* Made Love: The Peace Treaty of 1478”, *Studi Veneziani*, c. LIII, Venedik 2007, s. 276. Momçilo Spremiç, metindeki açık ifadeye rağmen, burada tayin edilen rakamın bir “harp tazminatı” olduğunu iddia eder. “XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti’nin Şarkta Ödediği Haraçlar”, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Belleten*, XLVII/185, Ankara 1983, s. 383-384.

7 ASVe. *Documenti Turchi*, 26.

8 Aynı yer.

donanmasını Preveze’de yenmeyi başarmış ve Ege’deki çok sayıdaki adada hakimiyet tesis etmiştir⁹. İspanya ile ittifaken Osmanlılara karşı mücadele eden Venedik Cumhuriyeti, savaşı daha fazla devam ettiremeyeceğini anladığında Osmanlı Devleti’yle barış yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Nihayetinde Osmanlı Devleti, Venedik’e bu imtiyazları, belirli bir bedel karşılığında vermeyi kabul etmiştir. Bu durum ahidnameye “... *hızâne-i âmirem cânibine dahi üç yüz bin sikke efrenci altun verüp edâ etmek üzere kendülere ahd-i hümayûnum ihsân olunmak tazarru’ etdiği ecilden ben dahi mezîd merhamet-i hüsvânem zuhûra getirüp tafsîl olunacak şartlar üzere anlara mu’âhede-i şerifim ihsân eyleyüp*” şeklinde yansımıştır¹⁰.

Bu dönemde biri Osmanlılar, diğeri Venedikliler tarafından kaleme alınan iki metin ahidnamedeki bu ifadeyi doğru anlamlandırmak noktasında oldukça işlevseldir. Evvela 31 Mayıs 1540 tarihinde Senato’dan Roma’daki büyükelçiye gönderilen bir mektupta [Lütfi] Paşa’nın, barış için Anabolu ve Benefşe’yi istediğini ve ayrıca 300.000 duka da para talep ettiğini yazmaktadır¹¹. Bu sürecin baş aktörlerinden olan Lütfi Paşa ise kaleme aldığı *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinde bu süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“... *Venedik kâfiri ahdin bozup sımışdı. Fransa kralın dilekçi edüp Fransa kralı dahi Rum pâdişahi Sultan Süleyman’a elçi gönderdi. Sultan Süleyman dahi dileğin kabûl idüp iki yüz bin altun ve Mora nevâhisinde iki kal’a biri Anabolu ve biri Manevasya virmek şartı üzere Venedikli dahi iki yüz bin altun virdiler. Alınan iki kal’ayı virüp teslim itdiler. Andan sonra barışıklık mukarrer oldu...*”¹²

Bu ifadelerin gösterdiği üzere, söz konusu tutar ve kalelerin teslimi, barışın ön şartı olarak tayin edilmiştir. Bu haseple Osmanlı Devleti’nin talep ettiği bu tutar ve diğer hususları, Osmanlı Devleti’nin bir nev’i Venedik’e kestiği ceza ve kendi dostluğuna biçtiği bedel olarak yorumlamak daha makul olacaktır. Bununla birlikte, bu bedele bu ahidnamede de ayrıca bir isim verilmediği görülür. Kararlaştırılan 300.000 filorinin Venedik büyükelçisi Alvise Badoer eliyle getirilen birinci taksidine dair yazılan mektupta bunun bir “pişkeş” ödemesi olduğu ifade olunmuştur¹³. Bundan kısa bir süre sonra görevi sona eren Alvise Badoer’le doça gönderilen mektupta ise “... *vâkı’ olan günâh ve hatâlarınız afv olunması bâbında envâ’ tazarru’lar ve niyâz etduğünüzü mezbûr elçiniz atebe-i âlem-penâhuma gelüp külliyan*

9 Osmanlıların bu süreçte Korfu’ya yaptıkları saldırının hadisenin çağdaşı Venedik tarihçilerinin gözünden yapılan bir anlatımı için bkz. Elvin Otman, *The Crescent, The Lion and the Eagle: Re-Analyzing the Ottoman Apulian Campaign and Attack on Corfu (1537) in the Context of Ottoman-Habsburg Rivalry*, Bilkent Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018, s. 188-236.

10 ASVe. *Documenti Turchi*, 425.

11 “*I Bassa hanno fatto al nostro ambasciatore domande molto grande e dure et tandem per ultima conclusione si risolsero che havessero a darli Napoli di Romania e Malvasia cum ducati 300.000...*”, Samuele Romanin, *Storia Documentata di Venezia*, c. V, Venezia 1855, s. 36.

12 Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 384. Bu rakam, matbu metne sehven 200.000 altun olarak girmiştir, doğrusu hem ahidnamenin hem de sonraki ödeme evrakının gösterdiği üzere 300.000 altın olmalıdır.

13 ASVe, *Documenti Turchi*, 452.

ahvâlinizi alâ vechi't-tafsîl arz eyledikde mezîd merhamet-i pâdişâhanem zuhûra getirüp hızâne-i âmirem canibine üç yüz bin altun virilmek üzere sana ahd-i şerîfim ihsân olundu...¹⁴⁷ denilerek Osmanlıların bu ödemeye bakışı kesin bir biçimde ortaya konmuştur.

1544 yılında Venedik baylosu Vincenzo Zancani'nin İstanbul'da vefatı sonrasında yeni baylos gönderilmesi için yazılan mektupta, 1540 yılında kararlaştırılan bu ödemeden baki kalan 75.000 altın ifade olunurken yine ayrıca bir isim tercih edilmemiş, bunun sadece "... *mu'âhede-i hümayûnum verildikde mukarrer olan üç yüz bin sikkeden...*" baki kalan miktar olduğu belirtilmiştir¹⁵. Bu ödemenin son taksitinin tarihi geçtikten sonra gönderilen name-i hümayunda ise, tutar için vergi manasına da gelen "kesim" tabiri kullanılmıştır¹⁶.

1573 ahidnamesinde kararlaştırılan 300.000 filorilik bu tutar da tıpkı 1540 ahidnamesinde olduğu gibi taksitler şeklinde ödenmiştir. Venedik büyükelçisi Andrea Badoer, 21 Şevvâl 981 (13 Şubat 1574) tarihinde 100.000 altınlık ilk taksitin ödemesini gerçekleştirmiştir; buna ilişkin yazılan mektupta ödemenin niteliğine dair herhangi bir açıklamaya rastlanmaz¹⁷. Bundan bir süre sonra, 16 Rebî'ülâhır 983 (25 Temmuz 1575) tarihinde ise III. Murad'ın cülusunu tebrik için gönderilen büyükelçi Giacomo Soranzo 50.000 altın¹⁸ ve son olarak evâhır-ı Şevvâl 984'te (11-19 Ocak 1577) de Kotor Proveditoru Benedetto Erizzo eliyle 75.000 altın ödeme gerçekleştirilerek ahidname alma karşılığı olan bedel dört yıl sonra tamamlanmıştır¹⁹.

Bu ödemeye ilişkin son atıf ise III. Mehmed'in cülusu üzerine Venedik'e verilen 1595 tarihli ahidnamede yer alır "... *Mukaddemâ fetretiden sonra merhûm ve mağfurun-leh ceddım Sultân Selim Han zemânında tekrâr sulh olundukda üç yıla değin vermeğe müte'ahhid oldukları üç yüz bin altunu tedricle bî-kusûr edâ etdikleri hızâne-i âmiremde mahfûz olan defterde mukayyed olup ve merhûmün ve mağfurün-lehüm cedderim Sultân Süleyman Han ve Sultân Selim Han ve babam Sultân Murad Han tâbe serâhüm zamânlarında zıkr olunan filoriden gayrı sâyir vâkı' olan şartları ve ahdları bi't-temâm yerine getirdükleri ecilden tekrâr işbu ahdnâmede derç olunmamışdır...*"²⁰ denilerek Venedik tarafının daha önce vermiş olduğu sözleri tuttuğu ve bundan sonra ahidnamelerde bu ödemeye yer verilmeyeceği beyan olunmuştur. Böylece, 1573 tarihli ahidnamede yer alan Venedik'in Osmanlı tarafına ödemesi gereken 300.000 filori bahsi kapanmış oldu.

14 ASVe, *Documenti Turchi*, 469; M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Belgeler*, I/2, Ankara 1964, s. 147.

15 M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *Belgeler*, V-VIII/9-12, Ankara 1971, s. 60.

16 ASVe, *Documenti Turchi*, 452.

17 ASVe, *Documenti Turchi*, 820.

18 ASVe, *Documenti Turchi*, 826.

19 ASVe, *Documenti Turchi*, 869. *Documenti Turchi*'deki kayıtlarda yer almayan ikinci taksit ödemesine dair bilgi, Mahmut Şakiroğlu tarafından tespit edilmiş ve yayımlanmıştır. Bkz. Şakiroğlu, a.g.m., s. 552.

20 ASVe, *Documenti Turchi*, 1086.

Tüm bu süreç ve yapılan yazışmalar iki tarafın da bu ödemeyi bir savaş tazminatı yahut haraç ödemesi olarak nitelendirmediklerini gösterir niteliktedir. Öyle anlaşılıyor ki, pazarlıklar sonucunda kararlaştırılmış da olsa Osmanlı tarafı bu ödemeyi Venedik'e kesilmiş bir ceza ve ahidname vermenin bir bedeli olarak görmüş, Venedik tarafı ise Osmanlıların dostluğunu kazanmak için takdim edilen mecburi bir hediye olarak algılamıştır. Bu yüzden bu ödemeye en azından Venedikliler açısından kazanılmak istenen “dostluğun bedeli” demek daha doğru olacaktır²¹.

II. Sopot Kalesinin İstirdadı

“Dostluğun bedeli” olarak nitelendirilebilecek ikinci bir husus ise Sopot kalesinin Osmanlılara teslim edilmesi meselesidir. Ahidnamede “... *Sopot nâm hisârı dahi bile alınan topraklarıyla vireler, içinde olan re'âyâdan isteyen kala ve istemeyen esbâb ü emvâlî ve evlâd ü ensâli ile murâd edindikleri yere gideler; kimesne mâni' olmaya...*” denilerek bu kalenin Osmanlılara istirdadı kararlaştırılmıştır.

Sopot kalesi, Adriyatik kıyısında, Venedik idaresindeki Korfu adasının karşı kıyısında Delvine sancağında yer almakta olup, Osmanlılar tarafından fethi erken dönemlerde tamamlanmıştı. Bu yer II. Murad'ın Epir bölgesindeki askeri faaliyetleri ve Yanya'yı fethini müteakip yaptırdığı tahrirde “nahiyet-i Sopot” ismiyle idari birimler arasında yer almaktadır²². Muhtemeldir ki bu bölge, I. Mehmed döneminde Venediklilerle cereyan eden mücadeleler esnasında 1415-1417 yılları arasında Ergirikası ve Himare ile birlikte fethedilmiştir²³.

Osmanlılar Kıbrıs kuşatması ile meşgulken Venedikliler de karşı saldırıya geçmiş, Adriyatik kıyılarında Osmanlı karşıtı faaliyetlere başlamışlardır. Tamamına yakını Hıristiyan olan yerel halkın da Venediklilere destek verdiği bu faaliyetler kapsamında 1570 yılı Haziran'ında Sopot ve Himare Venediklilerin eline geçmiş, Emanuele Mormori'nin tavsiyeleri doğrultusunda bu bölgelere saldıran Venedik'in Korfu Proveditoru Sebastiano Venier, bu sayede Korfu'yu güvence altına almayı başarmıştır²⁴.

Taraflar arasında müzakereler başladığında Venediklilerin elinde olan Sopot kalesinin aşağıda izah edileceği üzere ahidname uyarınca Osmanlılara istirdadı gerekmektedir. Ahidnamede savaş öncesi sınırlara dönülmesi prensibi benimsendiği halde, neden Sopot kalesinin alınan topraklarıyla birlikte iadesi müstakil bir şekilde ahidname metnine girmiştir

21 Hans Theunissen'in, Hollanda'nın Osmanlı Devleti'nden ahidname alma sürecindeki hediyeleşme pratiklerini incelediği makalesinde kullandığı bu tabirin, bu ödeme(ler) için de kullanılabileceği kanaatindeyim. Hans Theunissen, “Dostluğun Bedeli: 1612-1617 Yıllarında Hollanda ile Osmanlı Devleti Arasındaki Resmi İlişkilerin Oluşmasında Hediye'nin Rolü”, *Kebikeç*, c. XXV, İstanbul 2008, s. 51-66.

22 Halil İnalıcık, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987, s. 27-29.

23 I. Mehmed döneminde Arnavutluk'ta fethedilen yerlere dair bkz. Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanilli, İstanbul 2012, s. 79-80.

24 Paolo Paruta, *Storia della Guerra di Cipro*, Siena 1827, s. 71.

sorusu akla gelecektir. Bunun cevabı, yukarıdaki 300.000 filorilik ödeme ile doğrudan ilişkilidir. Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı Devleti, Venedik’in barış arzusunu sınamak amacıyla, dostluğuna bir bedel biçmiş, bu bedelin bir kısmını para olarak tayin etmişken, bir kısmını ise toprak olarak belirlemiştir. Savaş öncesi sınırlara dönülmesi meselesi ise, bu aşamadan sonra gerçekleşen müzakereler neticesinde ahidnameye girmiş görünmektedir. Esasen benzer bir durum, 1540 ahidnamesinde de mevcuttur. O ahidnamede de dostluğun bedeli olarak 300.000 filorilik ödemeye birlikte, Anabolu ve Benefşe kaleleri talep olunmuştur. Nitekim, burada belirlenen ön şart uyarınca, Anabolu ve Benefşe kaleleri Osmanlılara teslim olunacaktır²⁵.

Venediklilerin 1570 yılında Sopot ve civarına saldırdıklarında yerel halkın desteğini aldıkları yukarıda ifade olunmuştu. Bunun bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek bir biçimde bölgede Kurloveşliler ve Mazaraklıların çıkardıkları karışıklıklar savaş sonrasında da devam etmiş, kalenin Osmanlılara devri süreci de sancılı olmuştur. Merkezi idare, kaleyi teslim alma işi ile 15 Zilkade 981’de (8 Mart 1574) Delvine Beyi’ni görevlendirmiştir²⁶. Osmanlılar kaleyi Venedik’ten talep ettiklerinde Venedik’in Girit proveditoru bu işle görevlendirilmiş de bölgedeki asiler kaleye Osmanlıları ve Venediklileri sokmamışlardır. Bunun üzerine proveditor daha fazla askerle gelmiş ve Osmanlılarla müştereken asileri kovarak kalenin iadesini gerçekleştirmiştir²⁷.

Bu süreçte 10 Muharrem 982 (2 Mayıs 1574) tarihinde Ohri Beyi’ne Sopot kalesinin Venedik’ten teslim alınması sürecinde Delvine Beyi’ne yardım etmesi için yazılan hükümdede “*kal’a-yı mezbûre âsiler ortasında sa’b u sengistân bir yerde*” şeklinde tanımlanmıştır²⁸. Bu bilgiden hareketle, üzerinde kurulduğu coğrafya itibarıyla karadan ulaşımı zor olan ve etrafı asilerle dolu bu kalenin Venedik elinde bırakılmasının bir tehlike oluşturacağını düşünüldüğünü iddia etmek mümkün görünmektedir. Öte yandan, denizden ulaşım imkanı çok kolay bu kalenin düşmanlar açısından da basit bir hedef olduğu açıktır²⁹.

III. Kıbrıs Haracının İskatı

I. Selim’in Kahire’yi ele geçirmesi üzerine, Venedik’in İskenderiye konsolosu Niccolo Bragadino, Memlûk döneminde Suriye ve Mısır bölgesindeki faaliyetleri için Venediklilere

25 Setton, *a.g.e.*, s. 448-449. 21 Receb 947 (21 Kasım 1540) tarihinde Anabolu kalesi, kuleleri ile birlikte boş bir biçimde Venediklilerden teslim alınmıştır. Gökbilgin, “Kanun Dönemi Belgeleri”, s. 204. 23 Receb 947 (23 Kasım 1540) tarihinde de Benefşe kalesi teslim alınmıştır. Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 205.

26 BOA, *ADVNSMHH*, 23, hüküm no. 756.

27 BOA, *ADVNSMHH*, 24, hüküm no. 795.

28 BOA, *ADVNSMHH*, 24, hüküm no. 453.

29 Sopot kalesinin 16. yüzyılın sonlarında yapılmış iki çizimi mevcuttur. Bunlardan ilki Giovanni Camocio tarafından çizilmiş olup 1570 yılındaki Venedik kuşatmasını göstermektedir ve Palmira Brummet, *Mapping the Ottomans, Sovereignty, Territory and Identity in the Early Modern Mediterranean*, New York 2015, s. 115’te yer almaktadır. Diğer bir görsel ise 1598 tarihinde Giuseppe Rosaccio’nun seyahatnamesinde bulunmaktadır. Bkz. *Viaggio da Venetia a Costantinopoli per Mare, e per Terra&Insieme Quello di Terra Santa*, Venedik 1598.

verilen imtiyazları Osmanlılardan almak için harekete geçti. Kahire'nin Osmanlılarca fethinden üç hafta sonra, 16 Şubat 1517 tarihinde bu imtiyazları almayı da başardı³⁰. Bu girişimden habersiz olan Venedik Senatosu ise 26 Mayıs 1517 tarihinde Bartolomeo Contarini ve Alvise Mocenigo'yu sultanı Mısır'ın fethi dolayısıyla tebrik etmek ve Kıbrıs için Memlûklere ödedikleri haracı bundan sonra Osmanlılara vermeyi teklif etmek amacıyla görevlendirdi³¹. Bu iki temsilciyle yapılan görüşmeler sonucunda -ki temsilciler Kahire'de bulunan Sultan Selim'in huzuruna da çıkmışlardır- Venedik Cumhuriyeti'nin 1489/90'dan beri Memlûklere ödemekte olduğu 8.000 filorilik kumaş ve haraç ödemesinin bundan sonra Osmanlılara yapılması kararlaştırıldı. Venedik temsilcileri, bu ödemeyi, Memlûk döneminde olduğu gibi emtia şeklinde vermek istedilerse de Osmanlı tarafı nakit olarak istediğini beyan etmiştir. Nihayetinde, ödeme 22 Şaban 923 (8 Eylül 1517) tarihli ahidname metnine bu şekilde derç edilmiş; ödemenin Türkçe versiyonunda iki defa bunun bir "haraç" olduğu ifade edilmiştir³². Bu ödeme ahidnamenin İtalyanca versiyonuna da haraç kelimesinden bozma "carazo" şeklinde girmiştir³³. 1521 ahidnamesinde de benzer ifadeler bu şekilde geçmektedir³⁴.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasının Venedik Cumhuriyeti'nde kalması karşılığında talep ettiği bu haraç ödemesi 1540 ve 1567 tarihli ahidnamelere de girmiştir. 1570 ve 1571 yıllarında Osmanlıların Kıbrıs'ta tam bir egemenlik kurmalarından sonra Venedik'e verilen 1573 tarihli ahidnamede ise "... *Venedik beğleri Kıbrıs ceziresinden ötürü sâl be-sâl südde-i sa'âdetime verdikleri sekiz bin altun min ba'd vermeyeler ...*" ifadesi yer almaktadır. Böylece Kıbrıs'ın Osmanlı toprağı olduğunu kabul eden Venedik Cumhuriyeti için bu ahidname ile Kıbrıs için bir haraç yükümlülüğü kalmamıştır³⁵.

IV. Zaklise Haracının Arttırılması

Ahidnamede düzenlenen hususlardan bir diğeri ise Venedik Cumhuriyeti'nin Zaklise (Zante) adası için ödemekte olduğu haraçtır. Bu adada Osmanlı egemenliği ilk defa 1479

30 Hans Theunissen, "Cairo Revisited (I): Four Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517", *EJOS*, II (1999), no: 7, s. 7.

31 Romanin, *a.g.e.*, c. V, s. 373.

32 "... *mukaddemâ diyâr-ı Mısır Çerâkise elinde iken cezîre-i Kıbrıs'dan sâl be sâl sekiz bin filoriye bedel kumaş ve harâc virmek âdetleri imiş, eyle olsa hâliyâ diyâr-ı Mısır devlet-i kâhirem muktezâsınca külliyyen feth olunup sâ-yir memâlik-i mahrûsemenden vâkı' olup zıkr olunan harâc yüce pâdişâhlığıma virilmesi lâzım olmağın buyurdum ki harâc-ı mezbûr kumaş olmayup her yıl sekiz bin nakd frengî filori olup mahrûse-i İstanbul'a gönderüp hızâne-i âmireme teslim edeler bu zıkr olan ahd üzere anların ile dostluğu kabûl edüp ...*", ASVe, *Documenti Turchi*, 167; Gökbilgin, "Diğer Belgeler", s. 53.

33 "... *peravanti il paese del Cayro nel tempo che lera de Cercassi de la insula di Cypro ogni anno veniva carazo in robbe per la summa de ducati otto mille*", ASVe, *Documenti Turchi*, 169.

34 ASVe, *Documenti Turchi*, 188.

35 Kıbrıs'ın Venediklilerden Osmanlıların eline geçiş sürecini siyasi, idari ve ekonomik yönlerden inceleyen bir monografi için bkz. Vera Costantini, *Il Sultano e l'Isola Contesa: Cipro tra Eredità Veneziana e Potere Ottomano*, Turin 2011.

yılında Gedik Ahmed Paşa tarafından tesis edilmiştir. Osmanlıların, Napoli Krallığı ve Venedik'ten gelebilecek saldırılara tamamen açık Zaklise ve Kefalonya adalarını elde tutmakta zorlanmaları, onları Venediklilerden gelen talepleri değerlendirmeye zorlamıştır. Osmanlıların Ivan Crnojević'le olan mücadeleleri ve Kotor bölgesindeki toprak kazanımlarından rahatsız olan Venedik daha önce Osmanlılarla barış görüşmelerini yürüten Giovanni Dario'yu İstanbul'a göndermiştir. Daha ziyade Osmanlıları, Ferrara Dukalığı ile olan mücadelesinde Ferrara'ya destek veren Napoli krallığına karşı kıskırtmaya yönelik bu girişim esnasında Kefalonya ve Zaklise adalarına dair de müzakereler yürütülmüştür³⁶. Bu müzakereler neticesinde taraflar arasında 22 Nisan 1484 tarihinde bir antlaşma imzalanır. Buna göre Zaklise adası Venedik'e bırakılmış, karşılık olarak Venedik de Osmanlı Devleti'ne yıllık 500 filori ödemeyi kabul etmiştir. Buna mukabil Venedik ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kefalonya üzerindeki hakimiyetini kabul ettiğini beyan etmiştir³⁷.

1484 yılında kararlaştırılan bu ödemenin, ilk defa bir Venedik ahidnamesine girmesi 1503'te gerçekleşmiştir³⁸. 1513, 1517, 1521, 1540 ve 1567 ahidnamelerinde de 500 filori olarak tahsiline devam edilmesine karar verilen Zaklise haracına, 1573 ahidnamesindeki "... *Zaklise ceziresinden ötürü mukaddemâ beş yüz filori verirler idi, hâliyâ bin filori ziyâde idüp kadîmden verdükleri uslûb üzere bin beş yüz filoriyi südde-i sa'âdet-me'âbımıza irsâl ederler...*" ifadesi ile zam yapılmıştır³⁹. 1.500 filoriye çıkarılan bu haracın ıskatı ancak 1700 tarihli ahidname ile mümkün olacaktır⁴⁰.

V. Savaş Öncesi Sınırlara Dönüş-Status Quo Ante Bellum

Ahidnamedeki "... *Arnavutluk'da ve Bosna vilâyetinde olan yerler ki hâliyâ ba'zısı bu cânibin tasarrufuna girüp ve ba'zısı dahi Venedik beylerinin ellerindedir, iki cânibin ellerinde olan hisârların kadîmi sınırları ve karyeleri vire bozulmadın ne vechile zabt olunugelmış ise min ba'd girü ol vechile zabt oluna ...*" ifadesi ile iki devlet arasındaki kara sınırının ne şekilde düzenlenmesi gerektiğine açıklık getirilmiştir. Tarafların savaş esnasında almış oldukları yerlerin hâkimi oldukları, özellikle kaleler ve köyler söz konusu olduğunda, eski sınırların esas tutulacağı belirtilmiştir. Bu amaçla görevlendirilen muhaddidler, ahidnameden

36 Sydney Nettleton Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana 1948, s. 42-43.

37 Samuele Romanin, *Storia Documentata di Venezia*, c. IV, s. 383. Yapılan bu antlaşmanın Grekçe orijinali ve İtalyanca tercümesi *Liber Graecus* içerisinde yer almaktadır. Anna Callia, "Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XVI. yy. Osmanlı Venedik İlişkileri", çev. Güner Doğan, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, c. XXII, Ankara 2015, s. 291.

38 "*Zante adası ki her yıl anıncün hizâne-i âmireme beş yüz filori verilirdi, yine beş yüz filoriyi bi-tamâmihi her yıl vereler*". ASVe., *Documenti Turchi*, 73.

39 Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 669'da Zaklise için ödenen haracın 500 dukadan 1.000 dukaya çıkarıldığını yazar. Jorga ise eserinin önsözünde yapmış olduğu Zinkeisen eleştirisine rağmen aynı hatayı tekrarlar. Jorga, *a.g.e.*, s. 920.

40 "... *devlet-i aliyem Venedik Cumhûrundan Zaklise ceziresi için veyâhûd güzeste ve ba'de'l-yevm vergü taleb eylemeye...*", BOA, *ADYNSDVE*, 16/4, s. 20-21.

sonraki yıllarda Dalmaçya'daki sınırın tahdidi işi ile meşgul olacaklar; bu çalışma sonucu çizilen sınır on yıllar boyunca değişmeden kalacaktır⁴¹.

Osmanlılar, Kıbrıs üzerine harekete geçtikleri esnada hatta biraz öncesinde, Dalmaçya kıyılarında da bir askeri hareketlilik yaşanmış, Osmanlı askerleri Zadar ve Split bölgelerine saldırılar düzenleyerek bazı yerleşim yerlerinde kontrol sağlamış ve Şibenik'e doğru ilerlemişlerdir. Venedik Cumhuriyeti de başta yukarıda zikredilen Sopot kalesi olmak üzere bazı Osmanlı kalelerinde denizden yaptığı saldırılar sonucunda kontrol sağlayacaktır. Bununla birlikte Venedik Cumhuriyeti'nin ahidnamedeki sınırla ilgili düzenlemeden umduğu kadar olmasa da istifade ettiği görülür. Esasen Sultan, kılıcıyla aldığı yerleri iadede pek gönüllü olmasa da yapılan müzakerelerde Sokollu Mehmed Paşa bu talebe kısmen de olsa olumlu cevap vermiştir. Buna karşın Venedik tarafı her ne kadar ahidnamede bu yönde bir ifade yer almasa da Ülgün ve Bar'ın Osmanlı Devleti'nde kalmasını kabul etmek zorunda kalacaktır⁴². Buna rağmen taraflar arasındaki sınır meseleleri 1576 yılına kadar devam etmiş, nihayetinde tarafların üzerinde uzlaştıkları bir zemin oluşmuştur⁴³.

VI. Tarafeyn Tüccarının Durumu

Son olarak ahidnamede iki taraf tüccarının durumu ele alınmıştır. Savaş patlak verdiği esnada Venedik idaresindeki yerlerde bulunan Osmanlı tüccarı ile Osmanlı idaresindeki yerlerde bulunan Venedik tüccarı, gemilerine ve mallarına el konulmak suretiyle hapsedilmiştir. “... ve vire bozulduğu zemânda iki cânibde bulunup mahbûs ve girift olunan bâzergânlara esbâb ve metâ'ları satılıp yâhûd zâyi' olmuş olmuş ise ki sâbit ve zâhir ola satılanlarının niceye bey' olunmuş ise akçeleri ve zâyi' olanların kıymetleri ne ise bahâları verile ...” denilerek, hapsolunan tüccarın serbest bırakılması, el konulan gemilerinin ve mallarının iadesi, şayet mallar satıldıysa yahut satılamayacak hale geldiyse bunların bedellerinin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Buradaki “iki cânibde bulunup” ifadesi ile bir müttekabiliyet ilkesine işaret edilmiş olduğu görülmektedir.

Venedik'e ahidname verilmesinden kısa bir süre sonra (Zilhicce 981/Mart-Nisan 1574) Sokollu Mehmed Paşa'nın Alvise Mocenigo'ya hitaben yazdığı mektup, savaş yıllarında tüccarın yaşadığı sıkıntılara dair önemli veriler içerir. Savaş öncesi Ancona'dan dönmekte olan Üskübî Hacı Cafer, Edirnevî Derviş, Erzincanî Hızır, Karamanî Mehmed ve Ankaravî Hızır isimli beş Müslüman tüccar, Curzola'da iken Papa'nın emri üzerine yakalanmışlar ve mallarına el konulmuştur. Sokollu Mehmed Paşa, ahidname uyarınca, tüccarın serbest

41 Walter Panciera, “Building a Boundary: the First Venetian – Ottoman Border in Dalmatia, 1573-1576”, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, c. XLV, Zagreb 2013, s. 11. Bu dönemde oluşturulan sınırın, Girit Savaşı sonrasında oluşturulan sınırla ilişkisi için bkz. Güner Doğan, “Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671)”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. X, 2019, s. 1-18.

42 Panciera, a.g.m., s. 12.

43 Panciera, a.g.m., s. 26 vd.

birakılmasını ve mallarının iadesini talep edecektir⁴⁴. Bu örnek, yukarıda belirtilen karşılıklılık ilkesinin somut bulmuş bir halidir. Ahidnameden sonraki süreçte Venedik tüccarının da benzer şikayetlerinden bu hususta ciddi bir mağduriyetin oluştuğu, ahidnameye bu maddenin derç edilmesi ile sorunun ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

1573 ahidnamesi, Osmanlılar açısından İnebahtı mağlubiyeti gibi ağır bir yara aldıkları savaş sürecinin sonunda tanzim edilmesine rağmen, Kıbrıs’ın Osmanlı toprağı haline gelişini tescil edici bir metin olması hasebiyle önemlidir. Osmanlı Devleti, İnebahtı mağlubiyeti akabinde donanmasını hızlıca inşa edip sefer mevsimi yeniden denize çıkarmayı başararak gücünün büyüklüğünü ve Kutsal Birlik’e karşı savaştaki kararlılığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Kutsal Birlik bileşenlerinin -Osmanlılardan bağımsız bir biçimde yaşadıkları iç sıkıntılar da Osmanlılar açısından avantajlı bir durum yaratmıştır. Bu yüzden Osmanlılar karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Venedik Cumhuriyeti, Kutsal Birlik’ten bağımsız bir biçimde hareket etmiş ve bir bedel ödemeyi de kabul ederek Osmanlılardan barış talebinde bulunmuştur. Bu açıdan bu ahidnamenin tanzim sürecinin bir Osmanlı başarısını yansıttığını ve Venedik için İnebahtı gibi önemli bir barışın kazanımlarını bir anlamda heba ettiği için “onur kırıcı” bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan, ahidnameye -her ne kadar tamamen mümkün olmasa da- savaş öncesi sınırlara dönme maddesini ilave ettirmek suretiyle Adriyatik kıyılarındaki topraklarını muhafaza edebilmek Venedik Cumhuriyeti açısından küçük de olsa bir başarı sayılabilir. Venedikliler, ahidname almak için ödemiş oldukları ağır bedellere rağmen, barışın meyvelerini sonraki süreçte toplamayı ummuşlardır. Ahidnamede yer alan savaş esnasında mağdur olan iki taraf tüccarının zararlarını tazmin etme maddesi bununla ilişkilidir. İlaveten, 1567 ahidnamesinin ticareti düzenleyici maddelerinin de yeniden cârî hale gelmesiyle Doğu Akdeniz ile ticaretinin yeniden başlaması Venedikliler açısından olumlu bir gelişme olmuştur denebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivio di Stato di Venezia (ASVe.)

Documenti Turchi, 26, 73, 167, 169, 188, 452, 469, 595, 820, 826, 869, 1086.
Lettere Turchesche, b. 3/27-28.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (ADVNSMHM), d. 23, 24
Düvel-i Ecnebiye Defterleri (ADVNSDVE), d. 16/4.

Kaynak Eserler ve Araştırma Eserleri

- Bostan, İdris, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007.
- Brummet, Palmira, *Mapping the Ottomans, Sovereignty, Territory and Identity in the Early Modern Mediterranean*, New York 2015.
- Callia, Anna, “Venedik Devlet Arşivi’nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XVI. YY. Osmanlı Venedik İlişkileri”, çev. Güner Doğan, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, c. XXII, Ankara 2015, s. 279-317.
- Costantini, Vera, *Il Sultano e l’Isola Contesa: Cipro tra Eredita Veneziana e Potere Ottomano*, Turin 2011.
- Çelik, Sıtkı, *XXI. Numaralı Mühimme Defteri, Çeviri-yazı-İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
- Doğan, Güner, “Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671)”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. X, 2019, s. 1-18.
- Fisher, Sydney Nettleton, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana 1948.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler”, *Belgeler*, V-VIII/9-12, Ankara 1971, s. 1-151.
- _____, “Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri”, *Belgeler*, I/2, Ankara 1964, s. 119-120.
- Hammer, Joseph von, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, v. III, Wien 1828.
- İşiksel, Güneş, *La Politique Etrangere Ottomane dans la Seconde Moitie du XVIe Siecle le cas du Regne de Selim (1566-1574)*, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS), Doktora Tezi, 2012.
- İnalcık, Halil, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, kontr. Kemal Beydilli, İstanbul 2005.
- Kaçan, Meryem, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Venedik Ahidnameleri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.
- Lane, Frederick C., *Venice: A Maritime Republic*, Baltimore and London 1973
- Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341.
- Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Server Tanilli, İstanbul 2012.
- Otman, Elvin, *The Crescent, The Lion and the Eagle: Re-Analyzing the Ottoman Apulian Campaign and Attack on Corfu (1537) in the Context of Ottoman-Habsburg Rivalry*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2018.

- Pancieria, Walter, "Building a Boundary: the First Venetian – Ottoman Border in Dalmatia, 1573-1576", *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, c. XLV, Zagreb 2013.
- Paruta, Paolo, *Storia della Guerra di Cipro*, Siena 1827.
- Romanin, Samuele, *Storia Documentata di Venezia*, c. V, Venezia 1855.
- Rosaccio, Gioseppe, *Viaggio da Venetia a Costantinopoli per Mare, e per Terra&Insieme Quello di Terra Santa*, Venedik 1598.
- Setton, Kenneth M., *Papacy and Levant, (1204-1571)*, c. IV, Philadelphia 1984.
- Spremiç, Momçilo, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Belleten*, c. XLVII/185, Ankara 1983, s. 383-384.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem Dergisi*, c. II/5, 1986, s. 527-553.
- Theunissen, Hans, "Cairo Revisited (I): Four Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517", *EJOS*, II (1999), no: 7, s. 1-29.
- _____, "Dostluğun Bedeli: 1612-1617 Yıllarında Hollanda ile Osmanlı Devleti Arasındaki Resmi İlişkilerin Oluşmasında Hediye'nin Rolü", *Kebikeç*, c. XXV, İstanbul 2008, s. 51-66.
- _____, "Ottoman Venetian Diplomats: The Ahidnames. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, I (1998), s. 370-635.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, Ankara 1988.
- Wright Diana Gilliland - Pierre A. Mackay, "When the *Serenissima* and the *Grand Turco* Made Love: The Peace Treaty of 1478", *Studi Veneziani*, c. LIII, Venedik 2007.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, c. II, İstanbul 2011.

Savaştan Uzlaşmaya: İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi ve Sonrası İtalyan Yazınında Türkler (1570-1573)

From War to Compromise: The Turks in Italian Literature Before and After The Battle of Lepanto (1570-1573)

Güner Doğan*

*Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye

ORCID: G.D. 0000-0001-6746-2128

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Güner Doğan,

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye

E-posta/E-mail: gunerdoğan@karatekin.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:

16.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

20.02.2022

Kabul/Accepted: 28.02.2022

Atıf/Citation:

Doğan, Güner. "Savaştan Uzlaşmaya: İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi ve Sonrası İtalyan Yazınında Türkler (1570-1573)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 161-180.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202209>

ÖZ

Kurulduğu günden itibaren Osmanlıların Venedikliler, Cenevizliler ve İstanbul'un fethi sonrası Floransalılarla olan temelde ticari ve askeri ilişkileri daha sonra karşılıklı olarak birbirlerinden her bakımdan haber alma eylemini de tetiklemiştir. İşte bu istek çerçevesinde İtalyanların Osmanlılar hakkında yazdıkları raporlar, mektuplar, seyahatnameler ve kitaplar kapsamlı bir külliyati oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra İtalya'da Osmanlı Devleti hakkında toplumun genelinin bilgi sahibi olduğu eserler çok sayıdadır ve bunlar içerdiği bilgiler bakımından oldukça değerlidir. Bu makale söz konusu eserlere odaklanarak İnebahtı Deniz Savaşı'ndan önce ve sonra Osmanlılar hakkında kaleme alınmış eserler hakkında farklı çerçevelerden bilgi vermeyi hedeflemektedir.

Anahtar sözcükler: İnebahtı, Savaş, Barış, Venedik, Osmanlı, İtalyan Edebiyatı

ABSTRACT

The commercial and military relations of the Ottomans with the Venetians, Genoese, and then Florentines after the conquest of Istanbul triggered the desire for receiving information from each other in regarding all respects of their cultures since the foundation of Ottomans. In this context; reports, letters, travel books and books about the Ottomans written by Italians constitute a comprehensive corpus of relevant information. In addition, there are many works about the Ottoman Empire in Italy that the general public knows of, and these works are precious in terms of the information they contain. This article focuses on these works and aims to provide information from different perspectives about the works written concerning the Ottomans before and after the Battle of Lepanto.

Keywords: Lepanto, War, Peace, Venice, Ottoman, Italian Literature

Extended Abstract

While many works were published in Europe on the Turks (Muslims/Ottomans), Italy is where these works are most concentrated. Emerging as citizens of city-states in the Italian region, Venetians and Genovese and later the Florentines worked with the Turks in every aspect of society, especially trade, since the early era of their contacts. This mutually beneficial relationship between the parties would create a desire to receive information from each other over time. Italians were more ambitious in contact Ottomans and, therefore, ensured the placement of an ambassador who represented them in Istanbul diplomatically. Diplomatic documents were written by the ambassadors, or in other words, by Bailo, by obtaining information about the Turks from almost every aspect, and would become important sources of information coming from the East to Italy. Over time, this information undoubtedly interested other states besides the Italian city-states, and Italy was to play a significant role as a bridge in transferring the news and information from East to the West.

News about the Turks, especially diplomatic documents written by the ambassadors in Italy, did not concern the general public. These diplomatic documents, of course, appealed to the rulers. However, even if there were no similar content, the printed texts that were partially similar in terms of the information offered and appealed to the general public started to be published in Italy. This publication began with the first communication with the East and became more common, especially when ongoing communication with the Turks was established. This article focuses on these texts, especially those written around the time of the Battle of Lepanto, a turning point for Turkish and European history. The main aim in our study, which covers four years, is to understand how works published in Italy at the time of the Battle of Lepanto are in a change both in content and number.

The works examined in the article reached readers in different cities of Italy at different times. Still, they were written to illustrate and understanding of the Turks in all respects since early times. However, at first, the attempt to understand Turks focused predominantly on the military field. The first thing the authors of these texts wanted to learn was about Turkish military power. Especially after the Turkish conquest of Constantinople in 1453, the Turks, who were then in a period of continuous expansion, soon encountered Italians both at sea and on land. Therefore, any information obtained from the Turks relating to the military sense was valuable for Italians. While this information was particularly valuable for the rulers and soldiers, it is evident that the general public also desired this information as a matter of intellectual curiosity. The questions of how the Turks, who constantly threatened their own lands, were fighting and their military structure were repeatedly addressed in the texts.

Apart from other wars, the Battle of Lepanto, in both a military sense and in terms of the defeat of the Ottoman army, had a great impact in different cities of the Italian peninsula as well as in the rest of Europe. The Battle of Lepanto inspired Italian visual arts and literature. Many works were written in Italy about the Battle of Lepanto, but most of these works were not prose but poems written under different specific names. The most important issue underlying such a preference is undoubtedly related to the readership. Besides the *Sonettos*, the considerable number of *Canzone*, *Barzelletta* and *Poetica*, each evaluated in the same manner in terms of content and writing, ensured that the publications written under these titles were preferred and read by the public. As they were both concise and constructed with exciting sentences in terms of content, these works were consistently popular. Poetry-style works were practical in providing information for the readership in a short space, while popular as entertainment. Here, it is necessary to consider the literacy rate of the Italian readership, and studies showed that the situation of literacy rates were superior in Italy compared to other European states.

Another point emphasized by this article is that 1571, the year of the Battle of Lepanto, saw the highest number of publications in terms of publication density. Indeed, regardless of their nature, a significant number of works reached readers that year compared to other years. These publications were issued to celebrate victory and aimed to satisfy the general curiosity of the people. Conversely, it seems right to attribute the multitude of works to two different factors: the first being gratitude to God and the other to prevent the disintegration of the Holy Unity of Western Christianity. In the end, the first of the two issues was realized, while the other was not. The Sacred Unity, was extensively considered, had disintegrated in a short time after Lepanto. The disappointment of the text authors with the separation of Spain from the union increased even more with the peace treaty signed by the other pioneers of the union and their own nation, the Venetians, with the Ottomans. In short, the messages given by the works published in the year of the Battle of Lepanto disappeared rapidly.

Finally, it should be noted that there was a serious change in the number of works in the short term, both in number and content, in the Italian literature published after the Battle of Lepanto. While a certain number of works about Turks continued to be written, an attempt to understand the Turks took place more intensely than the message given in the contents of these works. Entering a period of peace with the Turks was an effective tool in this attempt at understanding.

Giriş

1571-1574 yılları arasındaki zaman dilimi, mağlubiyetten zafere Osmanlı Devleti'nde muhtasar ancak bir o kadar önemli gelişmelerin yaşandığı bir panoramayı sunmaktadır. Bu nispeten kısa dönemde Osmanlı Devleti 1571 yılı itibariyle öncelikle Kıbrıs'da önemli bir zafer elde etmiş ardından Kutsal Birliğe karşı İnebahtı'da her bakımdan ses getirecek bir mağlubiyet yaşamıştır. Her ikisi de tarihsel olarak çeşitli sonuçları içerisinde barındıran bu iki önemli savaş yenilenlerin ve yenilenlerin dünyasında, hem yaşandığı an itibariyle ve hem de çok sonraları dahi, oldukça kapsamlı yer etmiştir. Özellikle İtalyanların başı çektiği Kutsal İttifak donanması her ne kadar Osmanlı donanmasını İnebahtı'da mağlup etmiş olsa da Osmanlı tarafı bu mağlubiyetin izlerini altı ay gibi kısa bir zamanda silmesini bilmiş, ardından çok daha kazançlı bir döneme girmiştir. Bunlardan ilki 1572 yılında İnebahtı'da oldukça etkin bir rol oynayan İspanyolların birlikten ayrılmaları ile yaşanacaktır. Bu kopuş bir diğer ortak Venediklilerin kızgınlığına yol açarken¹ diğer taraftan gelişmeler Osmanlı tarafı için önemli bir avantaja da dönüşecektir. Hemen ertesi yıl 1573'de Venedik tarafı artık sürdürülebilmesi hem askeri hem de ekonomik bakımdan oldukça zor olan savaş halini barışa çevirmek amacıyla girişimde bulunmuşlar ve neticesini ise kısa zaman içinde tekrar kendilerine bahşedilen bir ahidname ile almışlardır. Savaşı kaybetmişçesine ağır şartlar altına imza atan Venedik tarafı ilgili ahidname metni ile en son 1540² ve akabinde 1567³ yıllarında elde ettikleri ahidnameleri bir taraftan yeniliyor diğer taraftan ise en azından yaklaşık yetmiş yıl müddetince kendi isimlerinden müsemma serenissima/en sükûnetli-huzurlu döneme de girmiş oluyorlardı⁴. Bu iki önemli gelişme eski gücüne kısa zamanda yeniden ulaşan Osmanlılara ciddi manada bir moral vermiş ve onların yeni fetihler gerçekleştirmesi noktasında harekete geçmelerini sağlamıştır. 1574 yılında denizlerde bu istekleri gerçekleşen Osmanlılar, Tunus'u⁵ ele geçirecek ve Akdeniz'de önemli bir ticari ve askeri üs elde edeceklerdir.

Bu kısa ancak yoğun geçen dört yıllık zaman dilimi içinde, umut ve umutsuzluk arasında gidip gelen İtalyanların ve özellikle Osmanlı Devleti ile olan tarihi ilişkileri bağlamında

- 1 Venedik tarafı bu kızgınlığı ihanet kelimesi ile açıklarken diğer taraftan Türklerle imzalayacakları ahidnameyi de haklı çıkarma peşindedir. Buna dair İtalyanlar tarafından; *Discorso sopra la pace giustamente fatta da' Venetiani con il Turco per la perfidia de Spagnuoli* başlığı altında kaleme alınan çağdaş bir yazma eser hakkında yorumlar getiren şu çalışmaya bakılabilir: Géraud Poumarède, *L'Empire de Venise et les Turcs XVIe-XVIIe siècle*, Classiques Garnier, Paris 2020, s. 239.
- 2 Bu Ahidnamenin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Luigi Bonelli, "Il Trattato Turco-Veneto del 1540", *Centenario Della Nascita di Michele Amari*, vol. II, Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo 1910, s. 333-363.
- 3 Mahmut H. Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, sayı V/2, (1986), s. 527-553.
- 4 Charles Diehl Venediklileri, her yıl seremoni ile "denizle nikâh kıyan bu kenti" kendilerini Kıbrıs yenilgisi ile aldatan denizle bile nikâh kıymasını ise çağdaş bir kaynağa dayandırarak ironik bir şekilde alaya almaktadır. Bkz. *La République de Venise*, Flammarion, Paris 1967, s. 189-190.
- 5 Salvatore Bono, İtalyanların bu fetih hakkında neler yazdıklarını kısa bir çalışmada değerli bibliyografik malzeme ile ele almıştır: "Documents Italiens Sur la Reconquete Musulmane de Tunis, 1574", *Actes du Premier Congrès d'Histoire et de la Civilisation du Maghreb*, vol. II, Tunis 1979.

Venediklilerin daha evvel çeşitli vesilelerle ortaya attıkları teoriler de hayat bulamayacaktır. Bu teorilerin en kısa özeti Osmanlı Devleti'nin bir süre sonra yıkılacağına yöneliktir. Bu beklentinin her daim Avrupa zihninde var olduğunu bir kenara not ettikten sonra⁶ İnebahtı Deniz Savaşı'ndan hemen bir yıl öncesine gitmek ve kaleme alınmış iki eser üzerinden hareket ederek çeşitli kanıtları ortaya koymak değerli olacaktır: 1570 yılında Venedik'de İtalya'nın kuzeyinden olan bilim adamı ve arkeolog Brescialı Battista Nazari tarafından kaleme alınan *Discorso della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco* başlığını taşıyan çalışma farklı dayanaklardan hareketle Osmanlı Devleti'nin yıkılacağını öngörüyordu. Nazari, İncil'den ve Tevrat'tan alıntılar yapıyor, yıldızların hareketlerini inceliyor ve astrolojiden de istifade ediyordu. Bütün bu gözlemlerinin neticesinde her ne kadar Osmanlıların muazzam büyüklükte olduklarına dair bir kabullenışı itiraf etse dahi onların 1570 ila 1575 yılları arasındaki bir tarihte yıkılacağına dair ümitvar cümlelerini de yazıya döküyordu⁷. Aynı yıl içinde bir başka yazar, bu sefer kendisi bir Venedikli olan, daha sonra Türkler hakkında bir başka önemli çalışmada da karşımıza çıkacak, Francesco Sansovino ise, *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Predizioni Fatte* adlı çalışması ile benzer şekilde kendi teorilerini kuvvetlendirmek adına ya da okuyucuyu "ikna" etmek amacıyla yıldızların hareketlerinden elde ettiği sonuçları dikkate almış ve hatta işi biraz daha somut ya da inandırıcı hale getirmek amacıyla Sultan Süleyman zamanında İstanbul'da yaşayan Ermeni bir astrologdan aldığı bir takım bilgilerle görüşlerini sağlamlaştırarak metnini inşa etmiştir⁸. Bu iki yazarın ya da bu iki çalışmanın konusu, daha evvel ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına dair öngörülerde bulunmalarıdır. Bu gibi çalışmaların yapılmasının hangi saikler etrafında şekillendiğini tahmin etmek çok güç olmasa gerek. Sürekli genişleyen, hem karada hem de denizde sürekli zafer kazanan Osmanlıların İtalyanların nazarındaki imajları korku üzerine temellenmiştir⁹. Bir taraftan diplomasının tek taraflı elçiler özelinde sürekliliği olsa da öte taraftan ticaretin getirdiği kâr ve sükûnet varlığını sürdürse de her iki rahatlatıcı unsur var olan bir rahatsız

6 Buna dair örnekleri sadece basılı eserlerde değil ayrıca Venedik Senatosu içinde kaleme alınan bazı metinlerde farklı örnekler özelinde ve elbette farklı tarihler noktasında da görebilmek mümkündür. Örneğin, II. Viyana Kuşatması sonrası Venedik Onlar Konsülünde (Consiglio di X) okunan bir raporda Osmanlı Devleti bir porselene benzetiliyor ve bu porselenin elden elde dolaştığı sırada düşerek parçalanıp yok olacağı tahmin ediliyordu. Bkz. Archivio di Stato di Venezia, Consiglio di X, Busta: 51, (26 Aprile 1695).

7 *Discorso Della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco; Estratto i Sacri Profetie, da altre Profetie, Prodigij, Pronostici: di Nuovo Dato in Luce; per Gio. Battista Nazari Bresciano*, Appresso Sigismondo Bordogna, Venetia 1570. Bu çalışmanın birçok açıdan değerlendirilmesi noktasında ayrıca bkz. Marina Formica, *Lo Specchio Turco, Immagini dell'Altro e Riflessi del Sé nella Cultura Italiana d'età Moderna*, Donzelli Editore, Roma 2012, s. 74-78.

8 *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Predizioni Fatte in Diversi Tempi da Diversi Persone; Le Quali Pronosticano la Nostra Futura Felicità per la Guerra del Turco l'anno MDLXX*, Venetia 1570.

9 Paolo Preto Yeniçağın ilk döneminde Venedik toplumunu biçimlendiren korkuları saptarken, doğal felaket ve salgın hastalıkların yanı sıra, Türklerle listenin en başlarında yer vermektedir. "Le Paure Della Società Veneziana: le Calamità, le Sconfitte, i Nemici Esterni ed Interni", *Storia della Venezia Dalle Origini Alla Caduta Della Serenissima*, c. VI: *Dal Rinascimento al Barocco*, ed. G. Cozzi - P. Prodi, Roma 1994, s. 221-222. Aktaran: Géraud Poumarède, *Haçlı Seferine Son Çağrı, Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi*, çev. İsmet Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

edici unsuru ortadan kaldırmıyordu: Osmanlı Devleti'nin sürekli tehdidi! İtalyanların dünyasında bu tehdit her daim canlı kalmıştır. 1480'de Otranto'ya olan çıkarma hareketi diğer taraftan kuzeyde Friuli baskını ve en nihayetinde Kıbrıs'ın alınması. Bunların hepsi ve İtalya dışında gelişen ancak İtalyanları da şüphesiz etkileyen diğer seferler ve fetihler sürekli olarak bu korkuyu ya da kaygıyı beslemiştir. İşte bundan olsa gerek yönetici kesime ya da halkın geneline umut verecek bir takım “şeyler” gerekli idi. Yukarıda zikrettiğimiz iki eseri bu çerçevede değerlendirmek bağlam açısından uygun gözükmektedir. Ancak bir noktayı ise hatırdan çıkarmamak gerekir ki, her iki yazar da 1571 yılında, farklı bir okuma ile söyleyecek olursak, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyet yaşayacağını az çok tahmin etmiş benzemektedir.

İnebahtı Deniz Savaşı'nın işaret ettiğimiz iki yazarın eserleri özelinde, ortaya attıkları teorilerin gerçekleşmesi adına, Batı dünyasında büyük bir umudu alevlendirdiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu savaş yine benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan kovulması adına da bir başlangıç olarak görülmüştür. Her ne kadar Braudel, Avrupalıların çok önem verdiği bu zaferin hiç de o kadar önemli olmadığını akla yakın çeşitli sebeplerle açıklamaya çalışsa bile bu yorumların şüphesiz mevcut gerçekliği değiştirecek oranda olmadığı ise açıktır¹⁰. Bu gerçeklik, Avrupa zihninde Osmanlı'ya dair var olan gerçekliğin artık geri dönüşü olmayan bir şekilde kırıldığıdır. Bugüne kadar yenilmez görülen Osmanlı ordusu ya da donanması mağlup olmuştur ve bu kaybediş onlar adına artık bir başlangıçtır¹¹. Daha sonra gerçekleşecek her türlü zafer benzer duyguların açığa çıkmasını sağlayacaktır. Ancak ilginç olan nokta 1571 yılından sonra aşağıda üzerinde duracağımız İtalya'da kaleme alınan eserlerin tamamına yakınının İnebahtı'dan bahsetmeyişiştir. Bunun nedenlerine birazdan değineceğiz ancak en baştan şunun altını çizmemiz gerekir ki, böylesine önemli bir olayı hatırlamayış Braudel'in ifade ettiği gibi “İnebahtının sanıldığı kadar önemli olmadığı” sonucunu çıkarmaz. Bize göre bunun sebebi ya da sebeplerini sürekli bir devinim halinde olan Türk-İtalyan ilişkilerinin sıcak doğasında aramak daha doğru olacaktır.

İnebahtı Deniz Savaşı Öncesi (1570)

Nazari ve Sansovino'nun verileri oldukça soyut ancak çıktıkları kendileri adına oldukça makul çalışmalarından çok daha fazla İtalyan coğrafyasında Türkler hakkında erken

10 “Bağlamlar ve düzenlilikler” başlığı altında bu noktanın altını çizen Ferdan Ergut, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile olan tarihi ilişkilerine “yapısal unsur” bağlamında İnebahtı özelinde değinme bile haklı bir yorumda bulunuyor: “*Olay (İnebahtı) olayın içinde kalarak açıklanamıyor, onunla doğrudan bağlantılı olmayan yapısal unsurları analize dâhil etmek gerekiyordu*”. Ferdan Ergut, *Tarihin Hakikatleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 211.

11 Yenilmez Türk İmajının İnebahtı ile birlikte sona erdiğine ve bu savaşın öncesi ve sonrası ile tam manasıyla Türk-İtalyan ilişkilerinde bir kırılma olduğuna dair bkz. Halil İnalçık, “Önsöz”, *Türk Korkusu: Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni*, ed. Özlem Kumrular, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 9-21.

dönemlerden itibaren türlü yayınlar kaleme alınmıştır. En baştan iki noktayı ifade etmeliyiz ki; birincisi, ortaya konulan yayınlara genel olarak baktığımızda sayısal ve hacimsel olarak toplamda ciddi bir külliyat ile karşı karşıyayız. Bu noktada İtalyan yayıncılığında Türkler hakkında ya da dönem itibariyle kullanılan diğer bir ifadeyle *cosè turchesche* yani Türkler hakkındaki haberlerin ilk ilişkilerin başlangıç döneminden itibaren varlığının ve en çok da diğer Avrupa ülkelerine nazaran İtalyanlarda olduğunun altını çizmeliyiz. Diğer bir husus ise ortaya konulan matbu metinlerin okunması ile alakalıdır. Bu noktada en başta İtalya’da okur sayısına genel olarak bakmak gerekir. Peter Burke’nin yaptığı bir araştırmanın neticesinde İtalya’da okuma oranının nispeten iyi oranda olduğunu söyleyebiliriz. Burke şöyle demektedir: “*her ne kadar sistemli bir kıyaslama yapılmamış olsa da 1000-1600 yılları arasında en azından Kuzey İtalya’da okuryazarlığın Avrupa’nın diğer bölgelerine (olasılıkla Hollanda dışında) göre daha fazla olması ve 17. Yüzyılda İtalya’nın birinciliğinin yalnızca Hollanda Cumhuriyeti’nin yükselişi ve İsveç’teki büyük okuryazarlık kampanyası ile boy ölçüşmüş olması olası gibi görülmektedir*”¹². Böylesine bir durumun Venedik özelinde düşündüğümüzde onun bir takım özel koşullarından kaynaklandığını belirtmek gerekir. Özellikle denizcilik ve askeri alandaki gelişmeler doğrudan Venedik’i etkilemekteydi. Carlo Cipolla bu hususta 15. yüzyıldan sonra teknolojik gelişmelerin okuryazarlığı zorunlu kıldığını belirtirken 1614 yılında Pantero Pantere’nin aritmetik hususunda şu cümlesinin altını çizer: “*Il bombardiere dovrebbe essere abachista/bir topçunun aritmetik bilgisi olmalı*”¹³. Bu noktada Türkleri anlamak adına kaleme alındığını düşündüğümüz eserlerin hemen hepsinin olmasa bile birçoğunun İtalya’nın kendi içinde bir alıcısı ya da hitap ettiği bir kesim vardı ve bu tarz yayınlar gerek okuryazarlığın nispeten iyi olması gerekse de ötekenden/Türklerden bilgi alınması noktasında yakından takip edilmekteydi. Bu durumun, kestirmeden söyleyecek olursak, belirsizlik içinde ya da bilinmezlik içinde olan Türklere olan meraktan kaynaklandığı aşikârdır. İnebahtı Deniz Savaşı’ndan evvel bu merakın çok çeşitli çerçevelerden çıktılarının olması beklenir. Ancak temelde bu çıktıların ağırlıklı olarak ve elbette akla uygun bir şekilde askeri alanda olduğunu görmekteyiz.

Anlamak adına kaleme alındığını düşündüğümüz eserlerin çoğunun belirli bir süre tek bir konu üzerinde hareket ettiklerini ve dikkatlerini ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti’nin askeri yapısı üzerine verdiklerini görüyoruz. Sürekli fetih faaliyeti içinde olan ve bunda da son derece başarılı olan Osmanlı ordusu her bakımdan İtalyanlar tarafından merak ediliyordu. Merak durumu ve Osmanlı ordusu hakkında sorulan sorulara başta İstanbul’da görevli elçiler tarafından yanıt verildiğini biliyoruz. Daha Bizans zamanından itibaren İstanbul’da varlıklarını bildiğimiz İtalyan elçiler İstanbul’un fethiyle birlikte daha teşkilatlı bir yapılanmayı gerçekleştirmişler ve başta Venedik ve Cenevizli elçiler olmak üzere Floransalı

12 Peter Burke, “Modern İtalya’nın İlk Dönemlerinde Okuryazarlığın Yeri”, *Dilin Toplumsal Tarihi*, ed. Peter Burke/Roy Porter, çev. Kadriye Göksel, Işık Yayınları, İzmir 2021, s. 48.

13 Carlo M. Cipolla, *Literacy and Development in the West*, Penguin Books, England 1969, s. 23.

elçiler de kendi ülkelerine çok sayıda ve ayrıntılı şekilde raporlar kaleme almışlardır. Raporların en kapsamlıları ve Osmanlılar hakkında türlü soruların yanıtlarını veren belgeleri (*dispacci*) Venedikli elçiler, daha özel bir ifadeyle balyoslar, yazmışlardır. Bunun yanında raporların genel bir özeti ya da onların görev bitiminin akabinde Venedik Senatosuna sundukları raporları (*relazioni*) ise oldukça değerli bilgiler barındırmaktadır. 1512 yılından İnebahtı'ya kadar varlıkları bilinen bu raporlar özelinde elçilerin en çok üzerinde durdukları mevzu, Osmanlı askeri sisteminin nelerden mürekkep olduğu ve güçlerinin ne kadar büyük olduğu hakkındadır¹⁴.

Elçilerin raporları nihayetinde yönetim kademesini ilgilendiren metinlerdir. Toplumun genelini ilgi duyduğu metinler ise daha genelin neleri merak ettiği konusunda çok daha önemli bilgiler verecektir. Bu hususta İnebahtı Deniz Savaşı'na kadar çok sayıda eser kaleme alındığını bilmekteyiz. En azından genel bir çerçeve çizmek adına bazı çalışmaların üzerinde durmakta fayda vardır.

Daha evvel ismini andığımız Francesco Sansovino henüz savaşın şafağında yani 1570 yılında Osmanlı Devleti'nin yakın zamanda yıkılacağına yönelik soyut verilere dayalı bir kitap kaleme almıştı. Ancak aynı yazarın bu çalışmasından çok daha fazla ayakları yere basan iki çalışması daha vardır ki, bunlardan 1564 yılında basılan Osmanlı Tarihi adlı çalışması nispeten kısa zaman içinde altıncı baskıya kadar ulaşmıştır. Bu istatistik kısa bir tespitle bize hem İtalya'daki Osmanlı Devleti'ne olan merakı göstermekte hem de okuryazarlığın boyutlarına az çok ışık tutmaktadır. Sansovino çalışmasını oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alırken bunu kendi gözlemleri etrafında gerçekleştirmemiş o güne kadar Türkler hakkında eserler veren birçok yazarın çalışmasını bir araya getirerek bir bakıma editör gibi çalışmıştır. İsimleri belli veya belirsiz kitapta yer bulan yirmi beş çalışmanın temel meselesi Osmanlı ordusunun savaşları ile alakalıdır. Bununla birlikte Padişahlar hakkında ve Türklerin kökenleri hususunda bilgilerin çokça yer aldığı bu tafsilatlı eser, tekrar edecek olursak, toplum nazarında çok ilgi görmüş ve farklı zaman dilimlerinde tekrar tekrar basılmıştır¹⁵. Bu çalışmaya benzer Sansovino'nun diğer bir eseri de İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra okuyucu ile buluşacak bu ise diğerleri gibi içerik olarak Osmanlıların savaşlarını ve yöneticilerin özellikle Padişahların yaşamlarını mercek altına alacaktır. Eserinin bir yerinde Sansovino bu

14 Elçilerin Venedik Senatosuna sundukları raporlar için bkz. Eugenio Alberi, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti*, Serie III, vol. I, Firenze 1840; Maria Pia Pedani, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, vol. XIV, Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova 1996.

15 Francesco Sansovino, *Dell'istoria Universale dell'origine et Imperio de Turchi, Raccolta da M. Francesco Sansovino. Libri Tre. Ne Quali si Contengono le Leggi, gli Offici, i Costumi di Quella Nazione Così in Tempo di Pace come di Guerra*, Venetia 1564. Bu ilk baskı daha sonraki baskılarda isim değiştirecek ve "savaş" vurgusu daha da ön plan geçecektir: *Historia Universale Dell'Origine, Guerre, et Imperio de Turchi*. İtalyan yazınında evvela Türklerin kökenlerine dair bir arayışın ilk zamanlarda ortaya konulan eserlerde sürekli gündemde olduğunu da belirtelim. Bu konuda şu çalışmaya bakılabilir: Agostino Pertusi, "I Primi Studi in Occidente sull'Origine e la Potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, sayı XIII (1970), s. 465-515.

tarz eserlerin kendisinin Türkçe çalışmalara olan merakından ileri geldiği ve bundan dolayı yeni çalışmalar kaleme aldığından bahsedecektir¹⁶.

Osmanlı savaşlarına olan merak, Sansovino özelinde dile getirecek olursak, toplumda daha fazla ilgi görmektedir. Ancak diğer taraftan Türklerin yaşamlarına dair bilgi edinme isteğinin de yeni çalışmaları teşvik edici tarzda olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada ilk örneklerden birisi Luigi Bassano'dur. *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi* adlı çalışmasında Bassano, kapsamlı bir yaklaşımla bir Türk yaşamının nelerden mürekkep olduğu, Türklerin kaçta yatıp kaçta kalktıklarına varana kadar yani en ince ayrıntıların dahi atlanmadan zikredildiği bir çalışmayı İtalyan okurlarına aktarmaya çalışmıştır. Kitapta yer alan elli dokuz başlığın temel meselesi Türklerin kimler olduğudur; ancak bu kim sorusu etnik bir sorgulamadan ziyade nasıl bir yaşam içerisinde olduklarına yöneliktir. Bir bakıma Türkleri diğer milletlerden ayıran temel unsurlar nelerdir sorusuna cevap aranmaktadır¹⁷. Benzer bir bakış açısından diğer bir çalışmayı da *Trattato de Costumi et Vita de Turchi* başlığı ile Giovan Antonio Menavino'da görmekteyiz. Beş ayrı bölümden oluşan eserinde Menavino, Türklerin inancı başta olmak üzere, giyim-kuşam ve yeme-içme adetlerine kadar ve asıl önemlisi ordu sistemi ve savaşlarına kadar birçok unsuru anlatmaya çalışmıştır¹⁸. Menavino özelinde diyebiliriz ki her ne anlatılırsa anlatılsın dönem itibarıyla söz, önünde sonunda Osmanlı Devleti'nin askeri yapısına gelmektedir. Kısa ya da uzun bir şekilde bu durum eserlerin hemen hepsinde yer almaktadır.

İnebahtı Deniz Savaşı'ndan evvel İtalya'da basılmış daha birçok çalışmayı elbette sıralamak mümkündür; hatta bu noktada Türklerin dillerine olan merakın da İtalya'da bir karşılığı vardır. Öne çıkan eserler arasında Venedik dışında bir kentten örnek verecek olursak Filippo Argenti'yi zikredebiliriz. İstanbul'da Floransa elçisinin sekreteri olarak görev yapan Argenti burada Türkçe öğrenmiş ve ardından *Regola del Parlare Turcho* adlı bir eseri hazırlamıştır¹⁹. Bu çalışma daha sonra İstanbul'a gelip dil öğrenmek isteyen başta elçiler ve dragomanlar olmak üzere hemen herkese hitap eden bir çalışmadır.

Daha evvel başka bir çalışmada ifade ettiğimiz gibi²⁰, yazarlar ve eserleri çerçevesinde *İnebahtı Savaşı* öncesi bu çalışmalara benzer daha birçok eser sayabilmek mümkündür. Genel olarak şunu söylemek gerekir ki, bir dönüm noktası olan ve Osmanlı Devleti'nin artık

16 “La qual cosa a me non sovviene per lettura alcuna che avvenisse gia mai in altro Regno o in altra gente ch' in questa, onde empiendomi que sto fatto di meraviglia diuenni tanto curioso di ricercar le cose Turchesche, che hauendo io consumato qualche tempo attorno a quest a materia, ho finalmente tessuta una nuoua historia del le vite di quei Principi...” Bkz. *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573, giriş.

17 Luigi Bassano, *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi*, Roma 1545.

18 Giovan Antonio Menavino, *Trattato de Costumi et Vita de Turchi*, Firenze 1548.

19 Milan Adamović, *Floransalı Fillippo Argenti'nin Notlarına Göre 16. Yüzyıl Türkçesi*, çev. Aziz Merhan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

20 Güner Doğan, “Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)”, *Dünyada Osmanlı Tarih yazımı I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 151.

yenilebileceği anlaşılan bu önemli savaşın evvel kaleme alınan çalışmaların hemen hepsi Osmanlı Devleti'ni her bakımdan anlamaya çalışan eserlerdir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, bu çalışmaları birbirlerinden ayıran pek de belirgin özelliklerin olduğunu da söylemek zordur. Eserlerin yazıldığı dönemde yaşayan bir Venedikli ya da farklı kimlikteki bir İtalyan için bu kitaplar onların bulabileceği her türlü bilgidен oluşan kapsamlı çalışmalardı. Kişilerin merakının giderilmesi ve doğudan yükselen ve her daim tehdit unsuru olarak genişlemesini hızlandıran bir devletin ne olduğuna dair bilgilerin bu eserlerden edinilmesi ise oldukça kolaydı. Çalışmaların geneli bir seyyah gözlemi ile kaleme alınmış olsalar da anlatılanların birçoğu, özellikle Osmanlı ordusu hakkında, çok değerli ve ayrıntılı bilgiler vermektedir. Son olarak bu eserlerin büyük bir kısmının daha evvel Venedik elçilerinin başlattıkları sorgulayıcı tarzda bilgiler veren çalışmalar olduğu da bir gerçektir. Toplum ve yöneticiler özelinde çoğu zaman *kafir*, *şeytan* ve *barbar* olarak nitelenen Türklerin ne oldukları sorusu işte bu çalışmalarla daha gerçekçi bir tarzda anlaşılabilir.

İnebahtı Deniz Savaşı (1571)

Kıbrıs'ın Fethi²¹ ve İnebahtı Deniz Savaşı ya da tarihi belgelerin ifadesiyle Sığın Donanma Savaşı 1571 yılının öncelikle Türk-İtalyan ilişkileri bakımından oldukça önemli sonuçları beraberinde getiren iki olaydır. Makalenin içeriği bakımından Kıbrıs'ın fethini bir kenara bırakacak olursak, Katolik Hristiyan dünyanın son büyük Haçlı Seferi olarak nitelenen İnebahtı Deniz Savaşı²², Akdeniz özelinde her iki rakip blok (İspanya ve müttefikleri ve Müslümanlar) arasında bir dengenin kurulması adına önemli sonuçlar barındırmaktadır. Savaşın akabinde Osmanlı tarafının Tunus'u alması bu dengenin kurulması bakımından oldukça önemli iken Robert Mantran'ın vurguladığı şekliyle diğer önemli sebep ise, Osmanlı Sultanının yaşanılanlara *hızlı*, *etikeli* ve *net* bir şekilde yanıt vermesinden kaynaklanmaktadır²³. Bu yanıtlar arasında 1573 yılında Venedik Cumhuriyeti ile olan anlaşma ve yeni fetihlerin elbette büyük rolü vardır.

İnebahtı Deniz Savaşı'nın nedenleri, sonuçları ve savaşın nasıl seyrettiği hakkında çokça yayın yapıldığını belirttikten sonra, makalemiz adına asıl üzerinde durulması gereken konuya gelebiliriz. Zafer, başta İtalya olmak üzere Batı dünyasında büyük yankı

21 Kıbrıs özelinde Magosa'nın alınması hakkında, savaşın tüm seyrinin anlatıldığı, donanma ve asker sayılarının da tafsilatlı olarak verildiği şu çağdaş iki İtalyan kaynağı ayrıntılı bilgiler vermektedir: *L'Intiero Raggiuglio del Successo di Famagosta, Dove Minutamente s'intendono tutti gli Abbattimenti et Assalti dal Principio della Guerra in fino alla Resa di essa Città a Patti non Servati*, 1571; *L'Assedio et Presa di Famagosta, Dove s'intende Minutissimamente tutte le Scaramuccia, Batterie, Mine&Assalti dati ed essa Fortezza: Et Quanto Valore Habbiano Dimostrato Quelli, Signori, Capitani, Soldati, Popolo&Infino le Donne, Li Nomi di Capitani:& Numero delle Genti Morte Così de Christiani Come de Turchi&Medessimamente di Quelli che sono Restati Prigioni*, 1571.

22 İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, XXII, s. 287-289.

23 Robert Mantran, "L'Écho de la Bataille de Lépante à Constantinople", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 254 ve Halil İnalçık, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 190-191.

uyandırmıştır. “Bu galibiyet Hristiyan dünya adına büyük bir zafer olmasına rağmen bunu izleyen yıllarda, zaferi kanıtlayan bir sonuç ise alınamamıştır. Sonuç açısından bakıldığında kutsal ittifak istediği hedefe ulaşmadığından, yalnızca zafer anının heyecanı ile kalınmıştır”. Paulino Toledo’ya ait bu alıntı olarak verdiğimiz cümleler oldukça haklı bir tespiti içerisinde barındırmaktadır: İnebahtı bir zaferdir ancak bu zaferin heyecanı ve anlatımı uzun yıllara yayılmamıştır²⁴. Benzer şekilde savaş sonrası İtalyan şehir devletleri, Avrupa ve Türk Sorunu hakkında tafsilatlı bir çalışmaya imza atan Angelo Tamborra da gerçek manada İnebahtı’nın Hristiyan dünyada sadece anlık bir mutluluk getirdiğini bunun devamının ise sağlanamadığını vurgulayacaktır²⁵. Elbette bugün Avrupa’nın birçok ülkesinde ve asıl aktör İtalya’da savaşa dair çok sayıda görsel malzemeye tesadüf edebilmek mümkündür. İtalya’nın kuzeyinden güneyine kadar birçok kilisede, müzede, saraylarda ve kütüphanelerde İnebahtı hakkında mutlak surette bir şey bulabilmek mümkündür. Bu kimi zaman bir resim iken kimi zaman savaş zamanından kaldığı düşünülen bir parça olmaktadır. Bu görsele hitap eden ve muhafaza edilmesi noktasında “hatırlanması” istenilen bir olaya referans gösteren şeylerin yanında diğer bir hatırlatıcı malzeme ise yayınlardır.

İnebahtı zaferinin haberi İtalya’ya ulaşır ulaşmaz büyük bir yankı bulmuş ve Türklere karşı alınan bu galibiyet hakkında yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Savaşı anlatan eserlerin tam olarak sayısına işaret etmek zor; ancak daha evvel bir yayınlamamızda sondaj metodu ile hazırladığımız grafikteki tarihsel yoğunluğa bakıldığında 1571-72 tarihli yayın sayısının evvelki tarihlere göre çok daha fazla olduğunu net bir şekilde rahatlıkla söyleyebiliriz²⁶. Carlo Dionisotti’ye göre 16. yüzyılın tamamında Doğu ile sürdürülen savaşlar ve en son Kıbrıs ve İnebahtı Savaşları şüphe yok ki hem politik hem de edebî olarak İtalya’nın tamamını ilgilendirmekteydi²⁷. Yazılan eserlerin hacimleri çok olmamakla birlikte dörtlüklerin İspanyol edebiyatında *Cervantes* ve *Lope de Vega*’ya ilham kaynağı olduğu gibi İtalyanlar üzerinde de benzer tarzda bir etki bırakarak aynı sonucu yaratmışa benzemektedir. Bir başka açıdan bakılırsa İtalyan yazınında İnebahtı, toplumda ve yöneticiler arasında okuma oranını artıran kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı, Osmanlı Devleti’nin artık sonunun geleceğine dair sevinç naralarının atıldığı satırların yazılmasına sebep olmuştur. Venedik’te halkın sokaklarda üç gün üç gece coşku içerisinde *vittoria, vittoria!* (zafer, zafer!) çığlıkları atarak, Türk kıyafetleri giyip danslar ve gösteriler eşliğinde büyük bir mutluluk yaşadıklarını düşündüğümüzde bu yayınların sayısının çokluğunu anlamak mümkün gözükmektedir²⁸.

24 Paulino Toledo, “İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz’de Yapılan Son Deniz Savaşı”, çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, VI/18 (1990), s. 874.

25 Angelo Tamborra, *Gli Stati Italiani, L’Europa e Il Problema Turco Dopo Lepanto*, Leo S. Olschki, Firenze 1941, s. 16.

26 Doğan, a.g.m., s. 153. Aynı grafik için makalenin ekler kısmına bakınız.

27 Carlo Dionisotti, *Geografia e Storia Della Letteratura Italiana*, Giulio Einaudi Editore, Torino 1967, s. 203.

28 Rocco Benedetti tarafından yazılan eserde halkın ve yöneticilerin yaşadığı coşku dolu o üç gün ayrıntısı ile anlatılmaktadır. Bkz. *Ragguaglio delle Allegrezze, Solennità e feste fatte in Venetia per la Felice Vittoria*, Venezia 1571.

Sonettoların yanında içerik ve yazım bakımından aynı çerçevede değerlendireceğimiz Canzone, Barzelletta ve Poetica'ların sayısının da hatırı sayılır şekilde çok olduğunu belirtmeliyiz. Bu başlıklar altında kaleme alınan yayınlar hem muhtasar olması hem de içerik bakımından “çoşkulu” cümlelerle inşa edilmeleri sebebiyle, bunlarına halk nezdinde tercih edilip okunmasını da sağlamaktaydı. Dolayısıyla bu tarz eserlerin sayısal olarak çokluğunu bu nedenlere bağladığımızı belirtmek isteriz. Başlık bakımından İnebahtı Deniz Savaşı'nı vurgulayan eserlerde elde edilen galibiyet “felicissima vittoria” olarak sıfatlandırılır. Bazı zaman Türk ifadesi yerine “infideli” kelimesi kullanılırken, içerik bakımından tercih edilen kelimelerin çoğunun merkezinde elde edilen galibiyetin “Tanrı tarafından bahşedilmiş bir hediye” olduğunun altı çizilir. Bir bakıma eserlerin yazılış sebebini bir yayın başlığında yer alan ifadeyle net bir şekilde şu cümlelerle açıklayabiliriz: “*Türlere karşı Hristiyanlığa bahşedilen zafer hakkında Tanrı'ya şükranımızı göstermek için*”²⁹. Bu şükranı yönelik yapılan yayınlar hemen bütün eserlerin temel vurgusu iken, şükranın sadece Tanrı'ya değil bunun yanı sıra Hz. Meryem'e yönelik de olduğunu görmekteyiz. Venedik'de yayınlanan bir diğer eserde Celio Magno adlı yazar, “*yeni, en mutlu zafer*” olarak nitelendirdiği savaş için Hz. Meryem'e şükranını bildirirken çalışmasını sanki onun sorduğu sorulara yanıt veriyormuş gibi inşa etmiştir³⁰.

Zaferi kazanmanın mutluluğu ile şükranlarını inançları etrafında göstermeye çalışan yazarların belli bir kısmının bunların yanında hitap ettiği okuyucularına ümit veren cümleleri de kullandıklarını söyleyebiliriz. Zafer onlara göre bir başlangıçtır hatta Vincentio Giusto'ya göre bütün Doğu'nun ele geçirilmesi için önemli bir başlangıçtır³¹. Bunun yanında benzer şekilde Giovanni Mario'ya göre İnebahtı zaferi daha sonra İstanbul, Rodos ve Kıbrıs'ın alınması için de umutları artıran önemli bir olaydır³². Kısaca söyleyecek olursak, bu metinleri kaleme alan yazarların amaçlarının propaganda odaklı bir iş yaptıklarını da eklemeliyiz. Bir taraftan zaferin önemini ortaya koyarken diğer taraftan zaferin neticelerinin özlenen ve beklenen fetihlere yol açacağına da mesajını vermek istemektedirler. Ancak amaç ne olursa olsun okuyanlar bir noktada bu yayınlar sayesinde öteki hakkında yani Osmanlı hakkında bilgiler edinmektedir. En azından savaşa dair övgüler anlatılırken yazarların hemen hepsinin Osmanlı'nın askeri gücünün ne kadar kuvvetli olduğuna dair verdikleri bilgiler dikkat çekicidir. Onların nazarında korkuyu her tarafa yayan bir İmparatorluk olarak Osmanlıların gücü ve savaşma kabiliyeti korkunçtur ve onlar pervasız arzular içindedirler³³.

29 *Parafrasi Poetica Sopra Alcuni Salmi di David Profeta, Molto Accomodate per Render Gratie à Dio della Vittoria Donata al Christianesimo contra Turchi*, Venetia 1571.

30 Celio Magno, *Lettera, et Sonetti Della Signoria Virginia Salvi, et della S. Beatrice sua Figliuola A. M. Celio Magno con le Risposte*, Venetia 1571.

31 Vincentio Giusto, *Boscherezza Canzone Nelle Felicissima Vittoria Christiana conra Infedeli*, Venetia 1571, s. 6. Çoğu metinde geçen sayfa numaralarını kendimiz verdik. Basılı metinlerde bunların olmadığını belirtmek isteriz.

32 Giovanni Maria, *Al Sig. Don Giovanni D'Austria, Canzone di M. Gio. Maria*, 1571, s. 7.

33 *Canzone Sopra la Vittoria Dell'Aramta Della Santissima Lega Novamente Seguita contra Il Turco*, Venetia 1571, s. 2.

Osmanlı tarafına dair savaş ve güç temelli övgü kokan cümlelerin İtalyanlara daha da korku verdiğini düşünebiliriz; ancak her övgü cümlesinin akabinde Osmanlı ordusunu durduran, mağlup eden, yok edecek bir gücün kendilerinde olduğu ve güçlerini Hannibal ve Sezar gibi tarihi karakterlerden alan İtalyanların³⁴ varlığını vurgulayan metin yazarlarının aslında övgüleriyle tam tersini amaçladıkları ise aşîkârdır³⁵.

İnebahtı Deniz Savaşı Sonrası (1572-1573)

Yukarıda işaret ettiğimiz İnebahtı Deniz Savaşı'nın yaşandığı yıl “şiiir” biçiminde farklı spesifik adlar altında basılan ve daha sonra bazılarının tekrar baskıları yapılan ya da bir araya getirilen çalışmaların³⁶ temel kaygısı zaferin şanını daha da artırmak üzerinedir. Ancak böylesine bir eylemin savaş sonrasında uzun süre devam etmediğini bir kere daha belirtmeliyiz. Bunun çeşitli sebepleri olabilir ancak temeldeki sebebinin Osmanlı Devleti'nin çok geçmeden eski gücüne ulaşmasına ve Venediklilerin bir süre sonra ticaret ve diplomasi gibi önemli başlıkların da kaygısıyla Osmanlı Devleti ile olan “barışına” bağlıyoruz. Bu barış 1573 yılında imzalanmıştır ancak savaşın yaşandığı tarih ile ahidnamenin bahşedildiği tarih arasında İtalyanlar aynı yayın hızını ise devam ettirmişlerdir.

Savaş sonrası kaleme alınan çalışmalarda daha evvel olduğu gibi başta “şiiir” biçimindeki eserleri görmekteyiz. Bu durum İnebahtı etkisinin hala devam ettiği ve hala konu hakkında okuyucunun yeni eserler beklediği yönünde yorumlanabilir. Bunun yanında düz yazı tarzında eserler de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında ilki Cosimo Filiarchi'nin çalışmasıdır. Filiarchi eserinde, genel olarak savaş kavramına değinerek onun kökenleri hakkında tafsilatlı bilgiler vermiş ve bu işi Habil ve Kabil'e kadar geri götürmüştür. Ardından Türklerin kökeni ve genişlemesi üzerine bilgiler verirken, diğer yazarlarda olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin yıkılabileceğine dair umut dolu cümlelerini de eksik etmemiştir. Filiarchi'nin çalışmasında bir kaygı göze çarpar. Bu kaygı Kutsal İttifak'ın dağılabileceğine yöneliktir. Ona göre böylesine bir ihtimal bile kabul edilemez. Bir arada olmanın Türklere karşı zafer kazanmanın gerekli koşulu olduğunu belirtir. Diğer taraftan bu eser içerik bakımından kutsal ittifakın muhafaza edilmesi maksadıyla (*per la conservazione della lega*) birliğin üyelerine yönelik mesajlar içeren ve ancak Tanrı'nın kendilerine bu şekilde yardım edebileceğine de işaret eden bir çalışmadır³⁷. Artık bilinen gerçek şu ki, İnebahtı Savaşı Avrupalılara birlik olmaları halinde Hristiyanların Osmanlıları yenebileceğini göstermiş ve kısa süre için de olsa son bir

34 Antonio Adrario, *Per la Vittoria Dell'Armata Christiana*, Venetia 1571, s. 1 ve 4.

35 Diğer metinlerin yanında şu eserde de önemli örnekler vardır. Bkz. *Canzone Overo Barzelletta Sopra La Vittoria Dell'Armata Christiana Contra La Turchesca*, Venetia 1571.

36 Bir örnek için bkz. *Trofeo Della Sacra, Ottenuta dalla Christianiss. Lega contra Turchi nell'anno MDLXXI. Rizzato de i piu' Dotti Spiriti de' Nostri Tempi, nelle piu' Famose Lingue d'Italie*, Venetia t.y. Ayrıca bkz. *Raccolta Varii Poemi Latini, Greci, e Volgari. Fatti da Diversi Bellissimi Ingegneri Nella Felice Vittoria Riportata da Christiani contra Turchi alli VII. d'Ottobre del MDLXXI*, Venetia 1572.

37 Cosimo Filiarchi, *Trattato Della Guerra, et Dell'Unione de' Principi Christiani contra i Turchi, & gli altri Infedeli*, 1572.

savaşla Osmanlıların nihai bir bozguna uğratılabileceği umudunu yaşatmıştır³⁸. Bu açıdan bakıldığında bir arada olmak her bakımdan mühimdir.

1572 yılında nesir tarzı diğer bir çalışmayı Venedik’de Giovanni Pietro Contarini yayınlamıştır. II. Selim’e kadar Venediklilerin Osmanlı Devleti ile olan savaşlarını, savaşlarda yer alan önemli kişilerin isimlerine ve ordu sayılarına varana kadar veren Contarini okuyucusu için hatırlatıcı mahiyette bir zafer ve mağlubiyet kitabı kaleme almıştır. Bir bakıma savaş tarihi olarak da okunabilecek bu kitabın tafsilatlı bir şekilde en çok üzerinde durduğu savaşlar Kıbrıs ve İnebahtı’dır. Birtakım görselleri de İnebahtı Deniz Savaşı için veren Contarini savaşın nasıl seyrettiğini adım adım günlük mahiyetinde anlatmıştır³⁹.

Yayın sayısının yoğunluğu bakımından tekrar nesir dışındaki metinlere dönersek, ilk olarak şimdiye kadar en kısa metinler arasında niteleyebileceğimiz Venedik aksanında yazılan bir çalışma ile başlayabiliriz. İsimsiz yazarın anlatımında dönemin Sultanı II. Selim vardır. Sultan ile karşılıklı konuşma tarzında metnini inşa eden yazar, II. Selim’in İnebahtı sonrası üzüntüsünü anlatır ve güya onun kendisine artık Hristiyanlığı tamamen yok edemeyeceğini belirttiğini söyler. Buna karşılık birtakım cevaplar veren yazar, her ne kadar kendi tarafını övmeye çaba harcasa da Osmanlıların şu ana kadar yaptıkları fetihleri de anmadan geçemez⁴⁰. Benzer şekilde diğer bir çalışmada da aceze düşen Türklerin yaşadığı coğrafyadan yani doğudan artık güneş yükselmez. Hristiyan dünya önemli bir zafer kazanmıştır⁴¹. Bu çalışmanın diğer bir önemli özelliği de İnebahtı Deniz Savaşı’na katılan bir kumandana yönelik olarak kaleme alınmasıdır. Böylesine bir çalışma tek değildir. Yine savaş zamanlarında kahramanlık gösteren önemli komutanlara yönelik olarak övgü dolu ifadelerin işlendiği hatırı sayılır oranda eserler mevcuttur. Bunlardan en fazla Don Giovanni d’Austria ismi ön plan çıkar. Avusturya donanmasının başında yer alan bu kişi Venedik donanmasının başında olan diğer bir kumandan Veniero ile birlikte bütün övgü dolu kelimeleri hak eden taraftadır⁴².

İtalya’da 1572 yılında, yukarıda geneli özetleyecek şekilde bir çerçeve içinde verdiğimiz, yayınlanmış çalışmaların büyük bir kısmında elde edilen zaferin yeni zaferler için ve elbette Osmanlı Devleti’nin yıkılacağına yönelik cümlelerle kaleme alındığının bir kere daha altını çizmeliyiz. Burada zafer vakur bir şekilde dile getirilirken Türklerle karşı acıma duygusunun

38 Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa’nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 108.

39 Gio. Pietro Contarini, *Historia Delle Cose Successe Dal Principio Della Guerra Mossa Da Selim Ottomano a’ Venetiani. Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa contra Turchi*, Venetia 1572.

40 *Nuova Canzone A Selin Imperator de Turchi*, Venetia 1572. Tek bir sayfa Canzone olarak şu çalışmaya da bakılabilir: A.M. Celio Magno, *Sopra la sua Canzone, Nella Vittoria Dell’Armata Christiana, contra la Turchesca*, Venetia 1572.

41 *All’Illustr. Et Eccellent. Sig. Marcantonio Colonna General dell’Armata di Santa Chiesa Sopra la Vittoria Seguita contra L’Armata Turchesca*, Venetia 1572.

42 Alessandro Benaccio, *Don Giovanni D’Austria*, Bologna 1572.

ön planda olduğunu görmekteyiz⁴³. Zaferin kazanılmasında ön planda olanlar kahramanlıkla sıfatlandırılırken onlara yönelik olarak yapılan törenlerdeki konuşmalar da basılmıştır. Her ne olursa olsun ve zaferi anmak adına hangi cümlelerle dile getirilirse getirilsin topluma ve elbette yöneticilere/askerlere verilen mesaj sürekli aynıdır: Kutsal birliğin sürekliliği⁴⁴.

Savaş döneminde mevcut koşulların ve inancın etkisiyle bir araya gelerek bunu Kutsal bir birlik olarak niteleyenler ve o birlik hakkında övgü dolu cümlelerle yayın yapan yazarların daha evvel İspanya'nın birlikten ayrılması ile yaşadıkları hayal kırıklığı bu sefer 1573 yılında tekrar yaşanacaktır. İstanbul'un fethinden İnebahtı Deniz Savaşı'na yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı Devleti ile başta ticaret olmak üzere birçok alanda ilişki içinde olan Venedikliler savaş sırasında bu ilişkilerini kesintiye uğratmak zorunda kalmıştır. Bu durum aslına bakılırsa çok da sürdürülebilir bir durum değildir. Hem denizde Akdeniz'de hem de karada Adriyatik kıyılarında hemhudut olan iki devletin ilişkilerini bir şekilde sürdürmeleri kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra çok erken dönemlerden itibaren İstanbul'da bulunan Venedik elçisi (Balyos) savaş sebebiyle ülkesine dönmüştür ve Venedik en önemli haber alma aracından mahrumdur. Daha birçok sebepten ötürü Osmanlı-Venedik ilişkilerinin başlaması kaçınılmazdır. 1573 yılına gelindiğinde bu kaçınılmaz sonuç hayat bulmuş ve Osmanlılar ile Venedikliler arasında bir anlaşma imzalanmıştır ya da daha doğru bir ifadeyle Osmanlı tarafı Venediklilere bir ahidname bahşetmiştir. Bir bakıma bu ahidname, Kıbrıs Adasının Venedik Cumhuriyeti'nden talep edilmesi üzerine başlayıp, İnebahtı Deniz Savaşı sonuna dek uzanan bir dizi olay ve yazışmaya konu olan antlaşma metnidir⁴⁵. Artık bu saatten sonra her iki devlet arasında en azından Girit Savaşı'na kadar nispeten uzun bir sükûnet dönemine girilecektir.

1573 tarihli anlaşma metninden sonra İtalya'da yayınlanan eserlere baktığımızda gözle görülür bir düşüşün varlığından bahsedebiliriz. İnebahtı Deniz Savaşı'nı hatırlatacak olan kısa veya uzun çalışmalar yerini daha genel çalışmalara bırakmıştır. Dolayısıyla zafere dair anlatılar her ne kadar hafızalarda yerini kaybetmese de Türk-İtalyan ilişkilerinin dinamik ve sıcak doğası eserler özelinde başka anlatımların ön plana çıkmasını sağlayacaktır. Son olarak İtalyan yazınında Türkler hakkında 1570'den 1573 yılına kadar olan genel anlatımların nasıl değiştiğini 1573 yılında Francesco Sansovino'nun çalışmasından kısmen çıkarabiliriz. Daha evvel 1570 yılında yayınladığı bir eser ile ismini andığımız Sansovino ilgili çalışmasında çeşitli soyut bilgilerden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin yıkılabileceğini öngörmüştü. Aynı Sansovino aradan geçen üç yılın ardından bu sefer başka bir eser ile karşımızdadır. Artık onun için ön planda olan Osmanlı tarafını anlamaktır ve bunu gerçekleştirmek için bir taraftan Osmanlı padişahlarını tek tek anlatır diğer taraftan da Osmanlıların gerçekleştirdiği savaşları

43 R.P.F. Valerio Moscheta, *Vita, e Trionfo di Giustina Vergine et Martire Santissima: Nell'allegrezza della Vittoria Ottenuta contra Turchi, il giorno della sua Passione*, Venetia 1572.

44 *Oratione Funebre del Mag. M. Paolo Paruta. In Laude de' Morti nella Vittoriosa Battaglia contra Turchi*, Venetia 1572.

45 Şakiroğlu, a.g.m., s. 527-553.

mercek altına alır⁴⁶. Her bakımdan da İnebahtı Deniz Savaşı'nın en azından okuyucu gözünde "popülaritesi" kaybolmuşa benzemektedir.

Sonuç

Öncesi ve sonrası ile İtalyan yazınında Türklerin yoğun bir şekilde yer bulunduğunu görmekteyiz. Ancak yoğunluğun en fazla olduğu nokta İnebahtı Deniz Savaşı'nın yaşandığı yıl olacaktır. 1571 yılı itibariyle nispeten iyi bir okur kitlesinin varlığını bildiğimiz İtalya'da okuyucu ile buluşan eserlerde Türkler ağırlıklı olarak kısa ve özellikle şiir tarzı metinlerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu metinlerin kolay okunmalarının yanında coşkulu bir dille kaleme alınmaları da tercih edilmelerini büyük bir oranda etkilemiştir. Bunun yanında nesir tarzı eserler de İtalyanlar tarafından sıklıkla kaleme alınmıştır. Her iki türün de 1570 ve 1571 yıllarında üzerinde durdukları husus zaferi kazanan Kutsal İttifakın dağılmasını önlemek üzerinedir. Verilen mesajların hemen hepsi Türklere karşı birlik olmanın ne kadar değerli olduğu yönündedir. Fakat İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra İspanya'nın ittifaktan ayrılması ile birlikte hayal edilen birliğin yaşama ihtimali bir anda kaybolacaktır. Hatta daha sonra Venediklilerin de ticari ve diplomasi kaygılarından ötürü Osmanlı tarafı ile masaya oturup 1573 yılında onlardan bir ahidname almaları ile böylelikle Kutsal Birlik üzerine ortaya atılan söylemler ve mesajlar da son bulacaktır. Bir bakıma aradan geçen zaman İtalyanlar özelinde savaşın coşkusunu azaltırken diğer taraftan kaleme alınan eserlerin sayısını da azaltmış ve ayrıca İnebahtı'ya dair anlatımların yerini daha farklı anlatımlar almıştır. Son olarak İnebahtı'dan sonra verilen eserlerin sayısında da ciddi bir düşüş göze çarpmaktadır ancak ne olursa olsun Türklere dair haberler (*cose turchesche*) İtalyan yazınında her daim kendine yer bulacaktır. Elbette bunda sürekli devinim halinde olan ve sürekli sıcaklığını koruyan Türk-İtalyan ilişkilerinin rolü oldukça fazladır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

---

46 Bkz. *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573.

Kaynakça/References

- Adamović, Milan, *Floransalı Fillippo Argenti'nin Notlarına Göre 16. Yüzyıl Türkçesi*, Aziz Merhan (çev.), Türk Dil Yayınları, Ankara 2009.
- Alberi, Eugenio, *Relazioni degli Ambasciatori Veneti*, Serie III, vol.1, Firenze, 1840.
- All'Illustr. Et Eccellent. Sig. Marcantonio Colonna General dell'Armata di Santa Chiesa Sopra la Vittoria Seguita contra L'Armata Turchesca*, Venetia 1572.
- Archivio di Stato di Venezia, Consiglio di X, Busta: 51, (26 Aprile 1695).
- L'Assedio et Presa di Famagosta, Dove s'intende Minutissimamente tutte le Scaramuccia, Batterie, Mine&Assalti dati ed essa Fortezza: Et Quanto Valore Habbiano Dimostrato Quelli, Signori, Capitani, Soldati, Popolo&Infino le Donne, Li Nomi di Capitani:& Numero delle Genti Morte Così de Christiani Come de Turchi&Medessimamente di Quelli che sono Restati Prigionii*, 1571.
- Ardrario, Antonio, *Per la Vittoria Dell'Armata Christiana*, Venetia 1571.
- Bassano, Luigi, *I Costumi et i Modi Particolari de la Vita de Turchi*, Roma 1545.
- Benaccio, Alessandro, *Don Giovanni D'Austria*, Bologna 1572.
- Benedetti, Rocco, *Ragguaglio delle Allegrezze, Solennità e feste fatte in Venetia per la Felice Vittoria*, Venezia 1571.
- Bonelli, Luigi, "Il Trattato Turco-Veneto del 1540", *Centenario Della Nascita di Michele Amari*, içinde, vol. II, Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo 1910, s. 333-363.
- Bono, Salvatore, "Documents Italiens Sur la Reconquete Musulmane de Tunis, 1574", *Actes du Premier Congrès d'Histoire et de la Civilisation du Maghreb*, içinde, vol.II, Tunis 1979, s. 1-8.
- Bostan, İdris, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, XXII, s. 287-289.
- Burke, Peter, "Modern İtalya'nın İlk Dönemlerinde Okuryazarlığın Yeri", *Dilin Toplumsal Tarihi*, ed. Peter Burke/Roy Porter, çev. Kadriye Göksel, İslık Yayınları, İzmir 2021, ss.45-77.
- Canzone Overo Barzelletta Sopra La Vittoria Dell'Armata Christiana Contra La Turchesca*, Venetia 1571.
- Canzone Sopra la Vittoria Dell'Aranta Della Santissima Lega Novamente Seguita contra Il Turco*, Venetia 1571.
- Cipolla, M Carlo, *Literacy and Development in the West*, Penguin Books, England 1969.
- Contarini, Gio. Pietro, *Historia Delle Cose Successe Dal Principio Della Guerra Mossa Da Selim Ottomano a' Venetiani. Fino al di della Gran Giornata Vittoriosa contra Turchi*, Venetia 1572.
- Diehl, Charles, *La République de Venise*, Flammarion, Paris 1967, s. 189-190.
- Dionisotti, Carlo, *Geografia e Storia Della Letteratura Italiana*, Giulio Einaudi Editore, Torino 1967.
- Discorso Della Futura et Sperata Vittoria Contra il Turco; Estratto i Sacri Profeti, da altre Profetie, Prodigij, Pronostici: di Nuovo Dato in Luce; per Gio. Battista Nazari Bresciano*, Appresso Sigismondo Bordogna, Venetia 1570.
- Doğan, Güner, "Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)", *Dünyada Osmanlı Tarihçiyizim I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 137-176.
- Ergut, Ferdan, *Tarihin Hakikatleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.
- Filiarchi, Cosimo, *Trattato Della Guerra, et Dell'Unione de' Principi Chiristiani contra i Turchi, & gli altri Infedeli*, 1572.

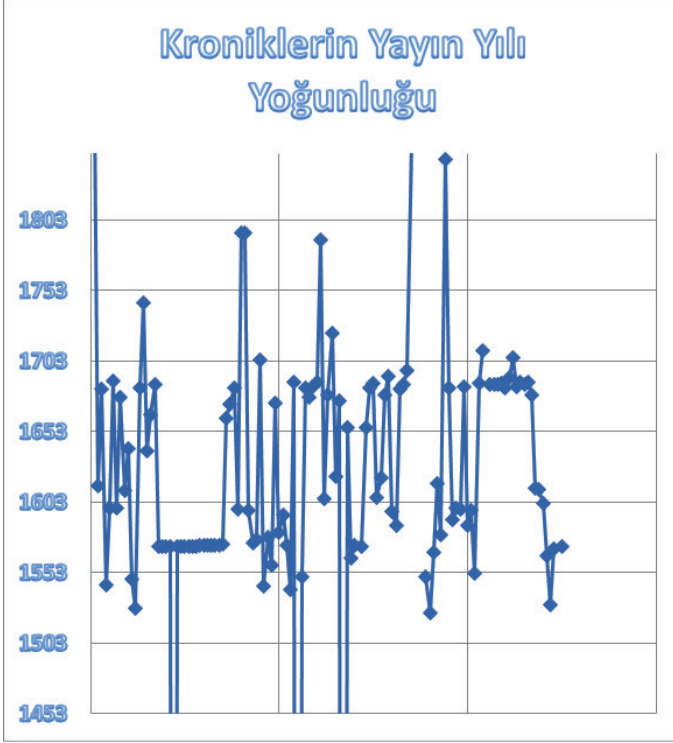
- Formica, Marina, *Lo Specchio Turco, Immagini dell'Altro e Riflessi del Sé nella Cultura Italiana d'età Moderna*, Donzelli Editore, Roma 2012.
- Giusto, Vincentio, *Boscherezza Canzone Nelle Felicissima Vittoria Christiana contra Infedeli*, Venetia 1571.
- İnalçık, Halil, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 185-192.
- _____, "Önsöz", *Türk Korkusu: Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni*, ed. Özlem Kumrular, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 9-21.
- L'Intiero Ragguaglio del Successo di Famagosta, Dove Minutamente s'intendono tutti gli Abbatimenti et Assalti dal Principio della Guerra in fino alla Resa di essa Città a Patti non Servati*, 1571.
- Magno, Celio, *Lettera, et Sonetti Della Signoria Virginia Salvi, et della S. Beatrice sua Figliuola A. M. Celio Magno con le Risposte*, Venetia 1571.
- Magno, Celio, *Sopra la sua Canzone, Nella Vittoria Dell'Armata Christiana, contra la Turchesca*, Venetia 1572.
- Mantran, Robert, "L'Écho de la Bataille de Lépante à Constantinople", *Il Mediterraneo Nella Seconda Metà del '500 Alla Luce di Lepanto*, Firenze 1974, s. 243-256.
- Maria, Giovanni, *Al Sig. Don Giovanni D'Austria, Canzone di M. Gio. Maria*, 1571.
- Menavino, Giovan Antonio, *Trattato de Costumi et Vita de Turchi*, Firenze 1548.
- Moscheta, R.P.F. Valerio, *Vita, e Trionfo di Giustina Vergine et Martire Santissima: Nell'allegrezza della Vittoria Ottenuta contra Turchi, il giorno della sua Passione*, Venetia 1572.
- Nuova Canzone A Selin Imperator de Turchi*, Venetia 1572.
- Oratione Funebre del Mag. M. Paolo Paruta. In Laude de' Morti nella Vittoriosa Battaglia contra Turchi*, Venetia 1572.
- Parafrasi Poetica Sopra Alcuni Salmi di David Profeta, Molto Accomodate per Render Gratie à Dio della Vittoria Donata al Christianesimo contra Turchi*, Venetia 1571.
- Pedani, Maria Pia, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, vol.XIV, Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova 1996.
- Pertusi, Agostino, "I Primi Studi in Occidente sull'Origine e la Potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, sayı XIII (1970), s. 465-515.
- Poumarède, Géraud, *Haçlı Seferine Son Çağrı, Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi*, çev. İsmet Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *L'Empire de Venise et les Turcs XVIe-XVIIe siècle*, Classiques Garnier, Paris 2020.
- Preto, Paolo, "Le Paure Della Società Veneziana: le Calamità, le Sconfitte, i Nemici Esterni ed Interni", *Storia della Venezia Dalle Origini Alla Caduta Della Serenissima*, içinde, c. VI: *Dal Rinascimento al Barocco*, ed. G. Cozzi - P. Prodi, Roma 1994, s. 215-238.
- Raccolta Varii Poemi Latini, Greci, e Volgari. Fatti da Diversi Bellissimi Ingegneri Nella Felice Vittoria Riportata da Christiani contra Turchi alli VII. d'Ottobre del MDLXXI*, Venetia 1572.
- Soykut, Mustafa, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.
- Sansovino, Francesco, *Dell'istoria Universale dell'origine et Imperio de Turchi, Raccolta da M. Francesco Sansovino. Libri Tre. Ne Quali si Contengono le Leggi, gli Uffici, i Costumi di Quella Nazione Così in Tempo di Pace come di Guerra*, Venetia 1564.

- _____, *Lettera o Vero Discorso Sopra Le Preditioni Fatte in Diversi Tempi da Diversi Persone; Le Quali Pronosticano la Nostra Futura Felicità per la Guerra del Turco l'anno MDLXX*, Venetia 1570.
- _____, *Gli Annali Turcheschi Overo Vité dé Principi della Casa Othomana*, Venetia 1573.
- Şakiroğlu, H. Mahmut, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler", *Erdem*, sayı 5/2 (1986), s. 527-553.
- Tamborra, Angelo, *Gli Stati Italiani, L'Europa e Il Problema Turco Dopo Lepanto*, Leo S. Olschki, Firenze, 1941.
- Toledo, Paulino, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", çev. Özlem Şakiroğlu, *Erdem*, sayı: VI/18 (1990), s. 861-877.
- Trofeo Della Sacra, Ottenuta dalla Christianiss. Lega contra Turchi nell'anno MDLXXI. Rizzato de i piu' Dotti Spiriti de' Nostri Tempi, nelle piu' Famose Lingue d'Italie*, Venetia t.y.

Ek 1

Grafikte İnebahtı Deniz Savaşı (1571) sonrası yayın yoğunluğu dikkati çekmektedir. İkinci yoğunluk noktası ise Avrupa'nın geneli ve elbette İtalya için oldukça önemli olan II. Viyana Kuşatması (1683) sonrasıdır. (Kaynak: Güner Doğan, "Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti (1453-1688)", *Dünyada Osmanlı Tarihyazını I*, yay.haz. Ahmet Özcan vd., Doğu-Batı, Ankara 2020, s. 153)

İnebahtı'nın Siyasi Hafızadaki Yeri: 16. Yüzyılın Sonları ile 17. Yüzyılın Başlarında Uluslararası Politikada Kutsal İttifak ve İnebahtı Çağrışımları

The Place of Lepanto in Political Memory: Allusions to the Holy League and Lepanto in International Politics in the Late 16th and Early 17th Centuries

Evrım Türkçelik*

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: E.T. 0000-0002-9716-8066

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Evrım Türkçelik,
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye

E-posta/E-mail: evrim.turkcelik@asbu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 20.01.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:

27.01.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

01.02.2022

Kabul/Accepted: 10.02.2022

Atıf/Citation:

Türkçelik, Evrim. "İnebahtı'nın Siyasi Hafızadaki Yeri: 16. Yüzyılın Sonları ile 17. Yüzyılın Başlarında Uluslararası Politikada Kutsal İttifak ve İnebahtı Çağrışımları." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 181-201.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202210>

Öz

Osmanlı'nın 1590-1591 yıllarında Akdeniz politikasını canlandırmaya teşebbüs etmesi ve 1592 yılından itibaren papalığın öncülüğünde başlayan yeni bir Kutsal İttifak kurulması çabaları, İnebahtı sürecinde yaşanan tecrübelerin 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında tekrar gündeme gelmesine sebep olmuştur. 1590'lardan itibaren İspanyol, İtalyan ve Osmanlı devlet adamlarının yazımlarında ve diplomatik görüşmelerinde İnebahtı döneminin çeşitli gelişmelerine göndermeler yaptıkları görülmektedir. Bu makale, 1570 ve 1573 yılları arasındaki Kıbrıs Savaşı, Kutsal İttifak, İnebahtı Savaşı ve hemen sonrasındaki gelişmelerin 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında siyasi, diplomatik ve askeri meselelerin algılanış biçimlerine nasıl etki ettiğini ele almaktadır. Bu amaçla, başta İspanyol donanmasının amirali Gian Andrea Doria, Venedik'in Roma elçisi Paolo Paruta, İspanya'nın Roma elçisi Duque de Sessa ve III. Murad ve III. Mehmed döneminin önemli şahsiyetlerinden Hoca Sadeddin Efendi olmak üzere aynı dönemde yaşamış devlet adamlarının diplomatik ve siyasi pratikleri incelenmiştir. Bu devlet adamlarının 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında uluslararası siyasette karşılaştıkları bazı meseleleri açıklamak için İnebahtı öncesi ve sonrasındaki gelişmelere sık sık atıfta buldukları, tarihsel benzerlikler kurdukları ve karşılaştırmalar yaptıkları tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: İnebahtı, Kutsal İttifak, Tarihsel Hafıza, Akdeniz

ABSTRACT

The Ottoman attempt to reactivate its Mediterranean policy in 1590–1591 and the papal efforts to establish a new Holy League starting in 1592 revived the international memory of the Battle of Lepanto at the end of the 16th century and the beginning of the 17th century. Beginning in the 1590s, Spanish, Italian, and Ottoman statesmen made references to the Battle of Lepanto in their correspondence and diplomatic negotiations. This article discusses how the historical memory of the War of Cyprus, the Holy League, the Battle of Lepanto, and the ensuing developments affected the perceptions of political, diplomatic, and military events in the late 16th and early 17th centuries. For this purpose, I examine the diplomatic and political practices of contemporaneous

statesmen, such as Admiral Gian Andrea Doria of the Spanish navy, Venetian ambassador Paolo Paruta, Spanish ambassador Antonio Fernández de Córdoba y Cardona, and the influential Ottoman official Hoca Sadeddin Efendi. I demonstrate that these statesmen referred frequently to the developments of the Lepanto period and established historical similarities and historical comparisons with the events of 1570–1573 to explain the issues they dealt with in international politics during the late 16th and early 17th centuries.

Keywords: Lepanto, Holy League, Historical Memory, Mediterranean

Extended Abstract

The defeat of the Ottoman forces by the armada of the Holy League in the autumn of 1571 has been the subject of several historical narratives and analyses. Since then, this naval victory against the Ottomans has become an important part of Christian iconography, artistic, and literary representations, and is commemorated with festivals and celebrations in many parts of the Christian world. Studies on the Battle of Lepanto have revealed the centuries-long echoes of this battle and its place in historical memory. However, little attention has been paid to the function that the memory of the Holy League and the victory/defeat at Lepanto played in political events right after the war. This article discusses how and in what contexts the historical memory of the Holy League and Lepanto occupied in the discourses of Spanish, Italian, and Ottoman diplomats and ministers at the end of the 16th century and the beginning of the 17th century. Beginning in the 1590s, these diplomats and ministers made frequent references to the War of Cyprus, the Holy League, the Battle of Lepanto, and the ensuing developments in their diplomatic negotiations, decision-making processes, and the advice they gave their rulers.

In this period, the memory of the Holy League and Lepanto became influential in the analysis of political and military issues. The Ottoman armada's attempt to reenergize their Mediterranean policy in 1590–1591, the end of the Spanish-Ottoman truce, the outbreak of the Ottoman-Austrian war in 1593, the efforts of the Papacy to establish a new Holy League, and the aggressive policy of the Ottomans in the Mediterranean revived the memory of the events that occurred between 1570 and 1573. In this context, the article will analyse the correspondence of the Spanish and Italian ministers and diplomats such as Admiral Gian Andrea Doria of the Spanish armada (1540–1606), Duke of Sessa Antonio Fernández de Córdoba y Cardona (1550–1606), Spanish ambassador in Rome, Paolo Paruta (1540–1598), Venetian ambassador in Rome, and Francisco de Vera (1533–1603), Spanish ambassador in Venice. Additionally, I will especially focus on the letters in which the Venetian ambassadors in Istanbul, Matteo Zane and Marco Venier, quoted their conversations with Ottoman ministers such as Hoca Sadeddin Efendi (1536–1599) and Ferhad Pasha (d. 1595). These diplomats and ministers interpreted the current political, diplomatic, and military issues they faced by referring retrospectively to the Lepanto period as a personal experience of recent history.

This article examines how the memory of the Holy League and the Battle of Lepanto was reflected in the daily political practices of these diplomats and ministers in three parts. First, I will discuss how the restructuring of the Ottoman navy in 1590–1591 triggered the references to Lepanto. Next, I will analyse how the events of 1570–1573 became a major topic in the negotiations between the Pope Clement VIII (1536–1605) and the Venetian and Spanish representatives in Rome. In this part, special importance is given to the year 1594, in which the importance of Lepanto reached its peak because of a possible rapprochement between Spain, Venice, and the Papacy. Finally, the third part will deal with the references to Lepanto during the reign of Philip III, when the anti-Ottoman policy gained a different dimension in the overall foreign policy of the Spanish monarchy.

The article reveals that the events of the Lepanto period functioned as historical references that shed light on the political and military circumstances of the late 16th and early 17th centuries, such as the distrust between Spain and Venice, the tension between Spain and the Papacy, the balance in Venetian-Ottoman relations, and the Ottoman fear of a renewed Holy League. I demonstrate that the historical memory of Lepanto is used on some occasions as a historical comparison, a victory to be repeated, and a process from which to learn lessons, and on other occasions as an instrument of political leverage and a motive for mutual reconciliation. One significant aspect is that all these diplomats and ministers directly or indirectly experienced the Battle of Lepanto. The importance this generation gave to Lepanto in their negotiations, recommendations, and advice were analyses based mostly on their own experiences, without necessarily consulting a history book. Doria's constant recalling of the resurgence of the Ottoman fleet immediately after Lepanto can be read both as an indication of the fear of the potential power of the Ottoman Empire and as an attempt to find a historical reference for his failure to act in the Mediterranean. Paolo Paruta's references to Lepanto functioned to legitimize Venice's policy of neutrality and political caution. Unlike Doria and Paruta, Pope Clement VIII saw in the Lepanto period a victory to repeat as an emulation of Pope Pius V, the patron of the initial stages of his ecclesiastical career. For Hoca Sadeddin, who endorsed a cautious foreign policy in the Ottoman Empire and watched this process from a completely different perspective, Lepanto symbolized a catastrophe that could harm the Ottoman Empire if it was repeated. The rhetoric of Lepanto, as seen in the correspondence and conversations of these officials, shows that the hostility, mutual distrust, and fears of military attack in the Mediterranean were still high even in the period when the Mediterranean is thought to have withdrawn from the stage of history.

Giriş

Osmanlı donanmasının 1571 yılının sonbaharında Kutsal İttifak donanması karşısında aldığı büyük yenilgi, tarihsel anlatılara ve analizlere konu olmuş, Katolik ikonografisinin önemli bir parçası haline gelmiş, sanatsal tasvirlerle ve edebi betimlemelerle yeniden yaratılmış ve Hristiyan dünyanın birçok yerinde festivaller ve kutlamalarla anılmıştır. İnebahtı üzerine yapılan çalışmalar bu muharebenin asırlar süren yankılarını ve tarihsel hafızada edindiği yeri ortaya koymuştur. Bununla beraber, Kutsal İttifak oluşumunun ve İnebahtı galibiyetinin/mağlubiyetinin savaşın hemen sonrasında güncel, tarihsel ve siyasi hafızada nasıl bir işlev kazandığı üzerinde pek durulmamıştır. Bu makalede, Kutsal İttifak ve İnebahtı tecrübesinin 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başında İspanyol, İtalyan ve Osmanlı devlet adamlarının söylemlerinde nasıl ve hangi bağlamlarda yer aldığı ele alınacaktır. İnebahtı'nın üzerinden sadece yirmi ila otuz yıllık zamanın geçtiği bir dönemde Kutsal İttifak ve İnebahtı sürecini bizzat yaşamış bu devlet adamlarının politika oluşturma aşamalarında, karar alma süreçlerinde, hükümdarlarına verdikleri tavsiyelerde ve diplomatik müzakerelerinde dönemin şartlarını değerlendirirken bir yakın tarih deneyimi olarak İnebahtı olaylarına verdikleri referanslar analiz edilecektir.

İnebahtı sürecine yapılan göndermelerin bu dönemde artmasında askeri ve siyasi gelişmeler etken olmuştur. Osmanlı donanmasının, İran Savaşı'nın bitmesiyle 1590 yılından itibaren etkinliğini yeniden arttırmaya başlaması, bu tarihe kadar görece barışçıl bir şekilde uygulanan 1578-1581 Osmanlı-İspanya ateşkeslerinin yenilenmemesi, 1593 yılında patlak veren Osmanlı-Avusturya savaşı, Osmanlı donanmasının bu savaş boyunca Akdeniz'de agresif bir politika izleyerek sadece İspanyol sahillerini değil Venedik'in Adriyatik hakimiyetini de tehdit etmesi ve 1592 yılında Papa seçilen VIII. Clemente'nin bütün bu gelişmelerden faydalanarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı büyük bir Haçlı Seferi düzenlemek için bütün Katolik hükümdarlar nezdinde diplomatik bir taarruz başlatması, 1570-1573 yılları arasındaki Kutsal İttifak ve İnebahtı döneminin tarihsel hafızasının sıklıkla gündeme gelmesinde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda, Kutsal İttifak ve İnebahtı süreciyle ilgili meseleler İspanyol Monarşisinin donanma komutanı Gian Andrea Doria (d.1540-ö.1606), İspanya'nın Roma'daki elçisi Duque de Sessa (1550-1606), İspanya'nın Venedik'teki elçisi Francisco de Vera (1533-1603) ve Venedik'in Roma'daki elçisi Paolo Paruta (1540-1598) gibi İspanyol ve İtalyan devlet adamlarının yazışmalarına ve İstanbul'daki Venedik elçileri Matteo Zane ve Marco Venier'in Osmanlı devlet adamları Hoca Sadeddin Efendi (1536-1599) ve Ferhad Paşa (ö.1595) ile yaptığı konuşmaları aktardığı mektuplara yansımıştır. Bu devlet adamları, karşılaştıkları bazı güncel siyasi, diplomatik ve askeri meseleleri retrospektif olarak Kutsal İttifak ve İnebahtı ile ilgili deneyimleriyle yorumlamışlardır.

Bu makale, Kutsal İttifak ve İnebahtı tecrübesinin devlet adamlarının güncel politika pratiklerinde nasıl yer aldığını üç bölüm halinde inceleyecektir. İlk bölümde 1590-1591 yıllarında Osmanlı donanmasının yeniden yapılanmaya başlamasının uyandırdığı izlenimlerdeki İnebahtı vurgusu ele alınacaktır. İkinci bölümde Papa VIII. Clemente'nin (1536-1605) Venedikli ve İspanyol devlet adamlarıyla yaptığı Kutsal İttifak görüşmelerinde 1570-1573 yılları arasındaki gelişmelere yapılan göndermeler irdelenecektir. Ayrıca, İspanya, Venedik ve Papalık arasındaki olası yakınlaşmanın 1594 yılında sebep olduğu İnebahtı sembolizmine ve tartışmalarına değinilecektir. Üçüncü bölüm ise Osmanlı karşıtı politikanın farklı bir boyut kazandığı III. Felipe devrinde İnebahtı ve Kutsal İttifak dönemine yapılan göndermeleri inceleyecektir. Bu çalışma için temel olarak Simancas Arşivi ve Venedik Devlet Arşivi'nde yer alan belgelerden faydalanılmıştır. Simancas Arşivi'nden çıkan belgelerin çoğunluğunu İspanyol Monarşisinin devlet adamlarının hem kendi aralarındaki yazışmaları hem de Madrid'e gönderdikleri mektuplar oluşturmaktadır. Venedik belgelerinin önemli kısmı ise İstanbul'daki elçilerin Venedik'le yaptıkları yazışmalardır. Bununla beraber, Roma'daki Venedik elçisi Paolo Paruta'nın yazışmalarının derlendiği *La legazione di Roma di Paolo Paruta (1592-1595)* adlı eser Papalık ve Venedik ilişkileri bağlamında İnebahtı söyleminin yerini göstermesi açısından önemli bir kaynaktır.

1. Osmanlı'nın 1590-1591 Yıllarındaki Donanma Hazırlıkları ve İnebahtı Hafızası

Osmanlı İmparatorluğu, İran Savaşı (1578-1590) ve İspanya ile yaptığı ateşkes sebebiyle 1580'ler boyunca Akdeniz politikasını sınırlandırmış ve donanmanın bakımını ihmal etmişti. Pál Fodor, Osmanlı donanmasının 1589-1590 yıllarına gelindiğinde Ege Denizi ve Doğu Akdeniz güvenliğini sağlayamayacak kadar kötü bir durumda olduğunu belirtir¹. Bununla birlikte, bu yıllarda uluslararası siyaset ve bunun Akdeniz'e yansması Osmanlı aleyhine şekillenmeye başlamıştı². İspanya Kralı II. Felipe, Fransa Kralı III. Henry'nin 1589'da ölümünden sonra ortaya çıkan veraset krizine müdahale etmiş ve bu durum Osmanlı-Fransız ittifakını ve Avrupa'daki güç dengesini tehdit eder hale gelmişti. İspanya ile Atlantik'te mücadele eden İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in Osmanlı'yı Akdeniz politikasını tekrar canlandırmaya teşvik etmesi bir bakıma İspanya'nın Fransa üzerinde hakimiyet kurmasını engellemek amacını taşıyordu³. 1590 senesinde Osmanlı ve İran arasında yapılan barış Hristiyan âleminin Osmanlı'ya karşı görece endişesiz seyreden politikasını da sona erdirmiştir.

1 Pál Fodor, "Between Two Continental Wars: the Ottoman Naval Preparations in 1590-1592", *In Quest of the Golden Apple, Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, ed. Pál Fodor, İstanbul 2000, s. 171-190.

2 İdris Bostan, "III. Murad ve Batı Akdeniz'de Osmanlılar", *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, ed. Ersin Gülsoy, Bursa 2021, s. 31-53.

3 Feridun Emecen, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", *Kanunî'den Günümüze Türk Fransız-Münasebetleri*, İstanbul 2012, s. 75-93; İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 4 (1994), s. 59-86.

Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın aynı dönemde Osmanlı donanmasının durumunu iyileştirmek için ciddi bir reform uygulamaya çalışması Akdeniz politikasında farklı bir döneme girildiğinin işaretlerini vermiştir. Osmanlı tersanesindeki çalışmalar donanmanın muhtemel hedefleriyle ilgili endişelere yol açmış, Hristiyanlığa karşı ciddi seferler düzenleyecek kapasiteye gelebileceği hesaba katılmaya başlanmıştır⁴.

Fernand Braudel, Osmanlı donanmasının 1591 yılındaki hareketliliğini, beklenen hiçbir saldırı planını gerçekleştirmediği için "1591 yılının yanlış alarmı" olarak tanımlar⁵. Bununla beraber, İstanbul'da bulunan ya da İstanbul'u gözlemleyen bazı devlet adamlarının yorumları tersanedeki yoğun çalışmaların ihtiyatlı olunmasını gerektiren tarihsel çağrışımları tetiklediğini göstermektedir. Bu tarihsel çağrışımlar bazen Osmanlı donanmasının Fransa'nın Tolon sahillerinde kışladığı zamanları bazen de Piyale Paşa'nın yaptığı akınları hatıra getirmiştir⁶. Ancak çoğunlukla hatırlanan ve göndermeler yapılan dönem daha yakın tarihli Kutsal İttifak ve İnebahtı süreci olmuştur. Osmanlı donanmasının yeniden yapılanmaya başlamasının hatırlattığı en tedirgin edici tarihsel tecrübenin başında Osmanlı'nın İnebahtı inhizamından sadece bir sene sonra en az İnebahtı'daki donanması kadar güçlü bir donanma ile Akdeniz'e açılmış olması yer alır. İstanbul'daki Venedik elçisi Girolamo Lippomano'nun Osmanlı'nın deniz hazırlıklarına şahit olduğunda yaptığı gözlemler ve yorumlar buna örnektir. Lippomano (1538-1591), Kutsal İttifak ve İnebahtı sürecini kapsayan 1570-1573 yılları arasında Venedik'in Savoy Dükü Emanuele Filiberto nezdindeki elçisiydi. Lippomano bu görevi sırasında, Kıbrıs'ı ele geçirmek üzere olan Osmanlı'ya karşı İspanya'nın desteğini alabilmek için, II. Felipe ile arası iyi olan Savoy Dükü'nün arabuluculuğunu sağlamakla yükümlüydü⁷. Dolayısıyla, İnebahtı öncesi ve sonrasındaki süreci devletin içinden tecrübe etmiş bir devlet adamıydı. Lippomano böyle bir geçmiş deneyimin ışığında Osmanlı'nın 1591 yılı hazırlıklarının olağanüstülüğünü görmüş ve Venedik Senatosu'na tersanede yapılan çalışmaları ayrıntılarıyla ilettikten sonra şu ifadeleri kullanmıştır: "*Aslında, [Türkler] donanmalarının [İnebahtı'da] yok edilmesinden bir sene sonra yapılan hazırlıkların hemen hemen aynısını yapıyorlar*"⁸. Lippomano, İnebahtı çağrışımını Senato'ya gönderdiği birçok mektupta da sürdürmüş ve hatta donanmanın niyetlerinin engellenebilmesi için acilen yeni bir Kutsal İttifak kurulması fikrini öne sürmüştür⁹.

4 Fodor, a.g.m., s. 171-174.

5 Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Londra 1995, II, s. 1223.

6 II. Felipe'nin Gian Andrea Doria'ya mektubu, Madrid, 22 Mart 1591, AGS, E, 456. "*si querrán quicha acudir a dar calor en Provenza a la parte de los hereges pues ellos y su cabeza no avrán reparado en ofrecerles el puerto conocido de Tolon*".

7 Giuseppe Gullino, "Girolamo Lippomano", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 2005, LXV, [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lippomano_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lippomano_(Dizionario-Biografico)).

8 Hieronimo Lippomano'dan Senato'ya, İstanbul, 5 Ocak 1591, *Calendar of State Papers and Manuscripts Relating to English Affairs Existing in the Archives and Collections of Venice*, ed. Horatio Brown, Londra 1894, VIII, s. 994. "*In fact, they are making very much the same preparations as were made the year after the destruction of the Turkish Fleet at Lepanto*".

9 İstanbul'daki İmparatorluk elçisinin verdiği haberler, 2 Şubat 1591, AGS, E, 1541, n. 210.

Osmanlı tersanesindeki çalışmaların Lippomano'da İnebahtı hafızasını canlandırması tekil bir durum değildir. 1583 yılından beri İspanyol donanmasının amiralliğini yapan Gian Andrea Doria, Osmanlı tersanesindeki çalışmaların duyumunu aldığında Lippomano'dan çok daha vurgulu bir şekilde İnebahtı dönemine gönderme yapmıştır. Büyük denizcilerden oluşan bir ailenin soyundan gelen ve Akdeniz savaşları deneyimi 1560'lara kadar uzanan Doria, Kutsal İttifak ve İnebahtı sürecinde İspanya adına önemli roller üstlenmiş, hem Kıbrıs'ı kurtarmak için oluşturulan donanmada hem de İnebahtı donanmasında yer almıştır. Doria, İnebahtı başta olmak üzere deniz politikalarındaki tutumunu ihtiyatlılık ve risk almama üzerine kurmuş ve II. Felipe'nin amirali olduktan sonra İspanya'nın Akdeniz politikasının belirlenmesinde etkili olmuştur¹⁰. Doria'nın 1591 senesinde İspanya'nın Venedik'teki elçisi Francisco de Vera ile yazışmaları onun siyasi analizlerinde İnebahtı'ya verdiği önemi göstermektedir. Francisco de Vera, Lippomano'nun Osmanlı donanması ile ilgili Senato'ya gönderdiği mektupların abartılı olduğunu düşünüyor ve bunun göstergesi olarak Venedik'in Osmanlı'nın her hareketini izlediğine fakat İstanbul'dan büyük donanma çıkacağına dair haberler gelmesine rağmen önlem almak için kendi tersanelerinde kayda değer çabaları olmadığına işaret ediyordu¹¹. Doria, Francisco de Vera'nın Venedik'in tutumunu temel alan analizini kesinlikle kabul etmemiştir. Kendi analizini ise tarihsel deneyiminin perspektifiyle İnebahtı sürecinde tanık olduklarına dayandırmıştır. “*Hep düşündüğüm gibi İstanbul'dan bu sene [1591] büyük bir donanma çıkamayacaktır*” der Doria ve devam eder, “[ancak] *isteseler, gelecek sene bizi tehdit ettikleri kadar kalabalık [bir donanmayla] çıkabilirler, çünkü Türk'ün kuvveti çok büyüktür ve yetmiş bir yılında bütün donanmasını kaybetmişken yetmiş iki yılında neler olduğunu gördük*”¹². Doria tarihsel deneyiminden süzülüp gelen ihtiyatlılığıyla Osmanlı donanmasının küçümsemesinin yanlış olduğunu defalarca yinelemiştir. Francisco de Vera'dan aldığı bir başka mektupta İstanbul'daki casusların donanmanın çıkmayacağına dair haber gönderdiklerini okuyunca karşılık olarak yine İnebahtı'nın tarihsel hafızasını kullanarak şöyle cevap vermiştir:

“*Fakat zatâtileri bana inanmak lütfunda bulunun (dünyadaki bütün casuslar istediklerini söylesinler ve yazsınlar), eğer Türk donanma göndermek isterse, buralarda konuşulandan daha fazla sayıda kadırğa çıkartabilir ve daha fazlasını da yapabilir, bir önceki yıl bütün donanmasını kaybetmesine rağmen 72 yılında 200'den fazla kadırğa çıkartarak yaptığı gibi*”¹³.

10 David García Hernán, “Juan Andrea Doria”, *Real Academia de Historia*, <https://dbe.rah.es/biografias/15371/juan-andrea-doria>; Bastien Carpentier-Jean-Philippe Priotti, “La forge instable d'une domination. Les Doria, Gênes et la monarchie hispanique (1560-1606)”, *Identités et territoires dans les mondes hispaniques: (XVIe-XXe siècles)*, ed. Jean-Philippe Priotti, Rennes 2015, s. 75-96.

11 Francisco de Vera'nın II. Felipe'ye mektubu, Venedik, 16 Mart 1591, AGS, E, 1675, n. 33.

12 Gian Andrea Doria'nın Francisco de Vera'ya mektubu, 12 Mart 1591, AGS, E, 1541, n. 125. “*si quisiere podrá salir tan numerosa como nos amenaçan, pues las fuerças del Turco son grandes y se vio lo que passo el año de setenta y dos habiendo perdido toda su armada el de setenta y uno*”.

13 Gian Andrea Doria'nın Francisco de Vera'ya mektubu, 2 Nisan 1591, AGS, E, 1541, n. 127. “*Pero V.S. me haga merced de creerme (y digan y escriban lo que quisieren quantas espías hay en el mundo) que quando el Turco quisiere embiar Armada, sacará mucho mayor número de galeras y hará más de lo que acá se discurre como lo hizo el año de 72 que sacó más de 200 galeras con haver perdido el precedente toda su Armada aunque bien creo que mientras tubiere guerra con el persiano no le tomara gana de embiar armada gruesa*”.

Osmanlı donanması 1590 ve 1591'de yapısal ve finansal zorluklardan belki istenen seviyeye getirilememişti ama yine de İnebahtı'nın hemen ertesindeki toparlanmanın yarattığı şaşkınlık ve hayranlığı hatırlatmaya yetmiş ve Osmanlı'nın eski gücünü gösterme ihtimali bu tarihsel örnekten hareketle endişe yaratmıştı.

2. Yeni Bir Kutsal İttifak Kurulmasıyla İlgili İnebahtı Çağrışimleri (1592-1594)

Papa VIII. Clemente (Ippolito Aldobrandini) 1592 yılında seçilir seçilmez papalığın hedeflerinin merkezine Osmanlı karşıtı bir ittifak oluşturmayı koymuştu. Bütün papaların doğal hedefleri arasında olan Haçlı Seferi fikri kısa sürede VIII. Clemente'nin büyük bir kararlılıkla ele aldığı bir mesele haline geldi. Agostino Borromeo, VIII. Clemente'nin elçilerine verdiği talimatları incelediği makalesinde onun İnebahtı zaferiyle sona eren Kutsal İttifak sürecinin mimarı Papa V. Pius'u örnek aldığını söyler¹⁴. VIII. Clemente benzer bir zafer ümidiyle vakit kaybetmeden öncelikle İspanya Kralı II. Felipe'yi ve Venedik Cumhuriyeti'ni kurulacak bir Hristiyan Birliği'ne dâhil etmek için girişimler başlattı. Fakat Papa'nın İspanya ve Venedik ile yürüttüğü müzakereler istenilen sonucu vermedi; zira her iki devlet de Papalık nezdinde tamamen reddetmeseler de Kutsal İttifak meselesine mesafeli yaklaşıyorlardı. Bu mesafenin sebebi hem iki devletin yaşadığı güncel askeri ve siyasi sorunlar hem de İnebahtı sürecinde edinilen tarihsel deneyimlerdi.

Bu görüşmelerle ilgili bazı belgelere yansıyan ifadeler İnebahtı sürecinin tarihsel hafızasının canlı kaldığına, o süreçte yaşanan bazı olayların, tartışmaların ve anlaşmazlıkların belleklerde yerini koruduğuna ve hatta devlet adamlarının söylemlerinde tarihsel argümanlara dönüştüğüne işaret etmektedir. İspanya'nın Roma elçisi Duque de Sessa ve Venedik'in Roma elçisi Paolo Paruta'nın Papa ile yaptıkları görüşmeleri anlattıkları mektuplar bu duruma kanıt teşkil eder. Bu görüşmelerde, VIII. Clemente'nin, Duque de Sessa'nın ve Paolo Paruta'nın Kutsal İttifak yanlısı ya da karşıtı argümanlarının çoğunlukla İnebahtı sürecine referanslarla temellendirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Nitekim bu üç tarihsel figür İnebahtı sürecinin belirli ölçülerde parçası olmuşlardır. Papa olmadan önce Ippolito Aldobrandini adını taşıyan VIII. Clemente (1536-1605), kilise kariyerine Aldobrandini ailesine özel ihtimam gösteren V. Pius'un himayesinde başlamıştı. Kariyerindeki ilk ve en prestijli görevini İnebahtı sürecinde elde etmiş ve 1571 Eylül'ünde, Kutsal İttifak görüşmelerinde önemli rol oynayan ve ittifakın maddelerinin uygulamaya geçirilmesi için II. Felipe'ye gönderilen Kardinal Michele Bonelli ile İspanya'ya gitmişti. İnebahtı zaferinin haberini Madrid'de almış ve II. Felipe'nin düzenlediği kutlamalara katılmıştı¹⁵. İspanyol

14 Agostino Borromeo, "Istruzioni generali e corrispondenza ordinaria dei nunzi: obiettivi prioritari e risultati concreti della politica spagnola di Clemente VIII", *Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas (1592-1605)*, ed. Georg Lutz, Tübingen 1994, s. 119-233.

15 Agostino Borromeo, "Clemente VIII", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 1982, XXVI, https://www.treccani.it/enciclopedia/papa-clemente-viii_%28Dizionario-Biografico%29/.

Monarşisinin büyük aristokrat ailelerinden birine mensup olan Duque de Sessa (Antonio Fernández de Córdoba y Cardona), “El Gran Capitán” olarak bilinen İtalyan Savaşları’nın meşhur ismi Gonzalo Fernández de Córdoba’nın (1453-1515) soyundan geliyordu. “El Gran Capitán” anısına aynı ismi almış olan dayısı Gonzalo Fernández de Córdoba (1520-1578), Kutsal İttifak donanmasının komutanı Don Juan de Austria’nın yakın dostuydu ve İnebahtı Savaşı’nda yer almıştı. Antonio Fernández de Córdoba henüz Sessa Dükü unvanını almadan dayısıyla İtalya’ya gitmiş ve sonrasında yine dayısıyla beraber Don Juan de Austria’nın 1573 yılındaki Tunus seferine katılmıştı¹⁶. Venedik tarihinin önemli şahsiyetleri arasında sayılan Paola Paruta ise ilk olarak İnebahtı Savaşı’nın hemen ardından ölenlerin anısına Venedik Doju ve senatörlerin önünde yaptığı konuşmasıyla ses getirmişti¹⁷. Paruta aynı zamanda bir siyaset felsefecisi ve tarihçiydi. 1573 tarihinde Venedik’in Kutsal İttifak’tan çıkmasını ve Osmanlı ile barışmasını meşrulaştıran bir eser kaleme almış ve bunun yanı sıra, Venedik Cumhuriyeti’nin resmi tarihçisi olarak; Kıbrıs’ın fethini, Kutsal İttifak ve İnebahtı sürecini ayrıntılı bir şekilde anlatan “Storia della Guerra di Cipro” adlı kitabı yazmıştı¹⁸. Paruta bu eserin ilk taslağını büyük ihtimalle 1592 yılında Roma’ya elçi olarak atandığında bitirmişti¹⁹.

Kutsal İttifak meselesi ilk gündeme geldiği zaman desteklerini belirten İspanya ve Venedik, Papa’nın bu meselenin üzerine kararlılıkla gideceğini tahmin etmemişlerdi. II. Felipe’nin ittifak meselesine büyük bir ihtiyatla yaklaşmasının sebebi Venediklilerin Papa’ya verdikleri sözlerdeki samimiyete inanmamasıydı. Bu güvensizliğin tarihsel temelleri de vardı. II. Felipe elçisi Duque de Sessa’ya yazdığı mektupta ittifak konusunun özenle ele alınması gerektiğini, çünkü Venedik’in Papa’yı oyalamak için ittifaka girer gibi yapacağını fakat diğer taraftan Türklere ittifak planlarını sızdırıp hem Papa’yı hem de Osmanlı’yı sağlama almaya çalışacağını ifade etmiştir²⁰. Nitekim Venedik başlangıçta VIII. Clemente’ye umut vaat edici bir şekilde *Liga Santa* (Kutsal İttifak) çabalarının desteklenebileceğini ima ettiği halde Papa işi ciddiye almaya başladığında samimi adım atmaktan kaçınmak bir yana Papa’yı Kutsal İttifak teşebbüsünden vazgeçirmek için çabalamağa başlamıştı. Örneğin, 1593 Nisan ayında Osmanlı’nın büyük bir donanma çıkartacağına dair haberler Roma’ya geldiği ve Papa, Venedik elçisine Hristiyanlığı savunmak için çalışmalarını hızlandırmaları gerektiğini söylediğinde Paruta bu durumun Kutsal İttifak dedikodusunun İstanbul’da duyulmasından kaynaklandığını söyleyerek ittifak hareketliliğine girilmesinin tarihte örnekleri görüldüğü

16 Miguel Ángel Ochoa Brun, “Antonio Fernández de Córdoba y Folch de Cardona Anglesola y Requesens”, *Real Academia de Historia*, <https://dbe.rah.es/biografias/15371/juan-andrea-doria>.

17 Marco Giani, *Paolo Paruta: Il lessico della politica*, Università Ca’ Foscari Venezia, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Venedik 2012, s. 16.

18 Gino Benzoni, “Paolo Paruta”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 2014, LXXXI, https://www.treccani.it/enciclopedia/paolo-paruta_%28Dizionario-Biografico%29/.

19 Giani, *a.g.t.*, s. 26.

20 II. Felipe’nin Duque de Sessa’ya mektubu, Madrid, 25 Ekim 1592, AGS, E, 960. “*se debe tratar con mucho tiento y destreza porque si Venecianos creen que se pretende contra el Turco no han de acudir a ello aunque den a entender que sí para entretener al Papa antes quizá ganarán gracias con el Turco en avissarselo*”.

üzere Osmanlı'yı silahlandırmaktan başka bir şeye yaramadığını belirtmiştir. Türklerle girilen savaşların tehlikesinin büyük olduğunu ve bu savaşların büyük bir kazanım umudu ile dengelenmesi gerektiğini belirten Paruta, İnebahtı zaferini kastederek şu ifadeleri kullanmıştır: “*Fakat bu son savaşın başarıları, [elde ettiğimiz] zaferden sonra, Türkleri daha cesur ve saldırgan yaptı.*”²¹ Paruta'nın Kutsal İttifak fikrini gündemden düşürmek için seçtiği argümanın Papa'nın öykündüğü İnebahtı'yla ilgili olması oldukça ironiktir.

VIII. Clemente, 1593 yazında patlak veren Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın Katolik devletleri Kutsal İttifak oluşumuna yönlendirmek için büyük bir fırsat verdiğini fark etmekte gecikmedi. Macaristan'daki savaş Papa'ya güncel durumu İnebahtı süreciyle karşılaştırma ve İnebahtı dönemine nazaran daha cazip gösterme fırsatı sunmuştu. Duque de Sessa ve Paolo Paruta ile yaptığı görüşmelerde VIII. Clemente, Haçlı Seferi oluşumu için şartların V. Pius döneminden çok daha elverişli olduğunu ve V. Pius zamanında İmparator II. Maximilian savaşa girmediği için Osmanlı'nın kara savaşıyla meşgul olmadığını fakat şimdi İmparator II. Rudolf ile başlayan savaşın kara ve deniz üzerinden kaçırılmaması gereken bir Kutsal İttifak kurma imkânı yarattığını savunmuştur²². İnebahtı sürecine yapılan bu atf hem bir tarihçi hem de bir devlet adamı olarak Paolo Paruta'nın yine İnebahtı döneminden seçtiği tarihsel referanslarla ördüğü argümanlarla karşılanmıştır. Paruta, İmparator'a yardım ve onunla beraber Osmanlı'ya savaş açılması konusunda Venedik'in kendi tarihsel deneyimleri olduğunu ve Venedik'in çıkarlarının bu savaşı desteklemekte değil aksine bitirilmesi ve anlaşma imzalanmasında yattığını söylemiştir. Bu politikanın İmparatorluğa güvensizlikten kaynaklandığını ve bunun dönemin İmparatoru II. Maximiliano'nun Osmanlı Kıbrıs'a saldırdığında takındığı tutumla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Nitekim Venedik “Kıbrıs Savaşı” sırasında Türklerle mücadele ederken, II. Maximilian Venedik'i savaşı sürdürmesi konusunda cesaretlendirmiş ve Osmanlı ile anlaşma imzalamamasını telkin etmişti. Fakat sonrasında savaşın kendi topraklarına sıçrama ihtimalini gördüğünde, V. Pius'un kurduğu ittifaktan kendisine ayrıcalıklı yardımlar teklif edilmesine rağmen, Türklere savaş açmayı kabul etmemiş ve Hristiyanlığı bu kavgasında yalnız bırakmıştı. İmparator, İnebahtı'daki “deniz zaferi” kazanıldıktan sonra dahi heyecanlanmamış ve Kutsal İttifak'a katılmamıştı²³. Paruta bütün bunlara rağmen Venedik'in İmparatorluğun muvaffak olmasını arzuladığını fakat Kıbrıs savunması zamanındaki tutumunun hafızasının Venedik için halen taze olduğunu vurgulamıştır²⁴.

21 Paolo Paruta, *La legazione di Roma di Paolo Paruta (1592-1595)*, ed. Giuseppe de Leva, Venedik 1887, I, s. 153-155.

22 Duque de Sessa'dan II. Felipe'ye, Roma, 2 Ağustos 1594, AGS, E, 963. “*la ocasión presente parescia tanto más a propósito que la que hubo en tiempo de Pío Quinto no siendo molestado entonces el Turco por tierra de nadie*”.

23 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 46-47.

24 “*Essere ancora molto recente la memoria di ciò che era passato con Massimiliano imperatore nell'ultima guerra turchesca, presa per la difesa del regno di Cipro*”, Paruta, *a.g.e.*, II, s. 46.

Venedik'in ittifakı reddetmesini meşrulaştırmak için İnebahtı dönemine referans vermesi bununla sınırlı değildir. Papa ne zaman ittifak meselesini açsa Paruta ittifakın başarılı olabilmesi için Fransa'nın da dâhil edilmesi gerektiğini ısrarla vurguluyordu. Venedik'e göre Fransa'nın girmediği bir Kutsal İttifak sürecinin sürdürülebilir olması mümkün değildi. Dolayısıyla, Venedik, Fransa'da din savaşları ve taht mücadelesinin yarattığı ve İspanya'nın müdahalesiyle daha da karmaşıklaşan kaotik durumun sona erdirilmesini Kutsal İttifak oluşabilmesi için ön koşul olarak görüyordu²⁵. Paruta bu durumu açıklarken İnebahtı Savaşı'nın hemen ertesinde Fransa'da başlayan ani askeri hareketliliğin II. Felipe'nin dikkatini dağıtmış olmasını örnek göstermiştir: 1572 yılında, Fransızların İspanya toprağı olan Hollanda'ya müdahale edeceklerine dair çıkan ufak bir söylenti II. Felipe'nin *Liga Santa*'ya bağlı olması ve Doğu Akdeniz'e saldırması gereken donanmasının hareketlerini sınırlı tutmasına sebep olmuştu²⁶. Paruta'ya göre, bu tarihsel örnek, İspanya ve Fransa husumetinin bitirilmesinin *Liga Santa* kurulması için gerekli olduğunu göstermektedir²⁷. İlginçtir ki Papa, aynı olayı tam tersi bir argüman üretmek için kullanmıştır. Papa, Paruta'nın bahsettiği olaya Kardinal Bonelli ile İspanya misyonunda buldukları sırada şahit olmuştur: Fransa Kralı IX. Charles'ın kardeşi Alançon Düku'nün Hollanda'da bir isyana sebep olacağı şüphesi duyulduğunda II. Felipe ittifak sorumluluğunu aksatmış ve donanmaya vermesi gereken desteği beklemeye almıştı²⁸. Papa'ya göre bu örnek, II. Felipe'nin önceliklerini göstermesi açısından önemlidir. Eğer Fransa'da iç savaş sona ererse Fransa tahtında hak iddia eden Calvinist Navarra Kralı Henry (sonradan Fransa Kralı IV. Henry) güçlenecek ve II. Felipe'ye büyük düşmanlık beslediği için İspanya'ya savaş açacaktır. Hollanda'yı tehdit etme olasılığı olan birleşmiş ve güçlü bir Fransa, İspanya'yı daha çok oyalayacak ve Kutsal İttifak fikrinden daha da uzaklaştıracaktır²⁹. Paruta'nın görüşünün aksine İspanya bu durumda dikkatini Fransa'ya kaydıracak ve ittifakla kesinlikle ilişkisi olmayacaktır.

İnebahtı'nın siyasi hafızada bıraktığı etkinin güncel olayların tarihsel analizi için kullanılması 1594 yılında üst noktaya ulaşmıştır. Osmanlı donanmasının 1591'den itibaren yürüttüğü agresif Akdeniz politikası 1594 yılında Macaristan'daki savaşın da etkisiyle kritik bir döneme girmişti. Kapudan Cigalazâde Sinan Paşa'nın (ö.1606) Osmanlı donanmasıyla, İmparator'a giden yardımları kesmek ve Uskokların konuşlandığı Senj'i almak bahanesiyle Adriyatik'e girmek istemesi Venedik'i 1594 boyunca tedirgin etmiş ve Senato'yu bu süreçte

25 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 41-45.

26 Braudel, II. Felipe'nin 1572 yazında Don Juan de Austria'nın Kutsal İttifak donanmasıyla Doğu Akdeniz'e ilerlemesini Fransa ve İngiltere'nin birleşerek İspanya toprağı olan Hollanda'daki isyana dâhil olacağı endişesiyle engellediğini belirtmektedir. Braudel'e göre, II. Felipe 1572 yılında Fransa'nın gücünü gözünde büyüterek tuhaf bir Akdeniz politikası izlemiştir. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 1114-1117.

27 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 177-180.

28 “*che mentre ella si ritrovava in Spagna col cardinale Alessandrino, come prima nacque al re cattolico sospetto di poter avere qualche travaglio nella Fiandra per li moti del duca d'Alanzone, si risolse di ritenere l'armata, che pure era obbligata alla lega*”, Paruta, *a.g.e.*, II, s. 45.

29 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 45.

Kutsal İttifak meselesini bir seçenek ve koz olarak kullanmaya itmişti³⁰. Bununla beraber, Venedik'in asıl niyeti bağlayıcı hedeflerin olduğu Kutsal İttifak'ın bir parçası olmak değil papalık aracılığıyla II. Felipe'yi ikna ederek İspanyol donanmasını Akdeniz'e göndermesini sağlamaktı. İspanyol donanmasının Messina gibi stratejik bir yerde konumlanması Osmanlı donanmasının hareketlerini kısıtlayan caydırıcı bir güç olacaktı³¹. Venedik'in bu konuda II. Felipe'yi değil Papa'yı muhatap alması İspanya ve Venedik arasındaki güvensizliğin temel öğelerinden biri olmuştur. Nitekim 1594 Nisan ayında Roma'daki İspanya elçisi Duque de Sessa, Venedik'i İspanyol donanmasının Messina'da konuşlanmasına dair görüşmeleri sadece Papa aracılığı ile yaptığı için eleştirmiştir³². II. Felipe, Venedik'in kendisine tek bir kelime etmeden sadece Papa üzerinden mesaj göstermesinden hoşlanmamış bu sessizliği saygısızlık olarak adetmiştir. Duque de Sessa böyle bir müzakere tarzının Kıbrıs Savaşı sırasında da anlaşmazlıklara sebep olarak büyük bir zarara yol açtığını ifade etmiştir. II. Felipe, Kıbrıs kuşatmasına karşı donanmasını göndermek ve Papa'nın talep ettiği emirleri Gian Andrea Doria'ya vermek için Venedik'ten haber beklemiş fakat Venedik iletişime geçmediği için gecikilince yardım kararı etkili olmamış ve Kıbrıs kaybedilmiştir³³. Duque de Sessa'nın, İnebahtı dönemine referansla anlattığı bu olay Venedik Senatosu'na önemli bir uyarı olmuştur.

Venedik Senatosu, hem bu uyarıları hem de Osmanlı'nın büyük bir donanma çıkartacağını göz önünde bulundurarak, donanmasını Messina'ya gönderme kararı alan II. Felipe'ye teşekkür etmiş ve Venedik'in de yüz kadırgalık bir donanma çıkartma kararı aldığını bildirmiştir³⁴. Bu kararlar, İnebahtı'dakine benzer bir durumu andırıyordu. Nitekim Venedik'in 1594 senesi için hazırladığı donanmanın amiralliğine İnebahtı sürecinde önemli bir figür olan Giacomo Foscarini'yi ataması İnebahtı hafızasına ilginç bir göndermedir. Foscarini (1523-1603), Kutsal İttifak donanmasının ikinci yılında İspanyollarla anlaşamayan Sebastiano Venier'in yerine Venedik donanmasının amiralliğini yapmış ve Osmanlı ile barış imzalanana kadar bu göreve devam etmişti. İspanya ve Papalık taraftarı olarak tanınan Foscarini, VIII. Clemente'nin itibar ettiği ve Venedik ile Vatikan arasındaki sorunlarda arabuluculuk yapan bir isimdi³⁵. Venedik'teki İspanya elçisi Francisco de Vera, Foscarini'nin atanmasıyla Venedik'teki hazırlıkları ve havayı şu cümlelerle anlatmıştır:

“Çarşamba sabahı donanma komutanı olarak, bu görevi Liga'nın ikinci yılında ifa eden, [provveditore] Foscarini'yi seçtiler. [Foscarini] buradan en kısa zamanda çıkmak için hazırlıklar yapıyor. [Kadırgalara] yerleştirmek üzere bin İtalyan askeri toplanması için

30 Evrim Türkçelik, *Un noble italiano en la corte otomana: Cigalazade y el Mediterráneo (1591-1606)*, Valencia 2019, s. 59-72.

31 Ferruccio Sassi, “La politica navale veneziana dopo Lepanto”, *Archivio Veneto*, 38 (1946), s. 99-200.

32 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 260-261.

33 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 261. “*nel tempo della guerra di Cipro, questo modo di negoziare era stato causa del primo disordine*”.

34 Paruta, *a.g.e.*, II, s. 261-262, n. 2.

35 Roberto Zago, “Giacomo Foscarini”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 1997, XLIX, [https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-foscarini_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-foscarini_(Dizionario-Biografico)).

*emir verdiler. Sultan'ın kadırgalarının planlanan amaçlarından hiçbiri için Körfez'e [Adriyatik] girmesine izin vermemeye ve böyle bir durum olursa Sultan'la bağlarını açıkça koparmaya çok kararlılar.*³⁶

1594 yılı hem bu gerilim hem de İnebahtı deneyimi olan amirallerin komutasındaki İspanyol ve Venedik donanmasıyla ister istemez İnebahtı tarihsel hafızasını sembolik olarak yeniden canlandırmıştır.

Kutsal İttifak ve İnebahtı hafızasının Osmanlıların endişelerini tetiklediği, karar alma ve politika yapma süreçlerini etkilediği gözden kaçırılmamalıdır. Osmanlı casus ağının ve İstanbul'daki İngiltere ve Fransa elçilerinin Osmanlı'yı Venedik, İspanya ve Roma arasındaki görüşmelerden haberdar etmemesi imkânsızdı. Nitekim mühimme defterlerinde yer alan bir belge Osmanlı'nın bu görüşmelerin farkında olduğunu göstermektedir³⁷. Venediklilerin Osmanlı donanmasının hareket alanını sınırlandırmak için İspanyol donanmasıyla birlik olunabileceği izlenimini vermeleri ve Kutsal İttifak ve İnebahtı imgesini belirli ölçülerde bir tehdit aracı olarak kullanmaları dönemin Osmanlı devlet adamlarının söylemlerinde yer bulmuştur. İspanyol ve Venedik belgelerinin aktardığı ölçüde tespit edilebilen bu söylemlerde İnebahtı sürecinden bahsedildiği görülmekte ve böyle bir durumun tekrarlanma ihtimalinin yarattığı endişe hissedilmektedir. Çoğunlukla, dönemin sadrazamı Koca Sinan Paşa, sadrazam kaymakamı vezir Ferhad Paşa ve *hâce-i sultânî* Hoca Sadeddin Efendi'ye atfedilen bu ifadeler bazen tehditkâr bazen de uzlaşmacı bir karakter sergilemektedir. Bir belgeye göre Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın başladığı ilk zamanlarda Venedik'in İmparator'a yardım ettiği duyumunu alan Sadrazam Koca Sinan Paşa, İstanbul'daki Venedik elçisi Matteo Zane'ye "Venedik'i görmeyi düşündüğünü" söyleyerek kinayeli bir şekilde tehdit etmişti. Sadrazam, elçiye "ne Papa ne de İspanya Kralı ile ittifak görüşmesi yapmaması" konusunda Senato'yu uyarmasını, zaten "hepsini yok edeceğini" söylemişti³⁸. Aynı dönemde kara ordusunun seferiyle eşzamanlı olarak donanmanın da Akdeniz'e açılması Venedik elçisinin tehdit algısını arttırmıştır. Venedik elçileri, İngiltere ve Fransa elçileri gibi, Sultan III. Murad'ın

36 Francisco de Vera'nın II. Felipe'ye mektubu, Venedik, 30 Temmuz 1594, AGS, E, 1345, n. 166. "*Eligieron el miercoles de mañana por general de la armada al proveedor Jacobo Foscarino que lo fue el segundo año de la liga el qual se va poniendo en orden para salir de aqui quanto mas presto y han mandado levantar mill infantes Italianos para embarcar en estas y en las demas galeras muy resueltos de no consentir que las del Turco entren en el Golfo para ninguno de los efectos que se van conjeturando y que en este caso romperan con el declaradamente*".

37 Delvine Sancağı beyi Piri Bey'e 1594 Mayıs ayında gönderilen bir hüküm Osmanlı'nın Venedik'teki hareketliliği dikkatle izlediğine işaret eder: "*Venediklü dâhi donanma tedârikünde olub yakîn-i Körfös ve Zakesne ve Kefalonya beglerine üç pâre kadırga tonanmak için mektûb gönderdiğün ve tekrâr cäsüs gelüb ewelki cäsüsün haberine muvâfık söyledüğinden mâadâ Venedik doji ve begleri İspanya'ya ve Papa'ya ilçiler gönderüb yek dil ü yek cihet oldukların...bildirmüşsin*". Zafer Şahin, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002-1003) (Vr. 231-473) *İnceleme-Metin*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 266.

38 "*le dixo el mismo Sinan que desta vez pensaba ver a Venecia, y escriviessse a la Señoria que no tratasse Liga con el Papa ni Su Magestad por que los destruiria*". Francisco de Vera'nın mektuplarının özetleri, AGS, E, 1345, n. 53, 14-19 Ağustos 1593.

kararlarında büyük etkisi olan Hoca Sadeddin Efendi ile sıklıkla görüşürlerdi. Matteo Zane donanmanın hedeflerinde Venedik'in olmasından kuşkulanıp Hoca Sadeddin Efendi ile görüşme talep etmişti. Hoca Sadeddin elçiyi rahatlatmak için Macaristan'a büyük bir ordu gönderildiğinde Akdeniz'de de silahlanmanın eski bir gelenek olduğunu ve bunun Venedik'i hedeflemediğini belirtmiştir. Osmanlı donanmasının Akdeniz'de çok sayıda kadirga ile varlık göstermesinin İspanyol donanmasının da Akdeniz'de silahlanmasını tetikleyebileceğini ifade etmiş Venedik'i tarafsızlığını bozmaması konusunda uyarmıştır. Diplomatik bir sağduyu ve tehdit dilini dengeleme konusunda oldukça yetenekli olan Hoca Sadeddin Efendi bu uyarıyı İnebahtı göndermesiyle kuvvetlendirerek Venedik'in, "bir zamanlar yaptığı gibi", Sultan'ın zihninde İspanya Kralı'yla birleşme şüphesi yaratmaktan kaçınması gerektiğini söylemiştir³⁹.

Bununla beraber, 1594 yılındaki gelişmeler, İnebahtı hafızasının Osmanlı ricalinde yarattığı endişenin Venedik'in Kıbrıs'a benzer bir kayıp yaşama endişesine denk olduğunu göstermiştir. Kapudan Cıgalazâde Sinan Paşa'nın Venedik karşıtı politikası ve donanmayı Adriyatik'e sokma çabalarının kabul görmemesi buna işaretler. Venedik elçileri Matteo Zane ve Marco Venier, Cıgalazâde'nin etkisinde olan Hoca Sadeddin Efendi'yi Adriyatik'e girmenin "Hristiyan donanmalarının birliğine" yol açacağına ikna etmişlerdi: Donanmanın Adriyatik'e girmesi zincirleme bir reaksiyonla İspanyol ve Papalık donanmasını Adriyatik'e çekecek ve böyle bir durumda Venedik'in silahlanması gerekecektir. Venedik-Osmanlı barışını umursamayan bir devlet adamının en ufak bir dikkatsizliği ise herkesin dâhil olduğu bir savaşa sebep olacaktır⁴⁰. Zane ve Venier, Senato'ya yazdıkları mektupta, bu argümanı sürekli gündemde tuttuklarını çünkü Türklerin, "nefret ettikleri ve korktukları" bir durum olan "Hristiyan donanmalarının ittifak kurmasından şüphe ederek yaşadığını" belirtmişlerdir⁴¹. Kapudan Cıgalazâde Sinan Paşa'nın Adriyatik'e girmesine başından beri karşı olan sadrazam kaymakamı Ferhad Paşa ise, Foscarini kumandasında bir donanma çıkartacağı haberleri ile giderek tehditkâr bir hale gelen Venedik'e Sultan'ın barışı sürdürme niyetini göstermek için yakın adamlarından Sefer Çavuş'u göndermiştir⁴². Marco Venier'e göre Ferhad Paşa, "Hristiyan donanmalarının birleşmesinden duydukları korku" yüzünden mesajın Venedik'e ulaştırılması için acele ediyordu⁴³.

1594 yazında Osmanlı donanması Cıgalazâde Sinan Paşa ile çıktı. İspanyol donanması Gian Andrea Doria komutasında Messina yakınlarında toplanmak üzereydi. Papa, Osmanlı

39 ASVe, SDC, 37, s. 434r-434v, 22 Temmuz 1593. "*che gli restava solo di assicurare che la Serenità Vostra non gli dia sospetto ... di unirsi col Re Cattolico...come ella fece un'altra volta*".

40 ASVe, SDC, 38, s. 468r-468v, 27 Şubat 1594.

41 ASVe, SDC, 38, s. 468r-468v, 27 Şubat 1594. "*vivono in grandissimo sospetto dell'unione dell'armate christiane da loro abhorrita et temuta sopra tutte le altre cose*".

42 Sefer Çavuş'un Venedik'e gidişle ilgili olarak Paolo Paruta Papa'yı bilgilendirmiştir, Paruta, *a.g.e.*, II, s. 389-391. Ferhad Paşa, Venedik Doju'na gönderdiği mektupta Sefer Çavuş'tan bahsetmektedir, Maria Pia Pedani, *I documenti turchi dell'Archivio di Stato di Venezia*, Roma 1994, s. 270-271.

43 ASVe, SDC, 39, s. 203r, 22 Nisan 1594. "*Per il grandissimo desiderio che Ferat stimolato dal Re per la paura che hanno dell'unione delle armate christiane*".

donanmasının Venedik'in ittifaka katılmasını kolaylaştıracak bir saldırı yapmasını umuyordu. İnebahtı benzeri bir karşılaşmanın olması ufak bir kıvılcımla tetiklenebilirdi. Ancak Sinan Paşa Adriyatik'e girmedi ve Napoli sahillerine görece başarılı sayılabilecek tartışma yaratan bir saldırı yaptı⁴⁴. Osmanlı donanmasının Adriyatik'te boy göstermesi fikrinden, Venedik'in Papalık ve İspanya ile yakınlaşma tehdidini arttırması nedeniyle vazgeçilmesi İnebahtı'nın tarihsel hafızasının güncel siyasette hala etkili olduğunu ve İnebahtı deneyiminin Akdeniz'de 1571-1574 sonrası kurulan dengeyi de değiştirmesine izin vermediğini göstermektedir.

3. Kutsal İttifak, VIII. Clemente ve III. Felipe

VIII. Clemente'nin, Kutsal İttifak kurulması konusunda III. Felipe ile kurduğu ilişki, babası II. Felipe dönemine nazaran daha uyumlu olmuştur⁴⁵. II. Felipe, İngiltere, Fransa ve Hollanda'da yürüttüğü savaşların hazinesini tükettiği ve başka bir cephede savaş açmak için mali ve askeri araçlarının yeterli olmadığını bahane ederek ittifak meselesinde öncü rol almaktan uzak durmuştu. Bununla beraber, 1594 yılında Venedik'in karmaşık diplomasisi yüzünden Adriyatik'te kaçırılan İnebahtı benzeri bir fırsattan sonra II. Felipe'nin Osmanlı karşısı bir ittifaka olan ilgisi tamamen kaybolmuştu. Papa, 1596 yılında yeni bir teklifle geldiğinde II. Felipe, Venedik'in katılımını şart koşmuş ve hatta hiçbir finansal yük kabul etmeyeceğini belirtmişti. Macaristan'da Osmanlı'ya karşı savaşan İmparator'a yardım konusunu ise Papa'dan gelen bütün taleplere rağmen minimum seviyede tutarak öldüğü 1598 yılına kadar geçirtmeyi başarmıştı⁴⁶. III. Felipe'nin tahta çıkışıyla İspanya'nın Osmanlı'ya karşı mücadeleye katılımı önemli ölçüde değişecektir⁴⁷. III. Felipe, hem İmparator'a yardım hem de Kutsal İttifak meselelerine büyük ilgi göstermiş ve papalığın planlarına daha olumlu yaklaşmıştır. II. Felipe'nin politikalarının aksine VIII. Clemente'ye Kutsal İttifak'a katılma sözü vermiş ve Akdeniz'de Osmanlı'ya karşı savaşı yeniden başlatma kararı almıştır⁴⁸. III. Felipe'nin saltanatının özellikle ilk yılları Osmanlı'ya karşı bir Kutsal İttifak kurulmasına yönelik görüşmelerin hız kazandığı ve daha idealist politikaların gündeme alındığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, İnebahtı dönemine göndermelerin devlet adamlarının söylemlerinde ve analizlerinde ön plana çıktığı görülmektedir.

44 Türkçelik, *a.g.e.*, s. 72-75.

45 III. Felipe döneminde İspanya ve papalık arasındaki ilişkiler konusunda son dönemde önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bk. Jose Martínez Millán, "La quiebra de la Monarquía hispano-castellana de Felipe II y la formación de la Monarquía católica de Felipe III", *La monarquía de Felipe III*, ed. José Martínez Millán ve Maria Antonietta Visceglia, Madrid 2008, I, s. 25-301.

46 Rubén González Cuerva, "Cruzada y dinastía: las mujeres de la Casa de Austria ante la Larga Guerra de Hungría", *Las relaciones discretas entre las monarquías hispana y portuguesa*, ed. José Martínez Millán, Madrid 2009, II, s. 1165; ayn.yzr., "Italia y la Casa de Austria en los prolegómenos de la Guerra de los Treinta Años", *Centros de poder italianos en la Monarquía Hispánica (siglos XV-XVIII)*, ed. José Martínez Millán ve Manuel Rivero Rodríguez, Madrid 2010, I, s. 479.

47 III. Felipe'nin saltanatının ilk yılları için bk. Patrick Williams, "Philip III and the Restoration of Spanish Government, 1598-1603", *English Historical Review*, sayı 349 (1973), s. 751-769.

48 González Cuerva, "Cruzada y dinastía", s. 1165-1167.

VIII. Clemente ve yeni kral III. Felipe arasındaki ilk görüşmeler uluslararası politikadaki değişimlerin de etkisiyle olumlu bir hava içerisinde gelişmiştir. İspanya ve Fransa arasındaki savaşın Vervins Anlaşması (1598) ile sona ermesi iki devleti de büyük bir yükten kurtarmış, Papa'yı hem Fransa hem de İspanya'yı aynı anda dâhil edebileceği bir Kutsal İttifak konusunda umutlandırmıştı. Bunun yanı sıra, Osmanlı'nın eski gücünü kaybetmiş olmasına dair güçlü bir inanış hem Papalık'ta hem de İspanya'da hâkim olmaya başlamıştı. VIII. Clemente, böyle bir bağlamda, III. Felipe'yi ikna etmek için babası II. Felipe döneminde işe yaramayan bazı argümanları kullanmıştır. Örneğin, Papa, II. Felipe ne zaman Fransa, İngiltere ve Hollanda'da sürdürdüğü uzun ve masraflı savaşları bahane etse ona İnebahtı dönemindeki tavrını örnek gösterirdi: II. Felipe, Hollanda'daki isyanın çok hararetli olmasına ve üstelik İmparator II. Maximiliano'nun ittifaka girmek istememesine rağmen İspanya'yı savaşa sokmaktan çekinmemiş ve V. Pius'u ve Hristiyanlığı yalnız bırakmamıştı⁴⁹. Bu tarihsel göndermelerin sabit fikirli II. Felipe'yi etkilemesi elbette mümkün değildi. Fakat babasının Papa tarafından Hristiyanlığın önemli zaferlerinden birine göndermeyle övülmesi genç Kral III. Felipe'nin hoşuna gidebilirdi. VIII. Clemente, III. Felipe'ye, Hristiyanlığın Türklere karşı temel dayanağının her zaman İspanya olduğunu, V. Carlos'un ve II. Felipe'nin bunu başarıyla gerçekleştirdiğini, şimdi de bunu ve daha fazlasını kendisinden beklediğini ve Türkleri Avrupa'dan atmak için yakalanan fırsatı değerlendirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. İspanya'nın İngiltere ve Hollanda'daki savaş masraflarının devam ettiğinin farkında olduğunu belirterek müteveffa babasının İnebahtı dönemindeki tutumunu örnek göstermiştir: *"II. Felipe'nin Hollanda'da o kadar büyük masrafları vardı ki buna rağmen ittifaka girmekten vazgeçmedi çünkü Türk donanmasının her gelişinde zaten Napoli ve Sicilya sahillerini korumak için donanmasını birleştirmesi gerekiyordu ve [II. Felipe] Liga ile bu masrafların birazcık daha artacağına ama faydasının çok daha fazla olacağına farkındaydı."*⁵⁰ VIII. Clemente bu örneklerle III. Felipe'ye Kutsal İttifak'ın bir masraf değil İspanya'nın ve dolayısıyla Hristiyanlığın güvenliğine yapılan bir yatırım olduğunu göstermeye çalışıyordu.

III. Felipe'nin Kutsal İttifak oluşumuna olumlu yaklaşımı, süreci hiç olmadığı kadar ilerletmiş ve İnebahtı'da yapıldığı gibi anlaşma maddelerini içeren bir metin hazırlanma noktasına kadar getirmişti. İnebahtı sürecinde Venedik ve İspanya arasındaki tartışmaların taraflar arasında uzlaşmaya varılmasını geciktirdiği ve donanmalar arasındaki anlaşmazlık sebebiyle Kıbrıs'a yardım ulaştırılmakta gecikildiği düşünülürse bütün tarafların hemfikir olduğu bir taslağın hazırlanması önemliydi. 1600 Nisan ayında Roma'da on maddeden oluşan bir taslak hazırlanmış ve İspanyol devlet adamlarının görüşüne sunulmuştu. Bu taslağı III. Felipe için halen İspanya'nın Roma elçiliğine devam etmekte olan Duque de Sessa madde madde yorumlayarak Madrid'e göndermiştir. Duque de Sessa'nın ittifaka kimlerin gireceği, denizde ve karada savaşın nasıl yapılacağı, ne kadar askere ve donanmaya ihtiyaç olacağına

49 Duque de Sessa'dan II. Felipe'ye, Roma, 27 Mayıs 1598, AGS, E, 970.

50 Duque de Sessa'dan III. Felipe'ye, Roma, Temmuz 1599, AGS, E, 971.

dair maddelere yaptığı yorum İnebahtı sürecine göndermeler ve karşılaştırmalarla doludur. Elçi bu maddelerin kararlaştırılırken İnebahtı zamanındaki Kutsal İttifak anlaşmasına bakılmasının faydalı olacağını söylemiştir:

“Her halükarda, bu maddelerde yer alan konuların çok net bir şekilde ortaya konması gerekir ve bunu kolaylaştırmak için, özellikle Papa’ya, Majestelerine [III. Felipe] ve Venedik Cumhuriyeti’ne deniz kuvvetleriyle ilgili düşecek görev konusunda, V. Pius zamanında yapılan Liga’nın maddelerini örnek almak yararlı olabilir. Eğer geçen sefer [İnebahtı] yapıldığı gibi, bütün donanmanın birleşmemesi daha isabetli görünürse, ki şu an Türk’ün donanması o zaman olduğundan çok daha zayıftır, bir taraftan Venedikliler, diğer taraftan Papalık ve Majesteleri ve kadırgaları olan İtalyan devletleri, topluca taarruz edebilecektir. Eğer Türk büyük bir donanma bir araya getirirse (ki bunu yapabileceğine inanılmıyor) ona karşı koymak için geçen sefer olduğu gibi bütün Hristiyan donanmasını toplamak gerekli olacaktır. Bu Liga’da önceki [Liga’dan] daha çok yer alacak olan kara orduları hususu ise öyle görünüyor ki İmparator ve Fransa Kralı’nı ilgilendirecektir. Onlar uygun gördükleri gibi birleştirebilir veya bölünebilirler.”⁵¹

İnebahtı ile ilgili söylemler Venedik’in Osmanlı karşıtı politikaya dâhil edilmesinin gerekli olup olmadığıyla ilgili tartışmalarda da yer almıştır. VIII. Clemente ve III. Felipe arasındaki Kutsal İttifak görüşmelerinin en can alıcı noktası Venedik’in ittifaka katılma konusunda göstereceği tutumda düğümlenmişti. III. Felipe de babası gibi Venedik’in bu oluşuma katılmasını elzem görmüş, Papa’nın bu konuya hassasiyet göstermesini istemiştir. Ancak, Roma ve Madrid’deki Kutsal İttifak oluşumu ile ilgili olumlu havanın, İspanya’nın Venedik elçisinin sıklıkla belirttiği üzere, Venedik’in tarafsızlık politikasını değiştirebileceğine dair hiçbir işaret yoktur⁵². Bu durum, agresif bir Akdeniz politikası takip edilmesini isteyen bazı İspanyol devlet adamlarının Venedik’e bağlı kalmadan Osmanlı donanmasına üstünlük sağlanabileceğine dair Madrid’i ikna etme çabalarını arttırmıştır. Sicilya valisi Duque de Maqueda (1540-1601), hem II. Felipe’nin son yıllarında hem de III. Felipe’nin ilk yıllarında, Osmanlı yönetiminin ve Osmanlı donanmasının çöküş döneminde olduğunu ve İspanyol donanmasının rahatlıkla Doğu Akdeniz’e girerek Yunan halkının büyük çoğunluğunun desteğiyle etkili bir sefer yapabileceğini savunuyordu. Bu görüşlerini temellendirmek için İnebahtı dönemi ile güncel durumu karşılaştırmıştır. Duque de Maqueda’nın temel vurgusu Venedik donanmasının Türklere üstünlük sağlamak için Kutsal İttifak zamanındaki kadar gerekli olmayacağıdır:

“Muhakemem kıt olsa da yüksek iyi niyetimle şunu söylemeye cesaret ederim, eminim ki, Venedikliler olmadan toplanacak yüz [İspanyol] kadırgası Liga zamanındaki iki yüz kadırgadan daha önemlidir.”⁵³

51 Duque de Sessa’nın yanıtı, Roma, 4 Mayıs 1600, AGS, E, 972.

52 İñigo de Mendoza’dan III. Felipe’ye, Venedik, 26 Şubat 1600, AGS, E, 1677, n. 20.

53 Duque de Maqueda’dan III. Felipe’ye, Messina, 1 Ekim 1598, AGS, E, 1158, n. 185.

III. Felipe döneminde, Kutsal İttifak oluşumu ve aktif bir Akdeniz politikası taraftarı olan devlet adamlarının karşısında Kutsal İttifak ve İnebahtı sürecinin en yakın tanıklarından Gian Andrea Doria vardı. Doria, III. Felipe'nin ilk yıllarında İspanyol donanmasının amiralliğini sürdürmüştü ancak onun II. Felipe dönemine damgasını vuran ihtiyatlı Akdeniz politikası III. Felipe'nin Akdeniz politikası ile uyumlu değildi⁵⁴. Herkesin Osmanlı'nın bir çöküş döneminde olduğunu düşündüğü dönemde Doria için İnebahtı'dan çıkarılacak dersler bitmemişti. Doria, Osmanlı donanmasının 1591 senesindeki hareketliliğinin küçümsemesine karşı kullandığı İnebahtı imgesini, III. Felipe döneminin saldırgan politika taraftarı devlet adamlarının fikirlerini eleştirmek için de kullanmıştır. Duque de Maqueda'nın 1601 yılında III. Felipe'ye yazdığı Osmanlı donanmasının 30 kadırgadan fazla çıkartamayacağı ve bunun Ege adalarına ve Doğu Akdeniz'e yönelik operasyon yapılmasını kolaylaştıracağı fikri Doria'nın hedefindeydi. Doria, 1590'lara kadar önemsiz görevlerle sadece sarayda bulunan ve denizcilik deneyimi olmayan Duque de Maqueda'nın bu planlarının ihtiyatla karşılanması gerektiğini genç kral III. Felipe'ye anlatırken kendi tarihsel deneyimini ön plana çıkartarak tekrar İnebahtı hafızasına başvurmuştur:

“Maqueda Dükü, Majestelerine Mora'dan başlayarak Türk'ü kendi evinde istila etme zamanının geldiğini yazmakta çok haklıdır, çünkü dediği gibi, İmparatorluğun eskisinden daha fazla zayıflık gösterdiği doğrudur. Ancak, [...] ilgilenilmesi gereken daha acil durumlar olduğunu bir kenara bırakırsak, Majestelerinin bu seferi düzenleme emri vermeden önce [Mora'daki] halkların niyetlerini anlamak ve liderleriyle daha sağlam bir plan yapmak için [oraya] birilerini göndermesini isterdim. Çünkü Maqueda Dükü, 71 yılında vuku bulan savaşta Türk'ün 240 kadırga ve 20 kalyatasından sadece 15 tane kaldığı halde ertesi yıl 200 kadırgadan fazla silahlandırdığına benim gibi şahit olsaydı, Türk'ün çok istese bile 30 kadırgadan fazla çıkarmayacağı fikrine kapılmazdı.”⁵⁵

İnebahtı, Doria'nın Akdeniz tarihi ile ilgili başvurduğu yegâne olay değildi kuşkusuz; ama otoritesinin sarsılmaya başladığı bir dönemde kendi tarihsel hafızasından çıkarttığı en etkili politik silahtı. III. Felipe döneminde baskın olan idealizme İnebahtı sonrası tecrübesinden örneklerle gerçekçi ve ihtiyatlı yaklaşılmasını telkin ediyordu. Sonuçta, ne VIII. Clemente Kutsal İttifak kurmayı başarabilmiş ne de III. Felipe, dedesi V. Carlos'un Tunus'ta ya da babası II. Felipe'nin İnebahtı'da yaptığı gibi, Osmanlı'ya karşı Akdeniz'de belirgin bir başarı kazanabilmiştir.

54 III. Felipe'nin Akdeniz politikası ile ilgili olarak bk. Miguel Ángel de Bunes Ibarra, *Políticas de Felipe III en el Mediterráneo 1598-1621*, Madrid 2021.

55 *“Con mucha razon escribe el Duque de Maqueda a Vuestra Magestad que agora sería tiempo de infestar el Turco en su casa empeçando por la Morea porque cierto, como lo dize, aquel Imperio muestra tener mas flaqueza de lo que solía. Mas dejando a parte, como Vuestra Magestad me ha mandado escribir, que hay ocasiones más cerca a que acudir; yo querría que antes que Vuestra Magestad mandasse emprender esta jornada se embiassen personas a descubrir los animos de los pueblos tratando con las cabeças para trazar cosas de sustancia porque si el Duque de Maqueda huviesse visto como yo, que el año de 71 de 240 galeras y 20 galeotas no quedaron al Turco en la batalla que hubo sino 15 solas y que el año siguiente armó más de 200 no le parecería que no pudiesse agora armar, queriendolo hazer, mas de 30 galeras”*, AGS, E, 1431, n. 69.

Sonuç

Bu çalışma, 16. yüzyıl Akdeniz tarihine damgasını vuran büyük çatışmalardan olan İnebahtı Deniz Savaşı'nın ve onunla ilgili olayların bu süreci bizzat görmüş geçirmiş ve halen politik kariyerine devam eden bir jenerasyonun gündelik söylemlerinde nasıl ve hangi bağlamlarda yer aldığını ele almıştır. 1578-1581 Osmanlı-İspanyol ateşkeslerinin ve İran Savaşı'nın belirlediği bir dönemin ardından Osmanlı donanmasının 1590'larda gerginliği tırmandırmaya başlaması ve buna mukabil papalığın öncülüğünde başlayan Kutsal İttifak çalışmaları, İspanya, Venedik ve Osmanlı devlet adamlarının söylemlerinde İnebahtı tecrübesini hatırlatan etkenler olmuştur. Akdeniz tarihinin dönüm noktalarından olan 1570-1573 arasındaki Kıbrıs Savaşı, Kutsal İttifak, İnebahtı'daki karşılaşma ve sonrasındaki gelişmeler bazen tarihsel bir karşılaştırma, bazen tekrarlanmak istenen bir zafer, bazen dersler çıkarılacak bir süreç, bazen de bir baskı ve koz aracı veya ödün verme sebebi olarak gündeme gelmiştir. İnebahtı dönemi olayları; 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında siyasi ortamı belirleyen İspanya ve Venedik arasındaki güvensizlik, İspanya ve Papalık arasındaki gerginlik, Venedik ve Osmanlı ilişkilerindeki denge ile Osmanlı ve Kutsal İttifak endişesi gibi mevzulara ışık tutan tarihsel referanslar olarak işlev görmüştür. İlginç olan nokta, söz konusu devlet adamlarının bütün bu olayları doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimlemiş olmalarıdır. Bu kuşağın müzakerelerinde, tavsiyelerinde ve uyarılarında İnebahtı sürecine verdikleri referanslar, her biri Gian Andrea Doria kadar olayların tam göbeğinde yer almasa da, kendi deneyimleriyle yaptıkları tarihsel analizlerdir. Doria'nın 1572'de çıkan Osmanlı donanmasını sürekli hatırlatması hem Osmanlı'nın potansiyel gücünden duyulan korkunun göstergesi hem de Doria'nın çok eleştirilen ihtiyatlı ve risksiz politikasına tarihsel özür bulma endişesi olarak okunabilir. Paolo Paruta'nın tarihçiliğiyle beslenen İnebahtı referansları Venedik'in tarafsızlık politikasını ve siyasi temkinliliğini meşrulaştırmada işlevsel olmuştur. VIII. Clemente'nin idealizmi, İnebahtı sürecini, Doria ve Paruta'nın aksine, hamisi V. Pius'a öykünülecek bir tarihsel olay olarak yorumlamıştır. Bu süreci bambaşka bir perspektiften seyretmiş ihtiyatlı dış politikanın Osmanlı'daki temsilcisi Hoca Sadeddin Efendi için ise İnebahtı, tekrarlanması Osmanlı'ya zarar verecek bir oluşumu simgeliyordu. Çoğu birbirine yakın zamanlarda yaşamış ve ölmüş bu devlet adamlarının İnebahtı söylemi, Akdeniz'deki düşmanlık, karşılıklı güvensizlik ve saldırı endişelerinin, Akdeniz'in tarih sahnesinden çekildiğinin düşünüldüğü bu dönemde bile, halen yüksek seviyelerde olduğunu göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu makale için yapılan araştırma kısmen İspanya'da yürütülen "Tratar con el infiel: diplomacia hispánica con poderes musulmanes (1492-1708) (PGC2018-099152-B-100)" adlı proje tarafından desteklenmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The research for this article was supported in part by the project "Tratar con el infiel: diplomacia hispánica con poderes musulmanes (1492-1708) (PGC2018-099152-B-100)" conducted in Spain.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Archivo General de Simancas (AGS), Estado (E)

AGS, E, 456; 960; 963; 970; 971; 972; 1158; 1345; 1431; 1541; 1675; 1677.

Archivio di Stato di Venezia (ASVe), SDC (Senato, Dispacci ambasciatori Constantinopoli)

ASVe, SDC, 37; 38; 39.

Araştırma Eserler

Benzoni, Gino, "Paolo Paruta", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 2014, LXXXI. https://www.treccani.it/enciclopedia/paolo-paruta_%28Dizionario-Biografico%29/.

Borromeo, Agostino, "Istruzioni generali e corrispondenza ordinaria dei nunzi: obiettivi prioritari e risultati concreti della politica spagnola di Clemente VIII", *Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas (1592-1605)*, ed. Georg Lutz, Tübingen 1994, s. 119-233.

_____, "Clemente VIII", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 1982, XXVI. https://www.treccani.it/enciclopedia/papa-clemente-viii_%28Dizionario-Biografico%29/.

Bostan, İdris, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 4 (1994), s. 59-86.

_____, "III. Murad ve Batı Akdeniz'de Osmanlılar", *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, ed. Ersin Gülsoy, Bursa 2021, s. 31-53.

Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Londra 1995.

Bunes Ibarra, Miguel Ángel de, *Políticas de Felipe III en el Mediterráneo 1598-1621*, Madrid 2021.

Calendar of State Papers and Manuscripts Relating to English Affairs Existing in the Archives and Collections of Venice, ed. Horatio Brown, VIII, Londra 1894.

Carpentier, Bastien-Jean-Philippe Priotti, "La forge instable d'une domination. Les Doria, Gênes et la monarchie hispanique (1560-1606)", *Identités et territoires dans les mondes hispaniques: (XVIe-XXe siècles)*, ed. Jean-Philippe Priotti, Rennes 2015, s. 75-96.

Emecen, Feridun, "16. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar-Fransızlar-İspanyollar", *Kanunî'den Günümüze Türk Fransız-Münasebetleri*, İstanbul 2012, s. 75-93.

Fodor, Pál, "Between Two Continental Wars: the Ottoman Naval Preparations in 1590-1592", *In Quest of the Golden Apple, Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, ed. Pál Fodor, İstanbul 2000, s. 171-190.

García Hernán, David, "Juan Andrea Doria", *Real Academia de Historia*, <https://dbe.rah.es/biografias/15371/juan-andrea-doria>.

Giani, Marco, *Paolo Paruta: Il lessico della politica*, Università Ca' Foscari Venezia, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Venedik 2012.

González Cuerva, Rubén, "Cruzada y dinastía: las mujeres de la Casa de Austria ante la Larga Guerra de Hungría", *Las relaciones discretas entre las monarquías hispana y portuguesa*, ed. José Martínez Millán, II, Madrid 2009, s. 1149-1186.

- _____, “Italia y la Casa de Austria en los prolegómenos de la Guerra de los Treinta Años”, *Centros de poder italianos en la Monarquía Hispánica (siglos XV-XVIII)*, ed. José Martínez Millán ve Manuel Rivero Rodríguez, I, Madrid 2010, s. 415-480.
- Gullino, Giuseppe, “Girolamo Lippomano”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 2005, LXV. [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lippomano_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lippomano_(Dizionario-Biografico)).
- Martínez Millán, Jose, “La quiebra de la Monarquía hispano-castellana de Felipe II y la formación de la Monarquía católica de Felipe III”, *La monarquía de Felipe III*, ed. José Martínez Millán ve Maria Antonietta Visceglia, I, Madrid 2008, s. 25-301.
- Ochoa Brun, Miguel Ángel, “Antonio Fernández de Córdoba y Folch de Cardona Anglesola y Requesens”, *Real Academia de Historia*, <https://dbe.rah.es/biografias/15371/juan-andrea-doria>.
- Paruta, Paolo, *La legazione di Roma di Paolo Paruta (1592-1595)*, ed. Giuseppe de Leva, Venedik 1887.
- Pedani, Maria Pia, *I documenti turchi dell'Archivio di Stato di Venezia*, Roma 1994.
- Sassi, Ferruccio, “La politica navale veneziana dopo Lepanto”, *Archivio Veneto*, 38 (1946), s. 99-200.
- Şahin, Zafer, *72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002-1003) (Yr. 231-473) İnceleme-Metin*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Türkçelik, Evrim, *Un noble italiano en la corte otomana: Cigalazade y el Mediterráneo (1591-1606)*, Valencia 2019.
- Williams, Patrick, “Philip III and the Restoration of Spanish Government, 1598-1603”, *English Historical Review*, sayı 349 (1973), s. 751-769.
- Zago, Roberto, “Giacomo Foscarini”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma 1997, XLIX. [https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-foscarini_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-foscarini_(Dizionario-Biografico)).

The revival of the anti-Ottoman projects in the Balkans after Lepanto and Venice's struggle to maintain long lasting peace with the Ottomans (1573-1645)

İnebahtı Sonrası Balkanlarda Osmanlı Karşıtı Projelerin Canlanması ve Venedik'in Osmanlılarla En Uzun Süreli Barışı Sağlama Mücadelesi (1573-1645)

Ardian Muhaj*

*Dr., Academy of Albanian Studies, Institute of History, Tirana, Albania

ORCID: A.M. 0000-0002-0062-0379

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Ardian Muhaj,

Academy of Albanian Studies, Institute of History, Tirana, Albania

E-mail/E-posta: ardian300@yahoo.com

Submitted/Başvuru: 31.12.2021

Revision Requested/Revizyon Talebi: 07.02.2022

Last Revision Received/Son Revizyon: 11.02.2022

Accepted/Kabul: 15.02.2022

Citation/Atf:

Muhaj, Ardian. "The revival of the anti-Ottoman projects in the Balkans after Lepanto and Venice's struggle to maintain long lasting peace with the Ottomans (1573-1645)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 203-221. <https://doi.org/10.26650/iutd.202211>

ABSTRACT

The sixteenth century was a time when projects against Ottoman power were diminishing. This sixteenth century trend changed dramatically after the battle of Lepanto on 7 October 1571, when the Holy League coalition forces inflicted a significant defeat on the Ottoman fleet. This study investigates how Venice responded to the growing anti-Ottoman projects and movements in the Balkans in order to keep a long lasting peace with the Ottomans that characterized the period from the peace treaty between Venice and the Ottoman Empire in 1573 until the war of Crete in 1644. Venice's struggle for peace in this period, was of crucial importance in the relatively quiet situation in Rumelia during this period compared to the disquiet and social unrest that characterized Anatolia, especially during the *Celali revolts*.

Keywords: Battle of Lepanto, Anti-Ottoman projects, Veneto-Ottoman relations, Struggle for peace

ÖZ

16. yüzyıl, Osmanlı gücüne karşı projelerin giderek daha az dolaşıma girdiği bir dönemdi. Bu 16. yüzyıl eğilimi, Kutsal İttifak güçlerinin Osmanlı donanmasını önemli bir yenilgi uğrattığı 7 Ekim 1571'deki İnebahtı Savaşı'ndan sonra dramatik bir şekilde değişti. Bu çalışma, Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan 1573 tarihli barış antlaşmasından 1644 yılındaki Girit Savaşı'na kadar olan dönemi karakterize eden en uzun süreli barışı sürdürmek için Venedik'in Balkanlarda büyüyen Osmanlı karşıtı proje ve hareketlere yaklaşımını araştırmaktadır. Bu dönemde Venedik'in barış mücadelesi, özellikle Celali isyanları sırasında Anadolu'ya damgasını vuran huzursuzluk ve toplumsal çalkantılarla karşılaştırıldığında, görece sakin Rumeli'deki vaziyet dolayısıyla çok önemliydi.

Anahtar sözcükler: İnebahtı Muharebesi, Osmanlı karşıtı projeler, Venedik-Osmanlı ilişkileri, Barış mücadelesi

Contrary to the general view of the Battle of Lepanto being a turning point in Ottoman military history, the battle simply closed a period of great territorial gains for the Ottomans. These were added to the previous year's Ottoman successes that culminated in the relatively easy conquest of Cyprus, a conquest which, following the completion of the conquest of the entire island, was organized with the status of a provincial governorship (1570-1571)¹. This can help us understand why the odds at Lepanto favored the Holy League, as the Ottoman fleet was looking at closing the season and the soldiers were clearly exhausted, after a sea-campaign of more than five months². This late season battle also explains why the victory of the Holy League did not, and could not have continued. The winter season was coming and fleets were harbored during the winter months while soldiers were generally being dismissed. The Ottoman navy was quickly rebuilt thereafter. Thus, for the Ottomans, it was just another episode in the intense war for supremacy in the Mediterranean³.

The less visible side of the symbolic victory is the different impact it had on the Holy League states, formed three months earlier on 20 May 1571⁴. For Europeans in general, it was a long-awaited victory over the Ottomans that contributed to the return of optimism vis-a-vis the Ottoman power, but not enough to have real consequences in the geopolitical balance of the forces of the time⁵.

Beyond the general European mood of optimism, for Venice, Lepanto did not help at all to reverse the huge losses it had to accept during the war. In Venice, the general optimism was clearly converted into caution towards any further involvement in anti-Ottoman alliances or projects which might lead to similar dramatic territorial losses. Clearly, a breach of the general status quo in the Mediterranean had affected the Balkan region or Rumelia and the inability to defend the territories was a geostrategic avalanche that risked lowering the morale of the troops and citizens and the value of the state in the eyes of the rivals.

1 Feridun Emecen, "From the founding to Küçük Kaynarca", *History of the Ottoman State, Society and Civilisation*, ed. Ekmeleddin Ihsanoglu, vol. I, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul 2001, p. 39.

2 The account of the Lepanto campaign, by Alessandro Barbero notes that the Ottoman fleet was depleted by deaths and desertions. In July a Venetian slave reported that although it was generally free of infectious disease, people were dying from many other causes. Noel Malcolm, *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits, and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World*, Oxford University Press, 2015, pp. 159, 164-165.

3 For a general view see Andrew C. Hess, "The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History", *Past and Present*, 57 (1972), 53-73. For the Ottoman view see: Halil Inalcik, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo nella seconda met del '500 alla luce di Lepanto*, ed. G. Benzoni, Florence 1974, pp. 185-192; Onur Yıldırım, "The Battle of Lepanto and its Impact on Ottoman History and Historiography", *Mediterraneo in armi/secc XV-XVIII*, ed. C. Rossella, v. 2, Palermo 2007, pp. 533-556.

4 Article 21 of the Treaty signed in Rome stated that none of the parties could act independently to negotiate peace with the Sublime Porte. Noel Malcolm, *Agents of Empire*, p. 154.

5 See for example: M. Lesure, *Lepante; la crise de l'empire ottoman*, Paris 1972, pp. 149-164.

The tense situation in the Mediterranean that preceded the battle of Lepanto has its documented reflection in the confrontation of the populations with the imperial center. Especially in the coastal areas in the Peloponnese and along the Albanian and Dalmatian coasts where the main uprisings took place immediately before and after the battle of Lepanto⁶. The agitation also characterized the province of Himara, where the dominant mountain relief and the proximity to Venetian Corfu and Spanish Calabria and the distance from Ottoman Vlorë were essential factors⁷.

On the other hand, because of the fact that for Venice, Lepanto was not a victory, rather the battle simply ended the chain of Venetian losses in the Adriatic, in the Mediterranean, a different mood could be detected which was instead defensive towards the Ottomans. In this sense, Venice was the state that lost more than any other state in the war.

Of course, for Venice, the victory in Lepanto was celebrated with festivities, just as in many parts of Western Europe where a battle would be commemorated in art and literature for years and decades to come⁸. And this, is probably the most enduring legacy of the victory. N. Malcolm observes the idea that the victory was very important psychologically, as it showed Western Christendom that the Ottomans were not invincible. Yet, this is not a strong argument because there had been other famous Ottoman defeats, such as the recent defeat in Malta in 1565, which had been a colossal humiliation for the Ottomans⁹.

By the beginning of 1573, Venice had been at war for three years and as well as suffering territorial losses, it was estimated to have spent 10 million ducats in total while the commerce of their rivals, the Ragusans boomed during these war years. According to the final agreement, which was concluded on 7 March 1573, Venice was obliged to pay a lump sum of 300,000 ducats, the same as in 1540 at the end of the previous conflict. The peace treaty stated, among other things, that Sopot was to remain under the administration of the Sultan as well as Bar and Ulcinj¹⁰. Venice was also obliged to hand back Margariti and the fortress in the

6 Lesure argues that Ottoman interest in the Balkan uprisings was directed at three regions: a) areas in northern Albania and Montenegro; b) the western area of Epirus; and c) the Ohrid region. Lesure, *Lepante: crise de l'empire ottoman*, p. 69.

7 Kenneth M. Setton, "The Papacy and the Levant (1204-1571), Volume IV, the Sixteenth Century", *Memoirs of the American Philosophical Society*, Volume 162, Philadelphia 1984, p. 395; J. K. Hassiotis, "Ἡ ἐπανάστασις τῶν Χιμαριωτῶν στα 1570 καί ἡ ἀλωση τοῦ Σοποτοῦ, Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, 13, 1968, pp. 256-276; Ricardo Cereza Martinez, *Las Armadas de Felipe II*, Editorial San Martin, Madrid 1988, p. 214; J. M. Floristan, "Contactos de la Chimarra con el reino de Napoles (s. XIV-com. XVII)", *Epirotika hronika*, t. 30 (1992), Ioannina, p. 102.

8 Hess, "The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History", p. 53.

9 Malcolm, *Agents of Empire*, p. 172.

10 ASV, Commemoriali, XXIV, n. 6; Maria Pia Pedani, I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia. *Inventario della miscellanea*, Archivio di Stato di Venezia, 1994, doc. 818. 7 marzo 1573. "Il bailo Mercantonio Barbaro esprime il desiderio della Repubblica di concludere la pace... Il sultano accetta alle seguenti condizioni, contenute nell'esposto del bailo: la Repubblica pagherà 300.000 ducati come stabilito nelle capitolazioni del 1540 e consegnerà il castello di Sopot con le artiglierie... i confini in Albania e in Bosnia saranno quelli di prima della guerra... Il sultano si impegna a mantenere la pace a patto che Venezia la osservi e non porti aiuto ai suoi nemici."

Mani. On their side, the Ottomans confirmed to the Venetians the commercial privileges previously held in the Ottoman markets, the restitution of the ships captured during the war and most importantly and interestingly the protection of Venice from any eventual attack by the Spanish fleet¹¹.

With the collapse of the League, the Ottoman navy was now the dominant force in the eastern half of the Mediterranean. Once peace with Venice was reached, the Ottoman navy could engage in the distant waters of the Western Mediterranean. The rebuilt Ottoman fleet which appeared off La Goletta in the second week of July 1574, and which reconquered Tunis under the Spaniards, consisted of between 250 and 300 ships, carrying more than 40,000 soldiers¹².

Due to this, from 1573, the Republic of Venice abandoned the European coalition, returning to a policy of good neighborliness with the Ottomans, a policy that lasted until the Venetian-Ottoman war for Crete (1644-1669). The naval policy of Venice was primarily concerned with the protection of trade routes and the usual policy involved cooperation, not conflict.

One of the most important impacts that the Battle of Lepanto had in Europe was the return of the zeal for the planning of anti-Ottoman operations. One of the first projects planned after Lepanto was the anonymous Italian project of 1572. The over-optimistic mood of the time is clearly seen in the campaign being presented as completely safe. (“Lo confermo esser la ditta Impresa molto necessaria, facile, et senza ueruno periculo”). Interestingly enough even the spatial coordinates of this operation are linked to the same geography where the Holy League victory happened. Thus, the attack would start from Epirus¹³.

In this optimistic climate that accompanied and followed the Battle of Lepanto in March 1572, a Spaniard, Esteban Lopez d' Avila, who had fled Istanbul, announced with great certainty that all of Rumelia and “the Greek and Albanian provinces were waiting for sir Don Juan with a great desire to go against the Turks, and they express it openly”¹⁴. The combination of a local uprising and an invasion by the forces of the League was what the Ottoman authorities were most afraid of. Soon after the Battle of Lepanto the Himariots were actively collaborating with Venice, and rebels in the Dukagjin area were coordinating their

11 Marie Viallon, “Réception et conséquences politiques de Lépante à Venise”, 2001, halshs-005654638, p. 8. “La conséquence la plus forte et la plus paradoxale de la Sainte Ligue de 1571 est de renforcer les options anti-espagnole et anti-pontificale de la République de Venise”, *ibid.*, p. 11.

12 Malcolm, *Agents of Empire*, pp. 190-191.

13 *Discorso dedicato al Beatissimo et santissimo Papa Pio Quinto circa il modo riuscibile et sicv per far rimpresa et cruciata contra il gran Turco...* T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Librairie Félix Alcan, Paris 1914, pp. 106-113.

14 “*toda la Romelia y provincias de Griegos y Arnautes esperan al señor Don Juan con grandissimo deseo para levantarse contra el Turco, y lo dizen publicamente, solamente demandan arnes y hombres de gobierno*”. A. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor cu lese din arhivele de la Simancas*, Bukuresht 1940, p. 56.

actions with the Venetians in Kotor. The Dukagjini highlanders attacked Lezha and took it, albeit temporarily. Then, in coordination with a section of the Venetian forces located in Ulcinj, they attacked Shkodra¹⁵. Another revolt had broken out just before the battle, in the east-central Albanian region between Elbasan and Ohrid. In Greece, several new uprisings took place both on the mainland and in the archipelago. An important figure in these efforts was the Archbishop of Ohrid, Joakim, who in the years 1573-1574 was involved in talks and projects with the aim of conducting an uprising against the Ottomans in favor of Spain¹⁶.

Even during those periods when Venice was in temporary conflict with the Ottomans, Venice's support for local movements and their promotion was fragile, sporadic, and temporary, thus failing to keep a genuine tradition alive. Being the only state that lost during the Holy League war of 1570-1573 and sharing maritime and land borders with the Ottoman Empire, Venice adamantly pursued its policy against any kind of movement of the peoples of the Balkans for an armed uprising. This Venetian realpolitik attitude that lasted for more than seven decades, was decisive in that important actions against the Ottomans were not carried out by the local populations of the Balkans. Interestingly, the Battle of Lepanto was followed not only by the longest lasting peace that had ever existed between Venice and the Ottomans, and the revival of anti-Ottoman projects, but also from the last quarter of the sixteenth century by the fact that the bearing of firearms by the *reyas* became a widespread phenomenon¹⁷.

One of the most overlooked aspects in the study of Venetian-Ottoman relations is that when it is emphasized that the Signoria was opposed and discouraged to any project coming out of the Balkan populations, and to any initiative by another state, the reason given is usually that this was influenced only by the need for the Republic of Venice to maintain its trade network in the East and the treaties with the Ottoman Empire where it also enjoyed great trade privileges. Undoubtedly trade played its role in the state policy of Venice and the Ottoman market was an immeasurable economic opportunity¹⁸.

We must add to this the impossibility of finding this security in any Christian state, precisely because of their instability towards the Ottomans. The Ottomans were also very aware of this. In the words of the Ottoman Grand Vizier, Sokollu "his lord had strength enough to resist all of them, and to make war in many places at the same time; and besides, he knew perfectly well how little trust Venice could put in Christian princes."¹⁹

15 *Qëndresa e popullit shqiptar kundër sundimit osman nga shek. XVI deri në fillim të shek... XVIII (dokumente Osmane)*, Përgatitur nga Selami Pulaha, Tiranë 1978, dok. (51), 15 December 1570.

16 Ioannis Hassiotis, "Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Γωακείμ και οι συνωμοτικές κινήσεις στη βορειο Ήπειρο (1572-1576)", *Μακεδονικά*, nr. 6 (1964), p. 244; Andrei Pippidi, *Hommes et idées du Sud-est européen à l'aube de l'âge moderne*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1980, p. 36; Malcolm, *Agents of Empire*, pp. 178-179.

17 H. Inalcik, "The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East", *War, Technology and Society in the Middle East*, ed. V. J. Parry and M. E. Yapp, London 1975, pp. 195 and 197.

18 Frederic C. Lane, *Venice: A Maritime Republic*, JHU Press, 1973, p. 304.

19 Malcolm, *Agents of Empire*, p. 153.

For Venice the only way to secure her dominions was the establishment of a bilateral relationship with Istanbul, which, despite the occasional ups and downs, constitutes one of the most stable relations in their entire history. Even though during the history of Venice there were 11 wars with the Ottomans, nine of them fell within the period of the 16th-17th centuries²⁰. In a way the Venetians held the *de facto* privilege of the “preferred state” in relations with the Ottomans²¹.

The Venetians had a much closer understanding of the Ottoman power and therefore could follow a much self-confident policy towards the Ottomans. For the Europeans in general, the idea of an Ottoman goal for a universal empire was a widespread belief. In 1531 Archduke Ferdinand I wrote to his brother Charles V, stating that the sultan was aiming to “extend his dominion and place the whole world under him.” However, forty years later, the Venetian bailiff Marcantonio Barbaro would consider it inconceivable that the Ottoman Empire could become “a universal monarchy.”²²

In the climate of the revival of the anti-Ottoman projects, most of the projects originated from, or had as a focus, the areas bordering the fluid contact zone between the Ottomans and the Spaniards in the Adriatic and the Ionian Sea, thus, generally involving populations that presented some “frontiered” features, such as the Mani peninsula and the Epirotic coast. Although these regions were not classified as the frontier areas of the Ottoman Empire, they had common borders with other enemy states’ territory, and they developed a rebellious mentality and particularly close connections with the enemy²³.

Venetians and Ottomans. From rivals to political and trading partners

Throughout the period under consideration, Venice maintained a pragmatic position combining ambitious political and trade positions that led it to sign trade treaties with the Ottoman Empire. This allowed Venice free, almost exclusive access to the Mediterranean area ruled by the Ottomans. After the end of the first frontal war between the Venetians and the Ottomans in 1479, Venice, already liberated from the rivalry of Genoa, managed to maintain Adriatic rule and be one of the strongest trading and military powers in the Mediterranean²⁴.

20 1463-1479; 1499-1502; 1537-1540; 1570-1573; 1645-1669; 1684-1699 dhe 1714-1718. Egidio Ivetic, *Adriatico orientale. Atlante storico di un litorale mediterraneo*, Centro di Ricerche Storiche, Rovinj 2014, p. 88.

21 Kristof Glamann, “The Changing Patterns of Trade”, in *The Cambridge Economic History of Europe*, Volume V, ed. E. E. Rich and C. H. Wilson, Cambridge University Press, 1977, f. 221; Lane, *Venice: A Maritime Republic*, p. 305.

22 Eugenio Albèri ed., *Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato*, ser. 3, vol. I, p. 301; Noel Malcolm, *Useful enemies. Islam and the Ottoman Empire in Western Political Thought*, Oxford University Press, Oxford 2019, p. 68.

23 Gábor Ágoston, “A Flexible Empire: Authority and its Limits on the Ottoman Frontiers”, *International Journal of Turkish Studies*, 9 (2003), 15-31.

24 Gino Luzzatto, *Storia economica. L'età moderna*, Padova 1938, f. 70.

Restoring peace between the Venetians and the Ottomans would inevitably bring about a slowdown in the pace and energy of local anti-Ottoman efforts. This means that in such foreign states these efforts found a vital support. In this respect the Venetians were the most important actors who could promote or extinguish local efforts. The appearance of peace on the horizon was accompanied by increased vigilance of the Venetian authorities so that the populations under their influence were restrained in time, so as not to disturb the peace.

Discouragement of the Republic to local movements that were considered to disrupt interstate relations took on visible and energetic proportions when needed. These measures included the sabotage of such movements, demands not to rebel, and even the persecution, imprisonment, murder, poisoning or disappearance of key leaders, or even the military suppression of these movements. The costs of such confrontations were colossal and the political benefits controversial. Moreover, and above all, these confrontations damaged the essence and the strongest point of the Venetian power: trade²⁵.

But the sixteenth century Adriatic was no longer a Venetian “gulf”. The Ottomans and Spaniards were not the only actors that were added to the Adriatic navigation scene in the 16th century. In the middle of the 16th century, Dubrovnik made efforts to expand trade in the Black Sea through the grain market in Istanbul, and occasionally in Albania²⁶. Another challenge to Venetian supremacy in the Adriatic in the 16th century was posed by Ancona²⁷. To these state fleets were added the increasing presence of the corsairs especially along the Albanian and Dalmatian coasts, where the Uskoks of Senj were active in the last decades of the sixteenth century and first two decades of the seventeenth century²⁸.

However, from Istanbul’s perspective, the alliance of the Venetians with the Spaniards was clearly seen as a move against the Ottomans. This is emphasized by the grand Vizier Lutfi Pasha in a letter of December 1539 when he called the Venetians responsible for the damages caused to their own citizens by allying with the Spaniards²⁹.

25 Eric Dursteler, “Commerce and coexistence: Veneto-Ottoman trade in the Early Modern Era”, *Turcica*, 34 (2002), pp. 105-133.

26 Bogumil Hrabak, “Izvozi žitarica iz osmanlijskog carstva u XIV, XV i XVI stoleću”, *Zajednica naučnih ustanova Kosova studije*, Knjiga 20, Prishtina 1971, p. 635.

27 Philippe Braunstein, “À propos de l’Adriatique, entre le XVIe et le XVIIIe siècle”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*. 26e année, N. 6, 1971, pp. 1270-1278.

28 On the Uskok issue and importance for the Veneto-Ottoman relations see: Idris Bostan, *Adriyatik te Korsanlik: Osmanlilar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620*, Timas Yayinlari, Istanbul 2009.

29 “[Il gran visir] Lütüfi e [il visir] Mehmed al doge [Pietro Lando]. Venne comunicato al sultano che Tommaso Contarini ha dichiarato che Venezia intende stipulare la pace. I veneziani, preferendo la guerra, si sono resi responsabili dei danni causati ai musulmani. Il doge volle egli stesso la rovina del suo paese alleandosi con la Spagna. Moltissimi sovrani ambiscono invano l’amicizia del potente sultano, che ha sempre bene accolto gli amici sinceri come per esempio il re di Francia... Dipende dal doge avere o no la pace.”, *I documenti turchi*, nr. 410, 4 Dicembre 1539.

Even the policy pursued by Venice, which in the Italian courts was portrayed as not religiously motivated (*siamo veneziani, poi cristiani*) had its own political justification³⁰. Venice had managed to find a *modus vivendi* with its Ottoman neighbors, which in fact, constituted one of the most interesting aspects of international politics of the time. It was undoubtedly to their merit that for a long time they secured their possessions in the Balkans from political and military superpowers like the Ottoman Empire. Given this situation, the level of care and/or fear of the Venetians of the new European rivals who from time to time intervened in this area, endangering the *status quo* achieved between the Venetians and the Ottomans, is understandable.

The Rivalry between Spaniards and Venetians in the Adriatic

While in the Mediterranean and in Europe the Franco-Spanish rivalry was seen as a major and main obstacle in uniting and creating an anti-Ottoman front in the Adriatic, it became an enduring feature of Venetian-Spanish rivalry.

For the Spaniards the main concern was not the expansion into the east Adriatic coast, but the protection from any repetition of the Otranto episode. The only action of the Spaniards on the Albanian coast was the attack on Durrës at the beginning of the 17th century. This attack was carried out by a Spanish squadron led by the Marquis of Santa Cruz, D. Alvaro de Bazán³¹. After taking with them 150 slaves as well as a whole arsenal of cannons from the city castle, they turned back towards the Italian coast³². In that case, it was clear that they had no long-term action strategy on the Albanian coast. The Ottoman-Spanish confrontation in the Mediterranean and the Adriatic had always had the character of a naval conflict, and very rarely was any internal invasion attempted by either side.

Part of this Venetian-Spanish rivalry was receiving and transmitting information about the other side's movements. Venetian ambassadors and consuls, in general, were very careful in collecting such data. Throughout the 16th century the Spaniards continued to be aware of and in contact with certain collaborators and agents on the Balkan coasts, but at the beginning of the 17th century they managed to undertake concrete actions. This had to do with the situation of the conflict between the Austrian crown of the Habsburgs and the Ottomans during the Thirteen Years' War or the Long Habsburg-Ottoman War between 1593 and 1606.

30 Philip Longworth, *The Rise and Fall of Venice*, Constable, London 1974, p. 153.

31 He took part in most of the naval battles of the reigns of Philip III and Philip IV, as commander-in-chief of the Portuguese navy (1579), those of Naples (1603), Spain (1616), etc.

32 ASV, Dispacci Corfù, b. 5 (1604-1606): report from the Bailio Aluise Basadonna, Corfu, 11 August 1606; Injac Zamputi, Zamputi, *Dokumente të shekujve XVI-XVII për Historinë e Shqipërisë, Vëllimi I (1507-1592)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë, 1989, vol. III, f. 63, 64; Ardian Muhaj, *Nga Ballkani në Mesdhe. Shqiptarët nga mesjeta në agimin e kohës së re*, Akademia e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë, Tirana 2019, pp. 103-104.

In 1606, when it seemed that the Spanish intervention in the Ottoman territories in the Adriatic and Ionian was reaching serious proportions, the efforts of the Venetians to follow the situation increased. The Spanish threat to the Adriatic took on much more serious proportions than if they had been directed against Ottoman targets in the Eastern Mediterranean. In August of that year, the ambassador of Venice addressed to Spain a letter to the Council of Ten announcing the letters of some prelates from Albania who were directed to incite the Spaniards in an undertaking to support anti-Ottoman movements in Albania and the Balkans³³.

It is difficult to say, however, who instigated whom. The Venetians tended to blame the locals for their rapprochement with the Spaniards, but in fact, the Venetian documentation itself proves that the initiatives came from the Spaniards themselves in most cases. The Habsburgs did not stop looking for allies in the Ottoman territories in their war with the Ottomans which had already been going on for over a decade at different rates³⁴.

For their part, the Spanish collaborators themselves did not make much difference in terms of loyalty to the Spaniards or the Venetians. It happened that the Venetians themselves noticed that these agents or collaborators had previously been in the service of the Venetians themselves and had now passed into the service of the Spaniards³⁵. The movements of the representatives arriving from the Ottoman territories did not go unnoticed and were reported in detail³⁶.

Naturally the care and concern of the Venetians for the actions and intentions of the Spaniards had a clear aim, which was to protect their territory from Spanish interference and to protect at all costs their interests in the Adriatic threatened by the Spaniards. Even if the Spaniards did not directly attack the Venetian territories or economic interests in the Adriatic, Spanish interventions in those territories would bring a concentration of Ottoman military

33 ASV, Communicate del Consiglio dei X, filza 3; Jovan. N. Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka; po italijanskim Arhivama skupio*, Knj. I (god. 1595-1606 – Mletački Drzhavni Arkiv). Srpska Kraljevska Akademija, Beograd 1933, 1, dok. nr. CCXV (p. 251), f. 349-350. 16 August 1606.

34 The Venetian ambassador to Naples informed the Senate in a detailed report about the efforts of the vice-chancellor of Naples to activate people to make agreements with the bishop of Stefania, Nikolle Mekajshi, and other Albanian leaders, to start the uprising, which was expected to be supported by the Spanish fleet. ASV, Senato secreta, Dispacci Napoli, filza anno 1606; Tomić, *Grada za istoriju pokreta na Balkanu*, 1, Dok. nr. 218 (254), f. 353-357. 21 November 1606.

35 The Venetian representative in Naples informed the Senate that the one who had uncovered the Budva conspiracy was Nikola Stanisha of Bar, a former flag bearer in the service of the Republic, “and today is in the service of Naples.” The latter promised that if he was pardoned, he would serve the interests of the Republic. ASV, Senato secreta, Dispacci Napoli, filza anno 1606; Tomić, *Grada za istoriju pokreta na Balkanu*, 1, Dok. nr. CCXXI (257), f. 362-366. 5 December 1606.

36 A Venetian report from Naples specified that one of the elders of the region of Vlora had arrived in Naples and offered to show the way how to conquer the castle of Vlora. ASV, Senato secreta, Deliberazioni Napoli, filza anno 1606; Tomić, *Grada za istoriju pokreta na Balkanu*, 1, Dok. nr. CCXXIII (260), f. 373-374. 12 December 1606.

forces and thus a complication of the situation. Therefore, the former bishop of Curzola, persuaded the Viceroy to leave the Klish enterprise, for this “would cause the Turks to be more zealously placed in the guard of their forts.”³⁷

One of the strategies successfully pursued by the Venetians was to prevent Spanish interference in the territories of Venetian political rule or in their economic zone. The Spaniards had no problem even aiming to conquer the Venetian castles. On December 5, 1606, Anton Kaboga from Ragusa presented the project where initially 15 thousand men were to be secured, entering talks with Gardan Vojvoda from Niksic, as well as with Albanian and Bosnian leaders³⁸.

On December 16, 1606, the Venetian senate informed the general inspector of Dalmatia and Albania of the preparation of the enterprise on Klish and Albania by the Viceroy of Naples and the Spaniards³⁹. For this reason, the Senate of Venice wrote to the Dalmatian *provveditore* that he had received information from Kotor “concerning the affairs of Albania and the machinations of the Spaniards for that castle (of Kotor)” and ordered him to take measures to protect the city changing and enlarging the garrison of that castle⁴⁰.

In the rivalry with the Spaniards, the Venetians generally had to consider the fact that the Papacy as well as the Habsburgs maintained a constant hostility towards the Ottomans, and this caused Rome to lean towards the Spaniards in their intervention in the Venetian sphere of influence. The role of the Pope in this multiple relationship was to enable the contacts of the Spaniards with Albanian and Balkan actors from the interior, which was inaccessible to the Spaniards⁴¹.

The Pope's inclination towards the Spaniards was also reported by the Venetians themselves. Thus, the Venetian ambassador in Naples wrote to the senate on the departure of Mark Gjini for Spain to conclude an agreement on an expedition to the Balkans, which would ensure the Spaniards the conquest of Budva, Kotor and all of Albania⁴².

37 ASV, Senato secreta, Dispacci Napoli, filza anno 1606; Tomić, *ibid.*, Dok. nr. CCXXX (268), f. 383-386. 27 December 1606, nr. 37.

38 Zamputi, *Dokumente të shekujve XVI-XVII për Historinë e Shqipërisë*, Vëll. III (1603-1621), doc. 30, 1606, before 5 December. A project to avert Turkish forces from the Hungarian war by taking action across the Balkans by launching an uprising in various countries. p. 89.

39 Tomić, *ibid.*, vol. I. (1595-1606), dok. CCXXVI (263).

40 ASV, Senato secreta, Deliberazioni, Reg. XI, fl. 112; Tomić, *ibid.*, vol. I, dok. nr. CCXXXIV (272). 6 February 1607.

41 Zamputi, *Dokumente të shekujve XVI-XVII për Historinë e Shqipërisë*, Vëll. III (1603-1621), dok. (14): 13 May 1606, p. 55: “Pope Paul V, in a letter, conveys and presents to the King of Spain the Albanian Captain Mark Gjini and the Count of Podgorica Anton Nikolla, who are the representatives of the insurgent populations of the Balkans”.

42 ASV, Senato secreta, Dispacci Napoli, filza anno 1606; Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu*, I, dok. nr. CCXII (248), 6 June 1606.

Here, we undoubtedly have a case where those recommended by the Pope were willing to cooperate with the Spaniards not only in an uprising against the Ottomans, but also in the conquest of Venetian territories by the Spaniards. This impression and threat of the Spaniards targeting Venetian possessions in the Adriatic is conveyed by the general director of Dalmatia and Albania, who informed the Senate about the efforts of the Spaniards for the enterprise in Albania and about the measures taken by him and other Venetian governors⁴³.

What should be noted is that the Venetians were very difficult to defeat in the sphere of information gathering as it always turns out that they were many steps ahead of the Spaniards, at least in the Balkans. They even made lists of Albanian and other allies who had agreements with the Spaniards⁴⁴.

Spanish projects were by no means modest though, they were inflated and mostly adventurous. An example of this is the announcement that the general director made to the senate at the end of March 1607 about a conspiratorial plan for Shkodra to be handed over to the Spaniards, etc.⁴⁵

All these complicated relations between the Spaniards and the Venetians were summarized by an outside observer - the Polish ambassador to Naples - who, announcing the representative of Venice, Agostino Dolce, had confirmed to him "the intention of the Spaniards to enter the Gulf of Venice to go over to Albania" and had made many remarks on the danger to the Republic if that happened. According to him, the Spaniards had spent "with spies, gifts and weapons that they have recently sent to that province, more than two hundred thousand ducats, in addition to the many people of that nation who are kept here with good salaries, and these to believe that the Spaniards will not want to waste all that money in vain"⁴⁶.

What stands out in Venice's attitude towards the Ottoman-Spanish confrontation is the great care to avoid armed conflict with the Spaniards, but at the same time the high readiness for any Spanish movement. The situation resembles a cold war between two Christian rivals. In 1607 the captain-in-chief was instructed that if the Spaniards were to ask him for the cause of this naval demonstration, he should tell them that it was "for the safety of navigation and

43 To escape the Spanish danger, he required the authorization and appropriate means to capture the ship of a certain captain named Dolist, who had arrived in Albania and was believed to be working for the Spanish. Tomić, *ibid.*, dok. CCXXXIX (278), 11 March 1607.

44 ASV, Senato secreta, Dispacci del provved. gener. in Dalmazia ed Albania, filza anno 1607; Tomic, *ibid.*, I, dok. nr. CCXLV (292), f. 423-424. Marc 1607. For preventive care of the Venetian governors, the Senate congratulates the Kotor *provveditore* who had arrested suspicious people. ASV, Senato secreta, Deliberazioni, Reg. 98, fl. 13; Tomić, *ibid.*, dok. nr. CCXL (285), f. 412-413. 20 March 1607.

45 ASV, Senato secreta, Dispacci del provved. gener. in Dalmazia ed Albania, filza anno 1607; Tomić, *ibid.*, nr. CCXLV (292), f. 421. 29 March 1607. List of names of Albanian and other allies who have made agreements with the Spaniards.

46 ASV, Senato secreta, Dispacci Napoli filza anno 1607; Tomić, *ibid.*, I, nr. CCLIV (311), 22 May 1607.

for other services”⁴⁷. The Senate, seeing the preparations of the Spaniards “who have a special purpose to attempt an enterprise in Albania, in Kastelnovo, Vlora or other nearby places”, and thinking that even the Turks should take the necessary measures for their protection, gave a more precise order to the *provveditore* of Kotor to “take the greatest care for the security and good guard of that fortress” in the face of the Spanish danger and the danger that could come from the Turks⁴⁸.

Peace disturbers and their punishers

For states in general and for those who lived mainly on trade, peace was a great boon which they regarded as essential to their political survival and social tranquility. For peace and in its name, such states, especially Venice, Genoa or Ragusa were willing to make difficult compromises. For the sake of peace, the Venetians guarded those who intended to undermine Ottoman power, collaborating with the Ottomans in punishing them⁴⁹.

The most interesting aspect of the situation was that the years that characterize the period of peace between the Ottoman Empire and Venice from the last quarter of the sixteenth century to the war of Crete are characterized by an increased social unrest in Anatolia, while the European part of the Empire was much calmer. Even in areas that were prone to uprisings such as the region of Himara in Southern Albania, there is visible a dynamic of decreased intensity of social unrest⁵⁰. The *Celali* movement and the years 1595-1610 are especially described as a period of great domestic disturbance⁵¹.

Even before Lepanto, Venice was careful about the consequences of the local uprisings that could impact their relationships with the Ottomans. In 1550, the Himariots who had planned to attack the Ottoman garrisons, overseeing the construction of two fortresses near them, asked the Venetians for permission to send their families to Corfu, but the Venetians refused⁵². After Lepanto, this policy became a norm for Venice, and was kept unaltered until the war of Candia.

47 ASV, Senato secreta, Deliberazioni R. 98, fl. 52; 9 June 1607.

48 ASV, Senato secreta, Deliberazioni R. 99, fl. 24-25; 6 June 1608.

49 Excerpts from an anonymous report: Albanians' natural willingness to revolt against the sultan is thwarted by the Venetians who reveal to the Turks talks of an agreement on their expulsion from the country. AV, Borghese 126, H. 1, f. 269-270; Zamputi, *Dokumente të shekujve XVI- XVII për historinë e Shqipërisë*. Vëllimi II, (1593-1602), nr.174.

50 This dynamic is summarized by Floristan, “Contactos de la Chimarra con el reino de Napoles”, pp. 117-118, concluding that the activity of the Himariots “*fue decreciendo poco a poco. Si exceptuamos el breve contacto indirecto de 1596, las relaciones con España no se reanudaron hasta 1603, aunque con mucho menor intensidad*”.

51 Emecen, “From the founding to Küçük Kaynarca”, p. 44, describes this as a situation where “Anatolia was virtually in flames”, with revolts that under the leadership of powerful rebel beys and pashas, such as the Karayazıcı and Kalenderoğlu actually taking the form of major oppositions to state authority. Furthermore Canbolatoğlu and Maanoğlu revolts which took place in the Syrian and Lebanon regions took the form of “wars of independence”.

52 “[...]. Che li populi della Cimera in Albania intendendo che i Turchi disegnavano far' due fortezze a confini loro per tenerli in freno, cercavano di mandare le donne loro a Corfù quando li Signori di Venetia se ne contentassino i quali han resoluti di non le volere, per conservar la capitulatione col Turco.” ASF, Fondi Mediceo del Principato, Vol. 397a, fl. 706, 28 June 1550.

Just as conflicts had their victims and their consequences, so keeping peace often had its costs and victims. One of these victims of the Venetian-Ottoman peace was an Albanian captain who was executed by Venice in 1595⁵³. The number of those being tracked down, persecuted, arrested, imprisoned, poisoned, or executed by the Venetians was so great that a false impression was created as if the insurgents were being punished more by the Venetians than by the Ottomans themselves. This is, in fact, inaccurate but is known because of the more abundant Venetian documentation.

To keep the situation under control the Venetians invested heavily in information networks. This was true, especially during conflicts on the border of the Venetian domain. In October 1595, the *provveditore* sent to Venice the minutes regarding the questions and answers of an informant who had revealed the efforts being made to organize an uprising in Albania⁵⁴. This set in motion the Venetian administration, and in harsher and more concrete words a few days later, the Senate sent a letter ordering the arrest and deportation to Venice of the leaders who made agreements for the organization of the armed movement in Albania⁵⁵. Simultaneously with this letter, the Senate instructed the *provveditore* of Kotor to give the necessary assistance to the fleet so that he could arrest the leaders, etc., who made agreements for the armed uprising⁵⁶. The message was repeated to the rector of Kotor on the issue of arresting the leaders and to persuade the informant to continue to persuade the Albanian leaders to postpone another armed uprising for a while⁵⁷.

This last request to postpone the uprising for another time is a proof of how safe the Venetians felt in the face of these movements and how they demanded everything in accordance with the dynamics of their intentions.

Thus, after following the movements of Tome Plezha, Mark Gjini and the bishop of Curzola two months after the discovery of the intended uprising, the governor of Kotor was instructed on how to act for their arrest⁵⁸. However, it seems that they had realized that they were being tracked down by the Venetians and avoided entering the territories of Venice. For this reason, the Council of Ten instructed the representative of the Republic in Naples to find a way to

53 The Council of Ten decides to execute the Albanian captain Cezar Kapucimadi. Vladimir Lamansky, *Secrets de l'etat de Venise, Secrets d'Etat de Venise. Documents, extraits, notices et etudes servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie avec les grecs, les slaves et la Porte Ottomane à la fin du XVe et au XVIe siècles*, Saint-Petersbourg 1884, dok. 71, pp. 112-114; *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, Vëllimi II, (1593-1602), nr. 12, 19 February 1595.

54 ASV, Senato Secreta. Disp. rett. e provv. Dalm, e Alb, filza a 1595; Lamansky, *Secrets de l'etat de Venise*, p. 498. 10 October 1595.

55 ASV, *Senato Secreta, Delib. Roma. Reg. 10, f. 146v*; Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka*, vol. 1, Dok. V(7), f. 9-10. 14 October 1495.

56 ASV, *Senato Secreta, Delib, Roma, Reg. 10, f. 150v-151*; Tomić, *ibid.*, Dok. VI (8), f. 10-11. 14 October 1595.

57 ASV, *Senato Secreta, Delib, Roma, Reg. 10, f. 150*; Tomić, *ibid.*, Dok. VII(9), f. 11-12. 18 October 1595.

58 ASV, *Senato Secreta, Delib, Roma, Reg. 10, f. 170*; Tomić, *ibid.*, Dok. IX(11), f. 13-14. 2 December 1595.

persuade Mark and John Gjini to return to the places of Venetian domination. If he failed, he was instructed to find the best way to physically eliminate them⁵⁹. Despite this effort and despite this permission and instruction for their assassination, in February 1596 they continued to evade the decision assigned to them by the Senate. In February, the Council of Ten instructed the Venetian secretary in Naples to put a man to spy on the Gjini brothers and make every effort to persuade them to return to Venetian rule⁶⁰. Seeing that the conspirators continued to move freely and refused to return to the possessions of Venice, the Senate wrote to its representative in Rome about the excuses he had made to Cardinal S. Giorgio in relation to the bishop of Curzola, the knight Plezha and Mark Gjini, stating that the efforts of the leaders of the movement against the Ottomans constituted “a great danger and turmoil” for Venice⁶¹.

The suspicions that in the meantime Plezha had been quietly executed in prison turned out to be untrue, although this had to do with someone else, about whom no more is known⁶². In fact, the number of those whom Venice persecuted as troublemakers became quite large and the insistence of the Signoria on their punishment became more and more concrete. In January 1597 we learn that the Venetian secretary in Naples had received a firm order to kill or poison the two brothers Mark and John Gjini. However, he announced that it was impossible for him to approach them to carry out their execution or poisoning⁶³.

The issue of punishing troublemakers had gone to the highest religious instances of the Catholic religion. As early as September 1596 we learn that the pope himself had intervened with the Venetian ambassador in Rome to pardon Tome Plezha and Mark Gjini⁶⁴. However, Venice insisted on punishing them, and in a document a month later instructions were given to the Venetian ambassador in Rome on how to respond to the pope and cardinals regarding the impossibility of pardoning them⁶⁵.

Another case a few months later concerns another Albanian being arrested and interrogated⁶⁶. In May 1596 this person named Pal Kryqi was interrogated twice in the

59 Lamansky, *Secrets de l'etat de Venise*, pp. 109-110, dok. LXIX (1). 8 January 1596.

60 Lamansky, *ibid.*, p. 110, Dok. LXIX(-3). 9 February 1596.

61 ASV, Senato Secreta, Deliberazioni Roma, Reg. 10, f. 197v; Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu*, vol. I, Dok. XVIII(21), f. 25. 17 February 1596.

62 “It was said that during these days a man was secretly killed, but it is not believed to be him [Plezha]”. *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, vëll. II, (1593-1602), nr.108, 24 August 1596.

63 ASV, Capi Cons., dei X, Lettere di ambas. ecc. (Napoli) busta 19; *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, vëll. II, (1593-1602), nr.130. 24 January 1597.

64 From a report by the Venetian ambassador on the pope's intervention to apologize to Tome Plezha, Mark Gjini and other leaders who wanted to organize the uprising in Albania. ASV, Senato Secreta, Dispacci Roma, filza 38; *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, vëll. II, (1593-1602), nr. 117. 28 September 1596.

65 ASV, Senato Secreta, Deliberazioni Roma, Reg. 11, f. 96; *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, vëll. II, (1593-1602), nr. 119. 5 October 1596.

66 The procurator informs Venice about the affairs of Klish and shows that the Albanian Pal Kryqi arrived there by a Neapolitan ship and that he set people to investigate his actions. *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, vëll. II, (1593-1602), nr. 76. 21 May 1596.

presence of the Venetian general inspector. He had been sent by the Viceroy of Naples for the case of Klish. He was finally arrested and while he was being tied up, he said: “Glory to God I have a good master who [will protect] me if something bad happens to me. When asked who this master was, he replied: The King of Spain”⁶⁷. This assurance that he whom he served was a strong ruler (master) is of interest to understand the point of view of the protagonists of these movements. He was right and seemed to understand the situation well. A few weeks later, the Venetian secretary in Naples was informed about the mission of this Paul and that he was rightly arrested. But since he was a hireling of the Kingdom of Naples, in honor of the King of Spain, an order was given to release him and to return the letters that had been seized from him, but “reprimanding him let him do his work out of our sight and hide himself in such a way that our peace with our neighbors is not disturbed”⁶⁸.

The influence of Venice in thwarting the uprising-instigated attempts of the Habsburgs and the papacy extended throughout the period of the Ottoman-Austrian war of 1593-1606 and is one of the most untapped aspects in studies on this subject. In April 1601, among the targets of Venice was another protagonist of these efforts, the knight Bertucci. The Council of Ten instructed the General *Provveditore* of Dalmatia to remain vigilant and follow the movements of the knight Bertucci, and most importantly, he was instructed that “if he comes to any part of our state to be caught alive or dead”⁶⁹.

The attitude of Venice had already become known to all and all those involved in the struggle against the Ottomans knew that they had to be guarded by both the Ottomans and the Venetians. Thus, in July 1601, the bishop of Stephanie in Albania, sent to Cardinal Pietro Aldobrandini a messenger, but secretly, because otherwise the Venetians would intervene and reveal it to all the Turks⁷⁰.

The Venetian information network functioned in defence of peace and in the punishment of rioters not only in the Balkans, but also followed their movements in Italy. The Venetian ambassador to Rome informed the council of the Ten about what Mark Kaloyan (Samuel) was plotting⁷¹.

67 ASV, Senato Secreta, Dispacci Proved. Gener. in Dalm. ed Alb, filza anno 1596; *Dokumente, ibid.*, nr. 77. 21 May 1596.

68 ASV, Senato, Deliberazioni, Reg. 91, f. 36,37; *Dokumente të shekujve XVI- XVII*, Vëllimi II, (1593-1602), nr. 85. 8 June 1596.

69 Lamansky, *Secrets de l'etat de Venise*, p. 112. 14 April 1601. Bertucci actually died 26 years later in July 1627. We learn this from his nephew Christoffero Tarnoschi who wrote to Caterina di Ferdinando I de 'Medici-Gonzaga that he had heard about a project against the Ottomans in Albania. “*Dal S.r Gasparo Scioppio mio antico amico vengo avisato come in Mantova ha trattato con V. A. a dell' imprese dell' Albania a favore del Seren.mo Gran Duca nipote di V.A. a in conformità della commissione... et della bona mem.a del Cavag.r Bertucci mio zio, che pochi giorni sono è passato da questa a miglior vita.*” Archivio di Stato di Firenze, (ASF) vol. 6113, fl. 706, 12 July 1627.

70 AV, Borghese III, 60 h, f. 75 Horvat-Glasnik XXI, dok. 70, f. 79-80, 25 July 1601.

71 ASV, Capi Cons. dei X, Lettere degli ambasciatori Roma, b. 27; Tomić, *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka 1*, dok. nr. CCIII (237), f. 326-327. 22 June 1602.

As mentioned above, the case of the bishop of Curzola on whom Venice had issued an arrest warrant, this included high religious figures such as the archbishop of Bar. In April 1601 the rector of Kotor was instructed to keep an eye on the movements of the archbishop of Bar who had gone to Budva, ostensibly to preach, but the Senate suspicions were that he had gone to prepare an uprising⁷².

This policy already made public, also recruited assassins who offered themselves to the Venetians to carry out executions or poisonings of troublemakers, as if they were political opponents or enemies. In September 1606, the Venetian representative in Naples notified the Council of Ten of the offer he had made to a man to cause the death of Peter Lanza in return for a ransom⁷³.

Of course, a need also creates the offer for its fulfilment and the activation of a considerable number of agents and informants required considerable human and financial resources. In October 1606, the rector of Kotor informed Venice about the actions of Anton Petković, who, coming with money and cloth from Spain, was brought to Albania and other countries, raising suspicions that a secret agreement was being made. The rector therefore alleges that he was making efforts to arrest him⁷⁴. One month after the first letter the Kotor *provveditore* informed the senate that he had tried to arrest Anton Petković, who had arrived in the port of Budva and brought money and coins for gifts, but when the Venetian ships arrived to capture him, he fled on his own ship⁷⁵.

Others also fell into Venice's net even after the end of the Ottoman-Austrian war and the establishment of peace between them⁷⁶. In 1609, the French ambassador wrote to his king that the Bailo of Venice in Istanbul had paid someone to kill a scapegoat who had tried to organize the uprising and then, disappointed, went to Turkey to become a Turk⁷⁷.

To this added caution, the Venetians were determined in the demilitarization of that intermediate space between them and the Ottomans, especially when it came to the Albanian

72 ASV, *Senato Secreta, Deliberazioni Roma*, R. 13, fl. 77; Tomić, *ibid.*, dok. nr. CXCVII (231), f. 321. 14 April 1601.

73 Venice decides that the three prisoners: Luka Čigo from Perast, Baptist Markovic and Stefan Levarda, arrested and handed over by the Kotor's inspector, "who are involved in the affairs of Albania, be processed in Zara by the new general inspector." ASV, Inquisitori di Stato, busta 460, Dispacci Napoli, a, 1600-17. Tomić, *Gradnja za istoriju pokreta na Balkanu*, 1, dok. nr. CCXVI (252), pp. 350-352. 26 September 1606.

74 ASV, Senato secreta, Dispacci dei rett. e prov. in Dalm. e Albania filza anno 1606; Tomić, *ibid.*, dok. nr. CCXVII (253), pp. 352-353. 22 October 1606.

75 ASV, Senato secreta, Dispacci dei rett. e prov. in Dalm. etj. Albania, anno 1606; Tomić, *ibid.*, dok. nr. CCXXXII (270), pp. 387-390. 18 January 1607.

76 ASV, Senato secreta, Deliberazioni, Reg. 98 fl. 83; 28 July 1607.

77 Jean de Gontaut Biron, *Ambassade en Turquie de Jean de Gontaut-Biron, Baron de Salignac: 1605 à 1610: correspondance diplomatique et documents inédits*, publiés et annotés par le Comte Théodore de Gontaut Biron, Paris 1889, pp. 302-303. 5 September 1609.

coast where the presence and influence of the Spaniards was put into action from time to time. In support of this position, in December 1634, Venice issued orders to prevent the Himariot military from going into the service of the Spaniards, as had recently happened with about 400 men who had left⁷⁸. Venice took similar steps not only in the case of the Himara area but in the whole extension of the Albanian coast⁷⁹.

The war for Crete and the return of Venetian-Ottoman hostility

The second half of the 17th century would be characterized not only by the two decades of the Candia war (1644-1669), but by the resumption of Venice's hostility with the Ottomans in the last decades of the century. After a 72-year period the international situation was a very active period of conflict in Europe, where the main conflict was the Thirty Years' War. Although trade relations continued to be normal, political relations were strained for several years before the war for Crete began⁸⁰. The Venetians had feared an Ottoman invasion of Crete for almost a century⁸¹.

In contrast to the period of peace with the Ottomans, during the Venetian-Ottoman war of these years, often the provinces located near the coast and with communication links with the sea, especially the coastal mountainous areas were quite active in movements and uprisings⁸². This proves once again that the relatively calm situation in Rumelia during the longest Veneto-Ottoman peace owes much to Venice's struggle and commitment to keep the peace and not to foster local uprisings or foreign interventions in any way in the area. The lack of Venetian support for rebellions in Rumelia was one of the most important factors that contributed to Rumelia being spared from widespread social unrest like the *Celali* phenomenon in Anatolia.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

---

78 Zamputi, *Dokumente për Historinë e Shqipërisë (1623-1653)*, dok. nr. 23. 12 December 1634.

79 In 1643, Venice sought to prevent the recruiting of soldiers from Albania for the forces of Naples. Zamputi, *Dokumente për Historinë e Shqipërisë (1623-1653)*, dok. nr. 100. 1643.

80 Emecen, "From the founding to Küçük Kaynarca", p. 49.

81 Kenneth M. Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, The American Philosophical Society, Philadelphia 1991, p. 108.

82 On the anti-Ottoman projects in the Balkans during the 16th and 17th centuries see: Ardian Muhaj, *Projekte kunderosmane ne shekujt XVI-XVII. Mes fantazise, interest dhe realitetit*, [Anti-Ottoman projects in the 16th-17th centuries. Between phantasy, interest and reality], Akademia e Studimeve Albanologjike, Insituti i Historise, Tirana 2021.

References

- Ágoston, Gabor, "A Flexible Empire: Authority and its Limits on the Ottoman Frontiers", *International Journal of Turkish Studies*, 9 (2003), 15-31.
- Albèri, ed., *Relazioni*, ser. 3, i.
- Bostan, Idris, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620*, Tımas Yayınları, İstanbul 2009.
- Braunstein, Philippe, "À propos de l'Adriatique, entre le XVIIe et le XVIIIe siècle", *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 26e année, N. 6, 1971, pp. 1270-1278.
- Cereza Martinez, Ricardo, *Las Armadas de Felipe II*, Editorial San Martín, Madrid 1988.
- Ciorănescu, A., *Documente privitoare la istoria românilor cu lese din arhivele de la Simancas*, Bukuresht 1940.
- Discorso dedicato al Beatissimo et santissimo Papa Pio Quinto circa il modo riuscibile et sicvt per far rimpresa et cruciata contra il gran Turco...
- Djuvara, T. G., *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Librairie Félix Alcan, Paris 1914.
- Dursteler, Eric, "Commerce and coexistence: Veneto-Ottoman trade in the Early Modern Era", *Turcica*, 34 (2002), pp. 105-133.
- Dokumente të shekujve XVI-XVII për historinë e Shqipërisë, Vëll. I.
- Emecen, Feridun, "From the founding to Küçük Kaynarca", ed. Ekmeleddin Ihsanoglu, *History of the Ottoman State, Society and Civilisation*, vol. I, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, İstanbul 2001, pp. 3-60.
- Floristán, J. M., "Jerónimo Combis, capitán de estradiotes y superintendente general del servicio español de espionaje en Nápoles", *Erytheia*, 36 (2015), 151-191.
- _____, "Contactos de la Chimarra con el reino de Napoles (s. XIV-com. XVII)", *Epirotika hronika*, t. 30 (1992), Ioannina, pp. 101-142.
- Floristán, Imizcoz, J. M. *Fuentes para la política oriental de los Austrias: la documentación griega del Archivo de Simancas (1571-1621)*, vëll. II, Universidad de Leon, Leon 1988.
- Glamann, Kristof, "The Changing Patterns of Trade", *The Cambridge Economic History of Europe*, Volume V, Eds. E. E. Rich and C. H. Wilson, Cambridge University Press, 1977.
- Hassiotis, I. K., "Fuentes de la historia griega moderna en archivos y bibliotecas españoles", *Hispania*, 29 (1969), 133-164.
- _____, "Ἡ ἐπανάστασις τῶν Χιμαριωτῶν στα 1570 καὶ ἡ ἄλωσις τοῦ Σοποτοῦ", *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, 13 (1968), f. 256-276.
- _____, "Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρχίδος Ἰωακείμ καὶ οἱ συνωμοτικὲς κινήσεις στὴ βορεῖο Ἡπειρο (1572-1576)", *Μακεδονικά*, nr. 6 (1964).
- Hess, A. C., "The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History", *Past and Present*, 57 (1972), 53-73.
- Hrabak, Bogumil, *Izvozi žitarica iz osmonlijskog carstva u XIV, XVI i XVII stoleću*, Zajednica naučnih ustanova Kosova studije, Knjiga 20, Prishtina 1971.
- İnalçık, H., "The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East", V, *War, Technology and Society in the Middle East*, ed. J. Parry and M. E. Yapp, London 1975.

- _____, "Arnawutluk", *The Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., v. I, Leiden 1965, 651-58.
- _____, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo nella seconda met del '500 alla luce di Lepanto*, ed. G. Benzoni, Florence 1974, 185-192.
- Ivetic, Egidio, *Adriatico orientale. Atlante storico di un litorale mediterraneo*, Centro di Ricerche Storiche, Rovinj 2014.
- Lamansky, V., *Secrets d'Etat de Venise. Documents, extraits, notices et etudes servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie avec les grecs, les slaves et la Porte Ottomane à la fin du XVe et au XVIe siècles*, Saint-Petersbourg 1884.
- Lane, Frederic C., *Venice: A Maritime Republic*, JHU Press, 1973.
- Lesure, M., *Lepante: la crise de l'empire ottoman*, Paris 1972.
- Luzzatto, Gino, *Storia economica. L'età moderna*, Padova 1938.
- Malcolm, Noel, *Useful enemies. Islam and the Ottoman Empire in Western Political Thought*, Oxford University Press, Oxford 2019.
- _____, *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits, and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World*, Oxford University Press, Oxford 2015.
- Muhaj, Ardian, *Nga Ballkani në Mesdhe. Shqiptarët nga mesjeta në agimin e kohës së re*, [From the Balkans to the Mediterranean. The Albanians from the Middle Ages to the Early modern Period] Akademia e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë, Tiranë 2019.
- _____, *Projekte kunderosmane ne shekujt XVI-XVII. Mes fantazise, interest dhe realitetit*, [Anti-Ottoman projects in the 16th-17th centuries. Between phantasy, interest and reality], Akademia e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë, Tirana 2021.
- Pedani, Maria Pia, a cura di. I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia. *Inventario della miscellanea*, Archivio di Stato di Venezia, 1994.
- Pippidi, Andrei, *Hommes et idées du Sud-est européen à l'aube de l'âge moderne*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1980.
- Pulaha, Selami, *Qëndresa e popullit shqiptar kundër sundimit osman nga shek. XVI deri në fillim të shek. XVIII (dokumente Osmane)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë 1978.
- Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571), Volume IV, the Sixteenth Century*, Memoirs of the American Philosophical Society, Volume 162, Philadelphia 1984.
- Tomić, Jovan. N., *Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka; po italijanskim Arhivama skupio Knj. I (god. 1595-1606 – Mletački Drzhavni Arkiv)*, Srpska Kraljevska Akademija, Beograd 1933.
- Yıldırım, Onur, "The Battle of Lepanto and its Impact on Ottoman History and Historiography", *Mediterraneo in armi/secc XV-XVIII*, ed. C. Rossella, v. 2, Palermo 2007, 533-556.
- Vatin, N., "Îles grecques? Îles ottomanes?", *Insularités Ottomanes*, ed. N. Vatin-G. Veinstein, Paris n.d.[2004].
- Zamputi, Injac, *Dokumente të shekujve XVI-XVII për Historinë e Shqipërisë, Vëllimi I (1507-1592)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë 1989.

Tasvirde Tahayyül: Avrupa Resminde İnebahtı Muharebesi*

From Representation to Imagination: The Battle of Lepanto in European Painting

Naz Defne Kut**

*Bu makale yazar tarafından 2018 yılında Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Programı'nda Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan *Iconography of a Catholic Victory: The Battle of Lepanto in Italian Painting* başlıklı yayınlanmamış çalışmanın bir kısmının genişletilmiş halidir.

**Doktora Öğrencisi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Programı, İstanbul, Türkiye

ORCID: N.D.K. 0000-0002-3883-580X

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Naz Defne Kut,

Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Programı, İstanbul,
Türkiye

E-posta/E-mail: nkut14@ku.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.12.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.02.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
28.02.2022

Kabul/Accepted: 01.03.2022

Atıf/Citation:

Kut, Naz Defne. "Tasvirde Tahayyül: Avrupa Resminde İnebahtı Muharebesi." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 76 (2022): 223-259.
<https://doi.org/10.26650/iutd.202212>

ÖZ

Bu çalışma, İnebahtı Muharebesi'nin 1571'den günümüze kadar Avrupalı sanatçılar tarafından nasıl resmedildiğini ve yüzyıllar içinde nasıl tarihsel tutarlıktan uzak sembolik bir anlatıya dönüştüğünü göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, İnebahtı Savaşı'nın Avrupa sanat tarihindeki yerini vurgulamak açısından, tarihsel tutarlılık kaygısıyla yapılan ve bilgilendirme amacı taşıyan gravürlerden, İnebahtı'yı bir deniz savaşı şeklinde resmeden deniz sanatı eserlerinden ve dini mesaj verme amacı taşıyan sembolik resimlerden örnekler sunulmakta ve zaman içinde İnebahtı odaklı sanatsal üretimin ağırlık merkezinin, olanı tasvir eden resimlerden tahayyül edilene resmedildiği sembolik resimlere doğru nasıl değiştiği tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: İnebahtı Muharebesi, Kutsal İttifak, deniz resmi, ikonografi, sembolizm, ilahi müdahale

ABSTRACT

This study considers the depiction of the Battle of Lepanto in European art history and how it has changed over time. It aims to show how the main focus of the artists has changed from representing the battle as "it was" to propagating the battle as a "legendary victory" in symbolic paintings. Consequently, over the centuries, the weight of the artistic output has shifted from documentary and artistic paintings that attempted to represent the actual battle via historical accuracy to symbolic ones, motivated by the imagined "Lepanto narrative."

Keywords: Battle of Lepanto, Holy League, maritime painting, symbolism, iconography, divine intervention

Extended Abstract

On October 7, 1571, the Mediterranean witnessed one of the most violent and destructive sea battles in its history. The Battle was fought with galleys and galleons belonging to the Ottoman Empire and the major Catholic powers united under the banner of the Holy League. The two fleets encountered one another at the Bay of Lepanto at noon, and in four and a half hours, the Ottoman navy was virtually destroyed. Although eventually the Fourth Ottoman-Venetian War (1570–73) was resolved in favor of the Ottomans, with the Ottoman conquest of Cyprus and Lepanto (*İnebahtı*, in Turkish) remaining in Ottoman hands, the Holy League’s victory at Lepanto became a symbolic triumph by halting the “unstoppable” Ottoman advancement toward the Western Mediterranean in the 16th century. In European literature and historiography, it became symbolic of the triumph of Catholicism over the “infidel” Ottomans.

Naturally, the Battle immediately became a popular subject among European artists, and in time its influence expanded beyond the geography and time it occurred. Many artists from different periods and places produced commemorative works or paintings even centuries after the Battle took place, using different media of art. Not only the media but also the motives of these productions were various. This paper examines some examples of this artistic heritage, focusing on European engravings, frescoes, and oil-on-canvas paintings over the centuries.

The author primarily analyzes the artworks in accordance to their genres and the motives behind their production. The first group of depictions is titled: “Documentary Representations” and includes maps, engravings, and frescoes made principally with the purpose of documenting the battle as it happened. In these purely descriptive depictions, the chief aim is to document and disseminate the news of the Battle, depicting mostly the formation of the Battle, its ships, and the topography. These versions are mostly produced by 16th century Venetian and Roman engravers with the purpose of passing on the information available at the time about the Battle and therefore serve as *avvisi*-like broadsheets. The goal was to document the Battle as a contemporary event. Artists such as Antonio Lafreri, Giovanni Francesco Camocio, and Cosimo Bartoli work in consultation with the Battle’s participants, including Marcantonio II Colonna and Monsignor Romegas to represent the actual situations in the Battle. Therefore, their depictions can be considered as essentially actual contemporary representations. However, these *avvisi*-like broadsheets disappear in later centuries.

The second group consists of “History and Maritime Paintings” and examines the Lepanto theme in the 17th century Northern European artistic movements of the military painting genre. Maritime artists, whose main inspiration was the sea itself and then the naval battles, created a significant number of paintings on the Lepanto, again in a “secular” manner, generally depicting the glorious mariners of the armada of the Holy League and the devastated Ottoman navy among waves in a turbulent sea. From the examples of paintings from the Dutch Golden

Age by artists such as Andries Van Eertvelt, Pieter Brünniche, and Johannes Lingelbach, one can observe that the Battle had become a subject for its historical and naval value and served solely artistic purposes. Therefore, although in some of the depictions the effort for accurate portrayal of galleys and topography is apparent, the artistic concerns frequently overcome historical accuracy. Following the artistic fashion, these depictions slowly disappear in the following centuries.

The most enduring theme for the Lepanto art had become the ‘‘Symbolic Depictions’’ dominated by religious propaganda purposes. Considering the fact that the Catholic Church in the 16th century was endeavoring to reestablish its authority and demonstrate its power against all the ‘‘infidels,’’ including the Protestants of the European Reformation and the Muslim Ottomans, in particular, the Holy League’s victory at Lepanto had by then become a significant means to achieve that purpose. In accordance with spirit of the Catholic Counter-Reformation, the Battle’s paintings depicting the glory of the Holy fleet were very favorably received. Many of the European protagonists of the Battle commissioned paintings to immortalize the victory and these served as means of religious propaganda. These commissions focused almost entirely on religious unity and biblical and divine figures, and gave the impression overall that the Holy League had been able to defeat the Ottomans through their Catholic faith. These symbolic works generally portray some form of divine intervention, sometimes Madonna with Child and sometimes the Madonna of the Rosary appearing on top of the clouds over the Holy fleet, leading the Christians to victory. These ‘‘legendary’’ portrayals of the Battle of Lepanto had mainly Catholic propaganda purposes and played a significant part in strengthening the image of the Church. These symbolic depictions that began appearing immediately after the Battle created a traditional visual narrative which survived until today, beginning with the paintings of Renaissance painters such as Giorgio Vasari, Tiziano Vecellio, Jacopo Tintoretto, and Paolo Veronese, and continuing in later centuries with artists from different regions, such as Filippo Gherardi, Giovanni Coli, Charles Lemiere, and Albino Americo Mazzotta.

Overall, this study aims to show how the Lepanto depictions in European art history changed and developed over the centuries. Among the abundant Lepanto-themed works from different genres in the 16th and the 17th centuries, the documentary representations and examples of maritime art disappeared in the following centuries, leaving the field open for those depictions with a core religious narrative. The symbolic meaning attributed to this Battle in the religiously motivated imaginary depictions created since the 16th century is still alive. As paintings from different genres and eras, and their thematical and iconographical analyses demonstrate, the Battle of Lepanto has always been a popular theme among artists, yet within centuries, the weight of the artistic output shifted from the examples of documentary representations to maritime art pieces and finally to the religiously symbolic versions.

Giriş

Avrupa resim sanatında İnebahtı Muharebesi konulu eserleri seküler ve dini görsel anlatılar ekseninde inceleyen bu çalışma, muharebenin 450. yılında İnebahtı'nın gerçeğe dayalı seküler tasvirlerinin ve tahayyüle dayalı dini temalı İnebahtı resimlerinin Avrupa resim sanatındaki yerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla İnebahtı konulu tablolar, freskler, çizimler, gravürler gibi görsel sanat eserleri bu çalışmada karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

İlk olarak, savaş sırasında ya da hemen savaşı takiben savaşın çağdaşı olan haritacı ve çizimler tarafından yapılan, savaşın geçtiği yeri, donanmaların durumunu ve gemilerin ve komutanların yerleşimlerini gösteren belgeleyici nitelikte çizimler, haritalar ve gravürler ele alınmıştır. Aşağıda 'Savaşı Belgeleyici Nitelikte Çizimler' başlığı altında incelenen bu çizimler çoğunlukla belgeleme ve bilgilendirme amacıyla yapılmışlardır ve birkaç istisnai örnek dışında gerçek durumu, olanı tasvir etmeye çalıştıklarından gerçeğe oldukça yakındırlar.

'Tarih ve Deniz Savaşı Temalı Askeri Resimler' başlığı altında incelenen deniz savaşı tasvirleri, esas amacı denizdeki feci çarpışma ve bocalama duygusunu vermek olan, dalgaları ve köpükleri olduğu kadar gemileri, sancakları ve kostümleri oldukça aslına uygun bir şekilde resmeden, sembolik anlatımlarından bağımsız, İnebahtı Muharebesi'ni salt bir deniz çatışması olarak betimlemeyi hedefleyen sanat eserleridir.

Son olarak savaşın hemen ardından muzaffer devletlerin yöneticileri, komutanlar ve kiliseler tarafından sanatçılara ısmarlanmış eserlerden başlayarak günümüze kadar Katolik Kilisesi ve kurumlarının bir propaganda aracı olarak işlev gören muhayyel bir Katolik İnebahtı anlatısının resmedildiği 'Dini Temalı Sembolik Resim' örnekleri ele alınmaktadır.

Avrupa resminde 16. yüzyılda bu üç farklı temadan örnekler karşımıza çıkarken, ilerleyen yüzyıllarda önce savaşı olduğu gibi belgeleyen çizimler giderek ortadan kalkmış, özellikle 17. yüzyıldan itibaren savaşı gene olabildiğince gerçeğe yakın biçimde resmetme gayreti içindeki -aynı zamanda askeri resim ve tarih resmi örneği de sayılabilecek olan- İnebahtı temalı görkemli deniz savaşı resimlerinin örneklerine ise daha birkaç yüzyıl boyunca Avrupa resminde oldukça sık rastlanmıştır. Buna karşılık, 1571'den günümüze Avrupa sanatında İnebahtı konulu resimler arasında dini sembollerle bezenmiş hayali İnebahtı anlatılarının görsel olarak betimlendiği dini temalı sembolik resimler hem sanat eseri hem de dini propaganda malzemesi olmaları nedeniyle İnebahtı temalı resimler arasında diğer ikisinden ayrılmaktadır.

İnebahtı Muharebesi: Kutsal İttifak'ın Osmanlı Donanması Karşındaki Zaferi

1571'deki İnebahtı Muharebesi'nde donanmasının neredeyse tamamını kaybeden Osmanlı Devleti, bu muharebeyi de kapsayan Dördüncü Osmanlı-Venedik Savaşı'ndan (1570-73) zaferle çıkmıştı. Savaş sonunda imzalanan 1573 tarihli Osmanlı-Venedik

Ahdnamesi'ne göre Kıbrıs Adası Osmanlı hakimiyetine geçerken İnebahtı Kalesi de Osmanlı hakimiyetinde kalmıştı¹. Dördüncü Osmanlı-Venedik Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin galibiyetiyle sonuçlanmış olmasına karşın bu savaş sırasındaki muharebelerden sadece biri olan İnebahtı'da, 16. yüzyılda Akdeniz'de hızla ilerleyen Osmanlı'ya karşı Katoliklik bağıyla birleşmiş Kutsal İttifak Donanması'nın elde ettiği zafer, Katolik Kilisesi tarafından ilk andan itibaren sahiplenilmiş, özellikle sanat, edebiyat ve mimaride Katolik dünyasının İnebahtı zaferini konu alan resimler, heykeller, kiliseler, şapeller, şiirler, ayinler ve kutlamalar aracılığıyla 'İnebahtı' yüzyıllar boyunca adeta Katolikliğin simgelerinden biri olarak canlılığını korumuştur².

İnebahtı'da Osmanlı donanmasının yakıldığı 7 Ekim 1571 tarihinin hemen ardından Avrupa tarih yazımında da bir İnebahtı anlatısı, hatta "yüceltisi" doğmuş, savaşın çağdaşı Giampietro Contarini³ ve Miguel Cervantes⁴ gibi yazarlar 16. yüzyılda Akdeniz'de hızla genişleyen Osmanlı İmparatorluğu'nu mağlup ettikleri bu muharebeyi denizlerin gördüğü en büyük savaşlardan biri olarak tanımlamışlardır. Ranke'nin aktardığına göre, Papa V. Pius bir tür trans halinde tanık olduğu zafer üzerine "birkaç yıl içinde Osmanlı gücünün tamamen bastırılacağına" inanıyordu⁵. 16. yüzyıl düşünür ve devlet adamlarından Francis

- 1 "Osmanlı İmparatorluğu'nun 300 bin düka olarak takdir edilen Kıbrıs seferi masrafını, Venedik Cumhuriyeti üç sene zarfında ödeyecekti. Kıbrıs adasında Venedikliler elinde son nokta olan Soboto, toplarıyla beraber teslim olacaktı; Zante adasına mukabil Venedik'in Türkiye'ye verdiği senevi 500 dükalık vergi 1500'e çıkarılacaktı. Kıbrıs zaptedildiği için, Venedik Kıbrıs için her sene verdiği 8000 dükalık vergiyi artık vermeyecekti. Kanunî devrinde aktolunan muahede teçdit olunacak, Dalmaçya hududu harpten evvelki şeklinde muhafaza edilecek; her iki taraf, harp münasebetiyle eşyalarını zaptederek zarar verdikleri diğer tarafın tüccarlarına tazminat vereceklerdi." *Mecmua-i Muahedat*, II, 130'dan naklen Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, s. 47-48.
- 2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Naz Defne Kut, *Iconography of a Catholic Victory: The Battle of Lepanto in Italian Painting*, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
- 3 "Sezar Octavianus Augustus'un Marcus Antonius'a karşı zafer kazandığı ünlü Aktium Muharebesi'yle neredeyse aynı yerde (bugün Preveze) gerçekleşen İnebahtı Savaşı o zamandan beri gerçekleşen en büyük deniz zaferiydi." ("*Questo fu il successo della maggiore e piu' famosa battaglia navale, che dal tempo di Cesare Augusto in quale mai seguita e fu a punto quasi nel medesimo luogo, dove egli vince Marc'Antonio essendo quella stata promontorio Actio ove al presente é la Prevesa*"), Giampietro Contarini, *Historia delle cose successe dal principio della guerra mossa da Selim Ottomano a Venetiani fino al di della gran giornata vittoriosa contra Turchi*, Francesco Rampazetto, Venetia 1572, s. 54.
- 4 "Hristiyanlık için çok kutlu olan o gün; dünyanın Türklerin denizlerde yenilmez olduğu şeklindeki hatalı kanısının yanlışlığına ikna olduğu; ve Osmanlı'nın kibrinin ve küstahlığının ezilip kırıldığı o gün, çok sayıda mutlu Hristiyan vardı (ve elbette, savaşta şehit olanlar hayatta kalan muzafferlerden daha mutluydular!" ("*[T] hat day which was so fortunate for Christendom, on which the world was convinced of the error in believing the Turks invincible by sea; on that day, I say, when the Ottoman pride and insolence was humbled and broke, among so many happy Christians there present (and sure those who fell were happier than the living victors!*") Miguel de Cervantes, "In which the captive recounts his life and adventures", *The History and Adventures of the Renowned Don Quixote*, trans. Tobias Smollett, ed. O.M. Brack, Jr., The University of Georgia Press, Athens 2003, s. 181-183.
- 5 Leopold von Ranke, *The History of the Popes: Their Church and State and Especially of Their Conflicts with Protestantism in the Sixteenth & Seventeenth Centuries*, vol. I, George Bell and Sons, London 1889, s. 283.

Bacon⁶ bu muharebeyi Aktium Muharebesi'yle karşılaştırırken, 20. yüzyıl tarihçilerinden Fernand Braudel⁷ de bu muharebeyi Türk'ün denizlerdeki "üstünlük büyüsunün bozulduğu" savaş olarak nitelendirmiştir.

Öte yandan, yalnız Avrupa'da değil Osmanlı dünyasında da vakanüvis ve tarihçiler bu muharebeyi "Nuh Peygamber gemiyi icat ettiğinden beri dünya denizlerinde görülen en uğursuz savaş" olarak nitelendirmişlerdir⁸. Mağlubiyet haberi saray çevresinde de büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Saray Ruznamecisi Selânikî Efendi'nin yazdığına göre, İnebahtı'da donanmanın başına gelenler padişahı o kadar üzmüştü ki, haberi aldıktan sonra yaşadığı üzüntü ve acıdan kurtulmak için üç gün boyunca yememiş içmemiş yalnızca Allah'ın isimlerini sayarak teselli bulmuştu⁹. Dimitri Kantemir gibi tarihçilerin eserlerinde aktardıkları da benzer bir acıyı ifade ediyor¹⁰.

Osmanlı vakanüvis ve tarihçileri bu haberin saray içinde büyük bir üzüntüyle karşılandığını yansa da Bab-ı Âli özellikle dışarıya karşı bu mağlubiyeti önemsedğini pek hissettirmemiştir. Özellikle Kıbrıs kadar önemli bir adanın fethinin tamamlanmış olması üzerine gelen İnebahtı haberi neredeyse önemsiz bir kayıp olarak ifade edilirken, II. Selim'in yenilgi haberini takip eden günlerde bir fermana eklenmiş yorumu da bunun üzerinde durulmasına gerek olmayacak bir mesele olduğu izlenimini yaratıyordu: "Bir muharebe galibiyetle veya mağlubiyetle sonuçlanabilir. Ne şekilde olduğu Allah'ın takdiri ve mukadderdir"¹¹. Benzer şekilde Sokullu Mehmet Paşa'nın Venedik balyosu Marcantonio Barbaro'yla görüşmesinde

-
- 6 "Monarşiye giden yol denizlerin hakimi olmaktan geçer. [...] Aktium Muharebesi, dünyanın imparatorluğunu belirlemişti. İnebahtı Savaşı ise Türk'ün haşmetini durdurdu." ("To be master of the sea, is an abridgement of monarchy. [...] The Battle of Actium decided the empire of the world. The Battle of Lepanto arrested the greatness of the Turk.") Francis Bacon, "Of the True Greatness of Kingdoms and Estates", *The Works of Francis Bacon: Baron of Verulam, Viscount St. Albans, and Lord High Chancellor of England*, vol. II, London 1824, s. 329.
- 7 "the spell of Turkish supremacy had been broken." Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Harper Collins, New York 1992, s. 506.
- 8 "[...] mâ-lâ aynün reet ve-lâ-üzünün semî'at ve lâ-hatara alâ-kalbi beşerin ma'lûm degildür ki dünyâ turalı ve Hazret-i Nûh Nebi sefineyi icâd idüp rûy-i deryâda merâkib ü sefâyin nakl ü hareket ideli ol güne müsîbet-i uzmâ ve fetret-i garîbe-i kübrâ vukû bulmuş degildir." Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühn-ül 'Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c. I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000, s. 81-82.
- 9 'Mahrûsa-i Edirne'ye varıldığı günde donanmanın haber-i muvahhiş eseri tevâtüren ve te'akuben gelip küllî kelâle sebeb oldu' and 'Sultan Selim Han-ı hilâfet penâh hazretleri bir vechile müte'essir ve mütezaccir olmuşlardı ki zamîr-i minîr-i âyine nazîrleri jengâr-ı tekeddür ile elem ü ızdırâbda kalup, "Yâ Fettâhu'l-kulûb ve yâ Keşşâfû'l-kurûb ve yâ Allâmü'l-guyûb ve yâ Settârü'l-uyûb" esmâsına meşguller idi'. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî: (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 84-88.
- 10 Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, Cumhuriyet, İstanbul 1998, s. 259.
- 11 Halil İnalçık, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto: atti del convegno di studi promosso e organizzato dalla Fondazione Giorgio Cini (Venice, October 8-10, 1971)*, ed. Gino Benzoni, Leo S. Olschki, Floransa 1974, s. 190.

Kıbrıs ve İnebahtı'yı karşılaştırırken yaptığı ünlü kol ve sakal benzetmesi¹² de Osmanlı yönetiminin İnebahtı yenilgisini üzerinde durulmayacak bir kayıp olarak değerlendirdiği veya öyle yansıttığı izlenimini güçlendiriyor.

Peki bu muharebe Osmanlı'ya gerçekten ne kadar zarar verdi? Avrupalı tarihçilerin söylediği gibi gerçekten tarihte görülen en korkunç deniz savaşlarından biri olarak Osmanlı'nın Akdeniz'deki ilerlemesini durdurdu mu? Yoksa Bab-ı Âli'nin sık sık vurguladığı gibi Kıbrıs zaferi ile karşılaştırıldığında gerçekten de Osmanlı'nın donanmasını daha da güçlü şekilde yeniden inşasına vesile olan göz ardı edilebilecek bir talihsizlik miydi? Bu soruyu askeri ve siyasi boyutları bakımından iki farklı şekilde cevaplamak mümkün. Askeri açıdan, bir muharebe olarak ele alındığında, İnebahtı belki de denizlerin gördüğü en büyük savaşlardan biriydi. Siyasi sonuçlarına bakıldığında ise reel etkisi Kutsal İttifak ve destekçilerinin öngördüğü ve umduğundan az olmuştur. Katolik kuvvetlerini Osmanlı'ya karşı birleştiren işbirliğinin zirve noktası sayılabilecek olan Kutsal İttifak, kazandığı “efsanevi” zaferin hemen ardından Hıristiyan kardeşlerine karşı görevlerini yerine getirdiği hissiyle dağılmıştır. O dönemde birbirlerine düşman Venedik ve İspanya'nın Papa'nın çağrısı üzerine kendi çıkarları gereği konjonktürel bir ittifak kurmuş; Savoy, Urbino, Parma gibi diğer devlet ve prensliklerin de çıkarları doğrultusunda bu ittifaka katılmış oldukları düşünüldüğünde, bu devletlerin Osmanlı'ya karşı İnebahtı'da kazandıkları zaferi kalıcı bir ittifaka dönüştürememiş olmaları şaşırtıcı değildir. Osmanlılara karşı koalisyon öncülük eden Venedikliler ise İnebahtı sonrasında moralleri düzelse de siyasi anlamda somut bir kazanım elde edememişlerdir.

Buna rağmen bu muharebenin Avrupa sanatındaki yansımaları, siyasi ve tarihi sonuçlarının gerçek önemini fazlasıyla aşan bir sanatsal anlatı geleneğini doğurmuştur. Gerek edebî gerekse görsel sanat alanlarında sıklıkla konu edilen İnebahtı Muharebesi savaşın gerçekleştiği 1571'den günümüze kadar yüzyıllar boyunca canlılığını korumuş, zaman zaman tarihsel gerçeklikle uyumlu ‘seküler’ çizimler biçiminde, zaman zaman da içinde barındırdığı dini öğelerle tamamen sembolik resimler biçiminde siyasi ve dini bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Muharebenin kendisinin ve sonuçlarının özellikle Avrupa'da ne derece gerçekçi biçimde sanat eserlerine yansıtıldığına ve bu yansıtının yüzyıllar içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğine bakılacak olursa, İnebahtı konulu gravür ve resimleri üç ana grupta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki muharebenin çağdaşı olan haritacılar ve ressamlar tarafından yapılan ve savaşın geçtiği yeri, donanmaların durumunu ve gemilerin yerleşimini gösteren belgeleyici nitelikte

12 “*Son hadiseden sonra hasarlarımızın ne derecede bulunduğunu şübhesiz ki görüyorsun; lâkin sizin zayıfatınızla bizim zayıfatımızın arasında büyük bir fark vardır: Sizden bir krallık yer almakla bir kolunuzu kesmiş olduk; siz ise donanmamızı mağlûb etmekle yalnız sakalımızı traş etmiş oldunuz. Kesilmiş bir kol yeniden bitmez; lâkin traş edilmiş sakal evvelkinden daha ziyâde kuvvetli çıkar*”. Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. VI, Üçdal İkra Okusan, İstanbul 1992, s. 306.

çizimler, haritalar ve gravürlerden oluşmaktadır. İkinci grupta özellikle 17. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Kuzey Avrupa’da görmeye başladığımız ve sonrasında tüm Avrupa’ya yayılan tarihsel savaş veya deniz resimlerini görmekteyiz. Tarihten bir enstantane olarak denizcilik resmi türünün örnekleri arasına girmiş İnebahtı temalı resimler askeri sanat akımının sanat tarihindeki dikkat çekici örneklerinden olmuş ve sık sık tuvale yansıtılmışlardır. Örnekleri 16. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen üçüncü grup ise Katolik Kilisesi’nin bir propaganda aracı olarak kullandığı İnebahtı Muharebesi’ni konu eden ve içinde Hıristiyanlık öğelerinin yoğun olarak bulunduğu dini temalı sembolik resimlerden oluşmaktadır.

Savaşı Belgeleyici Nitelikte Çizimler

Savaşı resmeden çizimlerden ilk gruba baktığımızda daha sonradan Lafreri ekolü adını alacak bir harita/desen türü görüyoruz. İlk kez Roma’da haritacı Antonio Lafreri¹³ tarafından savaşın hemen ardından 14 Kasım 1571’de yapılan ve İspanya, Papalık Devleti ve Venedik devlet armalarının resimlerinin hemen altına “Hıristiyan Kutsal İttifakı’nın Türklere karşı mutlu galibiyetiyle sonuçlanan İnebahtı’daki gemilerinin düzeni” notu düşülen çizimin Senyör Romegas’ın tasvir ettiği savaş düzeninden alındığı yine aynı notta belirtilir (Resim 1). Malta Şövalyelerinin bir üyesi olan Marthurin Romegas, İnebahtı’da Marcantonio Colonna komutasındaki Papalık amiral gemisi olan Capitana’da kadirga nazırı olarak görev yapmıştı. Lafreri’nin Romegas’ın birinci ağızdan aktardığı donanma ve savaş düzenini olabilecek en gerçek şekilde kağıda yansıttığı varsayılabilir. Hareket içermeyen bu çizimde İnebahtı Körfezi ile Ekinedes Adaları arasında karşı karşıya gelen Kutsal İttifak donanması ile Osmanlı donanması resmedilir. Önde savaşan mavnaların arkasında dizili bulunan küçük ve hızlı kadirga ve firkate tipi gemiler, iskeletleri, kürekleri ve yelkenleri ile gerçeğe oldukça yakın bir biçimde resmedilmişlerdir¹⁴. Bayraklar ve sancaklar da ait oldukları devletlerin gemilerinin direklerinde detaylı olarak çizilmişlerdir¹⁵. Osmanlı gemilerinde hilalli sancaklar taşınırken, müttefik gemilerin bazılarında yalnızca haç desenli sancaklar, bazılarında da

-
- 13 1512-1577 yılları arasında yaşamış olan Antonio Lafreri’nin Roma’daki baskı atölyesi, Lafreri Atlasları’nın yanı sıra o dönemin önemli olaylarını gösteren ‘haber haritaları’nın da çok aktif bir yayıncısı ve satıcısıdır. 1572 yılında “Geografia Tavole Moderne di Geografia de la Maggior Parte del Mondo di Diversi Autori” (Farklı Yazarlardan Dünyanın Büyük Kısmının Modern Coğrafya Levhaları) adıyla yayınladığı harita koleksiyonu içinde Akdeniz’in önemli şehirlerinin haritalarının yanı sıra Osmanlıların 1565 yılındaki Malta Kuşatması’nın ve o dönemin en önemli olaylarından İnebahtı Muharebesi’nin çizimleri de yer alır. Antoine Lafréry, *Geografia tavole moderne di geografia de la maggior parte del mondo di diversi avtori raccolte et messe secondo l’ordine di Tolomeo con i disegni di molte città et fortezze di diverse provintie stampate in rame con studio et diligenza*, Antoine Lafréry, Roma 1572. <https://www.loc.gov/item/2006629143/>.
- 14 16. yüzyılın başlıca savaş gemileri olan çektiri tipi kadirgalar boylarına ve kürek sayılarına göre karamürsel, palaşkerme, firkate, kalyata, fusta, kadirga, başarda, mavna ve Paşa başardası gibi farklı isimler alırlar. İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge Yayınevi, İstanbul 2005, s. 171-172.
- 15 Savaş sırasında kullanılan, merkezde Don Juan’ın mavi, Venier ve Barbarigo’nun sarı ve Giovanni Andrea Doria’nın yeşil flamaları gravür sanatının doğası gereği renksiz çizilmişlerdir. Aurelio Scetti, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565–1577)*, trans. and ed. Luigi Monga, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, Tempe, Arizona 2004, s. 114.

Venedik aslanı ve İspanyol kartalı gibi Kutsal İttifak'ın farklı bileşenlerinin devlet armalı bayrakları bulunmaktadır.

Gemilerin tamamı resmin sınırları elvermediği için çizilemeye de gemilerin komutanlarının isimleri ile sayıları yanlarına yazılmıştır. Büyük gruplar için bunun savaş sırasında bu bilgiye sahip olmadıklarından yalnızca yaklaşık sayılar olarak ifade edildiği tahmin edilebilir. Osmanlı donanmasında, İnebahtı Körfezi'nin ağzındaki Osmanlı donanması sağ cemahta Şuluk Mehmet, merkezde Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa ve Pertev Paşa ve sol cemahta Uluç Ali Paşa komutasındaki kadırgalar ile arkalarında firkateler resmedilir. Osmanlı filosunun karşısında Venedik, İspanya ve Papalık devlet armaları taşıyan ve büyük kalibreli toplarıyla ateş açmaya hazır halde resmedilmiş toplam altı büyük mavna¹⁶ mevcuttur. Arkasında Kutsal İttifak'ın diğer üyeleri sağ cemahtan başlayarak sırasıyla üzerlerinde Agostino Barbarigo, Paolo Giordano, Ascanio de la Cordia, Cenova, Parma ve Venedik (Sebastiano Venier), Papalık filo komutanı Marcantonio Colonna, Savoy, Urbino Prensiği, Santa Fiore Kontu, Malta, Sicilyalı Don Juan de Cardona ve Giovanni Andrea Doria yazan gemiler resmedilmiştir; en arkada ise destek kuvvetler Commendator Maggior di Castilla'nın dört gemisiyle il Marchese di Santa Croce'nin gemileri gösterilmiştir. Bu dizilim yanlış olmamakla birlikte sancak gemilerinden karşılıklı top ateşiyle muharebenin başladığı topların ağzından çıkan dumanla gösterilmiştir. Burada göze çarpan tek tarihsel tutarsızlık gemilerin idealize edilmiş son formasyonu ile savaşın başlangıç anındaki gerçek dizilimlerinin farklı olması durumudur. Öğlen saatlerinde Müezzinzâde'nin gemisinden açılan ilk ateş ve ona Don Juan'ın topuyla verdiği karşılık ile muharebe başlar, ancak bu sırada resmedilen dizilim henüz oluşmamıştır. Her iki tarafın gemilerinin birbirine rampa etmesiyle muharebe kızıştığında Kuzey'den Güney cenaha yerleşmek üzere yola çıkmış Doria komutasındaki kuvvetler Uluç Ali'nin karşısına ancak diziliyorlardı¹⁷. Bu gravürde Lafreri, Doria'nın gemilerini gerçekten olduğu andaki yerleşimleriyle değil ideal pozisyonda resmetmiştir. Bununla birlikte, çizimdeki bilgi aktarımı, detay ve tutarlılık kendisinden sonraki haritacı ve gravür sanatçılarına örnek olacak ve sonraki İnebahtı planlarının çiziminde temel alınarak çok kez tekrarlanacaktır. Sonradan bazen Lafreri'nin kendisi de dahil olmak üzere bazı gravür sanatçıları ve haritacılar, gemilerin savaşın başlangıç anındaki dizilimini daha doğru bir tarihsel tutarlılıkla resmedeceklerdir. Buradaki farklılıkların sanatçının amacıyla paralel ilerlediği düşünülebilir. Savaşın hemen ardından, birincil bir kaynak olan Romegas'ın aktardıkları üzerine yapılan bu tasvirler o zaman elde olan bilgiyi aktarmak ve

16 Lafreri gravüründe yalnız bayraklarını resmedip isimlerini vermemiş olsa da ileride incelenen Camocio'nun gravüründe komutanların isimleri gemilerin yanına yazılmıştır. Buna göre sağ cemahta Mağusa Kuşatması ve Kıbrıs'ın Fethi sırasında iadesi öngörülen Türk esirleri öldürdüğü gerekçesiyle Lala Mustafa Paşa tarafından derisi yüzülmek suretiyle öldürülen Marcantonio Bragadin'in iki oğlu Ambrosio Bragadino ve Antonio Bragadino; merkezde Jacopo Guoro ve Francesco Duodo; sağ cemahta da Giovanni Andrea Doria'nın komutasında ilerleyen Andrea da Pesaro ve Pietro Pisani bulunur.

17 William Oliver Stevens - Allan F. Westcott, *A History of Sea Power*, New York 1920, s. 104.

muharebeyi belgelemek amacı taşıyan ve haber niteliği olan *avvisi*¹⁸ tipi çalışmalardır. Siyasi ya da dini bir propaganda amacı taşımadan ve sanatsal bir anlatı yaratma kaygısı gütmeyen, yalnızca İnebahtı'daki tarafları, gemileri ve savaş düzenini tasvir eden bu çizimler etkileyici görselliklerinin yanı sıra salt tarihsel bir belge olarak da değer taşırlar.

Lafreri tarzı harita ve gravür yapan sanatçılardan Giovanni Francesco Camocio¹⁹ da 1575 yılında basıldığı düşünülen, *Isole Famose, Porti, Fortezze, e Terre Maritime* adlı meşhur *isolario*'sunda (adalar atlası) benzer bir İnebahtı tasviri kullanacaktır. “7 Ekim 1571'de İnebahtı Körfezi'ndeki savaşta karşılaşılan iki güçlü donanma Hıristiyan ve Türk kuvvetlerinin doğru/gerçek dizilimi (...)”²⁰ notuyla yayınladığı çiziminde (Resim 2) İnebahtı'da karşılaşılan gemilerin dizilimlerini Lafreri'nin tasvirine benzer şekilde gösterecek ancak Lafreri'ye kıyasla özellikle Osmanlı tarafındaki detaylara ağırlık vererek savaşa katılan kaptan ve paşaların isimlerini tek tek belirtecektir. Camocio'nun Lafreri'nin gravürüne kıyasla gemiler ve sancakların detaylarını çizmeyi kaptan ve paşaların isimlerine ağırlık vermesi gravüre tam anlamıyla bir ‘haber haritası’ niteliği katar. Çizimin içinde, inci figürlerinin içine yazılmış olan ve ilgili birliklerin karşılıklarına yerleştirilmiş “ilk kaybeden ve fethedilen filolar bunlardı²¹” ve “bu birlikten 30 gemi ile Uluç Ali Preveze'ye doğru kaçtı²²” gibi açıklayıcı notlar da çizimlerin haber ve belgeleme amacını destekleyen öğelerdendir.

Lafreri'nin İnebahtı Muharebesi'ndeki dizilim ile ilgili oluşturduğu prototip Venedikli gravür sanatçısı Ferrando Bertelli'ye²³ de ilham vermiştir. Bertelli'nin 1572 yılında ‘Libraio all'insegna di S. Marco’ isimli atölyesinde yaptığı gravür temel alınarak Ignazio Danti tarafından freske aktarılan ve bugün Vatikan Sarayı'nın Harita Salonu'nda bulunan kırk panelden biri olan İnebahtı Savaşı tasviri (Resim 3) Lafreri'nin ideal yerleşim düzenini görece daha sade bir şekilde duvara aktarmıştır. Bu Lafreri'nin gravürüne kıyasla daha az durağandır, aksiyon başlamıştır, kadirgalar ön safta birbirleriyle savaşmakta, top ateşlerinin dumanı resmin merkezine hareket katmaktadır. Bu panelde topografyaya ağırlık verilmiştir; Harita Odası'nda sergilenmesinin nedeni de budur. Çevredeki Chiarenza, Lepanto (İnebahtı)

18 Erken modern çağ Avrupası'nda siyasi, askeri ve ekonomik haberleri en hızlı ve etkin şekilde iletmek için kullanılan elle yazılmış haber bültenleri.

19 1501-1575 yılları arasında yaşamış olan haritacı, yayıncı ve matbaacı Giovanni Francesco Camocio, 1558-1574 arasında kendi zamanı için çığır açıcı derecede yüksek doğruluk oranlarına sahip haritaları yapmış ve bunları “Isolarium” adı verilen ada atlaslarında toplamıştır. Bu atlaslar harita, tabya ve Akdeniz'den şehir görüntülerinin yanı sıra Kıbrıs ve İnebahtı gibi Akdeniz'de Osmanlılarla Hıristiyanların karşı karşıya geldiği muharebeleri tasvir eden çizimleri de içerir. Ioli Vingopoulou, <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=145>, son erişim: 10 Aralık 2021.

20 “Il vero ordine delle due potente armate christiane e turche nel modo si appresentorno alla loro Battaglia fatta sotto li 7 ottobre 1571 al Colfo di Lepanto che poi ne seguì la Christiana Vittoria como per due altre simile figure il sito del luogho et di essa Battaglia si dimostrera. In Vinetia, appresso Giovanni Francesco Camocio MDLXXI”.

21 “Questo corno fu il primo battuto et conquistato”.

22 “Di questo corno 30 in circa tre (?) galere Occhiali si fuggi verso la Prevesa”.

23 Venedikli gravür sanatçısı ve yayıncı Ferrando Bertelli (1521- ?) ‘all'insegna di S. Marco’ imzasıyla kendi atölyesinde bastığı eserleri yayınladı.

ve Patras gibi kaleler resmedilmiştir. Gemiler ve sancakları daha sade çizilmiş, savaşan figürlere yer verilmemiştir. Yalnızca çarpışma anındaki Don Juan'ın gemisi *Reale*'nin ismi, Agostino Barbarigo birliği ile Giovanni Andrea Doria birliklerinin isimleri karşılıklı yazılmış, Osmanlı kuvvetlerinin ise yalnızca gemi sayıları belirtilmiştir. Konum, yer isimleri, kaleler ve topografya gibi coğrafi öğelerin ön planda olduğu bu renkli fresk, tarihsel tutarlılıkla belgelenen bir savaş tasvirinden daha fazlasını resmeden bir eserdir.

Lafreri tarzı atlas ve harita kitaplarında Venedikli gezgin, haritacı ve gravür sanatçıların 16. yüzyılda İnebahtı Muharebesi'ni sıklıkla konu edindiklerini ve tarihsel bir tutarlılık içinde defalarca gerçek durumu betimlemeyi hedefleyen haber haritaları tarzında çizimler yaptıklarını gözlemliyoruz. Michele Tramezzino, Giacomo Franco, Horatio De Marii Tigrino, Giuseppe Rosaccio, Cosimo Bartoli bu sanatçılardan yalnızca birkaçıdır.

Cosimo Bartoli'nin çizimlerinden bir tanesi savaş diziliminin ötesinde İnebahtı'da Kutsal İttifak donanmasındaki gemilerin tasviri bakımından da özel bir yere sahiptir (Resim 4). 1571 yılında yapılan ve dört Venedik gemisini gösteren çizimde olağanüstü bir detaycılık göze çarpar. Rick Scorza'nın çalışmasında belirttiği üzere, Papalık hazinedarı Guglielmo Sangalletti döneminin Rönesans sanatçısı Giorgio Vasari'den Papa V. Pius'un onayıyla Vatikan Sarayı'nda İnebahtı Savaşı'nı olabildiğince gerçekçi unsurlarla ölümsüzleştirmesini ister. Ancak denizcilik ve gemicilik bilgisi zayıf olan Vasari²⁴ bu görevi tasvirlerin gerçekçiliğinden taviz vermeden "en ince detayına" kadar tutarlı bir şekilde gerçekleştirebilmek için Cosimo Bartoli'ye gider. Bartoli'nin Venedik Arsenal'i'ne yasadışı yollarla da olsa erişimi vardır, bu da kaçak şekilde de olsa tersanedeki gemileri tüm detaylarıyla gözlemlemesine imkan tanır. Ayrıca muharebenin ardından Onfré Giustiniani'nin komutasında İnebahtı'dan zaferle dönen *galea sottile* tipindeki ince uzun Venedik kadırgalarını 19 Ekim 1571'de Venedik sularına giriş yaparlarken gözlemeleme fırsatı bulmuştur. Vasari de aynı zamanda Civitavecchia kentine dönen kadırgaları inceler. Bütün bu gözlemler İnebahtı'da savaşan gemilerin (Venedik tersanesi Arsenale'nin içindeki ve dışındaki) mavna ve kadırgaların (*galeazze ve galee sottili*) mimarisinden renklerine, denizcilerin üniformalarından silahlarına kadar her açıdan incelenmesine imkan tanır. Detaylara gösterilen bu özen önceki gravürlere kıyasla İnebahtı'da Kutsal İttifak donanmasının farklı tipteki kadırgalarını (*galee*) tüm ayrıntılarıyla görebilmemizi sağlamaktadır²⁵.

24 "(...) *invero poco pratico di mare e di mariniera (...)*", Alessandro del Vita, "Notizia di un caso curioso in alcune lettere di Cosimo Bartoli", *Il Vasari*, 2, 1928, s. 31. Rick Scorza, "À me pare, che siano fatte con diligenza": Cosimo Bartoli, Giorgio Vasari, and an Extraordinary Venetian Drawing", *Master Drawings*, 48/3 (2010), s. 343.

25 Bu dönemde Venedik ve Osmanlı'nın kullandığı kadırgalar yapıları itibarıyla birbirine çok benzer. Bu benzerlik 16. yüzyılın başından itibaren çeşitli sebeplerle Osmanlı tersanesindeki kadırgaların yapımında çalışan Venediklilerin Venedik tersanesinde edindikleri teknik bilgileri Osmanlı donanmasının lehine kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Maria Pia Pedani, "Ottoman Ships and Venetian Craftsmen in the 16th Century", *Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History*, ed. Dejanirah Couto - Feza Günergun - Maria Pia Pedani, Piri Reis University Publications, İstanbul 2014, s. 460-464.

Vasari siparişinde gemilerin renkleri dahil tüm özelliklerini gerçeğe en yakın doğrulukla resmetmeye büyük özen gösterecek, Bartoli'nin tasvirlerini Vatikan'ın kraliyet salonu Sala Regia'sının duvarına aktardığı fresklere yansıtacaktır. Her ne kadar bu resimler ilk bakışta göze çarpan dini ve mitolojik figürlerinden dolayı sembolik yönü baskın olan eserler olsa da, arka plandaki savaş sahnelerinde savaş dizilimi ve gemilerin tasviri bakımından çok gerçekçi çalışmalardır. Vasari'nin bu resimlerindeki farklı unsurların detaylarına makalenin son bölümünde ayrıca değinilecektir.

Tarih ve Deniz Savaşı Temalı Askeri Resimler

Yukarıda değinilen haritalar, gravürler ve baskılar gibi özellikle savaş zamanında ya da savaşın hemen ertesinde doğrudan savaşa ilişkin bilgi ve gözlemleri aktarmayı hedefleyen savaşı belgeleyici nitelikteki ürünlerin yanı sıra İnebahtı Muharebesi, daha sonraları da seküler sanat eserlerinin konusu olmuştur. 17. yüzyılda ağırlıklı olarak Kuzey Avrupa'da örneklerini görmeye başladığımız askeri resim ekolünün alt dalları olarak ortaya çıkan tarih ve deniz temalı resimler İnebahtı Muharebesi'ni sanatın öznesi haline getirmiştir. Tarih resmi veya deniz resmi başlıkları altında incelenebilecek bu yağlıboya eserlerin tarihsel tutarlılık ve gerçekçilik kaygısından ziyade sanatsal yönleri ağır basar. İnebahtı Muharebesi'ni tarihten bir olay olarak konu edinmiş olan bu resimlerde genellikle denizde bocalayan ve dalgalara karşı koymaya çalışan gemiler ile suya düşmüş ve hayatını kurtarmaya çalışan Osmanlı figürleri karşımıza çıkar. Bu kişileri Doğulu sarıklarından, taşıdıkları hilal figürlü sancaklardan ve mağlup bakışlarından tanımak kolaydır.

1668'de Fransız Kraliyet Akademisi tarafından belirlenmiş olan "türlerin hiyerarşisi"nde "Tarih Resmi" en üst sırada yer alır²⁶. Nitekim bu resim türü ortak bir tarihe ilişkin ulusal duyguları çağrıştıran romantik karakteri nedeniyle yüzyıllar boyunca Avrupa'da öncü bir rol oynamıştır. 17. yüzyıl itibariyle yeni gelişen bu tür, yalnızca ulusal birliği değil, zaman zaman dini birleşmelerin de uyandırdığı coşkulu duyguları çağrıştırmaya amacı güdüyordu. Bu tür çerçevesinde Katolik Kutsal İttifakı'nın dini dayanışmasını vurgulamak için yapılan İnebahtı Savaşı tasvirlerinin çok sayıda örneğiyle karşılaşmaktayız. Burada, Hıristiyan dünyasında Avrupa'yı Müslüman Osmanlı egemenliğinden kurtardığı vurgusuyla coşkulu bir şekilde anlatılabilen savaşın temsilcilerini bulmamızın nedeni budur, ancak hepsi anlatılarında mutlaka bir Hıristiyan sembolizmini ortaya koymaz.

İnebahtı konulu tarih resimlerinin ilk örneklerinden biri, İtalyan Maniyerist ressam Andrea Vicentino'nun Venedik'teki Palazzo Ducale'de bulunan 1606 tarihli *İnebahtı Savaşı*

26 1667 Fransız Kraliyet Akademisi Konferansı'nda yaptığı konuşmada, Akademi'nin onursal danışmanı André Félibien, İnebahtı Savaşı'nı da sık sık resmeden Tiziano ve Veronese'yi resimlerinde ortaya koydukları sanatsal yetenekleri nedeniyle övmektedir. André Félibien, "Préface" in Félibien et al., *Conférences de l'Académie royale de peinture et de sculpture, pendant l'année 1667*, F. Léonard, Paris 1668.

isimli büyük ölçekli çalışmasıdır (Resim 5). Sala dello Scrutinio'nun duvarlarında asılı bu eser Tintoretto'nun 1577 yangınında yok olan *İnebahtı Zaferi* tablosunun yerini almıştır²⁷.

Vicentino'nun tablosu daha az sembolik, daha gerçekçi bir karaktere sahiptir ve savaşın dramatik tarafına odaklanarak kadirgamlar arasındaki vahşi karşılaşmayı tasvir eder. Bu resmin kahramanları olarak, merkezde karşı karşıya gelen iki tarafın amiralleri, Venedikli komutan Sebastiano Venier ve Uluç Ali Paşa tasvir edilmiştir²⁸. Venedik aslanı sancağıyla mavnasında resmedilen Venier ve etrafındaki gemiler savaşın tüm kargaşası içinde birbirlerine girmiş vaziyette tasvir edilmişlerdir. Bu kalabalık kompozisyonda ok atan, denizde boğulan ya da canını kurtarmaya çalışan, hatta bedenleri havada uçuşan sarıklı Osmanlı figürleri göze çarpar. İç içe geçmiş kadirga ve mavnalar, bayraklar ve insan figürleri savaşın kargaşa dolu doğasını tüm çarpıcılığıyla gözler önüne serecek şekilde resmedilmişlerdir.

Katolik ülkelerde daha sıklıkla karşılaşılsa da *İnebahtı*'nın tarihsel önemi ve sanatsal etkisi, savaşın gerçekleştiği coğrafyayı da aşmaktadır. Avrupa'nın Protestan ülkeleri dahi bu uygulamayı izlemiş ve 17. yüzyılda deniz resminin evrimi ile birlikte bu ülkelerden de *İnebahtı Savaşı* konulu birçok sanat eseri örneği çıkmıştır. Bu yeni deniz sanatı ve denizcilik resmi türü, Hollanda Altın Çağı resminin önemli bir yansımasıdır. Bu dönemdeki eserler Hollanda Cumhuriyeti'nin denizsarı ticaretinin ve deniz gücünün önemini yansıtmaya arzusuyla geliştirilmiş olmakla birlikte yalnız Hollanda'nın başarıları ile sınırlandırılmamıştır. Zamanla, özellikle Akdeniz ve Karadeniz'deki savaşları sık sık konu edinecek olan bu sanat akımı, Kuzey Avrupalı sanatçılar için bir gelenek haline geldi ve Hollanda donanmasının zaferlerine ek olarak, birçok başka konu da eserlere ilham kaynağı oldu. Bunlar arasında sıkça tasvir edilen bir tema da *İnebahtı Deniz Savaşı*'ydı. Ana ilham kaynakları deniz ve deniz savaşları olan deniz ressamı, konuyla ilgili dini anlatıdan bağımsız çok sayıda eser verdiler ve genellikle hepsi Kutsal İttifak donanmasının denizcilerini ve çalkantılı bir denizde dalgalar arasında harap olan Osmanlı donanmasını tuvallerine aktardılar. Katolik dünyasında dini atıflara vurgu yapan sanatsal geleneğe karşın, Protestan inançlarıyla uyumlu olarak bu tasvirlerin dini referanslar içermemesi Kuzey Avrupa'nın Protestan dünyası için savaşın salt tarihsel önemi nedeniyle bir konu haline geldiğini bizlere hatırlatmaktadır.

17. yüzyılın başlarında denizcilik sanatında uzmanlaşan Flaman ressam Andries van Eertvelt (1590-1652), *İnebahtı Savaşı*'nı birkaç kez seküler bir şekilde tasvir etti. Bu konuda yaptığı pek çok resminden birinde gözlemlenebileceği gibi (Resim 6), stili daha gerçekçiydi: dini bağlamdan kaçındı ve yalnızca deniz savaşının hareketli doğasına odaklanan resimler

27 Anna Pallucchini, "Echi della battaglia di Lepanto nella pittura veneziana del '500", *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto: atti del convegno di studi promosso e organizzato dalla Fondazione Giorgio Cini* (Venice, October 8-10, 1971), ed. Gino Benzoni, Leo S. Olschki, Florence 1974, s. 279.

28 Wolfgang Wolters, "Guerra e pace nei dipinti di Palazzo Ducale", *Venezia e la Difesa del Levante: Da Lepanto a Candia 1570-1670*, Arsenal, Venezia 1986, s. 247-254.

yaptı. Hollandalı ve Flaman sanatçıların 17. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Britanya'ya gelmesiyle deniz resminin gelişimi hızlanmış, bu resim geleneği birçok başka Hollanda Altın Çağı ressamı tarafından da devam ettirilmiştir. İnebahtı Deniz Savaşı'ndan benzer sahneler Cornelis Hendriksz Vroom (1591-1661), Gaspar van Eyck (1613-1674), Johannes Lingelbach (1622-1674), Jan Wyck (1652-1702) ve Pieter Brünniche (1739-1814) gibi sanatçılar tarafından ileriki yüzyıllarda da yaşatılan bir tema olmuştur. Bu türdeki birçok tasvirin ortak özellikleri olarak savaş sahnesine, denizin hareketine ve savaşçıların eylemlerine ve daha çok gerçek manzaranın doğru bir tasvirini yaratmaya odaklandıkları söylenebilir. Askeri resim türü altında sayılan bu deniz savaşı resimlerinde savaşın yoğunluğu ve atmosferin ve hava koşullarının çeşitli tasvirleri ön plandadır. Bu resimlerdeki kompozisyonlarda genellikle merkezde dramatik bir şekilde batan bir Türk kadırgası ve kendilerini boğulmaktan kurtarmaya çalışan sarıklı figürler vardır.

Danimarkalı ressam Pieter Brünniche'nin 1762 tarihli çalışmasında, özellikle Eertvelt ve Lingelbach'ın Hollanda Altın Çağı tarzı resimleriyle tematik ve üslup benzerliği göz önüne alındığında, bu geleneğin etkisi açıktır (Resim 7). Her ne kadar kadırgalar, bayraklar ve insan figürleri gerçekçi bir şekilde çizilmiş olsalar da, sanatçıların savaş hakkında bilgi vermekten çok bu savaşın kaotik doğasını ve karşılaşmanın çarpıcı etkisini tuvale yansıtmaya amacında olmaları bu tarz resimlerin ortak noktası olarak göze çarpmaktadır.

Bu türün nispeten modern bir örneği, 19. yüzyılın sonlarında Filipinli sanatçı Juan Luna (1857-1899) tarafından yapılmıştır. Bu çok büyük ölçekli tuvalde Luna, üniformaları içindeki İspanyol donanması komutanlarını ve boğulmakta olan insan figürleri ile batan bir kadırgayı resmeder (Resim 8). İspanyol kuvvetlerinin zaferi vurgulanarak İspanya Senatosu'na asılmak üzere yapılan bu eserin açılışı İspanya Kralı XII. Alfonso'nun dul eşi ve kral naibesi Avusturyalı Maria Christina tarafından Madrid'teki Palacio del Senado'da gerçekleşmiştir. Halen burada asılı duran resim aynı zamanda tarih resimlerinin sanat hiyerarşisindeki konumu ile paralellik göstermekte ve yüzyıllar sonra bile İnebahtı'nın İspanyol Sarayı için önemine dikkat çekmektedir.

19. yüzyıldan bir diğer çarpıcı örnek, bugün Barselona Deniz Müzesi'nde sergilenen Antonio de Brugada'ya ait *İnebahtı Deniz Savaşı* isimli yağlıboya tablodur (Resim 9). Tablo, Don Juan'ın Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa'nın gemisi *Sultana*'yı²⁹ ele geçirdiği ve Ali Paşa'nın başının kesilerek sancak direğine saplandığı anı tasvir eder. Osmanlı için mağlubiyet, Kutsal İttifak donanması için de zafer anı olarak kabul edilen bu an da de Brugada'nın gerçeğe sadık tasviriyile ölümsüzleştirilmiştir.

17. yüzyıl ve sonrasında deniz resmi ve tarih resmi gibi yeni tarzların gelişmesiyle birlikte özellikle Avrupalı Protestan ülkelerin sanatçılarının İnebahtı Muharebesi tasvirlerine

29 Jack Beeching, *The Galleys at Lepanto*, Hutchinson, London 2007, s. 203.

dini atıflar eklemekten kaçındıklarını ve sembolizmlere yer vermeden, olayların tarihsel gerçekliğini olduğu gibi ortaya koyma gayretiyle hareket ettiklerini söyleyebiliriz. 20. yüzyıla kadar devam eden bu sanat akımının örnekleri bize bu akımın ana öznelereinden biri haline gelen İnebahtı Savaşı'nın sadece dini ve sembolik bir anlamı olmadığını, katılmayanlar için bile büyük bir tarihi değere sahip olduğunu göstermektedir³⁰.

Dini Temalı Sembolik Resimler

İnebahtı Deniz Savaşı, nispeten kısa ömürlü siyasi etkisine rağmen, sembolik önemi sebebiyle kitleler üzerindeki etkisi kendi zamanını ve coğrafyasını aşan popüler bir tema haline gelmiştir. Batı Avrupa güçlerinden savaşa katılmamış olanlar bile, savaşın sonucunu Hıristiyanlığın Müslüman Türkler üzerindeki kesin zaferi olarak yorumlarken, Karşı Reform döneminin Katolik aktivizmine paralel olarak, çok sayıda sanat eseri ile gelenekselleşen efsanevi bir Hıristiyan zaferi anlatısı yüzyıllar boyu sanatın çeşitli alanlarında karşımıza çıkmaya devam etmiştir. Bugün de, İnebahtı teması geçmiş yüzyıllara göre sanat eserlerinde görece daha az işlenmekle birlikte, 'İnebahtı' hediyelik eşyalardan kutu ve savaş oyunlarına, savaşın yıldönümü kutlamalarından çeşitli dini temalı organizasyonlara kadar popüler kültürdeki canlılığını korumaktadır³¹.

Adeta bir Haçlı ruhuyla yapılan bu savaşın bugün bile bu denli önemli bir ilham kaynağı olmasının tarihsel nedenleri arasında, Müslüman Osmanlı'nın Akdeniz'deki ilerlemesini yavaşlatmasının yanısıra, muharebenin ve Katolik zaferinin Avrupa'da -zaman içinde Osmanlı'ya karşı savaşan devletlerin kendi aralarındaki çatışmalarla gene sürekli sınanacak olmasına rağmen- bir birlik duygusu oluşturması, ortak dini ve kültürel değerleri Kutsal (Katolik) İttifak etrafında bir araya getirmesi, Katolikliği öne çıkarmasına karşın sonuçta Hıristiyanlık referanslı ve Müslüman/Osmanlı/Türk karşıtlığından beslenen ortak bir Avrupalı kimliğinin inşasına katkıda bulunmuş olması sayılabilir. İnebahtı'nın güncel popüleritesinin nedenleri ise, Siyaset Bilimi'nden Uluslararası İlişkiler'e, Sosyal Psikoloji'den tabii ki Tarih'e kadar farklı disiplinlerce incelenmeyi hakeden ayrı bir çalışma konusu oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte, özellikle Protestan Reform Hareketine karşı kendi otoritesini yeniden sağlamaya çalışan Katolik Kilisesi için bu zaferin sanatsal örnekleri de anlaşılabilir şekilde Kilise'nin kendi gücünü sağlamlaştırmasına yarayan bir Katolik propaganda aracına dönüştü. Bu bağlamda, savaşın hemen ardından 16. yüzyılda Kilise ya da savaşa bizzat katılan kimseler tarafından sipariş edilen eserlerle başlayan İnebahtı temalı eserler 21. yüzyıla kadar devam

30 21. yüzyılda da bu akıma dahil olmasalar da Cy Twombly ve Augusto Ferrer-Dalmau Nieto gibi sanatçıların resimlerinde İnebahtı Savaşı'nı seküler biçimde konu edindiklerini görmekteyiz. Bu örnekler bize 21. yüzyılın modern ve çağdaş sanat akımlarından soyut resim ve hiper-realistik resim türlerinde de İnebahtı'nın konu edildiğini göstermekle beraber gerçekçilikten uzak, tamamen idealize edilmiş gemi ve kahraman tasvirlerini gösterdiğinden çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

31 Kut, *a.g.t.*, s. 86-92.

eden gelenekselleşmiş bir anlatıya dönüşmüştür. Bu sanatsal anlatılar genellikle savaşın tasvirine ek olarak, Kutsal İttifak birliklerinin üzerinde beliren ve Hıristiyan donanmasını zafere ulaştıran Tesbihli Meryem Ana ve İsa gibi figürlerin ağırlıklı olduğu sembolik öğeler içerir ve bu özelliğiyle savaşı tarihten bir olay olarak tasvir etmekten çok zaferin dini ve sembolik tarafını öne çıkaran alegorik tahayyüller olarak karşımıza çıkar.

Bu metaforik anlatımların sanatta nasıl temsil edildiğini ve bu zaferin ardındaki sembolizmleri anlamak için Panofsky'nin yöntemlerini takip ederek, ikonolojik bir inceleme metodu ile bu resimlerin taşıdığı siyasal, toplumsal, tarihsel ve kültürel değerlere odaklanmak gerekir³². İnebahtı temalı resimlerde Hıristiyan sembolik motiflerinin çokluğu 15. ve 16. yüzyıllarda sembolizm, din ve resim sanatının çok fazla iç içe geçmişliğinden ve ifadesi zor teolojik kavramların açıklanması için sıklıkla görsel yollara başvurulmasından kaynaklanmaktaydı³³. Bu nedenle bahsedilen dönemde üretilen eserlerde görsel metafor ve sembollere sıklıkla rastlanır. Bu resimlerde Hıristiyan azizler geleneksel olarak yaşamlarıyla ilişkili bir sembol veya ikonik motifle temsil edilirler.

Bu bağlamda, tablolar analiz edilirken, sanatçıların eserleri sipariş üzerine mi yoksa kişisel tercihle mi ürettikleri önemli bir sorudur. Savaşın hemen sonra Katolik Avrupa'da, özellikle İtalyan devletleri ve İspanya'da birçok sanatçı Papa Pius V, İspanya Kralı II. Felipe ve Venedikli komutan Sebastiano Venier gibi muzaffer Kutsal İttifak'ın katılımcıları tarafından görevlendirilerek siyasal ve dini gayelerle eserler ürettiler. Propaganda amaçlı bu temsillerin savaşı ne derece bir gerçekçilik kaygısıyla yansıttığı tartışmalıdır.

Bu örneklerin ilklerinden biri 1572 yılında Venedikli Nicolò Nelli tarafından³⁴ baskısı yapılan gravürdür (Resim 10). Bu alegorik tasvirde küçük bir tekne üzerinde Kutsal İttifak liderleri Papa, İspanyol Kralı II. Felipe ve Venedik Dükü Alvise Mocenigo I oturmaktadır. Bu kişiler kendilerine has kıyafet ve başlıklarından tanınabilir. Teknede ayrıca Papalık, İspanya ve Venedik'in koruyucu azizleri olan Aziz Petrus, Aziz Yakup ve Aziz Markus'un alegorik figürleri ile İnanç, Umut ve Hayırseverlik'i temsil eden³⁵ (*Faith, Hope, Charity*) dini figürlerin taşıdığı bir haç da resmedilmiştir. Tüm bu figürler, haçın etrafında düğümlenen balık ağı halatını taşımaya yardımcı olmaktadır. Resmin sol üst tarafında, bulutların içinden beliren ve uçan

32 İkonografi terimi, “temsil edilen konunun doğrudan veya dolaylı anlamını anlamak amacıyla görüntülerin tanımlayıcı ve sınıflandırıcı çalışması” için kullanılırken, ikonoloji terimi, bir sanatçının veya eseri ismarlayan kişinin belirli bir yer ve zamanda belli bir konuyu neden seçtiğini tarihsel ve siyasal konjunktürde açıklamalıdır. Roelof van Straten, *An Introduction to Iconography: Symbols, Allusions and Meaning in the Visual Arts*, Abingdon and New York 1994, s. 12.

33 Richard Howells, *Visual Culture*, Polity Press Blackwell, Cambridge 2003, s. 28.

34 Bu gravür başka bir kaynakta Martin Rota'ya atfedilmiştir. <https://militarymaps.rct.uk/other-16th-century-conflicts/battle-of-lepanto-1571-mirate-anime-pie-con-qual-arte>.

35 Benjamin Paul, “‘And the Moon has Started to Bleed’: Apocalypticism and religious reform in Venetian art at the time of the Battle of Lepanto”, *The Turk and Islam in the Western Eye, 1450-1750: Visual Imagery before Orientalism*, ed. James G. Harper, Routledge, London and New York, s. 69.

bir hale taşıyan Tanrı figürü savaşın kazanılmasında rol oynadığına inanılan ilahi müdahaleyi temsil eder. Resmin alt kısmında denizde boğulan sarıklı Osmanlı figürleri yer almaktadır. Bu figürler ellerinde hilal desenli kalkanlarıyla Ekinedes adalarına ulaşarak hayatta kalmaya çalışırken tasvir edilirler. Balık ağının içinde hapsolmuş biçimde resmedilen gemilerin tamamı Osmanlı kadırgalarıdır ve hilalli sancaklar taşırlar. “*Mümin ruhlar, bakın Âlemlerin Rabbi kavmini nasıl bir maharetle topluyor ve insafsızları ve zalimleri nasıl dağıtıyor ve dağıtacak*”³⁶ yazısı ile yayınlanan bu gravür gerçeği resmetmekten çok uzak, haber vermek ya da sanatsal bir anlatım sunmaktan çok neredeyse karikatürize edilmiş bir formda yalnızca Kutsal İttifak propagandasını güçlendirmek amacıyla yapılmış ‘nükteli’³⁷ tasvirlerdendir.

Bu “zalim” yakıştırması aynı dönemden bir başka İnebahtı alegorisinde de Avrupa’ya korku salmış Osmanlı karakterlerinin vahşi bir ejderha figürü ile aynı kafeste betimlenmesiyle karşımıza çıkar (Resim 11). Martin Rota tarafından savaşın hemen ardından yapılan *Zafer* isimli bu alegorik gravürün sağ kısmında bir şeytan figürünün ejderhaya binmiş Osmanlı’yı dürttüğü gözlemlenmektedir. Bu, Kıbrıs Seferi’ni organize ederek IV. Osmanlı-Venedik Savaşı’nın başlamasına neden olan Osmanlı’nın dilimizdeki tabirlerle *şeytana uyup* başlattığı savaşta *kurda kuşa yem olması* şeklinde de ifade edilebilir. Aslan ve kartala yem olan Osmanlı figürünün altında “Şeytan’ın beni dışarı atmasının sonucu” yazması da bu argümanı güçlendirmektedir. Şeytan metaforuna karşılık Kutsal İttifak kuvvetlerini (dolayısıyla Papalığı sembolize eden) ve Tanrı’nın Ruhu’nun temsili olarak başında hale taşıyan bir güvercin figürünün³⁸ kafesin üzerindeki kaldıraca basmasıyla kafesin İnebahtı Boğazı yazılı kapısının açılması da Kutsal İttifak’ın İnebahtı’daki zaferinin ilahi bir müdahale ve destek ile gerçekleştiği anlamını verir. Kapının açılmasıyla birlikte sarıklı Osmanlı figürlerinden öndeki Venedik ve İspanya’nın sembolü olan aslan ve kartala yem olur. Aslan denizci üniforması giymiş kurbanının başını kopartırken, kartal da kalbini söker. Bu Don Juan ve Sebastiano Venier’in birliklerinin savaş sırasında Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa’nın başını keserek sancağa asmalarının bir metaforu olarak da okunabilir. Francesco Sorce’nin vurguladığı gibi, “kibirli ve zalim” sıfatlarıyla nitelendirilen Osmanlılar, kendilerine atfedilen habaset (*vizi*) nedeniyle bu hayali tasvirlerde yabancı hayvanlar (*bestia*) olarak tasvir edilirler³⁹. Geleneksel olarak korku uyandıran kötü ve vahşi ejderhayı yenen cesur aslan ve kartal figürlerinin ön planda olduğu tamamen alegorik bu tasvir İnebahtı Deniz Savaşı’ndan gerçekçi hiçbir tasviri barındırmadığı gibi deniz, gemi ya da savaş sahnelerini de içermez.

36 “*Mirate, anime pie, con qual arte il Signor de l’universo, insieme aduna il popol suo disperso; e disperge le genti inique, e rie*”.

37 Victor Minguez, “A Sea of Dead Turks: Lepanto and the Iconographies of Hell and the Flood”, *Lepanto and Beyond: Images of Religious Alterity from Genoa and the Christian Mediterranean*, eds. Laura Stagno - Borja Franco Llopis, Leuven University Press, Leuven 2021, s. 126-127.

38 “*İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrı’nın Ruhu’nun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü.*” Matta İncili, 3:16.

39 Francesco Sorce, “Il Drago come Immagine del Nemico Turco nella Rappresentazione di Età Moderna”, *Rivista dell’Istituto Nazionale d’Archeologia e Storia dell’Arte*, n. 62-63, Fabrizio Serra Editore, Pisa 2013, s. 173.

Gravürlere ek olarak 16. yüzyıl itibariyle dini ve siyasi bir propaganda aracı olarak İnebahtı Muharebesi resimlerine baktığımızda bu eserlerin ağırlıklı olarak Kutsal İttifak'ın katılımcıları ya da onların varisleri tarafından dönemin ünlü Rönesans ressamlarına sipariş edildiğini gözlemliyoruz. Zaman içinde farklı sanat türleri ve akımlarından da örneklerle zenginleşen bu resimler sayıca çok fazla olmakla birlikte bu çalışmanın amacı doğrultusunda 16. ve 21. yüzyıl arasında üretilen tuval resmi ve fresklerden yalnızca bir kaç tanesinin incelenmesiyle yetinilecektir.

Katolikliğin merkezi olan Vatikan, Karşı Reform hareketi döneminde Katolik gücünü ifade etmek ve sergilemek için en etkili yeri. Bu güç gösterisine, İtalyan Rönesansı'nın entelektüel ve sanatsal yansımalarıyla zenginleştirilmiş bir dini propaganda çabası eşlik etti ve özel fresklerden kamu mimarisine kadar 16. yüzyıl Roma'sının sanatsal üretiminde ifadesini buldu. Roma'da zafer adına bugüne kadar süren kutlamalar, dini törenler ve toplumsal şenlikler organize etmenin ötesinde muharebenin hemen ardından Papalık Rezidansı Vatikan Sarayı'nın bu zaferi ölümsüzleştirecek resimlerle süslenmesine karar verildi. Yukarıda 'Savaşı Belgeleyen Çizimler' başlıklı bölümde de değinildiği üzere, zaferden sadece bir ay sonra, Papalık hazinedarı Sangalletti'nin önerisi ve Kutsal İttifak'ın kurucusu Papa V. Pius'un onayıyla 16. yüzyıl Rönesansı'nın Romalı ünlü sanatçısı Giorgio Vasari (1511-1574) İnebahtı zaferini Vatikan'ın Kraliyet Odası'nda resmetmekle görevlendirildi. Sangalletti'nin beklentisini açıkça belirttiği siparişinin⁴⁰ ardından Vasari, savaşı olabildiğince gerçeğe yakın tasvir etmek amacıyla Cosimo Bartoli'nin de gene yukarıda bahsi geçen çalışmalarından yola çıkarak yardımcılarıyla birlikte büyük ölçekli iki fresk üzerinde çalışmaya başladı. Her iki resim için de Vasari topografya ve gemileri çizerken gerçeklik ve tutarlılıktan ödün vermemek için işin uzmanlarına mektuplar yazmış, Bartoli'nin yanı sıra savaş dizilimi ve topografya hakkında Papalık filosu amirali Marcantonio II Colonna'ya da danışmıştır⁴¹. Bu siparişin tutarlı tarihsel görüntüler içeren ancak yoğun dini sembolik anlatımlarla da zenginleştirilmiş iki ürünü, *İnebahtı'da Karşı Karşıya Gelen Donanmalar* ve *İnebahtı Savaşı* isimli tablolar hala Vatikan'ın ana salonunu Katolik zaferinin ifadesi olarak süslemektedir. Vasari'nin buradaki tablolarının her biri hem savaşı betimleyen çizimlerin hem de dini temalı resimlerin özelliklerini taşır.

İnebahtı'da Karşı Karşıya Gelen Donanmalar isimli resim ilk bakışta ikiye bölünmüş gibi görünür: üst kısımda donanma birliklerinin dizilimi yer alırken alt kısım alegorik kişileştirmelerle zenginleştirilir (Resim 12). Gemilerin biçimleri, tarihsel bir olayı belgeleme

40 Sangalletti Kasım 1571 tarihli mektubunda bu eserin gerçeğe yakın şekilde çizilmesi yönündeki beklentilerini açıkça ifade etmiştir. Vasari'nin bu beklentiyi karşılamak için çaba sarfettiği Francesco de Medici'ye yazdığı 12 Ocak 1572 tarihli mektubunda söylediği cümlelerden anlaşılmalıdır: "Ancak tüm özelliklerini görebileceğim güzel ve büyük bir resim yapıyorum." "Ma faccio bello et pigli un quadro grande per possere veder tutto particolarmente", Scorza, *a.g.e.*, s. 343.

41 Christina Strunck, "The Barbarous and the Noble Enemy: Pictorial Representations of the Battle of Lepanto", *The Turk and Islam in the Western Eye, 1450-1750: Visual Imagery Before Orientalism*, ed. James G. Harper, Ashgate, Burlington, VT 2011, s. 219.

kaygısıyla yapılmış *avvisi* tipi gravürlerdeki dizilime benzer dizilimler, bayraklarına ek olarak topografyaya gösterilen özen her ne kadar tarihten bir sahne gibi savaşı ifade etse de resmin alt kısmında yer alan dini ve mitolojik figürler anlatıya sembolik bir anlam yükler. Papalık Devleti, İspanya, Venedik'in San Marco Aslanı ve Vatikan şehrinin anahtarı ile kişileştirilmiş alegorileri resmin sol alt tarafında, Kutsal İttifak filosu ile aynı tarafa yerleştirilir. Melekler, aşk tanrıları ve *putti*⁴² gibi ilahî ruhlar da onlara taç takdim edilirken tasvir edilmiştir. Sağ alt köşede, mücadele eden üç figür Osmanlıları temsil etmektedir: Başını ellerine gömmüş bir adam, başının üzerinde savunmasızlığı ve korkuyu simgeleyen tavşan figürüyle⁴³ çaresiz bir şekilde tasvir edilmiştir. Alt köşede diz çökmüş yalvaran bir figür ile çılgık atan bir adam mevcuttur. Bu kişi, üç kötü *putti* tarafından taşınan ve şeytani güçlerle dolu urnadan korkarak geri çekilmektedir. Christina Strunck'ın vurguladığı gibi bu resimde, “Üç Hıristiyan güç ‘sertlik ve birlik’ ile sergilenirken, Osmanlı tarafı ‘karmaşa ve çaresizlik’ ile karakterize edilmektedir”⁴⁴. Mesaj, Osmanlı tarafının galip gelmek için yeterli cesarete sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bu figürlerin yanına ölümün bariz simgesi olan bir iskelet, resmin altına da İyon Denizi ve Mora'yı gösteren bir harita yerleştirilmiştir ve üç *putti*den biri de savaşın gerçekleştiği yeri işaret eder. Hıristiyanlık'taki Teslis inancını çağrıştıran ilahi sayı “üç”, bu resimde düzenli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vasari'nin bu resminin arka planında İnebahtı'da karşı karşıya gelen filolar tasvir edilmiştir. Diğer tüm tasvirlerde gördüğümüz gibi, savaşın Batı kampı Hıristiyan donanması resmin sol tarafında, Osmanlı donanması ise sağ tarafında yer alır. Merkeze altı büyük mavna yerleştirilmiştir. Deniz karşılaşmasının tasvirinde tarihsel doğruluk mevcuttur; buna rağmen ön planda yer alan alegorik unsurlar resme ve savaşın kendisine ilahî özellikler katar. Kutsal İttifak'ın zaferinin Kutsal İttifak'ın zaferinin Takdir-i İlahi'nin bir sonucu olduğu mesajını veren bu görüş, resimde azizler ve aşk tanrısı gibi çeşitli dini figürlerin yerleştirilmesiyle temsil edilmektedir ve bu özelliklerinden ötürü resim gerçekçilikten uzaklaşarak ağırlıklı olarak sembolik bir anlam ihtiva etmektedir.

Vasari'nin aynı salondaki diğer resminde de benzer bir ikonografi mevcuttur. *İnebahtı Savaşı* olarak adlandırılan resim Hıristiyan ve Türk donanmalarının çarpışmasını gösterir (Resim 13). Kaotik yapılı bu resimde savaş sahneleri tasviri hakimdir, kadırga ve mavnalarda çarpışan denizciler üniforma ve sarıklarıyla tasvir edilmişlerdir. Gemiler Rick Scorza'nın çalışmasında detaylı olarak karşılaştırmasını yaptığı üzere, Cosimo Bartoli'nin büyük bir emekle araştırıp çizdiği Venedik gemi tasvirlerinden alınarak büyük bir özenle duvara aktarılmışlardır.

42 *Putti*, özellikle Rönesans ve Barok dönemdeki dini resim ve heykelerde sıklıkla görülen, genellikle kanatlı, çıplak, tumbul çocuk figürleridir.

43 George Ferguson, *Signs and Symbols in Christian Art*, Oxford University Press, New York 1954, s. 20.

44 Strunck, *a.g.e.*, s. 221.

Ancak bu freskte de baskın olarak temsil edilen, ilahi figürler ile onların bu savaşa yaptıkları müdahaledir. Sol üstte, “kafirlerle” savaşan meleklerle birlikte, bulutların üzerinde Hıristiyan dininin görsel sembolü niteliğiyle İsa Mesih tasvir edilmiştir. İçinde bulunduğu bulut, Hıristiyan sembolizminde görünmeyen Tanrı’yı temsil eden mavi gökyüzünün doğal perdesidir⁴⁵. Buluttan çıkan el de her şeye muktedir olan ilahi gücün en yaygın sembolüdür. Bütün bunlar İnebahtı Savaşı sırasında bu figürlerin Kutsal İttifak lehine ilahi müdahalesinin simgeleri olarak yorumlanabilir.

Sol alt köşede, inancın simgesi olan *Fides* figürü tahta bir haç taşımakta ve Kutsal İttifak donanmasına doğru bir meşale tutmaktadır. Haç, Hıristiyan dininin evrensel işareti ve Hıristiyanlık aracılığıyla kurtuluşun sembolü olarak gösterilirken; meşale “Dünyanın Işığı”nı simgelemektedir⁴⁶. Tüm bu sembolizm, Hıristiyanların “kafirlerle” karşı kazandıkları zaferin Katolik inancının ışığını takip etmeleri sayesinde gerçekleştiğini ifade eder. *Fides* imgesinin yanında, başlarında sarıklarıyla, zincirlenmiş, perişan durumda Osmanlı figürleri resmedilmiştir. Bu, “yenilmiş Türk’ün” 16. ve 17. yüzyılda sıklıkla tekrar eden bir tasviri olacaktır. Bu temsillerin 17. yüzyıldan örnekleri de benzer şekilde bir ilahi müdahale ile Kutsal İttifak donanmasının üzerinde beliren dini figürlerin zafere yardım etmesiyle tasvir edileceklerdir. Rönesans döneminin ünlü Venedikli ressamı Tiziano, Tintoretto ve Vicentino’nun İnebahtı resimlerinde de bu unsurlar sıklıkla tekrarlanır.

Papa V Pius’un İnebahtı Savaşı hakkındaki vizyonunun tezahürü, 1567’de kendisi tarafından kurulan okul Il Collegio Ghislieri’de de mevcuttur. Mimari ve sanatında Karşı Reform ruhunu yansıtan bu bina, 1571-1585’te V. Pius’a ithafen⁴⁷ inşa edilen bir şapel ile açıldı ve 1673’te Lazzaro Baldi tarafından bir sunak resmi ile süslendi⁴⁸. *V. Pius’un Vizyonu* isimli bu eser Papa’nın deniz savaşına bakarken deneyimlediği zafer öngörüsünü betimler (Resim 14). Barok tarzın hareketli temsillerine uygun olarak Papa’nın başının üzerinde belirmiş kanatlı bir melek ona İnebahtı Savaşı’nın olduğu yeri işaret eder. İşaret edilen yöne doğru pencereden bakarken gördüğü deniz savaşı, askeri resim türü örneklerindeki benzer şekilde savaşın kaotik karakterini gösterirken, savaş sahnesinin üzerinde belirmiş Meryem Ana ve Çocuk İsa tasviri bu zafere ilahi bir karakter verir.

Meryem Ana ve Hazreti İsa’nın gökyüzünde belirdiği ve meleklerin Hıristiyanlara zaferin yolunu gösterdiği temsiller 17. yüzyıl boyunca İtalyan topraklarında Andrea Vicentino, Filippo Gherardi, Giovanni Coli, Giuseppe Bartolomeo Chiari, Giovanni Battista del Sole gibi sanatçıların eserlerinde tekrarlanan bir tema haline gelir.

45 Ferguson, *a.g.e.*, s. 41-43.

46 Ferguson, *a.g.e.*, s. 164 ve 182.

47 Papa olmadan önceki ismiyle Antonio Ghislieri.

48 Gianpaolo Angelini - Giuseppe Raimondi, *La cappella del Collegio Ghislieri di Pavia, Como-Pavia*, Edizioni Ibis, 2005.

17. yüzyıl Protestan dünyasının Katolik kiliselerinden farklı bir örnek, İsviçre'nin Katolik İtalyan kantonundaki Lugano'da yer almaktadır. Pazzalino'daki Santa Maria Kilisesi'nde yer alan "Bombacı Meryem" (*Madonna Bombardiera*) freski alışılmadık bir İnebahtı tahayyülüdür (Resim 15). Hıristiyan ittifakının gökyüzünde beliren Meryem Ana'nın Osmanlı donanmasına attığı bombalar sayesinde zafer kazandığı imasını taşıyan bu resimde Çocuklu Meryem Ana, hilalli sancaklar taşıyan Osmanlı gemilerinin üzerine atılmaya hazır bir bomba taşıyan kanatlı bir melek ile temsil edilmektedir. Resmin sol alt köşesinde gözlemci olarak Pius V ve Philip II dua ederken, sarıklı ve bıyıklı Osmanlı askerleri küçük teknelerde kaçmaya çalışır vaziyette resmedilmişlerdir.

Arka planda İnebahtı'da karşı karşıya gelen Osmanlı ve Hıristiyan donanmalarının yer aldığı savaş sahneleriyle gökyüzünde Çocuklu Meryem Ana veya Tesbihli Meryem Ana gibi dini figürlerin belirmediği ve zafere yol gösterdiği tasvirlerin 18, 19 ve 20. yüzyıllarda savaşta katılmayan ülkelerde de gelenekselleşerek Katolik Kiliseleri'nde farklı sanat formlarında üretilmiş eserlerde hatırlandığını görmekteyiz. Bunun bir örneği Almanya'da bulunan Katolik Ingolstadt Kilisesi için 1707'de Wolfgang Zächenberger tarafından yapılmış olan sunak resmidir. Resim sarıklı Osmanlı askerleriyle savaşan Hıristiyan askerlerini zafer tacıyla taçlandıran bir meleği tasvir etmektedir. Gerçekçi tasvirlerden uzaklaşarak artık gelenekselleşmiş ilahi müdahale anlatısını öne çıkaran bu resimde üniforma ve kostümler dışında gerçeklikle bağdaşan veya tarihsel açıdan tutarlı herhangi bir öğe bulunmamaktadır.

1884 yılında Lyon halkı, Fransa-Prusya Savaşı (1870-71) sırasında Lyon'u işgal eden düşman kuvvetlerine karşı kendilerine yardım ettiğine inanılan Meryem Ana'ya minnettarlığını ifade etmek için anıtsal bir kilise inşa ettirmiştir. Prusya kuvvetlerinin Paris'i alıp Lyon'a doğru ilerledikten sonra duraklamaları ve geri çekilmeleri, tıpkı İnebahtı'da olduğu gibi, Meryem Ana'nın "kafirlerle" karşı Katoliklere yardım ettiği ilahi bir müdahale olarak yorumlanmıştı. Bir şükran nişanesi olarak inşa edilen Notre Dame de Fourvière Bazilikası'nın içi, Katolik Kilisesi tarihinden önemli bölümleri betimleyen altı büyük ölçekli mozaik panoyla süslenmiştir. İncil'den alınan sahnelerin yanında, İnebahtı Savaşı'nda Papa V. Pius'u elinde tespih tutarken betimleyen mozaik dikkat çekicidir (Resim 16). Charles Lemeire imzalı bu mozaik panoda, Kutsal İttifak donanması ile batan kadırgalar üzerinde betimlenmiş Osmanlılar arasındaki savaş ayrıntılı ancak gerçekçilikten uzak bir şekilde gösterilmektedir.

Zaferin, Avrupa dışındaki Katolik topluluklar tarafından da benimsenen uzun süreli bir etkisine bir örnek Kudüs'teki Katolik Fransiskan Ain Karim Ziyaret Kilisesi'ndedir. 20. yüzyılda yapılmış bu freskte, gökyüzündeki Meryem Ana ile İnebahtı'ya gitmeden önce Don Juan de Austria'nın Kardinaller tarafından kutsanma anı betimlenmektedir. 1955 yılında Meryem Ana'ya ve onun görkemli başarılarına ithafen inşa edilmiş bir Fransiskan Kilisesi'nde yer alan bu tablo, Kutsal Birlik filusunun sadece Dominikenlerden değil, Fransiskan ve Cizvit tarikatlarından oluştuğunu hatırlatmaktadır.

Bu zaferin dini sembolizmi, modern ve çağdaş dönem sanatçılarını etkilemeye devam etmektedir. 1983'te İtalyan sanatçı Albino Americo Mazzotta (d. 1941), Milano'daki Madonna del Rosario di Redeciesio Kilisesi'nde yaptığı büyük boyutlu freskte İnebahtı Savaşı sırasındaki kadırgaları ve denizcileri sıra üzerine kurmuş kanı andıran *sanguigna* tekniğiyle çizdi (Resim 17). Alışılmadık bir etki yaratan bu malzeme seçimiyle kilisenin içini süsleyen bu sahne, gemilerin üzerinde beliren Meryem Ana figürüyle de 16. yüzyıldan itibaren gelenekselleşmiş olan ilahi müdahale anlatısını güçlendirmektedir.

Sonuç

İnebahtı Savaşı'nın Avrupa resim sanatında nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin 450 yılda geçirdiği gelişim ve dönüşümü örnekler üzerinden inceleyen bu çalışmada, İnebahtı Savaşı'nın Avrupa ve Osmanlı tarihyazımı ve literatüründeki yerine değinildikten sonra savaşın resim sanatındaki temsilleri üç ana başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilk ikisi muharebenin çağdaşı olan savaşı betimleyici seküler tasvirler ile askeri tarih veya deniz savaşı resimleri olup son başlık altında incelenen dini temalı sembolik resimler genellikle İnebahtı temalı ya da ona göndermeler içeren, ancak bu muharebeyi salt bir deniz savaşı olarak gerçeklere uygun biçimde tasvir etme kaygısı taşımayan resimlerdir.

Bunların ilkinin örnekleri o dönemde savaşa katılan birlikler, gemiler ve filoların formasyonu gibi savaşı belgeleyen, savaş hakkında bilgi ya da haber verme amacıyla yapılan *avvisi* tipi gravür ve haritalardır. Dönemin ressam ve gravür sanatçıları, savaşa bizzat katılmış denizcilere ya da komutanlara danışarak bu bilgileri olabildiğince gerçeğe uygun şekilde çizimlerine yansıtmaya çalışmışlardır. Amaçları gerçek durumu olabildiğince tutarlı şekilde çizimlerine yansıtmak olduğundan herhangi bir mesaj kaygısı ya da propaganda amacı gütmeyenler, bu sebeple savaşın o dönemde nasıl algılandığına dair bize gerçekçi fikirler verirler.

16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında azalan örneklerle karşımıza çıkan bu gravürler ilerleyen yıllarda yerlerini ağırlıklı yine seküler olarak nitelendirilebilecek görsel anlatılar olarak askeri resim sanatının örneklerine bırakırlar. Bu çerçevede İnebahtı Savaşı, 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında önce İtalya'da tarih resminin örneklerine; hemen ardından da 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar başta Kuzey Avrupalı sanatçılar ve Hollanda Altın Çağı ressamları olmak üzere deniz resmi alanında üretilen eserlere konu olur. Bunlar sembolik unsurlar taşımaz, savaşın kaotik doğasını, gemilerin karşılaşmalarını, denizdeki bocalama hissini ve hayatta kalmaya çalışan figürlerin korkusunu izleyiciye yansıtırlar. İzleyiciyi bilgilendirme ya da haber verme amacından ziyade, dönemin ruhuna paralel olarak izleyicide coşkulu duygular uyandırmayı hedefleyen sanatsal gayelerle yapılmışlardır. 19. yüzyıldan sonra istisnai olarak bazı örneklerine rastlansa da bu resimler ağırlıklı olarak geleneksel askeri resim akımının parçası olarak karşımıza çıkarlar.

Son gruptaki resimler ise 16. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen özellikle Hıristiyan sembollerinin yoğun biçimde yer aldığı dini temalı resimlerdir. Bunlar, Katolik Kilisesi'nin savaşın gerçekleştiği dönemde “kafir” olarak nitelendirdiği iki grup olan Protestanlar ve Osmanlı'ya karşı otoritesini güçlendirme ve gücünü kanıtlama çabasıyla yaptırdığı dini unsurlarla bezenmiş İnebahtı temalı resimlerdir.

16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyılda Avrupa resminde İnebahtı Muharebesi'nin tasvirinde yukarıda belirtilen üç farklı temanın üçü birden görülebilmekteyken, yüzyıllar içinde gerçeklikten uzaklaşan ve sembolik yönü ağır basan eserlere ağırlık verilmiştir. Bir tür durum tespiti yapan harita ve gravürler biçiminde karşımıza çıkan gerçekçi tasvirler 17. yüzyılda gözden kaybolurken, İnebahtı'yı deniz savaşı yönüyle tasvir eden deniz savaşı resmi de 20. yüzyıla gelmeden sahneden çekilmiş görünmektedir. Buna karşın, zaferin dini ve sembolik tahayyülüne dayanan dini temalı İnebahtı resimleri savaşın gerçekleştiği 1571 yılından başlayarak 20. yüzyılın sonuna dek varlığını sürdürmüştür. Bu gerçeklikten uzak muhayyel görsel anlatılar, yüzyıllar boyunca bir yandan propaganda aracı şeklinde kullanılırken Katolik dünyada da bir Katolik zaferi olarak İnebahtı anlatısını canlı tutmaya yaramıştır.

Akdeniz'de hızla genişleyen Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurulan Katolik ittifakının İnebahtı'daki başarısı Katolik Kilisesi'nin Karşı Reform sürecinde bu zaferi bir propaganda aracına dönüştürmesine imkan vermiştir. 16. yüzyılda İtalya'da başlayan bu dinsel temalı zafer anlatısının yaygınlaşmasıyla İnebahtı Muharebesi'nin sanatsal betimlemeleri de devletler arasında gerçekleşmiş bir savaşın seküler tasvirinden büyük ölçüde uzaklaşmış, dini sembollerin yoğun biçimde kullanıldığı tahayyül imgelerine dönüşmüştür. Hıristiyan donanmasının Osmanlı donanmasını neredeyse yok eden bu zaferi Meryem Ana ve İsa gibi dini figürlerin ilahi müdahaleleri -dolayısıyla Katolik inancı- sayesinde kazandığı temasını işleyen bu görsel anlatı ilerleyen yüzyıllar içinde gelenekselleşerek savaşa katılmamış birçok Katolik ülke ya da kilisede de dini temalı resimlerle vücut bulmuştur. Kutsal İttifak için büyük bir zafer olan İnebahtı'nın “Hıristiyanlığının” vurgulandığı, içinde Katoliklere yol gösteren veya açıkça yardım eden ilahi figürlerin yoğun bulunduğu sembolik resimler hangi döneme ait olurlarsa olsunlar, bu temadaki resimlerde gerçekçilikten fazlasıyla uzak, Hıristiyanlığı, özellikle de Katolikliği yücelten tamamen sembolik bir tahayyül mevcuttur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

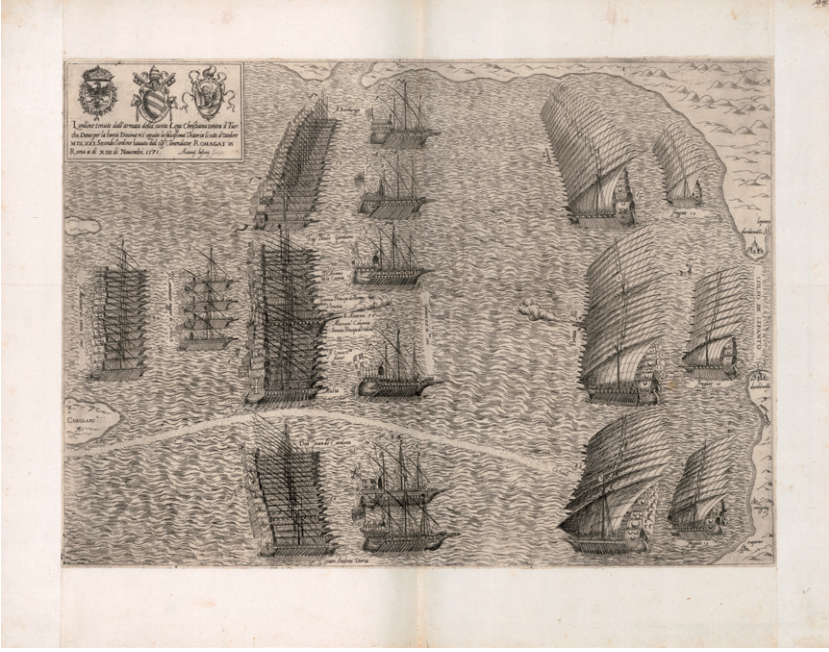

Kaynakça/References

- Angelini, Gianpaolo - Giuseppe Raimondi, *La cappella del Collegio Ghislieri di Pavia*, Como-Pavia: Edizioni Ibis, 2005.
- Bacon, Francis, “Of the True Greatness of Kingdoms and Estates”, *The Works of Francis Bacon: Baron of Verulam, Viscount St. Albans, and Lord High Chancellor of England*, Vol. II, London 1824.
- Beeching, Jack, *The Galleys at Lepanto*, Hutchinson, London 2007.
- Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge Yayınevi, İstanbul 2005.
- Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Harper Collins, New York 1992.
- Cervantes, Miguel de, “In which the captive recounts his life and adventures”, *The History and Adventures of the Renowned Don Quixote*, trans. Tobias Smollett, ed. O. M. Brack, Jr., The University of Georgia Press, Athens 2003.
- Contarini, Giampietro, *Historia delle cose successe dal principio della guerra mossa da Selim Ottomano a Venetiani fino al di della gran giornata vittoriosa contra Turchi*, Francesco Rampazetto, Venetia 1572.
- Çerçi, Faris, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühn-ül’Ahbâr’ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c. I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000.
- Félibien, André, “Préface” in Félibien et al., *Conférences de l’Académie royale de peinture et de sculpture, pendant l’année 1667*, F. Léonard, Paris 1668.
- Ferguson, George, *Signs and Symbols in Christian Art*, Oxford University Press, New York 1954.
- Hammer, Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. VI, Üçdal İkra Okusan, İstanbul 1992.
- Howells, Richard, *Visual Culture*, Polity Press Blackwell, Cambridge 2003.
- İnalçık, Halil, ‘Lepanto in the Ottoman Documents’, *Il Mediterraneo nella seconda metà del ‘500 alla luce di Lepanto: atti del convegno di studi promosso e organizzato dalla Fondazione Giorgio Cini* (Venice, October 8–10, 1971), ed. Gino Benzoni, Leo S. Olschki, Firenze 1974, s. 185-192.
- Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, Cumhuriyet, İstanbul 1998.
- Kut, Naz Defne, *Iconography of a Catholic Victory: The Battle of Lepanto in Italian Painting*, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
- Lafréry, Antoine, *Geografia tavole moderne di geografia de la maggior parte del mondo di diversi avtori raccolte et messe secondo l’ordine di Tolomeo con i disegni di molte città et fortezze di diverse provintie stampate in rame con studio et diligenza*, Antoine Lafréry, Roma 1572. <https://www.loc.gov/item/2006629143/>
- Koçu, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934.
- Minguez, Victor, “A Sea of Dead Turks: Lepanto and the Iconographies of Hell and the Flood”, *Lepanto and Beyond: Images of Religious Alterity from Genoa and the Christian Mediterranean*, eds. Laura Stagno - Borja Franco Llopis, Leuven University Press, Leuven 2021, s. 111-136.
- Pallucchini, Anna, “Echi della battaglia di Lepanto nella pittura veneziana del ‘500”, *Il Mediterraneo nella seconda metà del ‘500 alla luce di Lepanto: atti del convegno di studi promosso e organizzato dalla Fondazione Giorgio Cini* (Venice, October 8-10, 1971), ed. Gino Benzoni, Leo S. Olschki, Firenze 1974, s. 279-281.

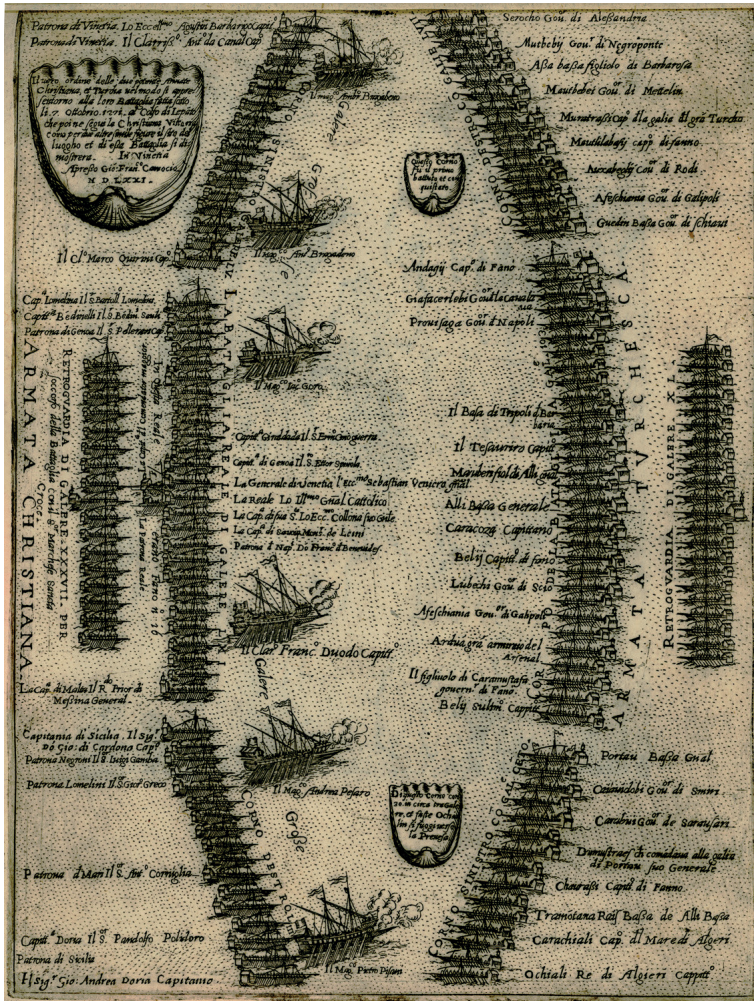
- Paul, Benjamin, “‘And the Moon has Started to Bleed’: Apocalypticism and religious reform in Venetian art at the time of the Battle of Lepanto”, *The Turk and Islam in the Western Eye, 1450-1750: Visual Imagery before Orientalism*, ed. James G. Harper, Routledge, London and New York, s. 67-94.
- Pedani, Maria Pia, “Ottoman Ships and Venetian Craftsmen in the 16th Century”, *Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History*, eds. Dejanirah Couto - Feza Günergun - Maria Pia Pedani, Piri Reis University Publications, İstanbul 2014, s. 460-464.
- Ranke, Leopold von, *The History of the Popes: Their Church and State and Especially of Their Conflicts with Protestantism in the Sixteenth & Seventeenth Centuries*, Vol. I, George Bell and Sons, London 1889.
- Scetti, Aurelio, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565–1577)*, trans. and ed. Luigi Monga, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, Tempe, Arizona 2004.
- Scorza, Rick, “‘À me pare, che siano fatte con diligenza’: Cosimo Bartoli, Giorgio Vasari, and an Extraordinary Venetian Drawing”, *Master Drawings*, 48/3 (2010), s. 341-351.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî: (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- Sorce, Francesco, “Il Drago come Immagine del Nemico Turco nella Rappresentazione di Età Moderna”, *Rivista dell’Istituto Nazionale d’Archeologia e Storia dell’Arte*, n. 62-63, Fabrizio Serra Editore, Pisa 2013.
- Stevens, William Oliver - Allan F. Westcott, *A History of Sea Power*, George H. Doran Company, New York 1920.
- Straten, Roelof van, *An Introduction to Iconography: Symbols, Allusions and Meaning in the Visual Arts*, Gordon and Breach Science Publishers, Abingdon and New York 1994.
- Strunck, Christina, “The Barbarous and the Noble Enemy: Pictorial Representations of the Battle of Lepanto”, *The Turk and Islam in the Western Eye, 1450-1750: Visual Imagery Before Orientalism*, ed. James G. Harper, Ashgate, Burlington, VT 2011, s. 217-240.
- Vingopoulou, İoli, <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=145>, son erişim: 10 Aralık 2021.
- Wolters, Wolfgang, “Guerra e pace nei dipinti di Palazzo Ducale”, *Venezia e la Difesa del Levante: Da Lepanto a Candia 1570–1670*, Arsenale, Venezia 1986, s. 247-254.
- <https://militarymaps.rct.uk/other-16th-century-conflicts/battle-of-lepanto-1571-mirate-anime-pie-con-qual-arte>.

RESİMLER

Resim 1: Antonio Lafreri, “*Geografia tavole moderne di geografia de la maggior parte del mondo di diversi avtori raccolte et messe secondo l’ordine di Tolomeo con i disegni di molte città et fortezze di diverse provintie stampate in rame con stydio et diligenza.* In Roma: Antoine Lafréry, 1572?/1575?]
Library of Congress Harita Koleksiyonu, Washington D.C.

Resim 2: Giovanni Francesco Camocio, *Isole Famose, Porti, Fortezze, e Terre Marittime sottoposte alla Ser.ma Sig.ria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Sig.or Turco, novamente posta in luce*, c. 1574, Venedik. Aikaterini Laskaridis Foundation Library, Pire.

Resim 5: Andrea Vicentino, *İnebahtı Deniz Savaşı*, tuval üzerine yağlıboya, 1603-06. Palazzo Ducale, Venedik.

Resim 6: Andries van Eertvelt, *İnebahtı Savaşı*, bakır üzerine yağlıboya, 41x57 cm, 1625. Özel Koleksiyon.

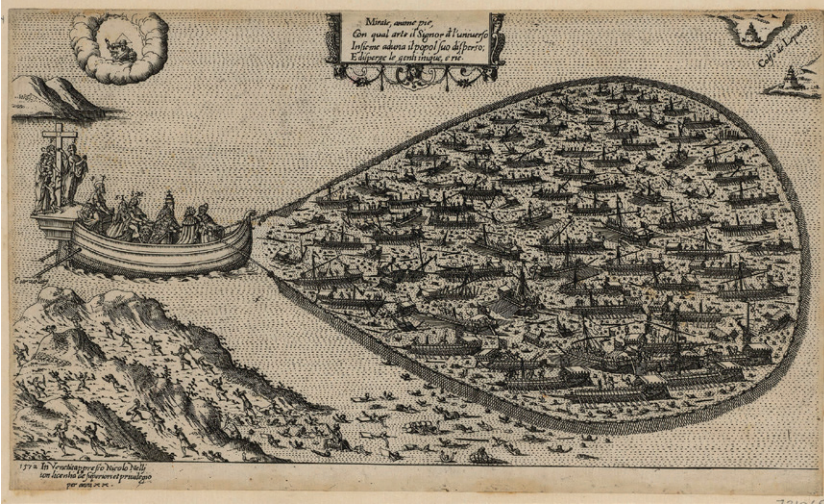
Resim 7: Pieter Brunniche, *İnebahtı Savaşı'nda Bir Osmanlı Gemisinin Batırılışı*, tuval üzerine yağlıboya, 107x147 cm, 1762. Özel Koleksiyon.

Resim 8: Juan Luna, *İnebahtı Deniz Savaşı*, tuval üzerine yağlıboya, 550x350 cm, 1887. Palacio del Senado, Madrid.

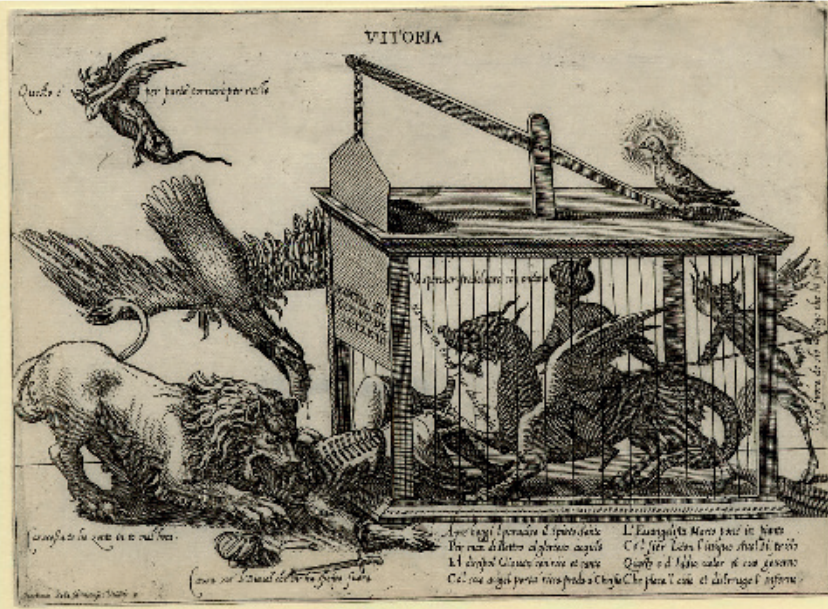

Resim 9: Antonio de Brugada, *İnebahtı Savaşı*, tuval üzerine yağlıboya, 163x305 cm, 1840. Museu Maritim de Barcelona, Barselona.

Resim 10: Nicolò Nelli, “Mirate, anime pie, con qual arte il Signor de l’universo, insieme aduna il popol suo disperso; e disperge le genti inique, e rie”, gravür, 17,5x29,5 cm, 1572. Royal Collection Trust, Londra.

Resim 11: Martin Rota, *Allegory of the Battle of Lepanto*, gravür, 151x204 mm, 1571. ©The Trustees of the British Museum, Londra.

Resim 12: Giorgio Vasari, *İnebahtı'da Karşı Karşıya Gelen Donanmalar*, fresk, 1572-1573, Sala Regia, Vatikan Sarayı.

Resim 13: Giorgio Vasari, *İnebahtı Savaşı*, fresk, 1572-1573, Sala Regia, Vatikan Sarayı.

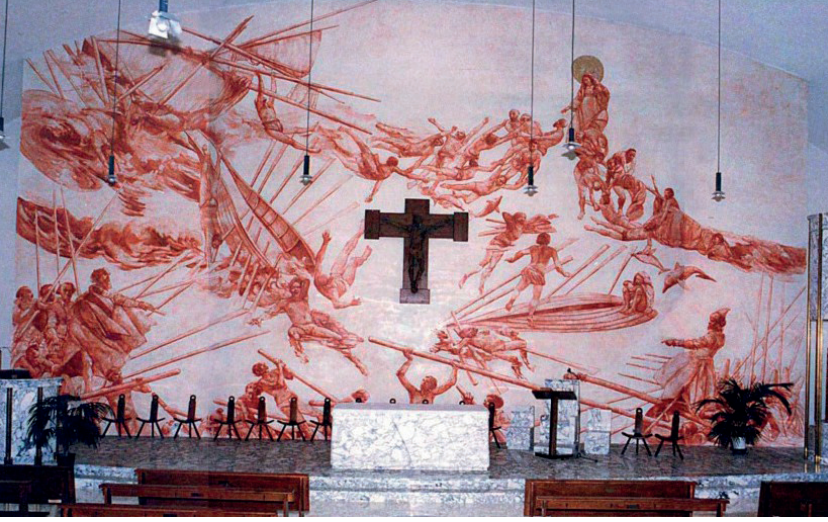
Resim 14: Lazzaro Baldi, *Papa V. Pius'un Vizyonu*, tuval üzerine yağlıboya, 250x160 cm, Il Collegio Ghisleri, Pavia.

Resim 15: *Madonna 'Bombardiera' veya 'Bombarola'*, fresk, 1603. Santa Maria in Pazzalino Kilisesi, Lugano.

Resim 16: Charles Lemeire, duvar mozaïği, 45x4 m, 1884. Notre Dame de Fourvière Bazilikası, Lyon.

Resim 17: Albino Americo Mazzotta, *La Battaglia di Lepanto*, alçı üzerine sanguigna, 1983.
Madonna del Rosario di Redecesio Kilisesi, Milano.

TANIM

Tarih Dergisi (Turk J Hist), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin çift-kör hakemli açık erişimli bilimsel yayın organıdır. Dergi Şubat, Haziran ve Ekim aylarında olmak üzere, yılda üç sayı olarak yayınlanır. Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Tarih Dergisi (Turk J Hist); ulusal, bölgesel tarih ve dünya tarihiyle ilgili her konuyu kapsayan araştırma makalesi ve çeviri makaleler yayınlamaktadır. Dergide aynı zamanda eleştiri ve değerlendirme yazılarına da yer verilmektedir.

AMAÇ

Tarih Dergisi (Turk J Hist); ulusal, bölgesel tarih ve dünya tarihiyle ilgili her konuyu kapsayan nitelikli makaleler yayınlayarak, literatüre katkıda bulunmayı amaçlar.

KAPSAM

Tarih Dergisi (Turk J Hist); ulusal, bölgesel tarih ve dünya tarihiyle ilgili araştırma makalesi ve çeviri makaleler yayınlamaktadır. Dergide aynı zamanda eleştiri ve değerlendirme yazılarına da yer verilmektedir.

POLİTİKALAR***Yayın Politikası***

Dergi yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır. Orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

İntihal

Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Makalenin türüne bağlı olarak, bunun oranın %15 veya %20'den az olması beklenir.

Çift Kör Hakemlik

İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakemlikten geçmesini sağlar ve makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Açık Erişim İlkesi

Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

Derginin açık erişimli makaleleri Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Telif Hakkında

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr> olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

ETİK

Yayın Etiği Beyanı

Tarih Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association

(OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Tarih Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını **Telif Hakkı Anlaşması Formunda** imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür/bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler.

Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar.

Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin gizli bilgi olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayım kurulu üyeleri

başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

HAKEM SÜRECİ

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir.

Baş Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır.

Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Dergide Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlanır. Gönderilen makalelerde makale dilinde öz, İngilizce öz olmalıdır.

Yazıların Hazırlanması ve Gönderimi

Makaleler sadece <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih> adresinde yer alan derginin online makale yükleme ve değerlendirme sistemi üzerinden gönderilebilir. Diğer mecralardan gönderilen makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Gönderilen makalelerin dergi yazım kurallarına uygunluğu ilk olarak Editoryal Ofis tarafından kontrol edilecek, dergi yazım kurallarına uygun hazırlanmamış makaleler teknik düzeltme talepleri ile birlikte yazarlarına geri gönderilecektir.

Yazarların; **Telif Hakkı Anlaşması Formu**'nu ilk gönderim sırasında online makale sistemine yüklemeleri gerekmektedir.

Tarih Dergisi'ne gönderilen tüm yazılar, A4 boyutunda MS Word uyumlu programda Times New Roman yazı karakterinde 11 punto olarak yazılmalıdır.

Türkçe hazırlanan makalelerde TDK yazım kılavuzu esas alınır.

Kapak sayfası: Gönderilen tüm makalelerle birlikte ayrı bir kapak sayfası da gönderilmelidir. Bu sayfa;

- Makalenin başlığını ve 50 karakteri geçmeyen kısa başlığını,
- Yazarların isimlerini, kurumlarını ve eğitim derecelerini,
- Yazarların ORCID numaralarını
- Finansal destek bilgisi ve diğer destek kaynakları hakkında detaylı bilgiyi,
- Sorumlu yazarın ismi, adresi, telefonu (cep telefonu dahil), faks numarası ve e-posta adresini,
- Makale hazırlama sürecine katkıda bulunan ama yazarlık kriterlerini karşılamayan bireylerle ilgili bilgileri
- Makale daha önceden bir bilimsel toplantıda sunulduysa, ilgili bilimsel toplantının detaylı bilgilerini içermelidir.

Özet: Özgün araştırma makalelerinde 80 kelimeyi aşmayan Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Özet bölümü alt başlık içermeyecek şekilde hazırlanmalıdır.

İngilizce genişletilmiş özet: Türkçe yazılan makalelerin uluslararası platformda görünürlüğü ve atıf oranını arttırmak amacıyla, yalnızca araştırma makaleleri için 1.000 kelimelik İngilizce geniş özet hazırlanıp sisteme yüklenmelidir. İngilizce geniş özet makalenin hipotezini, çıkarımlarını ve yorumların kapsamlı bir biçimde özetleyecek şekilde hazırlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Araştırma makaleleri en az 3 en fazla 6 anahtar kelimeyle birlikte gönderilmelidir. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanıp ilgili özetin altına yazılmalıdır.

Makale Türleri

Araştırma Makalesi: Ana metin, araştırmanın konusuna uygun şekilde alt başlıklara ayrılmalıdır. Alt başlıklar konusunda yazarlar serbest bırakılmışlardır.

Çeviri: Çeviri türündeki yazılarda, orijinal makalenin yazarından alınan izin ile orijinal makalenin bir kopyası ve asıl metnin tam bibliyografik künye bilgilerini içeren dosyalar da online makale sistemine yüklenmelidir.

Tablolar

Tablolar ana dosyaya eklenmeli, kaynak listesi sonrasında sunulmalı, ana metin içerisindeki geçiş sıralarına uygun olarak numaralandırılmazdır. Tabloların üzerinde tanımlayıcı bir başlık yer almalı ve tablo içerisinde geçen kısaltmaların açıkları tablo altına tanımlanmalıdır. Tablolar Microsoft Office Word dosyası içinde “Tablo Ekle” komutu kullanılarak hazırlanmalı ve kolay okunabilir şekilde düzenlenmelidir. Tablolarda sunulan veriler ana metinde sunulan verilerin tekrarı olmamalı; ana metindeki verileri destekleyici nitelikte olmalıdır.

Resim ve Resim Altyazıları

Resimler, grafikler ve fotoğraflar (TIFF ya da JPEG formatında) ayrı dosyalar halinde sisteme yüklenmelidir. Görseller bir Word dosyası dokümanı ya da ana doküman içerisinde sunulmamalıdır. Alt birimlere ayrılan görseller olduğunda, alt birimler tek bir görsel içerisinde verilmemelidir. Her bir alt birim sisteme ayrı bir dosya olarak yüklenmelidir. Resimler alt birimleri belli etme amacıyla etiketlenmemelidir (a, b, c vb.). Resimlerde altyazıları desteklemek için kalın ve ince oklar, ok başları, yıldızlar, asteriksler ve benzer işaretler kullanılabilir. Makalenin geri kalanında olduğu gibi resimler de kör olmalıdır. Bu sebeple, resimlerde yer alan kişi ve kurum bilgileri de körleştirilmelidir. Görsellerin minimum çözünürlüğü 300DPI olmalıdır. Değerlendirme sürecindeki aksaklıkları önlemek için gönderilen bütün görsellerin çözünürlüğü net ve boyutu büyük (minimum boyutlar 100x100 mm) olmalıdır. Resim altyazıları ana metnin sonunda yer almalıdır.

Makale içerisinde geçen tüm kısaltmalar, ana metin ve özetinde ayrı ayrı olmak üzere ilk kez kullanıldıkları yerde tanımlanarak kısaltma tanımının ardından parantez içerisinde verilmelidir.

Tüm kaynaklar, tablolar ve resimlere ana metin içinde uygun olan yerlerde sırayla numara verilerek atf yapılmalıdır.

Revizyonlar

Yazarlar makalelerinin revizyon dosyalarını gönderirken, hakemlerin istediği düzeltmeleri ve hakemlerin sorularına yanıtlarını ana metin içerisinde renklendirerek belirtmelidir. Revize makaleler karar mektubunu takip eden 30 gün içerisinde dergiye gönderilmelidir. Makalenin revize versiyonu

belirtilen süre içerisinde yüklenmezse, revizyon seçeneği iptal olabilir. Yazarların revizyon için ek süreye ihtiyaç duymaları durumunda uzatma taleplerini ilk 30 gün sona ermeden dergiye iletmeleri gerekmektedir.

Yayına kabul edilen makaleler dil bilgisi, noktalama ve biçim açısından kontrol edilir. Yayın süreci tamamlanan makaleler, yayın planına dahil edildikleri sayıyla birlikte yayınlanmadan önce erken çevrimiçi formatında dergi web sitesinde yayına alınır. Kabul edilen makalelerin baskıya hazır PDF dosyaları sorumlu yazarlara iletilir ve yayın onaylarının 2 gün içerisinde dergiye iletilmesi istenir.

Referans Stili ve Formatı

Yayınlara atıf yapılırken en son, en güncel yayınlar tercih edilmelidir. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Referanslar dip not sistemine uygun olarak belirtilmelidir. Metin içi referansları ve kaynakça bölümü için dikkat edilmesi gereken detaylar aşağıda belirtilmiştir.

Metin içi referanslar üst simge ile 1'den başlayarak gösterilmelidir. Dipnotlar, Times New Roman yazı karakterinde, 9 punto tek aralık yazılmalıdır. Tüm noktalama işaretlerinden sonra bir boşluk bırakılmalı ve tüm dipnotların sonuna, mutlaka nokta konulmalıdır. Metin içindeki atıflar sayfa altına dipnot şeklinde 1'den başlayarak numaralandırılmalıdır. Bunun dışında metin içinde atıf yapılmamalıdır. Dipnotlarda kaynaklar verilirken, kitap ve dergi ismi italik olmalı, makale isimleri tırnak içerisinde düz olarak verilmelidir. Dipnotlarda, ilk geçtiği yerde yazar ismi ve kaynak künyesi tam olarak verilmeli, daha sonra sadece yazar soyadı ve a.g.e., a.g.m., veya a.g.t. gibi yazarın belirlediği kısaltmalarla yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla kitap ve makalesi kullanılıyorsa ikinci eserin ilk kullanımından sonra, yazarın soyadı, sonra kitap veya makalenin kısaltılmış adı verilmelidir. Çok yazarlı kaynakların ilk geçtiği yerde yazarların tümü yazılmalı, daha sonrakilerde kısaltılarak verilmelidir. Dipnotlarda makale, kitap içinde bölüm veya ansiklopedi maddesinin tamamına yönelik bir atıf mevcutsa, başlangıç ve bitiş sayfaları gösterilmelidir.

Örnekler:

Kitap:

Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, TTK Yay., Ankara 2010, s. 115. Sonraki atıflarda: Kütükoğlu, a.g.e., s. 123 ya da Kütükoğlu, s. 123.

Bir yazarın birden fazla yayınına atıf yapılacak ise, ilk atıfta tam künye verilmeli; daha sonra yine kullanılacaksa nasıl kısaltılacağı parantez içerisinde gösterilmelidir:

Arzu Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK Yay., Ankara 2000, s. 98 (Terzi, Hazine-i Hassa).

Eserin cildine işaret etmek için (cilt ya da c. yazılmadan) sadece Romen rakamıyla cilt sayısı yazılmalıdır:

Hoca Sa'adeddin Efendi, *Tâcü'l-tevârih*, I, İstanbul 1279, 25.

Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, III, İstanbul 2010, 138.

Çeviri eserler:

Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009, s. 51.

Ansiklopedi maddeleri:

Feridun M. Emecen, “Başmukataa Kalemi”, *DİA*, V, 135.

Bir yazarın iki ayrı çalışması aynı dipnotta peş peşe gösterilecekse:

Mustafa Akdağ, *Celali İsyancıları, 1550-1603*, Anlara 1963, s. 110; keza büyük kaçgunluk için bk. ayn. yzr. ya da ayn.mlf., “Celâlî İsyancılarından Büyük Kaçgunluk, 1603-1606”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (Ankara 1964), 1-50.

Birden çok yazarlı bir eser kullanılacaksa:

Robert Anhegger-Halil İnalçık, *Kānūnnāme-i Sultānī Ber Mūceb-i 'Örf-i 'Osmānī, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknāme ve Kānūnnāmeler*, TTK Yay., Ankara 2000, s. 25. Aynı eser daha sonraki kullanımlarda sadece yazar soyadlarına yer verilmelidir: Anhegger-İnalçık, *a.g.e.*, s. 36.

Makale:

Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, LXXVI/275 (2012), 149.
Bekir Kütükoğlu, “Ahmed Cevdet Paşa, Ma'rûzât”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 10-11, İstanbul 1983, s. 251.
Mücteba İlgürel, “Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Tarih Dergisi*, sayı 28-29 (1975), s. 164.

Sempozyum Tebliğleri:

İdris Bostan, “Kuyûd-ı Mühimmat Defterlerinin Osmanlı Teşkilât Tarihi Bakımından Önemi”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri, 30-31 Mayıs 1994*, İstanbul 1995, s. 145.

Birden çok yazarlı bir makale:

Kayhan Orbay-Hatice Oruç, “Sultan II. Murad'ın Edirne Cāmi'i-i Şerîf ve Dârü'l-hadîs Vakfı (1592-1607)”, *Tarih Dergisi*, sayı 56 (2012/2), İstanbul 2013, s. 10. Aynı makalenin daha sonraki kullanımlarında sadece yazar soyadlarına yer verilmelidir: Orbay-Oruç, *a.g.m.*, s. 15.

Çeviri yazıları:

Géza Dávid, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri”, çev. Özgür Kolçak, *Tarih Dergisi*, sayı 53 (2011/1), İstanbul 2012, s. 295-349.

Aynı soyadlı iki yazarın makalelerinin gösterilmesi:

Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, LXXVI/275 (2012), 149.
Bekir Kütükoğlu, “Ahmed Cevdet Paşa, Ma'rûzât”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 10-11, İstanbul 1983, s. 251.
Daha sonraki kullanımlarda:
M. S. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 160 ya da B. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 250.

Tez atıflarında; tezi yapan, tez adı (italik), kurum ismi sırasıyla verilmelidir:

Sinem Serin, *Yıldız Çini/Porselen Fabrikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 146.

Arşiv Belgelerinin Kullanımı:

Arşiv belgeleri dipnotta kullanılırken öncelikle arşivin adı, sonra tasnifin adı, dosya ve evrak numarasına sırasıyla yer verilecektir. Tasnif için arşivlerin kullandıkları kısaltmalar kullanılabilir. Kaynakçada bunların açılımı yapılmalıdır.

Mesela:

BOA, A.MKT, nr. 145/629.

Arşivden defter tasnifinden bir bilgi kullanılacaksa:

BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)*, nr. 9146, s. 200.

BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 120, s. 103, h. 250.

Kaynakça:

Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında yeni bir sayfadan başlamalı ve 11 punto yazılmalıdır. Sadece dipnotlarda kullanılan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, TTK Yay., Ankara 2010.

Hoca Sa‘deddin Efendi, *Tâcü’l-tevârih*, I-II, İstanbul 1279-80.

Birden çok yazarlı bir esere yer verilecekse:

Anhegger, Robert -Halil İnalçık, *Kânünnâme-i Sultânî Ber Müceb-i ‘Örf-i ‘Osmânî, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknâme ve Kânünnâmeler*, TTK Yay., Ankara 2000.

Sadece editör veya yayına hazırlayanlar var ise bu isimler kitap adından sonra yer almalıdır:

Osmanlı Uygurluğu, yay. haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yay., I-II, Ankara 20093.

Kitap içinde bölüm olarak geçen makaleler:

Terzi, Arzu, “II. Abdülhamid’in Emlakı ve Irak Petrolleri”, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2014, s. 181-188.

Çeviri eserler:

Fresne-Canaye, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009.

Kitabın kaçınıcı baskısı olduğunu belirtmek üzere basım tarihinin üzerine üst simge şeklinde basım sayısı yazılmalıdır:

Terzi, Arzu, *Sultan Abdülhamid’in Mirası, Petrol ve Arazi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014².

Kaynakçada yer alan makalelerde makalenin başlangıç ve bitiş sayfalarına yer verilmelidir:

Kütükoğlu, Mübahat S., “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, LXXVI/275 (2012), 147-165.

Sempozyum Tebliği:

Bostan, İdris, “Kuyûd-ı Mühimmat Defterlerinin Osmanlı Teşkilât Tarihi Bakımından Önemi”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri, 30-31 Mayıs 1994*, İstanbul 1995, s. 143-163.

Ansiklopedi maddeleri:

Emecen, Feridun M., “Başmukataa Kalemî”, *DİA*, V, 135.

Kaynakçada teze yer verirken; tezi yapan, tez adı (italik), kurum ismi sırasıyla verilmelidir:

Arşiv Belgelerinin Gösterilmesi:

Kaynakçada dipnotlarda kullanılan arşiv tasnifleri açık bir şekilde yazılır, kısaltma kullanıldıysa bunlar parantez içinde belirtilir. Farklı arşivlerden kaynak çalışması var ise bu arşivler tasniflenir. Kullanılan arşiv belgelerinin numaralarına dipnotlarda yer verildiğinden kaynakçada sadece belge tasniflerine yer verilmelidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Bahriye Evrakı (C.BH.)

Şura-yı Devlet (ŞD.)

Deniz Tarihi Arşivi (DTA)

Bahriye Nezareti (BN.)

Makale dipnotlarında kullanılacak kısaltmalar

Türkçe makaleler için:

çev. : çeviren

trc. : tercüme eden

yay. : yayınlayan

haz. : hazırlayan

sad. : sadeleştiren

nşr. : neşreden

ed. : editör

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale ya da madde

a.g.t. : adı geçen tez

ayn.yzr. : aynı yazar

ayn.mlf. : aynı müellif

Yabancı Dildeki makaleler için:

id. : aynı yazar

ibid., loc.cit, op.cit. : aynı yerde

a.g.e., s. 27; a.g.m., s. 28; a.g.t., s. 29 şeklinde kullanılmalıdır.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- ✓ Makalenin türünün belirtilmiş olduğu
- ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi varsa, bunun belirtildiği
- ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- ✓ Referansların derginin benimsediği sistemin kurallarına uygun olarak düzenlendiği
- ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin kategorisi
  - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
  - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
  - ✓ Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almaması gerekir.
  - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
  - ✓ Öz: 100-150 kelime
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 3-6 adet makale dilinde ve 3-6 adet İngilizce
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

DESCRIPTION

Turkish Journal of History (Turk J Hist) is an international, scientific, open access periodical published in accordance with independent, unbiased, and double-blinded peer-review principles. The journal is the official publication of İstanbul University Faculty of Letters and published three times a year on February, June and October. The publication languages of the journal are Turkish and English.

Turkish Journal of History (Turk J Hist) aims to contribute to the literature by publishing manuscripts at the highest scientific level on all fields of history. The journal publishes original articles and translations.

AIM

Turkish Journal of History (Turk J Hist) aims to contribute to the literature by publishing manuscripts at the highest scientific level on all fields of history.

SCOPE

Turkish Journal of History (Turk J Hist) publishes research articles and translations on national, regional and world history. The journal also includes book reviews and critiques.

POLICIES***Publication Policy***

The journal is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the Journal. Only those manuscripts approved by every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors.

Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors. All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication.

Plagiarism

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. If plagiarism/self-plagiarism will be found authors will be informed. Editors may resubmit

manuscript for similarity check at any peer-review or production stage if required. High similarity scores may lead to rejection of a manuscript before and even after acceptance. Depending on the type of article and the percentage of similarity score taken from each article, the overall similarity score is generally expected to be less than 15 or 20%.

Double Blind Peer-Review

After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by the editors-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. The editor provides a fair double-blind peer review of the submitted articles and hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Open Access Statement

The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

The open access articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>).

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Copyright Notice

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ETHICS

Publication Ethics and Malpractice Statement

Turkish Journal of History is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors

(WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Turkish Journal of History adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author's Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed.

Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in “conceptualization and design of the study”, “collecting the data”, “analyzing the data”, “writing the manuscript”, “reviewing the manuscript with a critical perspective” and “planning/ conducting the study of the manuscript and/or revising it”. Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the **Copyright Agreement Form**. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author’s obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author’s side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

PEER REVIEW PROCESS

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

Articles in Turkish and English are published. Submitted manuscript must include an abstract both in the article language and in English.

Manuscript Organization and Submission

Manuscripts can only be submitted through the journal's DergiPark submission system, available at <https://dergipark.org.tr/pub/iutarih> manuscripts submitted via any other medium will not be evaluated.

Manuscripts submitted to the journal will first go through a technical evaluation process where the editorial office staff will ensure that the manuscript has been prepared and submitted in accordance with the journal's guidelines. Submissions that do not conform to the journal's guidelines will be returned to the submitting author with technical correction requests.

All manuscripts submitted to the Turkish Journal of History must be written in Times New Roman font style in 10 font size using MS Word or MS Word compatible program, and must be in A4 size.

Authors are required to submit the following:

- **Copyright Agreement Form**
- **Title Page**

A separate title page should be submitted with all submissions and this page should include:

- The full title of the manuscript as well as a short title (running head) of no more than 50 characters,
- Name(s), affiliations, and highest academic degree(s) and ORCID ID(s) of the author(s),
- Grant information and detailed information on the other sources of support,
- Name, address, telephone (including the mobile phone number) and fax numbers, and email address of the corresponding author,
- Acknowledgment of the individuals who contributed to the preparation of the manuscript but who do not fulfill the authorship criteria.

Abstract: An abstract should be submitted with all research articles. The abstract should be unstructured and a maximum of 80 words in length.

Keywords: Each submission must be accompanied by a minimum of three to a maximum of six keywords for subject indexing at the end of the abstract. The keywords should be listed in full without abbreviations.

Manuscript Types

Research Articles: This is the most important type of article since it provides new information based on original research. The main text of original articles should be structured in accordance with the context of the article.

Translations: This type of manuscript should be submitted with a file that contains the original text with its full bibliographic information. A formal consent letter from the author of the original text is also required.

Tables

Tables should be included in the main document, presented after the reference list, and they should be numbered consecutively in the order they are referred to within the main text. A descriptive title must be placed above the tables. Abbreviations used in the tables should be defined below the tables by footnotes (even if they are defined within the main text). Tables should be created using the “insert table” command of the word processing software and they should be arranged clearly to provide easy reading. Data presented in the tables should not be a repetition of the data presented within the main text but should be supporting the main text.

Figures and Figure Legends

Figures, graphics, and photographs should be submitted as separate files (in TIFF or JPEG format) through the submission system. The files should not be embedded in a Word document or the main document. When there are figure subunits, the subunits should not be merged to form a single image. Each subunit should be submitted separately through the submission system. Images should not be labeled (a, b, c, etc.) to indicate figure subunits. Thick and thin arrows, arrowheads, stars, asterisks, and similar marks can be used on the images to support figure legends. Like the rest of the submission, the figures too should be blind. Any information within the images that may indicate an individual or institution should be blinded. The minimum resolution of each submitted figure should be 300 DPI. To prevent delays in the evaluation process, all submitted figures should be clear in resolution and large in size (minimum dimensions: 100 × 100 mm). Figure legends should be listed at the end of the main document.

All acronyms and abbreviations used in the manuscript should be defined at first use, both in the abstract and in the main text. The abbreviation should be provided in parentheses following the definition.

All references, tables, and figures should be referred to within the main text, and they should be numbered consecutively in the order they are referred to within the main text.

Limitations, drawbacks, and the shortcomings of original articles should be mentioned in the Discussion section before the conclusion paragraph.

Revisions

When submitting a revised version of a paper, changes made according to the reviewers’ comments should be highlighted in the revised document. Revised manuscripts must be submitted within 30 days from the date of the decision letter. If the revised version of the manuscript is not submitted within the allocated time, the revision option may be canceled. If the submitting author(s) believe that additional time is required, they should request this extension before the initial 30-day period is over.

Accepted manuscripts are copy-edited for grammar, punctuation, and format. Once the publication process of a manuscript is completed, it is published online on the journal's webpage as an ahead-of-print publication before it is included in its scheduled issue. A PDF proof of the accepted manuscript is sent to the corresponding author and their publication approval is requested within 2 days of their receipt of the proof.

References

While citing publications, preference should be given to the latest, most up-to-date publications. Authors are responsible for the accuracy of references. References should be prepared according to the detailed information and examples provided below.

In-text references should be stated in superscripts and numbered starting from 1 as footnotes. Footnotes should be written in Times New Roman style, type size 9 with one space. All footnotes should end with a full stop. While stating references in footnotes, the title of books and journals should be in italic whereas the title of articles should be plain text font in quotation marks. In the footnotes, the author name and source must be given exactly in the first place, then only the author's surname and abbreviation *ibid* should be written. When citing different publications of the same author, last name of the author and the abbreviated title of the book or the article should be provided after the first citation of the second work. In books with multiple authors, all authors must be written in the first citation and only the surnames of the authors should be given in the following citations of the same book. While citing an article, book section or an encyclopedia item, start and end pages should be provided.

Examples:

Books with a Single Author: Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, TTK Yay., Ankara 2010, p. 115.

For following citations:

Kütükoğlu, *ibid.*, p. 123 or Kütükoğlu, p. 123.

Different publications of the same author:

Arzu Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK Yay., Ankara 2000, p. 98 (Terzi, Hazine-i Hassa).

If the same book will be cited again, the abbreviated title of it should be provided in the parenthesis as shown in the example.

To indicate the volume of the book, only the volume should be written in Roman numerals.

Hoca Sa'eddin Efendi, *Tâcü'î-tevârih*, I, İstanbul 1279, 25.

Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, III, İstanbul 2010, 138.

Book Translations:

Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, tran. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009, p. 51.

Encyclopedia items:

Feridun M. Emecen, “*Başmukataa Kalemi*”, *DİA*, V, 135.

Books with multiple authors:

Robert Anhegger-Halil İnalçık, *Kānūnnāme-i Sultānī Ber Müceb-i ‘Örf-i ‘Osmānī, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknāme ve Kānūnnāmeler*, TTK Yay., Ankara 2000, p. 25.

For following citations of the same book:

Anhegger-İnalçık, *ibid*, p. 36.

Editor(s) or compiler(s) as authors:

Osmanlı Uygurluğu, eds. Halil İnalçık-Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yay., I-II, Ankara 2009.

Book section:

Terzi, Arzu, “II. Abdülhamid’in Emlakı ve Irak Petrolleri”, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2014, s. 181-188.

Journal Article:

Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, LXXVI/275 (2012), p.149.

Bekir Kütükoğlu, “Ahmed Cevdet Paşa, Ma‘rûzât”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, issue 10-11, İstanbul 1983, p. 251.

Mücteba İlgürel, “Şer‘iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Tarih Dergisi*, issue 28-29 (1975), p. 164.

Journal article with multiple authors:

Kayhan Orbay-Hatice Oruç, “Sultan II. Murad’ın Edirne Câmi‘-i Şerif ve Dârü’l-hadîs Vakfı (1592-1607)”, *Tarih Dergisi*, issue 56 (2012/2), İstanbul 2013, p. 10. For the following citations of the same book: Orbay-Oruç, *ibid*, p. 15.

Journal Translations:

Géza Dávid, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri”, tran. Özgür Kolçak, *Tarih Dergisi*, issue 53 (2011/1), İstanbul 2012, pp. 295-349.

Articles of the authors with the same surname:

Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, LXXVI/275 (2012), 149.

Bekir Kütükoğlu, “Ahmed Cevdet Paşa, Ma‘rûzât”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, issue 10-11, İstanbul 1983, p. 251.

For the following citations of the same authors:

M. S. Kütükoğlu, *ibid*, p. 160 or B. Kütükoğlu, *ibid*, p. 250.

Thesis:

Sinem Serin, *Yıldız Çini/Porselen Fabrikası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Unpublished Master Thesis, İstanbul 2009, p. 146.

Archive Documents: In the footnotes; the name of the archive, the title of the classification, file and the document number should be stated respectively. Abbreviated classifications of the archives may be written in the footnote, however the full title of the classification should be given in the bibliography.

- BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)*, nr. 9146, s. 200.
- BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 120, s. 103, h. 250.

Bibliography

All sources that are cited in the footnotes should be stated in alphabetically by the surnames of the authors under Bibliography heading.

Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, TTK Yay., Ankara 2010.

Hoca Sa‘deddin Efendi, *Tâcü’l-tevârih*, I-II, İstanbul 1279-80.

Translated texts:

Fresne-Canaye, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, tran. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009.

*The edition number of the book should be indicated as superscript.

Terzi, Arzu, *Sultan Abdülhamid’in Mirası, Petrol ve Arazi*, Timaş Yayınları, İstanbul 20142.

Thesis: Sinem Serin, Yıldız Çini/Porselen Fabrikası, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Unpublished Master Thesis, İstanbul 2009, p. 146.

Archive Documents: Archive classifications that are stated in footnotes should be written in full in bibliography, abbreviations should be stated in parenthesis. When references are used from different archives, these archives should be classified. Since the document numbers of the archives are stated in the footnotes, only the document classifications should be stated in bibliography section.

- **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**
- Cevdet Bahriye Evrakı (C.BH.)
- Şura-yı Devlet (ŞD.)
- **Deniz Tarihi Arşivi (DTA)**
- Bahriye Nezareti (BN.)

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- ✓ Confirm that the category of the manuscript is specified.
- ✓ Confirm that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
- ✓ Confirm that disclosure of any commercial or financial involvement is provided.
- ✓ Confirm that last control for fluent English was done.
- ✓ Confirm that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
- ✓ Confirm that the references cited in the text and listed in the references section are in with Chicago Manual of Style.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript both in the language of the article and in English
  - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, and phone number
  - ✓ ORCIDs of all authors.
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
- Main Manuscript Document
  - ✓ Important: Please avoid mentioning the the author (s) names in the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript both in the language of the article and in English
  - ✓ Abstract (100-150 words)
  - ✓ Key words: 3-6 words
  - ✓ Body text sections
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Turkish Journal of History
Dergi Adı: Tarih Dergisi

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar	
Title of Manuscript Makalenin Başlığı	
Acceptance date Kabul Tarihi	
List of authors Yazarların Listesi	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, etc.) Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, v.b.)	
---	--

Responsible/Corresponding Author:
Sorumlu Yazar:

University/company/institution	Çalıştığı kurum	
Address	Posta adresi	
E-mail	E-posta	
Phone; mobile phone	Telefon no; GSM no	

The author(s) agrees that:

The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder

Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya asli olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılrken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

Responsible/Corresponding Author; Sorumlu Yazar;	Signature / İmza	Date / Tarih
		...../...../.....